تارىم

AltunOq

1

1985

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

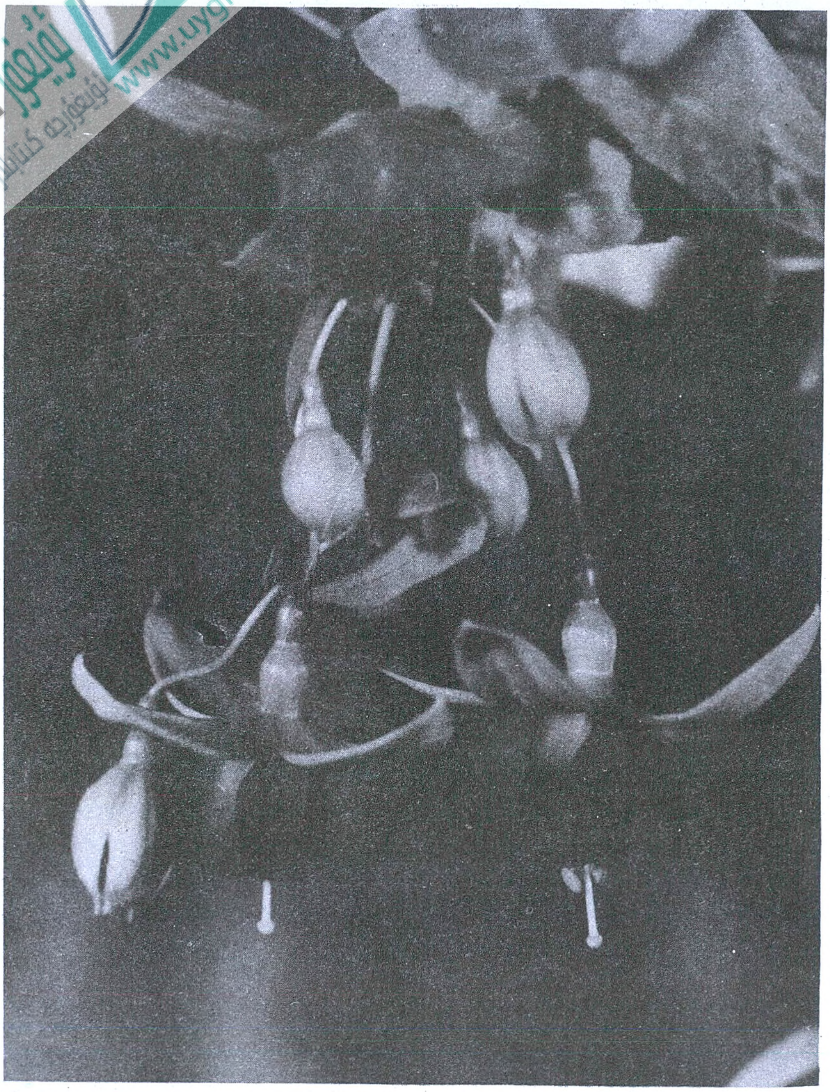

پانۇس گۈلى

سۈرەتنى ھىسامىددىن پەخرىددىن تارتقان

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

28 - يىل نەشرى

AltunOq

1985

بۇستانلىق

www.uyghurkitap.com

هكايىلار

ئىھ، توپىلىق يول .... زوردۇن سابىر 20

كۆپۈك .... راخمانجان رۇسۇل 37

ئەپۇ (پوۋېست) .... قاهار جېلىل 52

سەركە .... مەتقاسىم ئابدۇراخمان 96

شېئىرلار

يۈسۈپ خاس هاجىپ رۇبائىيلىرى 4

شېئىرلار .... جاپپار ئەمەت 42

ئەللىك تۆت يىل .... مۇهەممەت رەھىم 44

قىش كۆرۈنۈشلىرى .... مەهەممەت شاۋدۇن 45

ئىككى شېئىر .... مەهەممەتجان راشىدىن 47

گۈزەل خۇگىيەنچى .... ئاۋۇت مەهەممەت 50

ئاقتاش ئىلھاملىرى .... ئۆمەر تالىپ 51

رۇبائىيلار .... ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر 88

غەزەل ۋە مۇخەممەسلەر .... هاجى ئەخمەت 89

تۇيۇقلار .... مەمتىلى زۇنۇن 92

دىخان .... ئەنۋەر ئابلەت 95

شېئىرلار .... قۇربان ئىمىن 114

غەزەللەر .... روزى سايىت 115

ئىپتىخارىم .... هەبىبۇللا ئوسمان 117

شېئىرلار .... مەمتىمىن بارى 118

چىرايلىق .... هەجەرگۈل قاسىم 120

شېئىرلار .... مۇهەممەت ئىمىن ئەخمەت 120

ئىككى شېئىر .... زەينەپ تۆمۈر 121

سەهەر تەسىراتى .... مۇتەللىپ مەهەممەت 122

رۇبائىيلار .... كېرىم مىجىت 122

ۋەتەننى گۈلگە پۈركەيلى .... دىلبەر جۇمە 123

تارىم

ئەدىپلەر مۇنبىرى

تالانتلىق يازغۇچى ۋە دراماتورگ ــ زۇنۇن قادىر.......... 124
شائىر ۋە دراماتورگ ــ مەمتىلى زۇنۇن 127

تەرمە گۈللەر

چۈنكى مەن ــ ئادەم (شېئىر).......... تاھىر تالىپ 129
خىلۋەتتىكى چوغلۇق (ھېكايە) .... قاسىم سىدىق 130

ئەينەك

ئەينەك.......... تېيىپجان ئېلىيوپ 139

يۇمۇر ۋە ساتىرا

ئىككى قۇشقاچ..........ئابلىكىم باقى 144
بىر تويىنىڭ تارىخى..........ئىبراھىم ئىزاق 144
پەرىكازچىلىك قىز.......... ئەنۋەر شەيدايى 145
غول بىلەن نوتا..........ئۆمەر مۇھەممەت ئىمىن 146
ھەشقىپىچەك بىلەن رەيھان.......... ئامىنە دۆلەت 147
خوشامەت بەزمىسىدە .... ئوسمان ھوشۇر 148
پۇشايمان.......... ئابدۇقادىر ھەسەن 148

ئوبزور ۋە ماقالىلار

«قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنىڭ مەزمۇن خاراكتېرى ۋە ئەنئەنىۋى خۇسۇسىيەت-
لىرى..........ئابدۇكېرىم راخمان 11
ئەدەبىي تەنقىتتە خۇشپۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش
كېرەك.......... مەھەممەت زۇنۇن 103
ئىجادىيەت ۋە ئىجادىيەتچى..........ئەنۋەر ئابدۇرېھىم 108
كىلاسسىكلارنىڭ ئەدەبىي تىل توغرىسىدا ئېيتقانلىرى 150

چەتئەل ئەدەبىياتىدىن

پارقازان قۇراشتۇرۇش مۇراسىمى (ھېكايە) .... ئەزىز نېسىن 157
ھۆسىنخەتنى ئوبۇلقاسىم ھۆسەن يازغان، رەسىملەرنى مەمەت ئايۇپ سىزغان، مۇقا-
ۋىنى دولقۇن غازى ئىشلىگەن..........

يۈسۈپ خاس ھاجىپ رۇبائىيلىرى

ئەگەر سىز 1984 - يىلى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى نەشىر قىلغان ئۇلۇغ ئالىم، ئۇلۇغ پەيلاسوپ، ئۇلۇغ شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنى ئوقۇغان بولسىڭىز، ئۇنىڭدىكى رۇبائىي خاراكتېرىنى ئالغان تۆتلىكلەرگە كۆزىڭىز چۈشكەندۇر. بۇ داستاندا 185 پارچىدىن ئارتۇق رۇبائىي بار، لېكىن ئۇنىڭغا «رۇبائىي» دەپ ئىزاھات بېرىلمىگەن بولسىمۇ، تۆتلىكلەردە ئىپادىلەنگەن چوڭقۇر غايىۋى مەزمۇنلارغا قاراپ، ئۇنىڭ رۇبائىي ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتمەك ئانچە تەس ئەمەس.

كىشىلەر «شېئىرىيەتنىڭ رۇبائىي ژانىرى پارس ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ، ئۇنىڭ تەرەققىياتىغا ئاساس سالغۇچى ئۆمەر ھەييامدۇر» دېيىشىدۇ. شۇنىڭدەك بەزىلەر يەنە تۈركىي تىللاردا سۆزلىشىدىغان مىللەتلەرنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى رۇبائىي ژانىرى ئەلىشىر ناۋائىيدىن باشلانغان، دەپ قارىشىدۇ. بۇ خىلدىكى قاراشلارنىڭ مەيدانغا كېلىشىدىكى سەۋەب، ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىنىڭ مۇكەممەل ئۈرنىكى بولغان «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنىڭ يېقىنقى دەۋرلەرگىچە خەلق ئارىسىغا كەڭ تارقالمىغانلىقىدىن دەپ چۈشىنىش ئەقىلگە مۇۋاپىقتۇر.

1926 - يىلى «لوندون شەرق تەتقىقات ئىنستىتۇتى» نىڭ مۇدىرى دېنسون رۇس ناملىق ئېنگىلىز ئالىمى ئۆمەر ھەييامنىڭ 1040 - يىلى تۇغۇلغانلىقىنى يازغان ئىدى. ۋاھالەنكى، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنى يېزىپ پۈتتۈرگەن ۋاقتى 1070 - يىللارغا توغرا كېلىدۇ. بۇ سېلىشتۇرما بىزگە شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى ۋايىغا يەتكەن يىللاردا ئۆمەر ھەييام تېخى 30 نەچچە ياشلىق ياش تالىپ ئىدى. بۇ پاكىتلاردىن شۇنى مۇقىملاشتۇرۇشقا بولىدۇكى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۇيغۇر رۇبائىيچىلىقىغا مۇندىن مىڭ يىللار ئىلگىرى پۇختا ئاساس سالغان ۋە ئۇنىڭ رۇبائىيلىرى ئۆمەر ھەييامدىن ئىلگىرى تۇرۇدۇ.

تۆۋەندە يۈسۈپ خاس ھاجىپ رۇبائىيلىرىنىڭ بىر قىسمىنى تاللاپ، بېيىت نومۇرى بويىچە كىتابخانلارغا تەقدىم قىلىشنى مۇۋاپىق تاپتىم.

رەتلىگۈچىدىن.

413 مۇرۇۋۋەت ۋە ھىممەت بىردەك كېرەك،
يىراقلاش ئۇچۇن پەس - ياماندىن دېمەك.

414 مۇرۇۋۋەت ۋە ھىممەتلە قەدىر ئۆلچىنۇر،
كىشىلىككە ھىممەت، مۇرۇۋۋەت كېرەك.

712 سائادەت كىشىگە ھۆركەك كېيىكتەك،
ئەگەر كەلسە ساقلا چۈشەپ تېز ۋە بەك.

713 تۇتۇشنى بىلسە دۆلەت قاچماي تۇرۇر،
قېچىپ كەتسە كەلمەس يېنىپ تېز گېزەك.

905 ياخشىلىق ئۆرلەشتەك، چىقالماس كىشى،
قىلالمايدۇ ھەر كىم بۇ ئۆرلەش ئىشى.

906 قەدىرلىك ئىشلارنى قىلماقلىق قىيىن،
قىلالماس بۇ ئىشنى بىلىمسىز كىشى.

928 ياخشىلىق قىلىپ كىم ئۇندىن ئۆكۈنۈر،
يامان ملك ئاتانسا، پۇشايمان قىلۇر.
929 يامانلىققا مۇمكىنچە قىل ياخشىلىق،
يامان قىلسا يامانلىق پۇشايمان يانۇر.

1008 ئۆزۈڭنى كۆزەت بەك، ياخشى سۆزلەگىل،
سورالغاندا سۆزلە، يەنە قىسقا قىل.
1009 كۆپ ئاڭلا بۇ سۆزنى، تولا سۆزلىمە،
بىلىم بىرلە سۆز تۈز، ئىشلىتىپ ئەقىل،

1105 قارا چاچىنىڭ ئېقى — ئۆلۈم بەلگىسى،
تىرىككە ھاياتنى ئەزىز قىلغۇسى.
1106 يىمىدىڭ قانچە نېمەت تېتىدىڭ ھايات،
غاپىل ئولما، سېنى ئۆلۈم يېگۈسى.

1337 مەي ئىچمە، زىنادىن سەن ئەيلە ھەزەر،
بۇ ئىشلار گادايلىق تونىن كەيدۈرەر.
1338 ھاراق ملك گۇناغا پاتۇرغاي سېنى،
قاچار بەخت زىنادىن، يۈزۈڭ تۆكۈلەر.

1399 چۈشۈڭدەك كەچۈردۈڭ تىرىكلىك چېغىڭ،
قېنى، پايدا كۆرسەت ماڭا بىر ئىزىڭ.
1400 كەچۈردۈڭ كۆڭلنى ھەۋەس - ئارزۇدا،
تۈگىدى تىرىكلىك، قالدى پۇشمىنىڭ.

1690 كىشىلىكنى قىلسا، كىشىلىكنى قىل،
كىشىلىك تېگىچە جاۋاپ ئەيلەگىل.
1691 ۋاپاغا ۋاپا ئۇ كىشىلىك ھەققى،
ۋاپا قىل، چىقار ئات، كىشىلىكنى قىل.

1845 كىشىنى ئايرىغان بىلىم يىلقىدىن،
كىشى قولى ئۈستۈن بولۇر ئىلمىدىن.

1846 يۈرى، يىلقى بولما، ئەقىل، بىلىم بىل،
بىلىم بىرلە سۆزلە، يورۇق تۇت تىلىن.

1956 بەگ ئولسۇن بىلىملىك، ئاقىل ۋە ئويغاق،
ئۇشتۇمتۇت تەگمىگەي دىسە بىر چاتاق.
1957 كېرەكتۇر ياخشى خۇلۇق، پەزىل ملك تۇمەن،
ئېتىمغا تەگمىسۇن دىسە داغ - بوياق.

1993 ئەگەر كىمدە بولسا ئوقۇم - ئاڭ ۋە ئۆگ
ئۇنى ئەر ساناپ قانچە ئۆگسەڭمۇ - ئۆگ.
1994 ئەقىل، ئاڭ، بىلىم كىمدە بولسا تولۇق،
يامان بولسا خوپ - دە، كىچىك بولسا ئۆگ①

2041 تىلى يالغان ئەرنىڭ جاپا قىلغى ئول،
جاپا كىمدە بولسا ئېرۇر يىلقى ئول.
2042 تەلەپ قىلما يالغانچىلاردىن ۋاپا،
بۇ سۆزلەر سىنالغان ئۇزۇن يىللىق ئول.

2047 ئەگەر بولسا ئىتلارغا باش ئارسلان،
بولۇر ئىتلار ھەممە ئارسلانسىمان.
2048 ئەگەر بولسا ئىت ئۇ ئارسلانغا باش،
بولۇر ئارسلانلار ھەممە ئىتتەك ھامان.

2066 ئېغىر يۈك كىشىگە ئۆزەمچىل قىلىق،
ئۆزەمچىل قىلىققا ئوق ئات - قارشى چىق.
2067 يېغى قىلمىغاننى شۇ قىلىق قىلار،
يېغىدىن بۇ يېغى نىچۈك پەرقلىق؟

2197 ئىسىل زات كىشىنىڭ خۇي-پەيلى سىلىق،
ۋاپا بىرلە خەلققە ئاچار ئۇ ئىلىك②

---

① ئۆگ سۆزى - قەدىمقى زاماندا ئەقىل - ئىدرەك، ماختىماق، چوڭ ياكى بۈيۈك مەنىلەردە قوللىنىلاتتى. بۇ رۇبا - ئىدا «ئۆگ» سۆزى بىرىنچى مىسرادا ئەقىل، ئىككىنچى مىسرادا ماختىماق، تۆتىنچى مىسرادا چوڭ مەنىلەردە كەلگەن. شائىر بۇ يەردە ئومۇنىم سۆزلەردىن پايدىلىنىپ، ئەقىل، بىلىمنىڭ قەدىرى - قىممىتىگە يۈكسەك باھا بېرىپ، كىشىلەرنى بىلىملىك بولۇشقا تەشەببۇس قىلىدۇ.

② ئىلىك — قول (قەدىمقى ئۇيغۇرچە).

www.uyghurkitap.com

2198 ئېرىنغىسىز قىلغى ۋاپاسىز، جاپا،
بېرىپ باقسىمۇ ئۇڭا شىكەر ھەم يىلىك.

2215 كىشىنىڭ كۆركىگە ئىچىدۇر ئاداش،
يۈزى كۆركى بىرلە قىلغى قاياش.
2216 تېشىنى كۆرۈپ بىل ئىچىگە گۇۋا،
ئىچى ھەم بولۇر كۆر ئۇ تېشىغا ئوخشاش.

2232 سۆيۈلدى ئەل ئىچرە كىچىك دىل كىشى،
سۆيۈلمەس تەكەببۇر، يىرىك دىل كىشى.
2233 كىچىك دىل ئۇلۇغلۇق سۇرەر كۆپ زامان،
ئۇلۇغلۇقا يول تاپماس يىرىك دىل كىشى.

2307 ئازات ـ ھۆر كىشىلەر ياخشىلىق قۇلى،
قىلىپ ياخشىلىق ئاچ دۇرۇسلۇق يولى.
2308 كىشىلىك قىلىشقا كىشى بول ھامان،
كىشى قۇردى شۇنداق كىشىلىك يولى.

2380 كېلىن قىز سۆيۈنچى نىكا ـ توي تۈنى،
باتۇرنىڭ سۆيۈنچى جەڭ قىلغان كۈنى.
2381 سۇرەر ئالغا لەشكەر باتۇر ئات چېپىپ،
لاچىن قۇش ئالۇردەك تۆكەر ياۋ قېنى.

2626 ئەقىل بىرلە ئۇق ئىش، بىلىم بىرلە بىل،
كۈنۈڭ بەخت قۇچسۇن، قۇتاتسۇن ئۇ يىل.
2627 چېچەنلىك بىلەن ئەر تىلەككە يېتەر،
بىلىم بىل، ئەقىل تاپ، كېيىن ئىشنى قىل.

2797 ۋۇجۇت، يەتتە ئەزا كۆڭۈلگە باقار،
كۆڭۈل بىرلە ئىنسان ئېغىر يۈك ئالار.
2798 تامام بىر سۈرەتدۇر كۆڭۈلسىز كىشى،
كۆڭۈلسىز كىشى ئۆلىم ئاتىن بۇزار.

2819 تىلەگەنگە تېپىلسا تىلەگى ئەگەر،
جاۋابىغا جانىن ئۇ پىدا ئېتەر.
2820 كېرەك ۋاقتا بىر خەس بولۇر پىلغا تەڭ،
جىمى نەرسىگە بۇ ئوخشىشىپ كېتەر.
3013 بىلىم، پەزىل ئۆگەن، قىممەت بىل ئۇنى،
قىلۇر قىممەت ئاخىر پەزىلەت سېنى.
3014 بىلىم بىل، زېرەك بول، بىكار يۈرمىگىن،
بېرۇر ياخشىلىق ئۇ ساڭا بىر كۈنى.

3168 بىلىمىلە يېشىلگەي پۈتۈن تەس تۈگۈن،
بىلىم بىل، ئەقىل ئۇق، ئاڭلىق ياشىغىن.
3169 بىلىم بىرلە ئىش قىل، تىلىڭ تۇغرا تۇت،
ئۆگەن سەن، بىكارغا ئۆتمىسۇن بۇ كۈن.

3212 قوتۇر يەر ـ يېشىل سۇ ياراشماق بىلە—
ئارا مىڭ چېچەكلەر ئېچىلدى كۈلە.
3213 ئاداش يا قاياشلار ياراشىپ يۈرسە،
ئۇلاردىن قېرىنداش ئاداشلار كېلە.

3300 جۇدالىق سوڭىندا كۆرۈشسە ئادەم،
سۆيۈنچى ئۇزارۇر ھەم قىسقىرار غەم.
3301 نە كۆركەم بولۇر، كۆر، كىشى ئايرىلىپ،
سالامەت قوۋۇشسا گەر ئىككى ھەمدەم.

3401 غاپىل ئولما دۈشمەن كىچىك دەپ ئۆزۈك،
نىچۈن قورقايىن دەپ، چوڭ ئېيتما سۆزۈڭ.
3402 ئەگەر بولسا دۈشمەن، غاپىل بولمىغىن،
يېغىغا يېغى بول، دوستقا ئاچ يۈزۈڭ.

3421 ئىچۈك ئەر سانالۇر مىڭلاپ دۈشمىنى،
مىڭ غەيۋەت قىلمىسا ئۈنى ھەر كۈنى.
3422 كۆر، ئىتتىن قاچقان ئۇ بۆرى بولۇرمۇ،
ئاڭلانسا كەينىدىن مىڭ ئىتنىڭ ئۈنى.

3449 ئەر شۈكى، جىمىگە قۈدرەتلىك تۈرۈپ،
قىلالىسا ئىشنى ئۆزىن چىڭ تۇتۇپ.
3450 ئۈندىنمۇ مەردانراق يىگىت شول ئېرۇر،
مىڭ ئارزۇ ئۆزە ئالسا نەپسىن توسۇپ.

3461 قانۇنلۇق ئادىل بەگ چىندىن بەخت
ئېرۇر،
ئۇ بەختتىن ھەممىگە نەسىبە تېگۇر.
3462 ئادىل بەگ ئېتى قايدا بولسا مەشھۇر،
ئاڭا بارغۇلۇق، بەخت ئۈنىڭدىن تېگۇر.

3584 خوتۇن بىرلە سۆھبەت تولا بەك تاتىق،
سوغاق سۇغا چۈشىەك جاپاسى قاتتىق.
3585 لەززەت نەدە بولسا جاپاسى بىللە،
سۈچۈك قايدا بولسا، كېلۇر سوڭ ئاچچىق.

3614 يىدىڭسەن شېكەرلىك جاھان نېمىتى،
تېرىقلە كېپەك بولدى ئۆزۈم تاقتى.
3615 تويۇپ ئىككىمىز تەڭلا ياتتۇق كېچە،
ئۆتتۈۋەردى كەلمىش كۈنۈم سائىتى.

3633 كەچۈردۈك بۇ ئۆتكەن ئۆتكۈنچى تۈنۈك،
كېچەرمۇ يوقىمۇ ئۇ كېلۇچى كۈنۈك.
3634 كەچمىشلەر كېچەرلىك ئارا بىر قونۇق،
تىرىكلىككە مۇنچە زورايتما ئۈنۈك.

3705 يېقىن بولسا كۆڭلۈك، يىراق يەر
يېقىن،
يېقىنلىق ۋاپاسىن ئىستە كۆڭۈلدىن.
3706 شەرقتىن ـ غەرپكە بىر ئۆرلەم يول ئول،
ۋاپا بىرلە بىلسە يېقىنلىق ھەقىن.

3830 تېپىپ ئالمىغۇرنى ئىزدىمە كۈچەپ،
تىلەپ بولمىغۇرنى تىلىمە كۈچەپ.
3831 يېتەلمەيدىغان يەرگە بارما ياياق،
ئەگەر بارساڭ ئەمگەك چېكەرسەن
ھەدەپ.

3873 ھەرقانداق كېسەلگە دورا ـ دەۋا بار،
ئۈنى ئەملىگۈچى ھېكىمىۇ چىقار.
3874 كۆڭۈل ئاغرىسا گەر بىر ئارزۇ بىلەن،
تىلەگى تېپىلسا، شۇ شىپا بولار.

3963 كىشىنى سىناشقا بىر كۆرمەك يېتەر،
بىلىشكە تىلەك سۆز ئىشتىمەك يېتەر.
3964 كۆرۈپ مىس، ئالتۇننى ئايرالمىسا ئەر،
ئېلىپ ئازغىنا تاشقا سۈرتمەك يېتەر.

4090 ساڭا باقسا بەگلەر كۆزىلە كۈلۈپ،
سۆيۈنىە ئۈنىڭغا ئۆزۈڭ گۈل بولۇپ.
4091 خىزمەتكە گۇۋەنىپ مەغرۇرلانما سەن،
يېڭىلساڭ قارار بەگ قاۋاغىن تۈرۈپ.

4153 ئۇلۇغقا ھۆرمەت، بۇ، جاھان قانۇنى،
ئۇلۇغ كەلسە قوپۇپ كۈتۈپ ئال ئۈنى.
4154 كېرەكتۇر كىچىكتىن ئۇلۇغقا ھۆرمەت،
ئۇلۇغمۇ كىچىككە قىلۇر ئەينىنى.

4190 يېغى بىر بولسىمۇ مىڭدۇر زىيىنى،
مىڭ بولسىمۇ دوست ئاز دەپ بىل ئۈنى.
4191 كىشى كۆرمىدى پايدا دۈشمەنىدىن،
ئەگەر كۆرسە كۆردى ئۆزىدىن ئۈنى.

4222 يۈزۈڭنى ئوچۇق تۇت كىشىگە كۈلە،
نېنىڭنى يىدۈرگىن سۈچۈك سۆز بىلە.
4223 كىشىنى قىلۇر قۇل بۇ ئىككى قىلىق،
بۆلەك تاپمىدىم مەن، سەن ئولسا تىلە.

4262 غاپىل بولما ياۋدىن ئۆزۈڭ نېرى تۇر،
غاپىل ئەيلە ياۋنى، تورۇڭغا چۈشۈر.
4263 كەمستمە دۈشمەننى زور ۋە بۈيۈك بىل،
تاياق تۇتسا ياۋ ئەيلە قالقان تۆمۈر.

4269 ئاداش تۇتماق ئاسان، كۈزەتمەك قىيىن،
يېغى بولماق ئاسان، ياراشماق قىيىن.
4270 دۈشمەنلىك ئەر ئۇلساڭ، ساقلا جان-تېنىڭ،
ئۇنىڭدىن قۇتۇلماق ئېرۇر بەك قىيىن.

4287 كىشى ئەسلى بىلمەك تىلىسەڭ ئوچۇق،
بۇ ئىشقا گۇۋادۇر كۆڭۈل، تىل، قىلىق.
4288 خۇيى ياخشى، كۆڭلى، تىلى بولسا تۈز،
ھەسەپ - نەسەبگە گۇۋا بۇ ئېنىق.

4334 پۈتۈن سۆزنى سۆز، دەپ سۆزلەۋەرمىگىن،
كېرەك سۆزنى ئويلاپ ئورۇنلۇق دىگىن.
4335 بىر ئاقىلنى كۆردۈم ئۇ ئاز سۆزلىدى،
تولا سۆزلىدىم دەپ ئۆكۈندى كېيىن.

4452 تۈت ئۆزنى بىلىمسىزگە بولما يېقىن،
ياشار بەخت ئىچىدە تۇتسا ئەر ئۆزىن.
4453 قوپالدۇر بىلىمسىز سۆزى، خۇلقى ھەم،
يىراق تۇر، تېزدىن يىراق بىلىمسىزلىدىن.

4534 بەگ ئۇلساڭ ۋە ياكى خەلققە ئۇلۇغ،
ئۆزۈڭنى مۇلايىم كىچىك تۇتقۇلۇق.
4535 ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما، ھەق يولدىن ئازما،
كېلۇر بەخت يولىغا سەن سالما توسۇق.

4637 قىردىققا كىرىپمۇ مىزاج بىلمىسە،
تولۇق ھايۋان ئېرۇر گەرچە سۆزلىسە.
4638 سىناپ ۋە كۆرۈپ گەر بىلمىسە بىلىم،
ئى پاك قەلب، بولماس ئۇنى ئىنسان دىسە.

4844 بىر ئاز بەختكە ئىنسان ئۇنۇتۇر ئۆزىن،
يېشىل كۆكتىن ئۈستۈن يۈرۈتۈر سۆزىن.
4845 نىچە باتۇر ۋە مەغرۇر غادايغانلارنىڭ
ئۆلۈم كۆكسىن يانچىپ چىقاردى كۆزىن.

4917 ئۇلۇغلۇققا ئارتۇق گۆۋەنمە كۇلۇپ،
ئۇلۇغ بولدۇڭ ئەرسە باش ئاغرىقى كۆپ.
4918 سۆيۈچ قايدا بولسا، بەلامۇ شۇندا،
ھوزۇر قايدا بولسا مىڭ زەخمەتكە جۇپ.

4984 چىقارما ھىچ ئىشنى ئۆلچىمىدىن سەن،
قاچۇر ئىش چىغىردىن ئۇ چىققان ئىكەن.
4985 پۈتۈن ئىشتا ئۆلچەم، ئۇسۇل - قائىدە بار،
ھەر ئىش ئوتتۇراھال بولسا بولغاي ئېسەن.

5025 كىشى كۆڭلى دائىم بىر ئارزۇ تىلەر،
ئاۋۇنغاي ئۇنىڭغا ئېرىشكەن قەدەر.
5026 ئېرىشسە بۇ ئارزۇ - تىلەككە تولۇق،
كۆڭۈلدىن چىقارۇر سۆزنى ئۈزەر.

5079 بەگ راست سۆز بولغۇلۇق ۋە تانماس كېرەك،
سۆزىدە تۇرماسنى ئەر دىمەس كېرەك.
5080 بىر ئېيتقان سۆزدىن يانمايدۇ ئەرەن،
سۆزدىن يانغۇچى خوتۇندۇر دىمەك.

5156 ئۆلەر چاغدا ئاتاڭ ۋە بەلكى شۇئان،
دىگەندۇر كۆر ئوغلۇم، بول ئويغاق ھامان.

5157 ئۆلۈم تۇتتى كەتتىم، كېلۇر ساڭمۇ،
تىرىشقىن، كېيىن سەن ياخشى نام
قازان.

5288 ئايا بەگ، تىرىشقىن، كۈچۈڭ بارىچە،
قانۇننى خەلققە يەتكۈز ئوگىچە.
5289 قۇسۇرۇڭ كۆرۈلسە ئېيت ئۆزرەڭنى
سەن،
تىلىڭ بىرلە تەۋبە قىل كۈندۈز - كېچە.

5335 بەگدۇر بەخت، ئەلگە بەخت بەخش
قىلماق كېرەك،
بەخت تاپسا ئەل قارنىن تويدۇرماق
كېرەك.
5356 بۇ بەگلەر دېڭىزدۇر تۈۋى ئۈنچىلىك،
دېڭىزگە يېقىنلار بېيىماق كېرەك.

5412 ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، گۆردۇر ئورنۇڭ بىل،
«ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما»نى سەن تەكرار قىل.
5413 «مەنى» دىن تۆرەلگەن ئۆزۈڭ «مەن»
دىمە،
ئەگەر مەن دىسەڭ سەن، قىممىتىڭ
شۇ، بىل.

5431 كىشى مىڭ ياشسا تىلەككە تولۇق،
يېتەلمەس ئۆزىگە كېرەككە تولۇق.
5432 تىلەر ھەر تىلەكنى، كىشى ئارزۇلاپ،
تىلەككە يەتكىچە بولۇر ئۇمۇ يوق.

5481 تىلەسەڭ ئۇستۇنلۇك ئەگەر ھەر زامان،
خادىمنى خۇش ئەت، ماختا، بەر شەۋق
ھامان.
5482 خوشال قىپ ئۇلارنى سەن قويساڭ تىلەك،
كېلىپ مەقسەت، ئېگەر باش ياۋمۇ
شۇئان.

5510 يامانغا قوشۇلما ۋە يۈرگىن كۆنى،①
تۈز - ئەگرىلە بولسا قارايۇر كۈنى.
5511 كىم قىلسا يامانلىق بەلاغا قالۇر،
يولۇق ھەققە توغرا قىيامەت كۈنى.

5544 قايۇ ئەل بېگى بولسا ياخشى كۆنى،
ئۇ ئەل خەلقى بېيىپ، تۇغۇلغاي كۈنى.
5545 خەلق بايلىغى بەگكە بايلىق ئېرۇر،
خاھى سەن ئۇنى تۇت، خاھى سەن
بۇنى.

5659 نە ئىش قىلماق ئولساڭ كېڭەش ئەر بىلە،
كېڭەشمەس كىشىدىن يىراقلىق تىلە.
5660 نىچۈك ئىشنى قىلساڭ كېڭەش بىرلە
قىل،
كېڭەش بىرلە كۈتكە تىلەكلەر كېلە.

5777 دۇرۇست سۆز ئۇ ئاچچىق، سىڭۇر-
گىن ئۇنى،
بېرىپ تاڭنا نەپئىن، خۇش ئەتكەي
سېنى.
5778 دۇرۇست سۆز كۆڭۈلگە، كۆر، ئاچ-
چىق يىرىك،
يىرىك سۆز دۇرۇست ئۇ، دۇرۇست
سۆز قېنى.

5796 يىسەڭ كىم ئېشىنى سەن قىلغىن
ئىشىن،
كۆيۈمچانلىق ئارتار، ھالال يە ئېشىن.
5797 كۈزەتىپ تۈز - ئاشىنىڭ ھەققىنى كىشى،
يىدۈرگەن كىشىگە پىدالار بېشىن.

5862 كىشى كۆڭلى گۆشتۈر، سېسىپ بۇزۇلۇر،
ئۇنى بەك كۈزەتمەك كېرەك، ئەي
جەسۇر.

① كۆنى — توغرا (قەدىمقى ئۇيغۇرچە).

5863 ھەرقانچە غەيۋەتنى ئاڭلىماس بۇ ئەر،
چېقىمچى ئاراغا كىرسە ئۆزگىرۇر.

5892 كىشى ياخشىسى كىم كىشىلەر بېشى،
كىشىلىك قىلۇچى كىشىگە تۇشى.
5893 كىشىگە جاۋاپ قىل كىشىلىككە تەڭ،
شۇنىڭچۇن ئاتالدى كىشى دەپ كىشى.

6208 ھەممىدىن قاتتىقراق ئۆلۈم ئول يىراق،
تۆكەر ياش يىراقنى كۆرۈچى قاراق.
6209 قوشۇلماق ئۈمىت بار ئايرىلسا تىرىك،
ئۆلۈچى ۋىسالدىن ئۇ شەكسىز يىراق.

6362 ۋاپا كىمگە قىلساڭ جاپاغا تەخ ئول.
جاپاچى جاپاسىن قىلۇر بىر كۈن ئول.
6363 كىمى ياخشى تۇتتۇڭ، سەن قورق ئۇنىڭدىن،
ئىڭراتقاي يامانلىق بىلەن سېنى شۇل.

6377 ئى نېمەت ئىگەسى، ئۆلۈم مېھنەتىڭ،
ئى مېھنەت ئىگەسى، ئۆلۈم نېمەتىڭ.
6378 يېقىر ئۆلسە قۇتىلۇر كېتۇر ئەمگىگى،
ئۆلۈم تۇتسا باي بار ھېساپ بەرمىگىڭ.

رەتلىگۈچى: ئىسمايىل تۆمۈرى.

«قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنىڭ
مەزمۇن خاراكتېرى ۋە ئەنئەنىۋى خۇسۇسىيەتلىرى

ئابدۇكېرىم راخمان

«قۇتادغۇ بىلىك» داستانى ئۇنىڭ ئۇيغۇرچە نەشرىگە بېرىلگەن مۇقەددىمىسىدە ئېيتىلغاندەك: «ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلامىيەت قوبۇلىدىن كېيىنكى يازما ئەدەبىياتىدىن ھازىرقى زامانىمىزغا يېتىپ كەلگەن تۇنجى بەدىئى ئەسەر»① بولۇپ، ئۇيغۇر كلاسسىك بەدىئى ئەدەبىياتىنىڭ تىپىك نەمۇنىسى ھېسابلىنىدۇ. مەزكۇر داستاننى بەدىئى ئەدەبىيات كاتېگورىيىسىگە كىرگۈزۈشىمىزنىڭ ئاساسىي شۇكى، 11 - ئەسىر قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ جامائەت ئەربابى يۇسۇپ خاس ھاجىپ شائىرانە ھېس - تۇيغۇ بىلەن يۈكسەك دەرىجىدىكى بەدىئى تەپەككۇر ۋە تەسەۋۋۇر ياردىمىدە رېئال تۇرمۇشنى تىپىكلەشتۈرۈپ، كىتاپخانلارنى ئاجايىپ گۈزەل شېئىرىيەت باغچىسىغا باشلاپ كىرىدۇ. نەتىجىدە، ئەسەر بىزنى ئالدى بىلەن مەنتىق تەپەككۇر ۋاستىسى ئاستىدىكى ئەقىل كۈچى بىلەن ئەمەس، بەلكى روشەن ئوبرازلىق تەپەككۇر ئاساسىدىكى كىشى قەلبىنى ھاياجانغا سالىدىغان بەدىئى زوقلاندۇرۇش كۈچى ئارقىلىق ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدۇ. بۇ ئەسەر — ھەقىقەتەن يۈكسەك بەدىئى دىت بىلەن تولۇق شېئىرىي ماھارەتنىڭ مېۋىسى، ئۆزىگە خاس مىللى ئۇسلۇپ بىلەن جانلىق بەدىئى مېتودنىڭ نامايەندىسى. شۇڭا بىز «قۇتادغۇ بىلىك» نى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدا كامالەتكە يەتكەن بەدىئى قامۇس دەپ ئېيتىشقا ھەقلىقمىز. ژانىر خاراكتېرىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بۇ ئەسەر دىراماتىك ئېلېمېنتلار بىلەن سۇغۇرۇلغان لىرو - ئېپىك داستان ھېسابلىنىدۇ. خۇددى ئەھمەت زىيائى «تارىخىي مىراس ‹قۇتادغۇ بىلىك› توغرىسىدا مۇھاكىمە ۋە بايان» ناملىق نوپۇزلۇق ئەمگىكىدە كۆرسەتكىنىدەك، بۇ ئەسەر مۇئەييەن تارىخىي ۋەقەلەر ۋە قەھرىمانلار غايىسى كۆلىمىدىكى ئېپوپېيە ئەمەس، ئۇنىڭدا كۈچلۈك لىرىزىم روھى بار، لېكىن ئۇ نوقۇل لىرىك داستانمۇ ئەمەس، ئۇنىڭدا دىراما ئېلېمېنتلىرى مەۋجۇت، لېكىن ئۇ دىرامىمۇ ئەمەس، بەلكى ئۈچ خىل ئامىلنى بىر گەۋدىگە ئايلاندۇرغان، رېئالىزىم بىلەن رومانتىزىم تەبىئى ھالدا زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن ئەقىل ۋە ھېكمەت دەرسلىكىدۇر.

مۇندىن مۇقەددەم «قۇتادغۇ بىلىك» تەتقىقاتىدا ئەمگەك سىڭدۇرگەن كۆپلىگەن ئالىملار بۇ

---

① «قۇتادغۇبىلىك»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1984 - يىل، تۇنجى نەشرى، 1 - بەت.

ئەسەرنى مەزمۇن خاراكتېرى جەھەتتىن «دىداكتىك داستان» دەپ ھۆكۈم قىلىشتى ۋە مۇشۇ
نۇقتىدا «قۇتادغۇ بىلىك» نى دۇنيادىكى داڭلىق بولغان دىداكتىك روھتىكى ئەسەرلەر قاتا-
رىغا قويۇپ، پارس، تاجىك تىلىدا يېزىلغان دىداكتىك ئەسەرلەردىن تۈرك سالجۇقلىرى ۋەزىرى
نىزامول مۇلۇكنىڭ «سىياسەتنامە» («سىيارۇل مۇلۇك» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ھىجرى 479-يىل،
مىلادى 1077 - يىلى) ھەمدە ئەمىر كەيكاۋۇسنىڭ ئوغلى گىلانشاھ ئۈچۈن يازغان «قابۇس-
نامە» (ھىجرى 485 - يىل، مىلادى 1082 - يىل) ئەسەرلىرى بىلەن مەقسىدى بىردۇر»①
دەپ قاراپ كەلدى. دەرۋەقە، «دىداكتىك» سۆزىنى ئەدەپ - ئەخلاق ۋە تەلىم - تەربىيە
ئۇقۇمى بىلەن بۇ ئەسەرگە تەدبىقلىسا بۇ باھا قىسمەن مۇمكىنچىلىك ئىمكانىيىتىگە ئىگە
بولسىمۇ، لېكىن توپ مەنىسى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ ئەسەر نوقۇل ۋەز - نەسىھەت بىلەنلا
چەكلەنگەن دىداكتىك داستان ئەمەس. چۈنكى، ئەسەردە شائىر ياشىغان جەمىيەتنىڭ قان -
زەرداپقا تولغان «مەرەز» لىرى پاش قىلىنىپ، ئەينى زامان رېئال ئىجتىمائى ھاياتى بەدىئى
لىباس ئىچىدە سۈرەتلەپ بېرىلگەن. كەلگۈسى گۈزەل ھاياتقا باشلايدىغان غايىۋى پىكىرلەر
ۋە ماھىيەتلىك تەكلىپلەر، ئەقىل ۋە ھېكمەت مۇجەسسەملەشكەن چوڭقۇر پەلسەپىۋى تەپەك-
كۇر، ئوتتۇرا ئەسىر گۇمانىزىم ئەدەبىياتىغا خاس بولغان خەلقچىلىق روھ ناھايىتى روشەن
چاقناپ تۇرۇدۇكى، بۇ ئوبيېكتىپ رېئاللىق ئۇنىڭغا «دىداكتىك» دىگەن خاراكتېرىستىكنى
بىر ئىستىمال قىلىۋاتقان مەنا بىلەن قوللىنىش ئىمكانىيىتىنى بەرمەيدۇ.

بۇ يەردە شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، 11 - ئەسىر شەرق ئەدەبىياتىدا دىداك-
تىك روھتىكى ئەسەرلەرنى يېزىش بىرقەدەر كەڭ ئومۇملاشقا ئىگە بولغان مەلۇم بەدىئى
ئەنئەنە ئىدى. مۇشۇ تارىخىي دەۋرگە ۋەكىللىك قىلغان قاراخانىلار دۆلىتىنىڭ خاس ھاجىپى
ۋە ئابرويلۇق جامائەت ئەربابى بولغان يۈسۈپ بالاساغۇنى ئىجتىمائى دۇنياقاراش جەھەتـ-
تىن ئەنە شۇ بەدىئى ئەنئەنىگە ۋارىسلىق قىلىشنى دىلىگە پۈككەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ
رېئاللىققا تۇتقان ئاكتىپ پوزىتسىيىسى ۋە ئوبيېكتىپ ھاياتنىڭ تۈرتكىسى ئاستىدا شەكىللەن-
گەن گۇمانىزىملىق غايىسى سىڭگەن بۇ ئەسەر ئىجتىمائى ئۇنۇم جەھەتتىن، 11 - ئەسىر
شەرق ئەدەبىياتىدىكى ئورتاق دىداكتىك ئەنئەنىدىن پۈتۈنلەي ھالقىپ كەتكەن. بۇ بىرگە
نەزىرىيە جەھەتتىن دۇنيا كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدا فېئودال ھۆكۈمران تەبىقىدىن
چىققان بەزى داڭلىق رېئالىست يازغۇچىلارنىڭ دۇنياقارىشى بىلەن ئۇلار ياراتقان ئەسەرلەر-
نىڭ ئىجتىمائى ئۈنۈمى ئوتتۇرىسىدا مۇئەييەن تەڭلىك بولمايدىغىنىدەك ئوبيېكتىپ رېئاللىقنى
چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. شائىرنىڭ ئۆزى كېلىپ چىققان سىنىپ ۋە گۇرۇھ مەنپەئەتلىرىنىڭ ئاسىيسى
سۈپىتىدە 11 - ئەسىر قاراخانىلار جەمىيىتىدىكى ئىجتىمائى قاتلاملار، يەنى ئاددى پۇخرادىن تارتىپ
ئەڭ ئالى مەنسەپدار — ئېلىك خانلار، خاقانلار ئارىلىغىدىكى بارچە تەبىقە ۋە تائىپىلەر،
ئىجتىمائى قاتلاملار ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا مۇناسىۋەت، مۇئامىلە، ئەخلاق نورمىلىرى قانداق
بولۇش كېرەكلىكىدەك ھاياتىي ئەھمىيەتلىك رېئال مەسىلىلەرگە ئوتتۇرا ئەسىر ئىنسانپەرۋەرلىك
نۇقتىسىدا تۇرۇپ، قايىل قىلارلىق دەرىجىدە جاۋاپ بېرەلىشىنىڭ سەۋىۋى، بىرىنچىدە، مۇنداق
ئىككى تەرەپكە باغلىق: بىرسى، مەۋجۇت ئوبيېكتىپ رېئاللىقنىڭ تۈرتكىسى؛ «قۇتادغۇ بىلىك»
نىڭ مەيدانغا كەلگەن ۋاقتى قاراخانىلار دۆلىتىنىڭ 180 - يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ

① قا. كەرغوپىنىڭ «ئېلىك بەدىئى داستان»، (ئۆزبېكچە، 1976 - يىل نەشرى) ناملىق ئەسىرىگە قاراڭ.

ۋاقىت قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ گۈللىنىپ كامالىغا يەتكەن (گەرچە ئىچكى قارىمۇ-قارشىلىق بىلەن تولغان بولسىمۇ) كۈنلىرىدىن ئاستا-ئاستا چۈشكۈنلىشىپ پارچىلىنىشقا يۈزلەنگەن، ئوردا ماجىرالىرى كۆپىيىپ، دۆلەتنىڭ ئەھۋالى خاراپلاشقان بىر ۋاقىتلىرىغا توغرا كېلىدۇ. قاراخانىلارنىڭ گۈللىنىشتىن خاراپلىشىشقا يۈزلىنىشىدىن ئىبارەت بۇ خىل ئوبيېكتىپ رىئاللىق، مۇتەپەككۇر شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپقا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن. نەتىجىدە، بۇ يامان ئاقىۋەتنى ئالدىن ھېس قىلغان شائىر جەمئىيەتنىڭ بىر پۈتۈن ئىجتىمائىي فورماتسىيىسىدىكى ئىجابىي ۋە سەلبىي تەرەپلەرنى يەكۈنلەپ، گوياكى «قوي بىلەن بۆرى بىر قوتاندا ياشايدىغان» تىنچ، پاراۋان بىر غايىۋى دۆلەت ۋە جەمئىيەت ئوبرازىنى سىزىپ چىقىشقا مۇۋەپپەق بولغان؛ يەنە بىر تەرەپتىن، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ باي ھاياتىي تەجرىبىسى، ئۆز دەۋرىنىڭ ئىجتىمائىي جانلىق مەنزىرىلىرى ساھەسىدىكى چوڭقۇر چۈشەنچىسى، ئۆزى ياشىغان دەۋرگىچە بولغان ئۆتمۈش ھايات، كەچمىش زامان ھەققىدىكى ئەتراپلىق بىلىملىرى، جۈملىدىن، شائىرنىڭ ئۆز دەۋرىگە يارىشا ئىلىم-پەننىڭ ھەممە تۈرلىرىدىن تولۇق خەۋەردار بولغانلىقىدەك سوبيېكتىپ ئامىللار «قۇتادغۇ بىلىك» تىن ئىبارەت كىشىلەرگە «بەخت كەلتۈرگۈچى بىلىم» نى يارىتىشقا ئىمكانىيەت بەرگەن. دېمەك، ئەسەرنىڭ مۇئەللىپى يۈسۈپ سوبيېكتىپ جەھەتتىن ئۆز دەۋرىنىڭ ئۇلۇغ ئەدىبى سۈپىتىدە جاھالەتلىك ئوتتۇرا ئەسىر ئىدېئولوگىيىلىك پىكىر ئېقىمىدا نۇرلۇق يۇلتۇز بولۇپ پارلىغان «فارابىئىزم»① تەلىماتلىرىنىڭ ئىخلاسمەن ۋارىسى ئىدى. ئوبيېكتىپ جەھەتتە، ئۇ ياشىغان دەۋرنىڭ يېڭىچە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرى، جەمئىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ ئوبيېكتىپ ئەمەلىيىتى ۋە ئۇيغۇر خەلق ئاغزاكى ئىجادىدا نامايەن بولغان رېئالىزىملىق ۋە ئاكتىپ رومانتىزىملىق روھ، ئىنسانپەرۋەرلىك ۋە خەلقپەرۋەرلىك غايە ئاپتورنىڭ تەرەققىپەرۋەر قاراشلىرىغا تۈرتكىلىك تەسىر كۆرسەتتى. بۇ ئىككى ئامىل بىرلىشىپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ بۇ قىممەتلىك ئىجادىي ئەمگىكىنى ماددىي ۋە مەنىۋى ئاساس بىلەن تەمىن ئەتتى. «قۇتادغۇبىلىك» تە ئالغا سۈرۈلگەن دۆلەت ۋە ھاكىمىيەت، ئادالەت، بەخت-سائادەت، ئەقىل-پاراسەت ھەمدە قانائەت توغرىسىدىكى تەرەققىپەرۋەر كۆزقاراشلار بىلەن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا داۋاملىشىپ كەلگەن مىللىي ئىدېئولوگىيىلىك ئەنئەنىۋى پىكىرلەر ئوتتۇرىسىدا مۇئەييەن ئاساستا ئورگانىك باغلىنىش مەۋجۇت. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتۇرا ئەسىر ئىسلام شەرقىنىڭ بۇ ئىلغار ئىدىيىۋى ۋە بەدىئىي قاراشلىرى شۇ دەۋر مەدەنىيىتىنىڭ ئومۇم كىشىلىك خاراكتېرى سۈپىتىدە، قاراخانىلار ئەدەبىياتىنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋرلەردىكى ئۇيغۇر كلاسسىك يازما ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىي تېمىسى بولۇپ قالدى. شۇ سەۋەپتىن يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇ بىلىك» ئەسىرى ئارقىلىق ياراتقان ئىجادىي، مەنىۋى مەدەنىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە كۆپ تەرەپلىمە ئۆلچەملىك غايىۋى كۆزقاراشلىرىنى ئاۋام خەلق ئىجادىيىتىدىكى تەپەككۇر مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن، بىر پۈتۈنلۈككە، تاشقى ۋە ئىچكى

① فارابىئىزم — فارابى تەرىپىدىن ئىسلام تېئولوگىيىسى «كالام تەلىماتى» غا زىت ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەبىئەت پەلسەپىسى، ئالەم نەزەرىيىسى، بىلىش نەزەرىيىسى مەنتىقە ۋە ئىجتىمائىي پەلسەپە، ئەركىن تەپەككۇر ۋە راتسىئونالىزىم قاتارلىق بىر پۈتۈن ئىنچىل تەلىمات ئىلىم دۇنياسىدا فارابىئىزم دەپ ئاتالدى. فارابى — ئەبۇ نەسىر مۇھەممەت ئىبنى ئۇزلۇق ئىبنى تارخان. 160 پارچىدىن ئارتۇق ئەسىرى بار.

گارمونىيلىككە ئىگە بولغان بەدىئىي پىكىر قىلىش ئىزچىللىغىدىن ئايرىپ تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ پىكرىمىزنى دەلىللەش ئۈچۈن «تۈركى تىللار دىۋانى» دا خاتىرىلەنگەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پەندى ـ نەسىھەت خاراكتېرلىق قوشاقلىرىنىڭ ھەمدە ئۇنىڭدىن بۇرۇن بارلىققا كەلگەن «تۇرپان تېكىستلىرى» ئىچىدىكى «بىلىمنى ئۇلۇغلاش» مەزمۇن قىلىنغان قوشاقلارنىڭ تېمىسى بىلەن «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىدا يارىتىلغان تۆت كونكرېت بەدىئىي ئوبراز ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان غايىۋى پىكىر، مەزمۇن ئوتتۇرىسىدىكى تەبىئىي باغلىنىشنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك كۇپايە.

«دىۋان» دا:

ئالغىل ئۆگۈت مەندىن ئوغۇل ئەردەم تىلە،
بويدا ئۇلۇغ بىلگە بولۇپ بىلگىك ئولە.

(يەشمىسى: ئەي ئوغۇل، مېنىڭ نەسىھىتىمگە قۇلاق سال، پەزىلەتلەر تىلە، ئەل ـ ئارىسىدا بۈيۈك ئالىم بول، بىلىمىڭنى تارقات.)

بىلگە ئەرىك ئەدگۈ تۇتۇپ سۆزنى ئەشت،
ئەردەمنى ئۈگرە نىبەن ئىشقا سورا.

(يەشمىسى: بىلىملىك كىشىلەرنى ھۆرمەتلەپ، سۆزىنى ئاڭلا، پەزىلىتىنى ئۆگىنىپ ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇر.)

ئەردەم تىلە ئۈگرەنىبەن بولما كوۋەز،
ئەردەمسىزنى ئۆكۈنسە ئەگمە گودە ئەگەر.

(يەشمىسى: ئىلىم ـ ھېكمەت ئىزلە، ئۆگەنگەندە مەغرۇرلانما، نادان كىشى ماختانسا، سىناق ۋاقتىدا مات بولۇپ قالىدۇ.)

«قۇتادغۇ بىلىك»تە:

1493 كىچىك ئەركەن ئۆگرەت ئوغۇلقا بىلىك،
كىچىگىدە بىلىك بىلسە كۆتۈرۇر ئەلىك.

(يەشمىسى: ئوغۇلنى كىچىكتە ئوقۇتماق زۆرۈر، كىچىكتە بىلسە ئۈتۈغلۇق بولۇر.)

154 ئوقۇش قايدا بولسا ئۇلۇغلۇق بولۇر،
بىلىك كىمدە بولسا بەدۈكلۈك ئالۇر.

(يەشمىسى: ئەقىل قايدا بولسا ئۇلۇغلۇق بولۇر، بىلىم كىمدە بولسا بۈيۈكلۈك تاپۇر.)

155 ئوقۇشلۇق ئوقار ئول بىلىگلىك بىلىر،
بىلىگلى ئوقۇغلى تىلەككە تەگىر.

(يەشمىسى: ئەقىللىق ئوقار، ئول، بىلىملىك بىلۇر، بىلىملىك، ئەقىللىق تىلەككە يېتۇر.)

160 ئوقۇش بولسا ئەركە كۆر ئاسىغى ئۆكۈش،
بىلىك بىلسە ئۆتىدۈ بولۇر ئەركۆسۈش.

(يەشمىسى: كىشىگە ئېرۇر كۆپ ئەقىل پايدىسى، بىلىم بىلىسە ئىنسان ئەزىز بولغۇسى.)

«تۇرپان تېكىستلىرى» دىن:

بىلىگ بىلىك يا بەگىم،
بىلىگ ساڭا ئەش بولۇر.
بىلىگ بىلگەن ئۇل ئەركە،
بىر كۈن دۆلەت تۇش بولۇر.

(يەشمىسى: بىلىم ئىگەللەڭ ئەي بېگىم، بىلىم ساڭا يولداش ‹ھەمرا› بولۇدۇ. بىلىم ئىگەللىگەن شۇ ئەرگە ‹ھامان بىر كۈن دۆلەت بار بولۇدۇ›.)

بىلىگلىك ئەر بىلىگە،
تاش قۇر سانىسا قاش بولۇر.
بىلىگسىزنىڭ يانىغا،
ئالتۇن قويسا تاش بولۇر.

(يەشمىسى: بىلىملىك ئەرنىڭ بېلىگە، تاش قىستۇرسا قاش ‹قاشتېشى، ئۈنچە - ياقۇت› قا ئايلىنىدۇ. بىلىمسىزنىڭ يېنىغا ئالتۇن قىستۇرسا، تاشقا ئايلىنىدۇ.)

«قۇتادغۇبىلىك» تە:

1953 بەگ ئاتى بىلىك بىرلە باغلىغى تۇرۇر،
بىلىك لامى كەتسە بەگ ئاتى قالۇر.

(يەشمىسى: بەگ ئاتى بىلىم بىرلە باغلىق تۇرۇر، بىلىم «لامى» كەتسە، بەگ ئاتى قالۇر.)

1968 بودۇنۇغ بىلىك بىرلە باستى بەگى،
بىلىك بولماسا ئىشكە ياقماس ئۆگى.

(يەشمىسى: بىلىم بىرلە تۇتار ئېلىنى بېگى، بىلىم بولمىسا ئىشقا يەتمەس ئۆگى).

1971 بىلىكلىگ ئوقۇشلۇغ كەرەك بەگ ئەتىك،
ئانىن قىلسا ئۆترۈ ئىگىگە ئەتىك.

(يەشمىسى: ئەقىل ھەم بىلىم بەككە بەكمۇ كېرەك، داۋالار كېسەلنى شۇلار بىرلە بەگ.)

نەقىل قىلىنغان بېيىتلاردىن باشقا 1952 -، 1954 -، 1956 -، 1966 -، 1967 - 1970 -، 1972 - بېيىتلاردىمۇ ئەنە شۇ پىكىر تېخىمۇ روشەنلەشتۇرۇلۇدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئەسەردە مەركەزلىك ھالدا ئادەمگەرچىلىك، راستچىللىق، توغرىلىق، ساپلىق، مېھرى - مۇھەببەت، ۋاپا، شەپقەت - مۇرۇۋۋەت، ئىنساپ، ئادالەت، ئىشەنچە، ساداقەت، خۇش پېئىللىق، شىرىن سۆزلۈك، مۇلايىملىق، ساخاۋەت، ئوچۇق كۆڭۈللۈك، مەرتلىك، خالىسانىلىق، ھۆرمەت - ئېھتىرام، تەدبىرلىك، ئاقىللىق، ھالاللىق، ئىزگۈلۈك قاتارلىق ياخشى خىسلەت ۋە پەزىلەتلەرنى غەيرى ئىنسانىلىق، يالغانچىلىق، ئەگرىلىك، نائىنساپلىق، بىۋاپالىق، ئادالەتسىزلىك، زۇلۇم، ئىشەنچسىزلىك، ساداقەتسىزلىك، ئەخلاقسىزلىق، قوپاللىق، ھۆرمەتسىزلىك، نادانلىق، جا-

ھىللىق، ھارامزادىلىك، ھاكاۋۇرلۇق، مەنمەنلىك، خوشامەتچىلىك، نەپسانىيەتچىلىك قاتارلىق
سەلبى خۇسۇسىيەتلەر بىلەن سىپلىشتۇرما قىلدۇ ۋە شۇ ياخشى خىسلەت، پەزىلەتلەردىن كې-
لىپ چىقىدىغان بەخت ـ سائادەت بىلەن سەلبى خۇسۇسىيەتلەر تۈپەيلىدىن سادىر بولۇدىغان
ھالاكەتلىك ئاقىۋەتلەرنى جانلىق مىساللار، ئىشەنچلىك پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلايدۇ. روشەن
سېلىشتۇرمىلار ئارقىلىق، ئاپتور نەزىرىدە ھاسىل بولغان بۇ چىن ئىنسان ۋە ئۇنىڭدا بولۇشقا
تېگىشلىك مۇقەددەس خۇسۇسىيەتلەر ئومۇم كىشىلىك خاراكتېرگە ئىگە بولۇپ، ۋاقىت ئېتى-
ۋارى بىلەن ئېيتقاندا، دۇنيا بەدىئى ئەدەبىيات تارىخىدا گۇمانسىزىم غايىسىنىڭ تۇنجى سا-
داسى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. مۇتەپەككۇر شائىر بۇ ئەنئەنىۋى قاراشلارنى ئۆز ئەسىرىدە ئىپادى-
لىگەندە، قانداقتۇر بىر تەقۋادار زاھىتلىق نىزامى بويىچە ئەمەس، بەلكى مەۋجۇت رېئاللىقنى
ئۆزگەرتىش تەلىۋىدىكى تەرەققىپەرۋەر ئوپتومىست (گەرچە ئوتوپىك بولسىمۇ) سۈپىتىدە فېئو-
داللىق تۈزۈم ماھىيىتىدىن كېلىپ چىقىدىغان نۇقسان، ئىللەت ۋە كەمچىلىكلەرنى جۈرئەت
بىلەن تەنقىت قىلىدۇ. مەلۇمكى، ئوتتۇرا ئەسىر فېئوداليزىم شارائىتىدا ئادالەتسىزلىك، نىزا،
خۇسۇمەت، پىتنە ـ پاسات، بۇزۇقلۇق، ئىشرەتپەرەسلىك، زىنا، مەرىپەتسىزلىك، كەيپى ـ ساپا،
مۇغەمبەرلىك، خىيانەت، مەنپەئەتپەرەسلىك، باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىش ھېساۋى-
غا بايلىق توپلاش، ئاممىنىڭ ھوقۇقىنى ئاياق ـ ئاستى قىلىش، غېرىپ ـ غۇرۋالارنىڭ ئىززەت-
نەپسىگە تېگىش، قاباھەتلىك ۋە تاماگەرلىككە ئوخشاش فېئودال ئەزگۈچى سىنىپلارغا خاس
كەيپىياتلار ئەۋجىگە كۆتىرىلگەن ئىدى. ئەنە شۇنداق نۇقسانلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇلار-
نى تۈزىتىش ئارقىلىق، بىر پارلاق غايىۋى جەمىيەت يارىتىشنى دىلىگە پۈككەن شائىر
قان ـ تەرىنى سەرپ قىلىپ ئۆز دەۋرى ئۈچۈن غايەت زور رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان «ئادالەتلىك
شاھ» غايىسىنى ئالغا سۈرىدۇ. شائىرنىڭ چۈشەنچىسىدە مەملىكەتتىكى زۇلۇم ۋە زورلۇقنى،
مۇھتاجلىق ۋە خورلۇقنى پەقەت بىلىم ۋە قانۇنغا تايانغان پادىشانىڭ ئادىل
سىياسىتى بىلەنلا تەمىن ئېتىش مۇمكىن. فېئوداليزىمنىڭ راۋاجلانغان دەۋرىدە يەنى فېئودال-
لار مەركەزلەشكەن ھاكىمىيەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان بىر ۋاقىتتا گەرچە ئىدىئالىستىك
ئۇسۇلدا بولسىمۇ، «ئادالەتلىك شاھ» غايىسىنىڭ شۇ يوسۇندا يېتەكچى مەسىلە قىلىپ قويۇ-
لۇشى ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇ نۇقتىدىن قارىغاندا «قۇتادغۇ بىلىك»تە مېھنەت
ئەھلى ئۈچۈن باش قاتۇرۇدىغان مېھرى ـ شەپقەتلىك، خەلقنىڭ ھوقۇقى ۋە مەنپەئەتلىرىنى
ھىمايە قىلغۇچى «ئادالەتلىك شاھ» ئوبرازىنىڭ يارىتىلىشى ۋە ئۇ ئارقىلىق دۆلەت ھۆكۈمە-
دارلىرىنى يۇرتنى ئاۋات، خەلقنى پاراۋان ۋە تېچ ھايات كەچۈرۈشكە، ئىنساپ بىلەن ئادىل
ئىش كۆرۈشكە چاقىرىش تېمىسى دەۋر ئېتىۋارى بىلەن ئالغاندا، ئەلۋەتتە ئىلغار غايە ئىدى.
بۇ غايە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئىزچىللىققا ئىگە بولغان ئەنئەنىۋى تېما بولۇپ، يۈسۈپ خاس
ھاجىپ ئۇنى تېخىمۇ تاكامۇللاشقان مۇئەييەن بىر ئىدىيىۋى سىستېمىغا ئايلاندۇرۇپ، ئۇيغۇر
بەدىئى ئەدەبىيات زېمىنىدە يىلتىز تارتقۇزدى. «قۇتادغۇ بىلىك» ئەسىرىنىڭ ئالەمشۇمۇل
ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىيات تارىخىدىكى ئورنىنى مۇھاكىمە قىلغاندا، شۇنىڭ ئۈچۈن
شائىرنىڭ بۇ ئەسەرنى يېزىشىغا تۈرتكە بولغان ئەنئەنىۋى مەزمۇن بىرلىكىدىن چەتلەپ ئۆتەل-
مەيمىز.

مۇنداق ھالەتنى «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ مەزمۇن ئالاھىدىلىكىدىن تاشقىرى، يەنە ئەسەرنىڭ بىر پۈتۈن كومپوزىتسىيىلىك تۈزىلىشى ۋە بەدىئىي خۇسۇسىيەتلىرى جەھەتتىكى خاسلىق ۋە ئورتاقلىق ئالامەتلىرىدىنمۇ كۆرۈش مۇمكىن.

«قۇتادغۇ بىلىك» كومپوزىتسىيە جەھەتتىن شەرق كىتاپ تۈزۈش ئۇسۇلىغا ئاساسەن تۈزۈلگەن بولۇپ، ئالدى بىلەن مۇندەرىجە شەكلىدە ھەرقايسى باپلارنىڭ نامى، ئۇندىن كېيىن قىسقا نەسرىي مۇقەددىمە بېرىلگەن. ئۇنىڭدا تەڭرىگە ھەمدۇ، يالاۋاچ (پەيغەمبەر) ۋە ساھابى چارىيارلارغا سانا ئېيتىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كىتاپنىڭ قىممىتى، نام-تەرىپى، خانغا تارتۇق قىلىنىشى، مۇئەللىپنىڭ خان تەرىپىدىن خاس ھاجىپلىق ئۇنۋانى بىلەن تەقدىرلىنىشى، تۆت سىمۋوللۇق قەھرىمانغا ئۇيغۇرچە نام بېرىلىشى، ئەسەردە باشتىن-ئاخىر ئەنە شۇ 4 قەھرىمان پېرسوناژ ئوتتۇرىسىدا دراماتىك تۈس ئالغان مۇنازىرە ۋە سوئال-جاۋاپلار بولۇپ ئۆتۈشى شەكلىدە خەۋەر بېرىلىدۇ.

نەسرىي مۇقەددىمىسىدىن كېيىن، 77 بېيىتتىن تەركىب تاپقان شېئىرىي مۇقەددىمە بار. ئۇندىن كېيىن 82 باپ نامىنىڭ مۇندەرىجىسى بېرىلگەن. بۇ 82 پەسىل (باپ)نىڭ دەسلەپكى ئون بىرى ئەسەرنىڭ ئۆزىگە خاس كىرىش قىسمى سۈپىتىدە ھەمدۇ-سانا، تەبىئەت گۈزەللىكى ۋە بۇغراخان مەدھىيىسى، يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرج، تىلنىڭ پەزىلىتى، مۇئەللىپنىڭ ئۆزرىسى، ياخشىلىق قىلماق خۇسۇسىدا ئۆگۈت ۋە نەسىھەت، بىلىم ۋە ئەقىلنىڭ پەزىلىتى ھەم پايدىسى، كىتاپقا نام بېرىلىش ۋە نادانلىقتا ئۆكۈنۈش باياندىن ئىبارەت. 12-پەسىل (باپ)تىن باشلاپ 79-باپقىچە بىۋاستە ۋەقەلەر بايان قىلىنىدۇ. ئەسەرنىڭ ئاساسىي سيۇژېتى ئەنە شۇ ۋەقەلەر بايانىدا قانات يايىدۇ. ھۆكۈمدار كۈن تۇغدىنىڭ ئىلىمگە، مەرىپەتكە مۇھەببىتى، ئالىم ۋە فازىل ئادەملەرنى توپلاپ ئۇلارغا ھامىيلىق قىلىۋاتقانلىقى، بۇنىڭدىن مەمنۇن بولغان ۋەزىر ئايتولدىنىڭ شاھ ھۇزۇرىغا يېتىپ كەلگەنلىكى ۋە سارايدا قوبۇل قىلىنغانلىقى، ئايتولدى ۋەزىرنىڭ ھاياتى تۈگەللەنگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا ئوغلى ئۆگدۈلمىش مەيدانغا چىققانلىقى قاتارلىق كونكرېت ۋەقەلەر بىلەن سيۇژېت قانات يايىدۇ. ئۇندىن كېيىنكى ۋەقەلەر داۋامىدا مەلۇم سيۇژېت بولمىسىمۇ، لېكىن تۆت قەھرىماننىڭ مۇنازىرىسى ئاساسىدا تۈرلۈك زور مەسىلىلەر بىر بىرىگە باغلاپ بايان قىلىنىدۇ. ھەر بىر باپتا مەلۇم بىر مەسىلە بايان قىلىنىپ، ئاخىرىدا شۇ باپنىڭ بايانى سۈپىتىدە بىر بېيىت كەلتۈرۈلىدۇ. ئاخىرقى (ئۈچ) بابىدا ئەسەرنىڭ خاتىمىسى سۈپىتىدە ھاياتنى قانداق ئۆتكۈزۈش لازىملىقى ۋە مەنىلىك ياشاش ھەققىدە ئاجايىپ ھېكمەتلىك پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆز ئەسىرىنىڭ كومپوزىتسىيىسىنى يۈكسەك ماھارەت بىلەن تۈزگەن، ئۇ ئەسەردە ئوتتۇرىغا قويماقچى بولغان تۈپ غايىنى 4 قەھرىمان ئوبرازنىڭ ئۇيغۇرچە نامى بىلەن زىچ باغلاشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ. كۈن بىلەن ئاينىڭ دىئالېكتىك مۇناسىۋىتى ۋە ئۇنىڭ پۈتكۈل ھاياتتىكى ئورنى ۋە رولى ئەسەردە كۈنتۇغدى ۋە ئايتولدى ناملىرى بىلەن تەققاسلىنىپ، مەزمۇن تەسۋىرىدە ئورگانىك بىرلىك ھاسىل قىلىنغان، ئىسلامىيەت قوبۇلدىن كېيىن، قەدىمقى ساپ ئۇيغۇرچە نام-ئىسىملارنىڭ ئەرەپچىلىشىش دولقۇنى كۆتۈر-

لىشۋاتقان بۇ دەۋردە شەرقتىكى تۇنجى مۇسۇلمان پادىشالىقى — قاراخانىلارنىڭ خاس ھاجىپى ۋە ئۆلىماسى بولغان بىر زاتنىڭ ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئەنئەنىگە ئايلانغان ساپ ئۇيغۇرچە نام - ئىسىملارنى «قۇتادغۇ بىلىك»تىكى ئاساسىي پېرسوناژلارغا تارتۇق قىلىشى بىر مىللەتنىڭ ئەدەبىيات ئەنئەنىسىدە بەلگىلىك ئەجابىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ، ئەلۋەتتە دىققەت - ئېتىۋار قوزغاشقا تېگىشلىك مەسىلەرنىڭ بىرى. كېيىنكى ئىككى قەھرىمان ئوبرازدا كەلسەك، ئۆگدۈلمىش ئەسەردە ئەقىل - پاراسەتنىڭ سىمۋولى. ئۇنىڭدىكى ئۆگر (øg) سۆزى قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدا ئەقىل - پاراسەت مەنىلىرىدە بولۇپ، شائىر بۇ تۈپ سۆزنىڭ مەنىسىدىن پايدىلىنىپ، ئاللىگورىيە ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، بۇ قەھرىمانغا خاس خاراكتېرىستىكا بەرگەن. ئودغۇرمىش قانائەت ياكى ئاقىۋەت سىمۋولى بولۇپ، ئود (od) سۆزى ئويغاق دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. شائىر بۇ نامدىن پايدىلىنىپ، رېئاللىقتىن قول ئۈزگەن، لېكىن دائىم ئويغاق تۇرۇدىغان مۆرەككەپ پەلسەپىۋى پىكىرگە ئىگە بىر زاھىت دانىشمەننىڭ خاراكتېرىنى سىزىپ بېرىدۇ.

بۇ 4 قەھرىمان ئوبرازنىڭ نام - تەرىپى ئۇلارنىڭ ئەسەردە بېرىلگەن خاراكتېرىستىكىسى ۋە پائالىيىتى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى مەنتىقىلىق باغلىنىش «قۇتادغۇ بىلىك» ئەسىرىنىڭ بىر پۈتۈن ئىجتىمائىي غايىسىگە بويسۇندۇرۇلغان. ئەسەر كومپوزىتسىيىسىنىڭ پۇختىلىقى مەنتىقىلىق ئاساس بىلەن تەمىن ئېتىلگەن.

ئەسەرنىڭ بەدىئىي تۈزۈلۈشى توغرىسىدا گەپ ئاچقاندا، شۇ نەرسە خاراكتېرلىقكى، شائىر بۇ ئەسىرىدە ئۆزىدىن بۇرۇنقى ئەدەبىياتنىڭ شەكىل تۈزۈلۈشى، بەدىئىي ئىپادىلەش ۋاستىلىرى، ئۇسلۇب ۋە تىل ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى جەھەتتىكى ئەنئەنىۋى ئالاھىدىلىكلىرىگە ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى تېخىمۇ كامالەتكە يەتكۈزدى. ئۇنىڭدا مەجازى ۋاستىلاردىن ئوخشىتىش، سىمۋول، جانلاندۇرۇش، مۇبالىغە، مېتافورا، مېتونومىيە، ئېپىتېت قاتارلىقلارنىڭ ئاجايىپ گۈزەل ئۈلگىلىرى ئۇچرايدۇ. بۇ پىكىرنى دەلىللەش ئۈچۈن، 63 -، 64 -، 65 -، 66 -، 67 -، 68 -، 69 -، 70 -، 71 -، 72 -، 73 -، 74 -، 75 -، 76 -، 77 -، 78 -، 79 -، 80 -، 81 -، 82 -، 83 -، 84 -، 85 - ھەمدە 4959 - بېيىتتىن 4967 - بېيىتكىچە بولغان بېيىتلارنى نۇقتىلىق كۆزدىن كەچۈرسەك كۇپايە قىلىدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بۇ داستاندا ئۇيغۇر تىلىنىڭ پاساھىتىنى يەنە بىر قېتىم نامايەن قىلىدۇ. ئۇ ھەرقايسى ساھە بويىچە پىكىر يۈرگۈزگەندە شۇ ساھەنىڭ يېتىلگەن دانالىرىنىڭ ئەقلىيە سۆزلىرىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ، شەرق كلاسسىك پوئېزىيىسىگە خاس بولغان ئىرسالۇلمەسەل (سۆزلەرنى مەسەل بىلەن كۈچلەندۈرۈش) سەنئىتىدىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىدۇ. ئەسەردىكى 180 دىن ئارتۇق رۇبائىلارمۇ ئەنە شۇ ئىرسالۇلمەسەل ئۇسۇلى بىلەن كۈچەيتىلىپ، ھېكمەت دۇردانىلىرى بىلەن تولغان زوقلىنارلىق گۈزەل شېئىرىيەت باغچىسىنى شەكىللەندۈرگەن. شۇنداق قىلىپ ئەسەردە رۇبائىي، قەسىدە، مەسنەۋىي، تەجنىس، تۇيۇق قاتارلىق ئۇيغۇر كلاسسىك پوئېزىيىسىنىڭ ئەنئەنىۋىي تۈر، ژانىرلىرى تولۇق جارىي قىلدۇرۇلغان. بۇ تۈر ۋە ژانىرلار ئارۇز ۋەزنىنىڭ ئىپىك تۈر ئۈچۈن قوبۇل قىلىنغان ئەڭ ئاھاڭدار ۋەزنى جۈملىدىن، شەرق نەزمى ئارۇزىدا «جەڭگىۋار ئۆلچەم» دەپ ئاتالغان مۇتاقارىپ بەھرىدە يېزىلغان. تېخىمۇ كونكرېت ئېيتقاندا، ئەسەرنىڭ 71 - ۋە 72 - باپلىرى (پەسىللىرى)

كىتاپ ئاخىرىدىكى خاتىمە سۈپىتىدە بېرىلگەن ئىككى قەسىدە مۇتاقارىپ مۇسەممەنى سالىم بىلەن ئۇنىڭدىن قالغان ھەممە قىسىملىرى مۇتاقارىپى مۇسەددەسنى مەھزۇن ۋە مۇتاقارىپى مۇسەممەنى مەمتۇر ۋەزنى بىلەن يېزىلغان. لېكىن ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرىلىرى شائىر قەلىمى ئاستىدا قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئۆزىگە خاس فونېتىك قائىدىلىرىگە بويسۇندۇرۇلغان. شۇنداق قىلىپ، شائىر شېئىرىي ۋەزنى جەھەتتىنمۇ بۇ داستاندا زور مۇۋەپپەقىيەت نەمۇنىسىنى نامايىش قىلغان. يۇقۇرقى پىكىرلىرىمىزدىن شۇنداق يەكۈن چىقىرىش مۇمكىنكى، «قۇتادغۇبىلىك» يېشىدىن ئايىغى چىقىپ، تايتاكلاپ مېڭىۋاتقان بىر مەدەنىيەتنىڭ ئەمەس، بەلكى قەدىمىي ۋە يۈكسەك بىر مىللىي مەدەنىيەتنىڭ بىۋاستە مەھسۇلى»①، شەرق خەلقلىرى جۈملىدىن، ئۇيغۇر ئىجتىمائىي ئىدىئولوگىيىسى بىلەن بەدىئىي ئىستېتىك ئەنئەنىسىنىڭ ئۆزىگە خاس ئارگىناللىقىقا ئىگە بولغان راۋاجى. ئۇ ھەممىدىن بۇرۇن تولۇق بەدىئىي ئەسەر بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇيغۇر داستانچىلىقىنىڭ تىپىك نەمۇنىسى، شۇنىڭ بىلەن بىللە «ھەم تارىخ، ھەم پەلسەپە، ھەم ‹سىياسەتنامە› ياكى ھەم دۆلەتشۇناسلىق، ھەم ئىجتىمائىي تەلىم-تەربىيە ۋە ئۇزاق ئۆتمۈش ھايات بىلەن قاراخانىلار دەۋرىدىكى رېئال ھاياتنى مۇجەسسەملەشتۈرگەن سىستېمىلىق بىر ئىلمىي ئەسەر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ، شەرق مەدەنىيىتىنى، ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان خەلقلەر تارىخىنى، بولۇپمۇ قاراخانىلار سەلتەنىتى تارىخى بىلەن ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى تارىخىنى، قەدىمقى ئەجدادلارنىڭ پەلسەپە، ھوقۇق (قانۇن)، ئېتىكا (ئەخلاق)، تەلىم-تەربىيە، دىنىي ئېتىقات، دۇنيا قاراش، ئۆرپ-ئادەتلىرىنى تەتقىق قىلىشتا زور ئىلمىي ئەھمىيەتكە ئىگە.»②

① «قۇتادغۇ بىلىك»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1984 - يىل نەشرى، مۇقەددىمە 15 -، 16 - بەتكە قاراڭ.
② «قۇتادغۇ بىلىك»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1984 - يىل نەشرى، مۇقەددىمە 16 - بەت.

(بېشى 160 - بەتتە)

ئوتتۇرا شەرق ۋە بالقان يېرىم ئارىلى بويىچە بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ قەلەي ۋە مىستىن ياسالغان. گەرچە بۇ پارقازنى قەلەي ۋە مىستىن ياسالغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئىككى يېرىدە تۆشۈك بار. بۇ تۆشۈكلەرنى بىر ئامېرىكىلىق ياردىمىگە تايانماستىن پۈتۈنلەي ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ، كەندىر كېپىكى، دورىلانغان پاختا ۋە دېۋىرقاي كەپلەپ ئېتىۋەتتۇق. بۇ تۆشۈكلەردىن ئېقىپ چۈشىدىغان سۇ ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، ئۇچاقتىكى ئوتنى ئۆچۈرۈۋېتەلمەيدۇ. ئەگەر تەلتوكۇس ۋودوپورۋوت شىركىتى سۇنى توختىتىۋەتمىگەن بولسا، ھازىر كۆپچىلىككە پارقازنىنىڭ قايناش ئەھۋالىنى كۆرسەتكەن بولاتتۇق.

بۇ پارقازاننى كاباكچە مۇستاپا تۇپىلىكى مەزگىلىدە ئېپىرسىيە قوشۇنلىرى① يۆتكەپ كەتكەن. كېيىن ۋەزىر كىلكاياك. خېلىل پاشا قەسرىگە ئېلىپ بېرىلىپ، نۇرغۇن يىللارغىچە سۇرى مەلەك② قازىنى ئورنىدا ئىشلىتىلگەن. كېيىن پاراخوت قازىنى ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلگەن بۇ پارقازىنىڭ ئەسلىدە توققۇز قۇلىقى بولۇپ، بىز ئۇنىڭغا يەنە بىر قۇلاق بېكىتتۇق. ھەممە بۇ قازاننى زاۋۇتقا ئەكىرىپ قۇراشتۇردۇق. بۇ پارقازنى...

A: ئاكا، بۇ پارقازنىنىڭ گېپىنى زادىلا تۈگۈمىدىڭىز، مەن كەتتىم...

B: مەنمۇ كېتىمەن. ئەتە ھېلىقى مۇراسىمدا كۆرۈشەيلى!

— بولىدۇ، خەير!

— خەير!

— بۇ پارقازنى...

ئېزىز نېسىننىڭ «مەن قانداق ئۆلۈۋالغاچى بولدۇم» ناملىق ھېكايىلار توپلىمىدىن: دىلدار تەرجىمىسى.

① خىرىستىيان ئاياللىرىدىن تۈزۈلگەن قوشۇن.
② تاماقنىڭ نامى.

ئېھ، تۇپىلىق پۇل

(ھېكايە)

زوردۇن سابىر

قۇشقاچ قوندى زاغزاقا،
توغاي قوندى يانتاققا.
يارنى سۆيسەڭ مەھكەم سۆي،
ئورناپ كەتسۇن تامغاققا.

(دولان خەلق قوشىقى)

1

گۈلئايشەم قىممىتى بار ھەممىلا نەرسىنى — ياشلىقىنى، ھۆسنىنى، ئار-نومۇسىنى… پۇلغا تېگىشىشكە رازى بولدى. بۇ ئىش ئۇنىڭ غېمىنى يىگۈچىلەرنىڭ غەزىپىنى، نارازىلىقىنى قوزغىغىنى بىلەن، ھاممىسىنىڭ خوشاللىقىنى، غۇرۇرىنى ئاشۇردى. ھاممىسى ئىپقىۋاتقان ناندەك سالپىيىپ تۇرۇۋدىغان ئىككى مەگزىگە تېپىپ چىققان خوشاللىقىنى نامايەن قىلىش ئۈچۈن، ئۆيمۇ-ئۆي قاتىرىدى ۋە خىرىلداق ئاۋازى بىلەن باشقىلارنى ئەيىپلەپ، ئۆزىنى ماختاپ مۇنۇ گەپلەرنى تەكرارلىدى:

— ئۆزىدىن يىگىرمە ئىككى ياش چوڭ بولغىنى بىلەن، نارىسىدە بالىدەك گول، يېتىمدەك يۇۋاش، مالايدەك تىنىمسىز ئادەم ئۇ. مۇنداق ئەرگە چۇشۇۋالغان خوتۇنغا مۇھەببەتنىڭ لازىمى نىمە؟ ياشلار بەخت، بەخت دىيىشىدىكەن، چىرايلىق گەپ، سىغىنىش، كۆيۈشۈش… بەختىمىش. بەخت — پۇل! ئاڭلىمىغانلار ئاڭلاپ قويسۇن، مەن گۈلئايشەمگە يىگەن-ئىچكەندەك، سوقا سەندەلدەك، تۇرغۇزۇپ قويسا تىكلىمە تاغاردەك، يېتىلسە ئۆكۈزدەك، يەسە مۇشۇسى تۈگىمەس دەرەختەك ئەر تاپتىم. يەتمىش مىڭ كوي پۇلى بار، تە-

رەپ-تەرەپكە يولى بار، خام تاشمەدەك قولى بار، ئىككى قىز، تۆت ئوغلى بار، ئىككى قوتان قويى بار، ياغاچ-ئورمان بېغى بار، نەچچە يۈز مو يېرى بار، يۈزى تۇتۇق، قولى ئوچۇق، تويغىمۇ يالڭاياق بارىدىغان، يىغىنلارغا زاغرا تۈگۈپ ماڭىدىغان گول ئەرگە تەككەن ئايال بەختسىز بولامدىكەن؟ بىلىپ قويۇڭلار، گۈلئايشەمنىڭ بەختى ئېچىلدى.

ئاچچىق كاساڭ قورايىنىڭمۇ چىرايلىق گۈلى بولىدۇ. ۋات-ۋات ئايالنىڭمۇ چىرايلىق تەسەللىسى بار ئىكەن:

— كۆڭلۈڭنى بۇزما، — دېدى ئۇ تىكلىمە ئەينەك ئالدىدا سىڭايان تۇرۇۋېلىپ ئىچىدە ياشلىقى ۋە گۈزەللىكى بىلەن خوشلىشىۋاتقان مىسكىن چىراي گۈلئايشەمنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، — ياشلىق ئۆلمەيدۇ، مۇھەببەت قېرىمايدۇ. قېرىغا تەككەنگە كۆل بولۇپ تويىدىغان ئىش بولسا، مەن توزىماسمىدىم. قېرى ئۆلدى، دۆلىتى قالدى، بەخت تاپتىم. كۆڭۈل بىلەن بەختلىك بولىدىغان بولسا، مەن ئۇن يەتتە قېتىم بەختلىك بولارىدىم. نەدىكىنى؟ دىلىمغا ئۇن يەتتە قاداق چۈشتى. سېنىڭ بۇ بوۋىسىڭنى خەقلەر روزەك بەز دەيدىكەن. ئۇ بەز بولسا، سەن مۆشۈك بول، قىزىم. ئاغزىدىن كىرىپ، بۇرنىدىن چىق. بىر يىلغىچە ئۆلسە، ھېچبولمىسا بانكىدىكى يەتمىش مىڭ كوينىڭ يېرىمى سېنىڭ، ئۆلمىسىچۇ؟ ئۇن مىڭ كويلۇق چەكتىن بىرنىلا ئېلىۋالساڭ بولدى، قالغان بەختىڭگە مەن كېپىل!

مەڭزى سالپاڭ، ئاغزى كەمشۈك ۋات-ۋات موماي تاڭسىق گەپلىرى بىلەن گۈلئايشەمنىڭ چىرايىغا خورلۇق ئورنىغا خوشلۇق ئېلىپ كەلدى. ئەمدىلا ئوتتۇزدىن ھالقىغان قىران جۇۋان ئەمدى بوۋايغا ئايال بولىدىغانلىقىنى تامامەن ئۇنۇتتى-دە، بولغۇسى دۆلەت يەنى پۇل، خوجايىن بولۇش ئارزۇسى ئۇنى مەس قىلىشقا باشلىدى. ئۇ، شۇ مەسلىكنىڭ كۈچى بىلەن بۈگۈن دىدارلىشىدىغان لايىغىنىڭ كۆڭۈل تۆرىدىن ئورۇن ئېلىش ئۈچۈن گۈزەل چىرايى ۋە ئەۋرىشىم سۇمباتىنىڭ قىممىتىنى ئاشۇرۇشقا تۇتۇش قىلدى...

ئۇ، پەدەزدىن كېيىن ھامىسىنىڭ ئالدىغا چىقتى:

— بوپتىمەنمۇ، ھامما؟

— گۈلدەك ئېچىلىپسەن، قىزىم. جەننەتنىڭ ھۆرلىرى بىكار قالسۇن ئالدىڭدا. مەن روزەك بەزگە خەۋەر قىلاي، بۈگۈنلا جاڭزا ئېلىڭلار!

ھامىسى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، گۈلئايشەمنىڭ يەنە كۆڭلى بۇزۇلدى. مۇشۇ ھۆسنى بىلەن كۆرۈمسىز، بىلىمسىز، ئەڭ يامىنى مۇھەببەتسىز، ئالتە بالا ۋە كېلىن-نەۋرىسى بار قوپال دېخانغا ئايال بولىدۇ. ئۇنىڭ پۇل ۋە دۆلىتىنى ئۆزىگە قارىتىۋېلىش ئۈچۈن ئار-نومۇسى، ۋىجدانىنىمۇ ساتىدۇ. ئۇ نىمىلا بولمىسۇن، يەتتىنچى سىنىپنى تۈگەتكەن، خېلى جىق رومانلارنى ئوقۇغان، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئىشلەۋاتقان تونۇش-بىلىش، دوستلىرى بىلەن سۆھبەتلەشكەن، بىرىنچى ئېرىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمەي خورلۇق تارتقىنى ئۈچۈن، ئۆزىگە ئىش-پەش تارتقان نۇرغۇن يىگىتلەرگە قاپاق ئاچمىغان، سەۋرى-تاقەت ۋە يوقسۇزچىلىقتا كۈنگەن ئايال تۇرۇپ، يەنە نىمىشقا پۇلغا ئۆزىنى ئاتتى؟ ھامىسى ئازدۇردىمۇ؟ ھىلىھەم بولسىمۇ، يېنىۋالسا بولۇدىغۇ؟ شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا قولىغا نۇرغۇن پۇل تۇتقان نادان دېخان كەلدى-

دە، تىزىق-تىزىق پۇل ئۇنى يەنە قىزىقتۇردى: «يەتمىش-سەكسەن مىڭ كوي نەق پۇلى بارمىش، يەنە ئۇلار يالىڭاياق يۈرەرمىش، تامىقى زاغرا بىلەن قېتىقمىش. پۇل تېپىشنى بىلەرمىش، خەجلەشنى ئۇقماسمىش. مېنىڭ ۋەزىپەم پۇل خەجلەش. پاھ، بۇنداق ئاسان ئىشقا كىم يۈگۈرمەسۇن». ئۇ شۇلارنى ئويلىدى-دە، بۇ قېتىم ئالدىنقى نىكاسىنىڭ تەتۈرىسىنى قىلماقچى بولدى. ئۇ قېتىم كۆڭلى، ۋىجدانى ئۇنى باشقۇرغان، لېكىن ئۇ خورلانغان، بۈگۈنچۇ؟ كۆڭلى، ۋىجدانى ئۇنى ئەيىپلىمەكتە، لېكىن ئۇ، بۇ قېتىم ئۆزىنى نىملا بولمىسۇن، تەۋەككۈل قىلىپ نەپسىگە تاپشۇرۇدۇ...

هويلا ئىشىگى غىچىرلىدى. گۈلئايشەمنىڭ يۈرىگى جىغىلدىدى. ئۇ نىملا بولمىسۇن تويى بولۇدىغان ئايال-دە، ئۇ هاياجانلاندى، تەمتىرىدى. ئۆيىنىڭ زەدىۋاللىرىنى تۈزەشتۈردى، سۇپىغا تاۋار يەكەنداز سالدى ۋە يۈزىنى ئالقىنى بىلەن سىپىدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

ئۆيگە شىپىلداپ بىر ئەر كىشى كىرىپ كەلدى ۋە تاپسىدىلا زوڭزايدى. گۈلئايشەمنىڭ تېنى شۈركەندى. ئۇ كىرگۈچىگە قارىدى. ئايالنىڭ كۆزىگە ئەڭ ئاۋال دىخاننىڭ كىرلەشكەن شاپاق دوپپىسى، تەردىن قېتىشقان ئاق يەكتىگىنىڭ سىرتىدىن باغلىغان يىپشىل تاۋار بەلۋېغى، قولتىغىغا قىستۇرۇۋالغان بىر جۈپ كونا كالاچ چۈشتى. گۈلئايشەم ئىختىيارسىز هالدا:

— سىلى، سىلى هاممامنى ئىزلەپ كەلدىلىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يوغ،سۇ، — دېدى دىخان يېرىم قوزغىلىپ بىر ئالقىنىدا چاڭ باسقان گەدىنىنى سىلاپ قويۇپ، — گۈلئايشەم دىگەن چوكان بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم! — ئۇ ساپ-سېرىق شالاڭ چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى. گۈلئايشەم ئۆزى پەرەز قىلغىنىدىن نەچچە ھەسسە كۆرۈمسىز ئادەمنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز كەينىگە داجىدى، مانا مۇشۇ ئادەم ئەمدى ئۇنىڭ ئېرى بولۇدۇ. بۇ ئەلۋەتتە ئالدىنقى ئېرىنىڭ دەسسەشلىرى، خورلاشلىرىدىنمۇ بەتتەر ئىش. لېكىن، مۇشۇ كۆرۈمسىز گەۋدە ئۇنى بەختلىك قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇ پۇلدار. گۈلئايشەم ئۆزىنى نەپسىگە تاپشۇرغان ئىكەن، ئەلۋەتتە بۇ ئادەمگە ئوچۇق-چىراي، خۇش مۇئامىلدە بولۇشى كېرەك.

— سۇپىغا چىقسىلا، يەكەندازغا!... مەن گۈلئايشەم...

دىخان ئەندىككەندەك قىلىپ گۈلئايشەمگە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت يانغاندەك، لەۋلىرى تىترىگەندەك بولدى-دە، ئايالغا تىكىلىپ ئورنىدىن تۇردى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قولتىغىدىن كالىچى چۈشۈپ كەتتى. گۈلئايشەم تۇيۇقسىزلا خۇددى تۇغۇپ بولغان مىكىياندەك قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— خېنىم، بالىكەنلا، بەك چىرايلىقكەنلا، بىزدەك دىخانغا ئاش بولالامدۇ؟ — گۈلئايشەمنىڭ كۈلكىسى تۈگىگەندىن كېيىن، روزەك بەز ئايالدىن سورىدى:

— خەق سىلىنى بەز دەيدىكەن، ماڭىمۇ بەزلىك قىلالامدۇ؟

— توپىدىن پۇل تاپىدىغان خەق بەز بولمىسا، بېيىمايدۇ، خېنىم!

— سىقىپ سىققىمىدىن چىقىنىنى يالادىسىلە، سىلىگە ئاش بولمايمەن، ھەممە گەپنى هاممام ئېيتقاندۇر، هاممامنىڭ دىگىنىگە كۆنسىلە، مەنمۇ سىلىنى قېرى كۆرمەيمەن!...

— كۆنگەچكە ئالدىلىرىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرغاندىمەن، خېنىم!

گۈلئايشەم روزەك بەزنىڭ يالىڭاياق، تۆگە تاپىنىدەك پۇتلىرىغا، چاڭ باسقان يۈگ-

لۇق مەيدىسىگە، كىچىك، ئورۇق يۈزىگە يا-
راشمىغان كەكە ساقىلى بىلەن ئىنچىكە بۇ-
رۇتىغا، تەر تەپچىرەپ تۇرغان قىڭراقتەك
بۇرنىغا، ئورا كۆزلىرىگە سىنچىلاپ قارىدى،
بۇرنىدىن باشقا بۇ گەۋدىدە گۆلئايشەمگە ياق-
قىدەك ھېچنىمە تېپىلمىدى. ئۇ ئۇلۇغ ـ كى-
چىك تىندى ـ دە:

— تويىنى چوڭ قىلالا؟ — دىدى.
— جۇۋان تويى بولغاندىكىن چېغىدا بولا!
— مەن ئېتىزدا ئىشلىيەلمىسەمچۇ؟
— ئالتە بالىغا ئانا بولۇپ ئۆيدە ئول-
تۇرۇپ بېرەلا!
— زېرىكسەمچۇ؟
— زېرىكسىلە ئىش قىلالا.
— قانداق ئىش؟
— كالا ساغىلا، سۈت پىشۇرىلا، يۇڭ تى-
تىلا، شوينا ئېشىلا، ياماق ياماىلا، تۇخۇم
يىغىلا، ئوتياش ئوتايلا، ئوغۇت يىغىلا، ۋاي-
ۋۇي، چىدىسىلا مىڭ خىل ئىش بار.
— ۋاي ئانام، ئاۋالقى ئايالىرىنى ئىش-
لىتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئوخشىمادىلا؟
— بالىلىرىغا قىسىنىپ ئاچ يۈرۈپ كېسەل
تاپتى. ھازىر بولغان بولسا، ئۆلمەيتتى.
— ئۆلگىلى نەچچە يىل بولدى؟
— سەككىز يىل ئىككى ئاي.
— بالىلار ئۆگەيلىسە قانداق قىلىمەن؟
— بالىلار كالىنى ئانا دىگۈدەك بولدى،
ئۆگەيلەمدۇ؟ ماڭا ئايال بولمىسىمۇ بولۇۋېرەت-
تى، بالىلارغا ئانا بولمىسا بولمايدىكەن.
— بالىلارنى باشقۇرامدىمەن؟
— شۇنداق.
— پۇلنىچۇ؟
— بانكا باشقۇرۇدۇ.

— چەكىنىچۇ؟
— ساندۇق.
— ئاچقۇچنى كىم تۇتۇدۇ، ئانىمۇ، ئاتى-
مۇ، بالىمۇ؟
— كېيىن بىلىلا.
— دىمىسىلە جاڭزا ئالغىلى بارمايمەن.
— ئانداق بولسا، يىپىق قازان دۈم-
لەگلىك پېتى قالسۇن!
روزى بەز ئورنىدىن تۇردى. گۆلئاي-
شەم چۆچۈپ ئالدىنى توردى.
— چاقچاق، چاقچاق قىلغاننىمۇ بىل-
مەملا؟
ئەتىسى ئۇلارنىڭ نىكاسى بولدى. ئۇ-
لار ئۆيىگە كەتمەكچى بولۇپ، پىيادە يولغا
چىقتى. گۇگشي بازىرىدا روزى بەز گۆلئاي-
شەمنى بەش موچەنلىك لەغمەن بىلەن مېھمان
قىلدى. گۆلئايشەم خاپا بولۇپ قالدى. ئۇلار
يولغا چىققاندا گۆلئايشەم ئوشۇغىغىچە توپىغا
پاتتى. ئۇ پۇتىنى قېقىپ نارازى بولۇپ:
— گۆلدەك جۇۋاننى ئەللىك
كوي خەجلەپ ئېلىۋالىلا، يەنە
گەپ قىلمىسام پىيادە ئېلىپ كېتىۋا-
تىلىغۇ؟ — دىدى.
— ھارۋا كىرا قىلاي دىسەم نوەۇس
قىلىدىكەنمەن، خېنىم. توپىدىن قورقمىسىلا،
يالىڭاياق ماڭسىلا، مانا ماڭا ئوخشاش! — ئۇ
توپا ئىچىدىكى پۇتىنى كۆرسەتتى.
«خورلۇق! — دەپ ئويلىدى گۆلئايشەم
توپىلىق يولدا ئىگىز پاشنىلىق توفلى بىلەن
قىيىنىلىپ كېتىۋېتىپ، — سەۋرى قىلاي، ئون
مىڭ كويلۇق چەكتىن بىرسىلا قولۇمغا
چۈشسە، سېنىڭ ئۆيۈڭدە باغلاپ قويساڭمۇ
تۇرمايمەن...»

2

تۈن، تىنجىق ئۆي.
ئۇن ئىككى پارچە تېكىمەت سېلىنغان
سۇپىدا سامان تەكى، چىت كۆرپىلەر ئۈس-
تىدە گۆلئايشەم يالغۇز ياتماقتا. ئۇنىڭ

ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزارغان كۆزلىرى تۆگلۈككە قادالغان. كىچىككىنە تۆگلۈكتىن بەش تال يۇلتۇز كۆرۈندى. قاراڭغۇ باغدىن كاككۇك ئاۋازى، يىقىنلا يەرلەردىن قويلارنىڭ مەرەشلىرى، ئىتلارنىڭ ھۇۋلاشلىرى ئاڭلانماقتا. يوغان ئۆينىڭ تۆت تېمى ۋە كىرلەشكەن زەدىۋاللىرى شام يورۇغىدا غۇۋا يورۇپ تۇرغاچقا، ئۆيمۇ خۇددى تالادەك قورقۇنچلۇق: «ھەممىلا نەمىسى كۆڭلىدەك قارا، — دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە، — بىرىنچى توي ئاخشىمى ياش ئايالنى گۈندىخانىسىغا يالغۇز تاشلاپ قويۇپ، چىشتاق قوزا ئۇچۇن پۇتۇن بالا ـ ۋاقىسى بىلەن چۆلگە چىقىپ كەتكەن ئادەمدىن نىمىمۇ ئۈندۈرۈپ ئالارمەن. ھەي بەختسىزلىك! بۇ ئەرنىڭ مۇنۇ يالغۇز كۆزلىگىدىن تاپقان راھەت ـ پاراغەتتىدىن، ئەزىمەتنىڭ تاياق ـ دۇمباسى مىڭ ياخشى ئەمەسمۇ؟ كېتىش كېرەك، تېزرەك قېچىش كېرەك...»

لېكىن ئۇنىڭ كۆزى كات ئۈستىدىكى تېرىلەر ئاستىدا تويپا بېسىپ ياتقان قارا ساندۇققا چۈشۈش بىلەن يۈرىگى ئويناپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بۇگۈن كۆرگەنلىرى: روزەك بەزىنىڭ بوك دەرەخلەر ئارىسىدىكى ئىككى قورا جايى، چېتىدىكى كۆز يەتمەس ئورمانلىرى، قويلىرى، كەك ئېتىزلىرىدىكى كېۋەز، بۇغداي، قوغۇن ـ ئۇتيالىرى، توخۇ ـ تۇمان، يۇڭ ـ تېرە، ياغاچ ـ تاش؛ كىر كىيىملەرنى كىيىشىپ ئەمگەكتىن باشقىنى بىلمەيدىغان سادىدە باللىرى، يەردىن ئۇسۇپ تۇرغان قارىمايدىغان بوستان چاچ كېلىنى، خۇما كۆز، قوشۇما قاش، مىسكىن كۇيلەرگە نەي چالىدىغان قويچىسى... بىرمۇ ـ بىر كەلدى. ئاشۇ كۆرگەنلىرىنىڭ ھەممىسىلا ئاۋۇ تويپا بېسىپ ياتقان ساندۇقنى پۇلغا تولدۇرۇشقا تىرىشىۋاتقانلار. مانا شۇ بايلىققا خوجايىن بولۇشنى خالىماي، قېچىش ئەخمەقلىق بولماسمۇ؟ لېكىن ھېلىقى يىرگىنچلىك بوۋاي ھازىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولىدۇ. بۇ خورلۇقتا ئۇنىڭ يۈرىگى چىدارمۇ؟ «ئىلاھىم، ھېلىقى قوزىسى بىلەن ئۆزىمۇ يوقالسىدى، مەن ئۇنىڭسىز خوجايىن بولسام قانداق ياخشى ـ ھە؟!»

تۆگلۈكتىن كۆرۈنگەن يۇلتۇزلارنى بىر پارچە كۈلرەڭ بۇلۇت كېلىپ توسىۋالدى. بۇلۇت بىردىنلا شەكلى ئۆزگەرتىپ ئادەم سۆرىتىگە ئوخشاپ قالدى. بۇ ئادەم ئورۇق، يىرگىنچلىك روزەك بەزىنىڭ ئەينەن ئۆزى. گۈلئايشەمنىڭ بويى شۈركەندى ـ دە، تۆۋەندىكى مەنزىرە خىيالىدىن چاقماقتەك ئۆتتى: ئۇزۇن خەسە كوينەك ـ تامبال كىيگەن ئادەم شامنى پۈدەپ ئۆچەردى ـ دە، گۈلئايشەم ياتقان يەرگەكەلدى، ئۇ گۈلئايشەمنىڭ يېنىغا قىيشايدى، گۈلئايشەمنىڭ بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. ئەرنىڭ يىرىك قولى ئۇنىڭ بىلىگىگە تەككەندە گۈلئايشەم ئىختىيارسىز: «ئەزىمەت!» دەپ ۋاقىرىۋەتتى. روزەك بەز ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ شامنى ياندۇردى ۋە زورىغا كۈلۈمسىرەپ:

— قورقتىپ قويدۇمما؟ — دېدى.

گۈلئايشەم شۈمشىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ تامدەك تاتىرىپ ئۇنىڭغا يىلىندى.

— ماڭا يېقىن كەلمىسىلە، ئۆتۈنەي!

ھويلا ئىشىگى قېقىلدى، روزەك چىقىپ كىردى ـ دە، گۈلئايشەمگە قاراپ كۈلۈپ:

— ھېلى كېلىمەن، بىر قوزا كەلمەپتۇ، ئىزدەپ كېلەي! گۈلئايشەم تۆگلۈككە قارىدى. ئادەم سۆرىتىلىك بۇلۇت يوق، يۇلتۇزلار كۈلمەكتە: «بىرسىنىڭ ئايالى بولۇمەنۇ، يىرگىنمەن. يەنە بىرسىنىڭ ئايىغى ئاستىدا چەيلىنىمەنۇ، سىغىنىمەن! ئەزىمەت، سەن مېنىڭھاياتىمدا راستلا ئۆچمەس يۇلتۇزمۇسەن ـ ھە؟» گۈلئايشەم شۇنداق ئويلىدى. ئەمدى

ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇمالىشىپ ھەم شېرىن، ھەم ئاچچىق، ياشلىق - گۈدەكلىك خاتىرىلىرى كىنو لېنتىسىدەك بىرمۇ - بىر ئالدىدىن ئۆتتى...

بۇدرۇق پاخلاندەك شوخ، بوۋاقتەك غەمسىز، سۆزۈك كورلا نەشپۈتىسىدەك چۈرۈك، ئەتراپتىكى ھەممىلا نىمە گۈزەل ۋە قىزىقارلىق بىلىنىدىغان 16 ياشقا تولغان چېغىدا ئۇنى تۇنجى مۇھەببەت مەس قىلدى، ھاياتىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. ئۇ نەسىھەت ۋە تەھدىت قىلغان ئاتا - ئانىسىنى، ئىستىقبال ۋە بەخت ۋەدە قىلغان مەكتىۋىنى چۆرۈۋېتىپ تىراكتورچى يىگىت بىلەن قاچتى. يىگىتنىڭ ئويناق كۆزلىرى بىلەن بۈدرە چاچلىرى ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىدىن گۈزەل، قىممەتلىك؛ بىلىمسىز يىگىتنىڭ قوپال چاقچاق، بىھايا ناخشىلىرى ئۇنىڭغا مەكىت قوغۇنىدەك لەززەتلىك بىلىنىدى. ئۇ مۇرادىغا يەتتى. تويدىن كېيىن، بىر پارچە كىگىز، بىر يوتقان - كۆرپە بىلەن ئۆي تۇتقان بولسىمۇ، ئۆزىنى بەخت ئىگىسى، غالىپ - ئۈستۈن ھېساپلىدى. چىرايلىق ئەر — ئۇنىڭ ھاياتى، ئائىلە — ئۇنىڭ بەختى بولۇپ تۇيۇلدى. ئۇ ئەر ئۈچۈن ھەممىدىن كېچىشكە، ئائىلە ئۈچۈن ھەممىنى قىلىشقا رازى بولدى: توپىغا مىلىنىپ ئېتىزدا ئىشلىدى، قىغ - كوكۇمغا سۈركىلىپ قوي بوقتى. باشقىلار: «تۆت بولۇڭ، بىر كۆلۈڭ» دەپ كۆزگە ئىلمىغان ئۆيىگە گىلەم سالدى، رادىيو ئالدى. ئېرىنىڭ مېھمانلىرى ئۈچۈن ئوتتا كاۋاپ، ھالى خاراپ بولسىمۇ، زارلانماستىن خۇش بولدى. ئېرى تىراكتورنى تاشلاپ، سۇ ئىدارىسىنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدىگەن يىلى گۈلئايشەم ئوغۇل تۇغدى. بۇدرۇق ئوغلى گۈلئايشەمنىڭ ھاياتىغا تېخىمۇ چوڭ قەدىر - قىممەت تەقدىم قىلدى. ئۇ ئەمدى باياشات، غەمسىز ياشاپ، بالىلىرىنى قاتارغا قوشۇشقا چىن ئىخلاسى بىلەن ئىشەندى...

لېكىن، ھايات توختام سۇ ئەمەسكەن، يالغانچى كۈنلەر، ئالدامچى يىللارمۇ بولىدىكەن، ھەتتا تۈگىمەس مۆلدۈر يېغىپ، بوران چىققاندەك، بالايى - ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان كۈنلەرمۇ بولىدىكەن. بىر كۈنى دوستلىرىدىن ئېرىنىڭ بىر قىزنى ماشىنىغا سېلىپ ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كەتكىنىنى ئاڭلىدى. ئېرى كەلگەندە سۈرۈشتۈرگىنى ئۈچۈن سۆيۈملۈك ئېرىدىن تۇنجى قېتىم قاتتىق تاياق يېدى. گۈلئايشەم يەنە گۇنانى ئۆزىگە قويدى: «بالا، ئۆي بىلەن بولۇپ كېتىپ ئەرنى رازى قىلالمىدىم، ئۆزەمنى تاشلىۋەتتىم. ئەزىمەتنىڭ مەندىن كۆڭلى سۇ ئىچمىگەن يەرلىرى بار بولغاچقا تالاغا قارىغان» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئەمدى كۆپرەك جاپا تارتسىمۇ ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن تىرىشىدىغان بولدى، ئۇ ئۆزىنى ياساشقا، ئېرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇش، ئويۇنلارغا بېرىشقا باشلىدى. لېكىن، ئۇ تېخىمۇ بەكرەك رەنجىش تاپتى: ئېرى ئۇنىڭ كۆزىچىلا باشقا قىزلار بىلەن تانسا ئوينايدىغان، ئېرىنىڭ ئويناق كۆزلىرى بىلەن بۈدرە چاچلىرى باشقا قىزلارغا ھوزۇر - ھالاۋەت بېرىدىغان، ئۇنىڭ كۆڭۈل يارىسىنى ئۇلغايتىدىغان بولۇپ قالدى. گۈلئايشەم روھىي خورلىنىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن دوستلىرىغا ھال ئېيتىدىغان، دوستلىرىنىڭكىدە قونۇپ قالىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ بىر كۈنى بالىسىنى كۆتىرىپ ئۆيىگە كەلدى - دە، بېشىغا چاقماق چۈشكەندەك قاتتىق ۋاقىرىدى: ئېرى بىر ئايال بىلەن كارۋاتتا ئۇخلاۋاتاتتى ...

شۇندىن كېيىن، گۈلئايشەم قويغان - تۇتقىنىنى بىلمەيدىغان، ئولتۇرغان يېرىدە سائەت سائەتلەپ ئولتۇرۇدىغان، كىشىلەرگە كۆرۈنۈش-

www.uyghurkitap.com

تىن نومۇس قىلىدىغان بولۇپ قالدى. مانا شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ھاياتىدا مۆلدۈرلۈك بوران تۇيۇقسىز پەيدا بولدى: بالىسى تۇيۇقسىز ۋاپات بولدى. گۈلئايشەم بالىسىنىڭ قەۋرىسىنى قۇچاقلاپ نەچچە كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى، لېكىن، ئۇ تارتقۇلۇقتا ئۆلمىدى. بالا كۆيىگى، ئەرنىڭ زۇلمى ئۇنى ۋاقىتسىز قېرىتتى، يىگىرمە نەچچە يېشىدىلا يۈزىگە قورۇق، داغ چۈشتى.

بالىسى ئۆلگەندىن كېيىن، ئېرى ئۇنى تېخىمۇ خورلىدى: ئۇردى، تاشلىدى. بىر كۈنى ئۇ، ئېرىنىڭ ئايىغىغا يامىشىپ يالۋۇرۇپ: «ئۇر، تىللا، قىزىل قىل، لېكىن سىرتقا قارىسما!» دېدى. ئېرى ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ گۈلئايشەمنىڭ قۇلىقىغا دەسسىدى. قۇلاق ۋە بۇرۇنلىرىدىن قان چىقىپ تۇرغان گۈلئايشەمنى ھامىسى ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى.

«ھەي، ئەزىيەت، سەن مېنىڭ ھاياتىمدىكى يۇلتۇزمۇ؟ مەن سېنى كۆرمىگىلى ئۈچ-تۆت يىل بولدى، تايىغىڭ، تىل-ئاھانىتىڭ ئۇنتۇلدى، نىمىشقا كۆزلىرىڭ بىلەن بۇدرە چاچلىرىڭ ئۇنتۇلمىدى؟ نىمىشقا يەنە نامىڭنى تىلغا ئالىمەن؟ نىمىشقا سېنى چىللايمەن!؟» گۈلئايشەم پىچىرلاپ ئۇخلاپ قالدى.

گۈلئايشەم ۋاراڭ-چۇرۇڭدىن ئويغاندى: تاڭ ئېتىپتۇ. ھويلىدا باللار ۋاقىراشماقتا. ئۆزىدىن نېرىدا سامان تەكچىگە بېشىنى قويۇپ، چەكمەن يەكتەكنى غېرىبچە يېپىنىپ روزەك بەز يېتىپتۇ. گۈلئايشەم ئورنىدىن تۇرۇۋېدى:

— ئوبدان ئۇخلىدىڭما؟ — دېدى روزەك كۈلۈپ تۇرۇپ.

— قوزا بارمىكەن؟

— تاپتۇق.

— بىر قوتان قوزىنى دەپ ھەممىڭلار باياۋانغا چاپتىڭلارما؟

— كۈزگە بېرىۋالسا 60 - 70 كويلۇق قوي، دېسىلە! — دېدى روزەك ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — تۇرسىلا خېنىم، ھېلى باللار سالام بەرگىلى كىرىدۇ.

گۈلئايشەم ھېچيەردە كۆرمىگەن ھۆرمەتنى بۇ ئۆيدە كۆردى: ئالتە بالا، بىر كېلىن ئۇنى «ئانا» دېيىشتى. گۈلئايشەم نومۇس قىلىپ روزەككە:

— ھېچبولمىسا چوڭ ئوغۇل بىلەن كېلىن ئاچا دېسۇن، ئانىسى نىمىسى؟ — دەپ پىچىرلىدى.

«ئانا» ئېغىزدىكىلا گەپ ئەمەسكەن. باللار ۋە ئەرنىڭ ھۆرمىتىمۇ يېتەرلىك بولدى: بىرىنچى كۈنىلا ئۇنىڭ ئالدىغا قاتلىما، قايماق، پىششىق تۇخۇملار قويۇلدى. باشقىلار بولسا زاغرا نان بىلەن غىزالىنىپ ئىشلىرىغا كېتىشتى. چۈشكىچە گۈلئايشەم باغ، ھويلا-ئاراملارنى يەنە ئارىلىدى. باغ ئۇنىڭ زوقىنى تارتتى. ئۇ يەردە قويۇق تېرەكلەرنىڭ سايىسى، مەي باغلاپ پىشقان شىرىنلىق چېقىر ئۈژمە، جىگدىلەرنىڭ پۇرىقى، قۇشلارنىڭ سايراشلىرى كۆڭۈلگە ئارام، بولۇپمۇ ئۇزۇن ۋاقىتنى ھامىسىنىڭ تار ئۆيىدە خىيال بىلەن ئۆتكۈزگەن مىسكىن ئايال ئۈچۈن، بۇنداق سالقىن، ھاۋالىق باغ جانغا راھەت تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ۋاقىراپ ناخشا ئېيتقۇسى، دەرەخلەرگە ياماشقۇسى، باغلاقتىن بوشانغان موزايدەك قېيغاتقۇسى كەلدى. ئۇ باغدا يالغۇز يۈرۈپ، يۇمران جىگدە كۆچەتلىرى ئارىسىدىن بىر دەمدىلا 50 - 60 تۇخۇم يىغىۋالدى. ئىچ پۇشقىدا باغنىڭ نېرىسىغىچە بېرىپ، يىراقتىكى مەھەللىگە، كېۋەزلىكتە كەتمىنىنى يالت-يۇلت قىلىپ ئىشلەۋاتقان باللارغا زوقمەنلىك بىلەن قارىدى ...

چۈشتە ئۇ باللارنى پىششىق تۇخۇم بىلەن مېھمان قىلدى. قارا قۇمچاق كېلىن

ئۇنىڭغا ئېگىشىپ پىچىرلىدى:
— ئاتام ئۇقسا، تە بولۇدۇ. ھەر ئالتە كۈندە بەشيۈز تۇخۇم ساتىمىز، تۇخۇم پۇلى 100 كوي، كېمىسا بوۋاي خاپا سالىدۇ، ئانا!
— يەنە نىمە ساتىسىلەر؟
— كۆكتات، ئۈرۈك، ئۆدەك، بېلىق، ياغاچ، ئارىلاپ قوي، گۆش، سۈت - قايماقمۇ ساتىمىز.
— يەكشەنبە بازاردا قانچىلىك سودا قىلىسىلەر؟
— كۆپ بولغاندا، 5 - 6 يۈز كوي، بولمىسا 3 - 4 يۈز كويلۇق نەرسە ساتىمىز، ئانا.
— پۇلنى سىلى تۇتامىلا؟
— ياق، ھىساپنى مەن چىقىرىمەن. پۇلنى ئاتام ئۆزى ساندۇققا سالىدۇ. 3 - 4 ئايدا بىر قېتىم بانكىچى كېلىپ پۇللارنى ئېلىپ كېتىدۇ، بىزنىڭ بالىنىڭ دادىسى بىللە بېرىپ چەك ئەكىلىدۇ.
— ئۇختىلىمۇ، دادىلىرى پۇل يىغىپ نىمە قىلىدىكەن؟
— تازا بىلەلمىدىم ئانا، مەن قوغۇنلۇققا باراي. قوغۇنلار بۇ يىل بەلەن ئوخشىدى. قوغۇن پىشقاندا ھەپتىدە 2 - 3 يۈز كوي كىرىم بولۇدۇ.
— يەنىچۇ؟
— كۈزلۈككە كېۋەز پىشقاندا نەچچە مىڭ يۈەنلەپ پۇل كىرىدۇ.
— يەنە پۇل كىرىدىغان قانداق چاغلار بار؟
— ئەتىيازدا باققان قويلارنى ساتقاندا، يازدا ھۆكۈمەتكە بۇغداي ئۆتكۈزگەندە، كۈزدە پاختا ساتقاندا، ھە، راستلا ئۇنتۇپ قاپتىمەن، بىزنىڭ بالىنىڭ دادىسىنىڭ دىيىشىچە، مىڭ تۈپ ياغاچ سېتىلىپتۇ. يېقىندا ياغاچ كېسىدىغانلار كېلەرمىش.
— بىر تۈپ جەگە نەچچە پۇل؟
— كەم بولسا، 6 - 7 كوي، بولمىسا 10 كوي.
— ۋاي ئاتام! — دىدى گۈلئايشەم پىشانىسىغا شاپىلاقلاپ، — پۇل دىگەننى كوچىنىڭ توپىسىدەك ئۇسۇدىغان گەپكەنغۇ!
ئۇ شۇنچە پۇللۇق ئائىلىنىڭ ئەزاسى، ياق ئەزاسى ئەمەس، خوجايىنى، ئۇ ئەلۋەتتە خوشال بولۇشى، ھاممىسىنىڭ ئۆيىدە بىر كوي ئۇچۈن چىراي سارغايتقان كۈنلىرىنى ئۇنتۇشى، بوۋاينى ياخشى گەپ بىلەن ساندۇقنىڭ ئاچقۇچىنى بېرىشكە، پۈتۈن ئائىلىنىڭ كىرىم - چىقىمىنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە كۆندۈرۈشى كېرەك.
كەچكى تاماقتا گۈلئايشەمنىڭ ئالدىغا پىششىق گۆش تارتىلدى.
گۈلئايشەم گۆشنى پارچىلاپ ئەڭ چوڭىنى روزەككە، قالغانلىرىنى باللارغا بۆلۈپ بەردى. روزەك خاپا بولۇپ:
— يامان ئۆگىنىپ قالدۇ، گۆشنىڭ تەمىنى تېتىپ قالسا باللار قوتاندىكى قوينى تۈگىتىدۇ، خېنىم! — دىدى.
— قوتاندىكى تۈگىسە، ئېتىزدىكىسى باركەن، ئېتىزدىكىسى تۈگىسە بانكىدىكىسى باركەن، ۋايىيەي! — دىدى گۈلئايشەم. باللار خوشال بولۇشتى. ئەمما روزەك قولىنىڭ كەينى بىلەن ئاغزىنى سۈرتۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.
كەچكىرگىچە ئېغىر ئەمگەك بىلەن چارچىغان باللار كەچكى تاماقتىن كېيىنلا ئاشۇ تاماق يېيىلگەن ئۆيدە ئوڭغۇل - دوڭغۇل يېتىشىپ ئۇخلاپ قېلىشتى. يالغۇز گۈلئايشەملا ھىلىقى يوغان «مېھمانخانا» سىگە قايتىپ كېلىپ، كۆرپىلەر ئۈستىگە يامپاشلىدى. سىرتتىن نەي ئاۋازى ئاڭلاندى، گۈلئايشەم را-

www.uyghurkitap.com

هەتلىنىپ تىڭشىدى، ئارقىدىن گۈلئايشەم ياخشى كۆرۈدىغان «گۈل مەرىەم» دىگەن ناخشا ئېيتىلدى. گۈلئايشەم ناخشىغا ئەگەشتى:

بۇ يوللار ئۇزۇن يوللار، گۈل مەرىەم،
ئەگىمەي ماڭالاملا، گۈل مەرىەم.
بىر پىيالە چاي تۇتۇپ، گۈل مەرىەم،
كۆڭلۈمنى ئالالاملا، گۈل مەرىەم ...

ياش ئاياللىڭ ھەسسىياتچان قەلبى ناخشا بىلەن ئويغاندى. «قويىچى بولساڭمۇ يىگىتسەن، — دىدى ئۇ ناخشىغا زوقلىنىپ، — شۇڭا ناخشاڭغا ئەگەشتىم ...»

ئۇ شۇ بىر كۈن ئىچىدە ھاياتتىن يەنە نۇرغۇن لەززەت ئېلىشقا بولۇدىغانلىغىغا ئىشەندى: بىر يەردە قېقىلساڭ، يەنە بىر يەردە كۈتۈلۈدىكەنسەن، بىرنى يوقاتساڭ، بىرنى تاپىدىكەنسەن، خاپىلىق، خوشاللىق دىگەنلەر يۈزگە چۈشكەن خالدەك ساڭا بىر ئۆمۈر ھەمرا بولۇپ تۇرۇۋالمايدىكەن، گۈلئايشەمگە خوشاللىق ئاتا قىلغان بۇ ھايات ئۇنىڭغا مۇھەببەتمۇ ئاتا قىلسۇن، بىر ئۇنىڭغا خەيرلىك تىلەيلى. چۈنكى، ئەنە قاراڭغۇلۇقتىن ئىككىنچى بىر قەلب ئىگىسى چىقىپ كەلمەكتە: ئۇنىڭ يۈرىگى خۇددى بۇندىن ئوتتۇز نەچچە يىل بۇرۇنقىدەك ھاياجان، خوشاللىق ۋە نومۇس كۈچى بىلەن تىپچەكلىمەكتە!

3

خوجايىن بولۇش ئىنساننىڭ روھىدىلا ئەمەس، بەدىنىدىمۇ يېڭىلىق پەيدا قىلىدىكەن. قاراڭلار، گۈلئايشەم مۇنۇ ئۆيدىكى ۋە ئەمگەكچىنىڭ خوجايىنىغا ئايلىنىشۇدى، بىر ئايدىن كېيىن يۈزىدىكى داغ ئىزلىرى بىلەن ئىنچىكە قورۇقلار توگەپ، خۇددى ئەزىيەت بىلەن بەختلىك سائەتلەرنى ئۆتكۈزگەن ۋاقتىدىكىدەك چىرايىدىن نۇر ۋە كۈلكە يېغىپ تۇرۇدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھاۋانىڭ سالقىن چاغلىرىدا كېۋەزمۇ ئوتىدى. قوغۇننىڭ ئوتىنى چاپتى، قول تراكتۇر بىلەن بۇغداي تېپىۋاتقان خامانغا بېرىپ، ئارا تۇتۇپ ئاياق سالدى، كېلىن بىلەن سەھەر - كەچلىكى كالا ساغدى، لېكىن ئۇ، بۇ ئىشلارنى ئۆزىنىڭ ھەممىگە يارايدىغان «خوجايىن» ئىكەنلىگىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلدى. ئۇ، ئىشلاردىن ئەيىپمۇ تاپاتتى، ئۇنىڭ تاپقان ئەيىۋى چوڭ ئوغلىنىڭ ئوغسىنى قايناتقان بىلەن روزەكنىڭ زوقىنى قوزغايتتى:

— ئاناڭلارنىڭ دىگىنىدەك قىلىڭلار! — دەيتتى ئۇ تاماق ئۇستىدە جوڭلوپ، — ئۇنىڭ قولى تەككەن يەردىن گۈل ئۈنۈدۇ. كۆردۈڭلارمۇ، ئاناڭلارنىڭ قولى تەككەچكە كىيگەن كۆينەكلىرىڭلارنىڭ رەڭگى ئېچىلدى. ئاناڭلار كەلمەستە ئاق كۆينەك، قارا كۆينەك، كۆك كۆينەك ھەممىسىلا لاي رەڭ ئىدى!

گۈلئايشەم بۇ يالغۇز كۆزلەككە خوشاللىق، يېڭىلىق ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولى بىلەن يوتقان - كۆرپىلەرنىڭ كىرى، ئۆينىڭ توپىسى توگەدى، ئۇلارنىڭ غىزاسىغا تەم كىرىپ، باللارنىڭ باش - كۆزى تازىلىنىپ، چىرايىغا قان يۈگۈردى. مانا بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ھۆرمىتى ئاشتى، مەرتىۋىسى چوڭايدى. ئۆز ئانىسىدىن كىچىك قېلىپ يېتىمچىلىق ۋە غورىگۈلچىلىكنىڭ دەردىنى كۆپ تارتىپ، تۇرمۇش — ئەمگەك، يىيىش، ئۇخلاش دىگەن چۈشەنچە بىلەن چەكلەنگەن باللار، «ئايالنىڭ ۋەزىپىسى خامنى پىششىق قىلىش» دەپلا قارايدىغان كېلىن بېقىش تېپىپ سەمرىپ، پاقىراۋاتقان كالىدەك كۈندىن - كۈنگە گۈزەللىشىۋاتقان ئائىلىنى كۆرۈشۈپ، گۈلئايشەمنى چىن دىلى بىلەن «ئانا» دىيىشتى.

لېكىن، گۈلئايشەمنىڭ يەنىلا توققۇزى تەل ئەمەس ئىدى.

قوسىغى توق، غېمى يوق ئادەمنىڭ هامان روهىي ۋە جىسمانىي تەلىۋى ئۆرلەۋېرىدىكەن: گۈلئايشەم ئەمدى ئۆز هاياتىدا نىمىنىڭ كەمچىل ئىكەنلىكىنى سەزدى، ئۇنىڭغا مۇهەببەت لازىم ئىدى. ئۇ، ئېرىدىن رازى. چۈنكى ئېرى تاپقان پۇللارنى گۈلئايشەمنىڭ قولى بىلەن ساندۇققا سالىدۇ. ساندۇقنىڭ ئاچقۇچىنى چوڭ ئوغلى باشقۇرغىنى بىلەن هامان بىر كۈنى ئۇنى قولغا چۈشۈرۈشكە گۈلئايشەمنىڭ كۆزى يەتتى. ئېرىدىن رازى بولۇشىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى، ئېرى ئىشتىن هېرىپ كېلىدۇ-دە، كەچكى تاماقتىن كېيىنلا ئۆيىنىڭ بۇلۇڭىغا كىرىپ ئۇيقىغا كېتىدۇ. ئۇ گۈلئايشەمنىڭ رازىمەنچىلىكىگە ئاشۇ هاردۇق ئۇيقىسى بىلەن ئېرىشكەن. گۈلئايشەم يالغۇز ئۆيدە خالىغانچە خىيال قىلالايدۇ ...

بۇ، رازىمەنچىلىك هىساۋىغا ئۇ، بۇ ئۆيدە نىمىگە ئېرىشەلەيدۇ؟ پۇل ۋە هۆكۈمرانلىق ئۇنىڭ هاياتىنىڭ ئاخىرقى مەقسىدىمۇ؟ ئۇنىڭ هاياتتىن تەلەپ قىلىدىغىنى مۇشۇلارلا ئەمەستۇ؟ ئۇ، ئۆز ئارزۇسى بويىچە ياشىشى، يەنى مۇهەببەت ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم قۇربان بېرىشى، ئەنە شۇ قۇربان بېرىشتىن هەقىقىي لەززەت ۋە خوشاللىق تېپىشى لازىم. لېكىن، قېنى ئۇ مۇهەببەت؟ كىم ئۇنى ۋە ئۇ كىمنى ياخشى كۆرىدۇ؟ ئۇ ئەزىمەتنى ئۇنۇتمىغىنى بىلەن ئەزىمەت ئۇنى ئۇنۇتقان. ئەمما ئۇنىڭ قەلبى يەنە نىمىگە تەلپۈنىدۇ؟ نىمىشقا ئىچى پۇشىدۇ؟ كېچىلىرى نىمىشقا ئۇيقۇسى كەلمەيدۇ؟ ئۇنى بىئارام قىلغان كەنت بۇغالتىرىنىڭ قوڭۇر كۆزلىرىمۇ؟ بۇغالتىر گۈلئايشەمنى ئەگىپ كەلىدىمۇ؟ ئۇنداق بولسا، گۈلئايشەمنىڭ ئۆيدە يالغۇزلىغىنى بىلىپ تۇرۇپ، نىمىشقا ئاتتىن چۈشمىدى؟ ئېلېكتىر هىساپلاش ماشىنىسى بىلەن دىگۋار قەغەزلىرىدىكى رەقەملەرنى هىساپلاۋاتقانىدا نىمىشقا گۈلئايشەم ئەتەيلەپ گەپ قىستۇرسىمۇ قاراپ قويمىدى. گۈلئايشەم ئۇنىڭ چىشىغا تېگىش ئۈچۈن دىگۋاردىكى ساپ پاختا مەهسۇلاتىنى 120 جىڭغا چۈشۈرۈپ بەرمىسەڭلار بولمايدۇ، دىگەنىدە، بۇغالتىر سوغاقلىق بىلەن ئۇنىڭ پىكرىنى قېقىپ: «سىلى ئارىلاشمىسىلا» دەپ نىمىشقا ئالىيىدۇ؟ ئالايغان كۆزلەردىن مۇهەببەت ئىزلەش ئەخمەقلىق ئەمەسمۇ؟ ئەمىسە كىم ۋە نىمە ئۇنى ئۇخلاتمايۋاتىدۇ؟ ئاۋۇ قويچىنىڭ ناخشىسىمۇ-يا؟ ياق، گۈلئايشەم نىملا بولمىسۇن قويچىسىغا قاپاق ئاچمايدۇ. ئۆزىنىڭ خوجايىن ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ، ئالدىدا قول قوشتۇرۇپ تۇرۇدىغان قويچىغا هەرگىزمۇ مۇهەببەت ئىزهار قىلمايدۇ. ياق، كېتىش كېرەك، گۈلئايشەم بۇ يالغۇز كۆزلەككە مۇهەببەت ئىزلەپ كەلگىنى يوق. ئۇ يوقسۇزچىلىق، سارغىيىش ئازاۋىدىن كەلگەن، ئۇ ۋىجدانىنى نەپسىگە بويسۇندۇرۇپ، ئاز-تولا پۇلغا ئىگە بولۇۋالماقچى. بۇ مەقسىدى ئەمەلگە ئاشسىلا، بۇ كۆزلەكتىن كېتىدۇ. ئۇ يامپاشلاپ يېتىپ شۇلارنى ئويلاۋېتىپ توساتتىنلا چوڭ ئوغۇل بىلەن روزەكنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاپ قالدى.

— 30 مىڭ جىڭ بۇغداي ساتتۇق، — دىدى ئوغلى دادىسىغا پىچىرلاپ، پۇلنى هىلىقى 6 مىڭ 2 يۈز كويلۇق چەكنىڭ ئۈستىگە قوشۇپ 10 مىڭ كويغا توغرىلاپ قويايمۇ؟

— ئوسمان بانكىچىغا ئېيت، توغرىلاپ بېرىدۇ.

گۈلئايشەم ئۆيدىن هويلىغا يۈگۈرۈپ چىقتى:

www.uyghurkitap.com

— مەنچۇ؟ نىمشقا توغرىلىيالمايدىكەنمەن، پۇلنى ئەكىلىپ ماڭا بەرسلە.

ئوغۇل دادىسىغا قارىدى. روزەك ساپسېرىق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى:

— سىلە ئاۋارە بولماڭلار، خوتۇن!

— گېپىمنى يىرمىسىلا دەيمەن، مەن پۇلنى ھاماماغا ئاپىرىپ بەرمەيمەن، چۆنتەكلىرىگە سالىمەن.

— بولۇدۇ خوتۇن، بولۇدۇ، — روزەك كۈلۈپ قويۇپ ئوغلىغا مەنىلىك قاراپ قويدى.

كەچتە چوڭ ئوغۇل گۈلئايشەمگە 10 مىڭ يۈەنلىك چەكنى ئەكىلىپ بەردى. ئون مىڭ يۈەن — بىر پارچە قەغەز، لېكىن، بۇ بىر پارچە قەغەز چوڭ بايلىق. گۈلئايشەم ئۆز ھاياتىدا بۇنچىلىك بايلىقنى ئالقىنىدا كۆرۈشنى ئويلاپمۇ باقمىغان تۇرسا، قانداقمۇ ھاياجانلانمىسۇن؟ ئۇ، چەكنى ئاۋال يانچۇغىغا، كېيىن ھېچكىم يوق چاغدا تامبالغا تىكىلگەن مەخسۇس يانچۇقتا سالدى. ئەمدى ئۇ ئۆيىنىڭ تولۇق خوجايىنى ئىكەنلىگىگە ئىشەندى. ئۇنىڭ ئەمدى ھىلىقى ئىچ پۇشقى، نامەلۇم بىرسىنى سېغىنىشلىرى ۋاقتىنچە تۈگىدى.

گۈلئايشەم ئۈچ كۈندىن كېيىن، بۇ كۈزلەككە يول ئېلىش ئۈچۈن كەلگەنلەرگە چاي بەردى. چۈشلۈك چاي ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ بېغى بۆلەكچىلا ئاۋاتلاشتى. ياشلار ناخشا ـ ئۇسۇل بىلەن گۈلئايشەمنىڭ ياشلىقىنى بۇرنىغا پۇراتتى.

— روزاخۇن باينىڭ ئۆيىنىمۇ خىشتىن ياساپ بەرسەك، ئاستى-ئۈستىگە تاختاي قېقىپ، گۈلئايشەمگە ساراي سېلىپ بەرسەك بولغۇدەك.

— نىمىلا قىلسا يارىشىدۇ. ھاي روزاخۇن ئاكا، نىمشقا قوڭغۇراقلىق پوچتا ھارۋىسى قىلمايسەن؟ خېنىمىڭنى يېنىڭغا ئولتۇرغۇزۇپ، غۇجەك بايدەك يەكشەنبە بازاردا تاماشا قىلساڭ بولمامدۇ؟

— روزەكۋاي ماشىنىنا ئالارسەن ـ ھە؟ ...

مانا شۇندىن كېيىن «روزەك بەز» دىگەن ئىسىم «روزەكۋاي» غا ئالماشتى.

بۇ ماختاشلار ۋە خوشامەتلىك سۆزلەر گۈلئايشەمگە يېقىن كەلگۈسىدە ئىشقا ئاشىدىغان يېڭىلىقلار بولۇپ تۇيۇلدى.

كۈز پەسلى يېڭىلىق پەسلى، باياشاتچىلىق — توي پەسلى ئىكەن.

بىر مۇخبىر كېلىپ ئۇلارنى سۈرەتكە تارتتى. گۈلئايشەم بىلەن روزەكۋاينىڭ يوغان قوغۇنلارنى تۇتۇشۇپ چۈشكەن بۇ رەسىمى «ئەمگەك بىلەن بېيىغان نۇقتىلىق ئائىلە» دىگەن خەت بىلەن گېزىتكە چىقتى.

تۈنۈگۈن ئېكسكۇرسىيىچىلەر كەلدى. ئۇلارغا گۈللىنىۋاتقان ئىگىلىكنىڭ خوجايىنلىرى روزەك بىلەن گۈلئايشەم ئۆز ئىشلىرىنى تونۇشتۇردى. ئاخشىمى گۈلئايشەمنىڭ مېڭىسىدە يېڭى بىر پىكىر پەيدا بولدى: مۇھەببەتسىزمۇ ھاياتتىن خوشاللىق تاپقىلى بولۇدىكەنغۇ؟ يېڭىلىقلار ھەجەپ كۆپ: ئېتىزدا، ئۆيدە، مەھەللىدە، ھەممىلا جايىدا شۇلارنىڭ لەززىتىمۇ گۈلئايشەمگە يېتىدىكەنغۇ؟

گۈلئايشەم بۈگۈن كېچە روزەككە يېقىنراق ياتتى. ئۇ بوۋايغا: پۇل خەجلەشنى زامانغا لايىق ئۆي سېلىش، ئۈستەل-ئورۇندۇق، ئىشكاپ ـ كىرىسلو ياسىتىش، ئىلاج قىلىپ توك ئەكىلىش، تېلېۋىزور ئېلىش، ئۆيدىكىلەرگە زامانغا لايىق كىيىم قىلىش، گىلەم سېلىنغان ھارۋىغا چۈشۈپ مېھمانغا بېرىش قاتارلىق ئىشلار توغرىسىدا ئۇزاق ۋە قىزغىن سۆزلىدى. روزەك تاكى خورىگى باشلانغىچە ھەممىسىگىلا «ھە» دەپ

ياتتى.

شۇنداق قىلىپ گۈلئايشەم ھىلىقى بەكارچىلىقتا پەيدا بولغان مۇھەببەت ھېسسىياتىنى يېڭىش، ئۆزىنى يېڭىلىقلارنىڭ قاتناشچىسى قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن، ئەتىگەنلىكى ئورنىدىن تۇرۇپلا ئىشقا تۇتۇش قىلىدىغان بولۇۋالدى.

گۈلئايشەم بۇ ئۆيگە كېلىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن، روزەكۋاينىڭ ياخشى مەسلىھەتچىسى ۋە غەمخورچىسى بولۇپ قالدى. ئۇ ئىشقا ھەۋەس بىلەن كىرىشتى. ئۇنىڭ قوللىرى قايتىدىن ئىشتا پىشتى، تاتىراڭغۇ يۈزى دىخان ئاياللىرىغا خاس رەڭ بىلەن گۈزەللەشتى. ئۇ ئەمدى قايغۇ - غەمنىلا ئۇنۇتۇپ قالماستىن، مۇھەببەتنىمۇ ئۇنۇتتى: «نېمىشقا بۇرۇنراق شۇنداق قىلمىدىم - ھە؟ ئەخمەق ئىكەنمەن، نادان ئىكەنمەن، بولمىسا نېمىشقا بەختىمنى يىگىتلەردىن ئىزلەيتتىم!»

گۈلئايشەم قاقاقلاپ كۈلۈپ، ياكى ئۈن سېلىپ ناخشا ئېيتىپ ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە روزەكۋاينىڭ قەلبىدە بىر خىل خۇشاللىق ئوتى يالقۇنلايتتى. بۇ ئوت گۈلئايشەم ئۇنتۇپ كەتكەن ھىلىقى مۇھەببەتنىڭ ئوتى. گۈلئايشەمنىڭ ئەكسىچە ئەمدى روزەكۋاي دۇنيادا مۇھەببەتسىز ياشاش مەنسىزلىك دەپ قارايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ، كۈندىن - كۈنگە ئۇلغىيىۋاتقان مۇھەببىتىنى قەدىرلەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايالىنىڭ دىگىنىنى قىلاتتى. ئايالى ئۈچۈن ھەر نىمە قىلىشقا رازى ئىدى. مانا بۇمۇ روزەكۋاينىڭ ھاياتىدىكى يېڭىلىق. بۇ يېڭىلىقلارنى ئۇلارغا ھايات تەقدىم قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار ھاياتقا چىن قەلبىدىن رەھمەت ئېيتماقتا.

مانا قاراڭ، يەكشەنبە كۈنى گۈلئايشەمنىڭ ئاللىقاچان يىراقلىشىپ كەتكەن دوستلىرى ئەر - ئايال بولۇپ، بىر تىراكتۇردا ئۇنى ئىزلەپ كەپتۇ. روزەكۋاي ئايالىنىڭ كۆڭلىنى دەپ ئۇلارغا مال سويدى.

روزەكۋاي ئەزەلدىن توي - تۆكۈن، ئويۇن - تاماشىغا بارمايتتى. لېكىن، گۈلئايشەمنىڭ دوستلىرى ئۇنى ئىزلەپ كەلگەن كۈنى ياش چوكانلار بىلەن يىگىتلەر روزەكۋاينى ئۆز ئارىسىغا ئېلىۋېلىپ چاقچاق ۋە ئۇسۇللىرىغا ئارىلاشتۇردى. ياش ئەر - خوتۇنلار

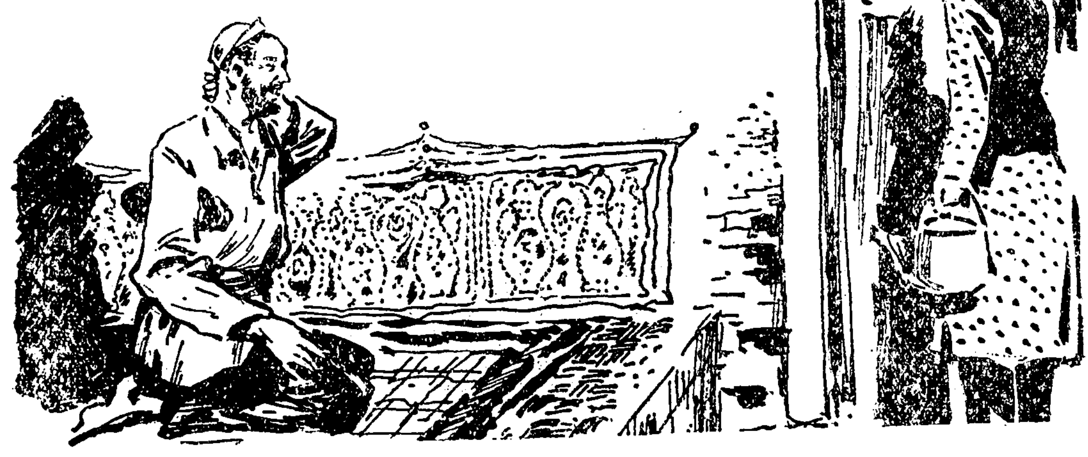

ئاردىدا ئارانلا قورۇنۇپ ئولتۇرغاننىڭ ئۈستىگە، گۈلئايشەمنىڭ شوخلۇقى تۇتۇپ ئۇنى ئۇسۇلغا تارتتى. چاۋاك، قىقاسلار روزەكۋاينى مىدىرلىتالمايتتى، لېكىن گۈلئايشەمنىڭ دوەسىيشى ئۇنى ئىختىيارسىز ئوتتۇرىسغا ئېلىپ چىقتى. ئۇ، ئايالىنىڭ كۆڭلىنى دەپ قوللىرىنى قوتازنىڭ قۇيرۇقىدەك ئارۋاڭ ـ سارۋاڭ قىلىپ ئۇسۇلمۇ ئوينىدى.

روزەكۋايغا مۇھەببەت، خوشاللىق تەقدىم قىلغان بۇ تۇرمۇش ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئىشلارنى قايتىدىن ئۆگەتتى: ئۇ پۇتىغا ئۆتۈك، دىككىدىن شىم ـ تۇجۇركا، بېشىغا چىمەن دوپپا كىيدى، بۇ نەرسىلەرنى كىيىش ئۇنىڭغا قادىچىلىك يات، نومۇسلۇق بولسىمۇ، ئايالىنىڭ كۆڭلى ئۇنى كىيىشكە مەجبۇر قىلدى. ئۇنى ئاز دەپ يۈزىنى سوۋۇنداپ يۇيۇدىغان، ئاخشىمى پۇتىنى يۇيۇدىغان، ئىشتىن كېلىپ كىيىم يۆتكەيدىغان «قاملاشمىغان» قىلىقلارنىمۇ چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى. ياخشى كۆرگەن ئايالىنىڭ بۇ ئىشلاردىن كۆڭلى خۇش بولغىنى ئۈچۈنلا روزەكۋاي دىلى تارتمىسىمۇ ئۆزىنى زورلىدى. چۈنكى، بۇ كۈنلەردە گۈلئايشەمنى خۇش قىلىش ئۇنىڭ بىردىن ـ بىر ئارزۇسى ئىدى.

لېكىن، گۈلئايشەم دوستلىرىغا ئارىلاشقانسېرى ھاياتىدىكى كەم نەرسىنى قايتىدىن يادىغا ئالدى. ئۇنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە كىشىگىدۇر بىرسىگە بىر يوشۇرۇن چوغ ساقلاغلىق ئىكەن. گەرچە بۇ چوغ ياسالما جىمجىتلىقنىڭ كۈلى بىلەن بىر مەھەل كۆمۈلۈپ ياتقان بولسىمۇ، ئەمدى دوستلىرىدىن كەلگەن ياشلىق ـ مۇھەببەت شامىلىنىڭ غىدىقلىشى بىلەن قايتىدىن يالقۇنجاپ ۋىلىلداپ يالقۇنجاشقا باشلىماقتا ئىدى.

ئۇ شىرىن، مۇرادى ھاسىل بولمىغان بىر چۈشنىڭ تۈرتكىسى بىلەن تۈندە ئويغانـدى. ئۇ يېنىدا ياتقان ئېرىنىڭ خورسىگىدىن بىزار بولۇپ، كۆينەكچان، يالىڭاياق مېڭىپ سىرتقا چىقتى. دالا ئايدىڭ، قارامتۇل دەرەخلەر گويا قېنىق كۆك تاۋاردىن لىباس ئارتقاندەك، يىراقلاردىكى قارىيىپ تۇرغان مەھەللىلەرنىڭ ئۈستىگە ئاق تارتىلغاندەك، گىردىمسەن ئېتىزلار ئاشۇ داكا ئاستىدا ئۇخلاۋاتقاندەك، بۇ سىرلىق كېچىدە يالغۇز گۈلئايشەمنىڭ يۈرىگىلا بىر خىل ئەندىشە، سېغىنىش بىلەن تېپىرلاۋاتقاندەك... قىلاتتى. گۈلئايشەم ئۆك ياغىچنى ئالقىنىغا قويۇپ، كېچىنىڭ سالقىن ھاۋاسىدىن لەززەتلىنىپ كۆتەك ئۈستىگە ئولتۇردى. شۇ چاغدا دەرەخلەر ئارىسىدىكى قوي قوتىنى تەرەپتىن ئاستا، يېقىملىق ناخشا ئاڭلاندى. ناخشا مۇڭلۇق، تاتلىق ئىدى. گۈلئايشەم ناخشىچىنىڭ يېنىغا كېتىپ بېرىپ: «سەمەت قويچى، بەلكىم سەن مېنى دەپ ئۇخلالمىغانسەن، يەر ئاستىدىن قاراشلىرىڭ باشقىچە ئىدى. ئېيتقان ناخشىلىرىڭ ماڭا ئاتالغان بولسا، مەن سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزەي» دېدى.

قويچى بىمەھەل كەلگەن خوجايىنىنى كۆرۈپ قاتلانما كارۋات ئۈستىدىن چاچراپ تۇرۇپ گەدىنىنى سىلىدى.

— كىم سېنى ئۇخلاتمايۋاتقان، سەمەتۋاي! — ئايال ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى.

— قويلار ئاچا، قويلار! — سەمەت داجىدى، گۈلئايشەم ئۇنىڭ قولىدىن تۇتتى.

— ساراڭ، قورقما، خوجايىنىڭ قېرى ئىتتەك مەلەق ئۇيقىدا!

— كېرىپ كەتسىلە، ئاچا! — دېدى سەمەت تىترەپ، — ئۇنداق قىلمىسىلا، نامەھرەم بولۇدۇ، خوجايىنىڭ تۇزىنى ھالاللاپ يېگىلى قويسىلا!

— ساراڭ! — دېدى گۈلئايشەم كاسىلداپ تىترەۋاتقان يىگىتنىڭ قولىنى سىلىكىپ قويىۋېتىپ، — ئادەمنىڭ ئۇيقىسىنى بۇزۇپ

نىمگە كاكىرايسەن، ئەمىسە؟

—بايىلا بىر قوي قوزىلىدى، شۇنىڭ خوشاللىغى، ئاچا!

—ئۆل ئىلاھىم! — گۆلئايىشەمنىڭ قويچىغا غەزىۋى كەلدى، — هايۋاننىڭ كەينىدە يۈرۈپ يۈرىگىمۇ بۇلغىنىپتۇ!

گۆلئايىشەم ئەمدى هۆكۈم قىلدى: ئۇ ئەزىمەتنى ئۇنتۇيالمايدىكەن.

4

يېڭى ياسالغان يول بىلەن بىر كىچىك ماشىنا چىقىپ كەلدى. ماشىنىدىن رايون كاتىۋى چۈشتى - دە، روزەكۋاي بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ ئۆيگىمۇ كىرمەستىن روزەكۋاينى ئالدىراتقىلى تۇردى:

— ناھىيىگە، ۋىلايەتكە بارىدىكەنسىلەر، زاغىرا تۇگۈپ يۈرمىسىلە، ئاز - تولا پۇل بىلەت ئالسىلا بولدى.

—كىيىم يۆتكىسىلە! — دىدى گۆلئايىشەم ئىش كىيىملىرى بىلەن ماڭماقچى بولغان روزەكۋاينىڭ پېشىدىن تارتىپ.

—ئوبدانىراق كىيسىلە، — دىدى كاتىپ كۈلۈپ، — ئېكىسكۇرسىيىگە، مەجلىس بولغاندىكىن دۆلەتكە پاختا سېتىشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلەر قاتارىدا ئولتۇرۇدىلا، سۆزلەيدىلا!

— سۆزلەيدىغان گەپ بولسا، خوتۇنىنى ئېلىۋالساقمىكىن؟ — روزەكۋاي كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ كاتىپقا قارىدى.

كاتىپ ساددە بوۋاينىڭ گېپىدىن كۈلۈپ گۆلئايىشەمگە قارىدى. گۆلئايىشەم مىيىغىدا كۈلۈپ ئېرىگە:

— مېنى ئېلىۋالمىسىلىمۇ بۇيرۇتمامنى ئېلىۋالسىلا، ياخشى گىلەمدىن بىر جۈپ ئالغاچ كەلسىلە. يادىلىرىدا تۇتسىلا، تۆت گەزلىك. بىرسى ئانار گۈللۈك، بىرسى لوڭقا گۈللۈك بولسۇن. يەنە بىر دانە تىكىش ماشىنىسى، گۈللۈك دىچۇلياگىدىن ئون ئىككى، ياق، ئون سەككىز مېتىر، ئەترەك سارجىدىن...

ئۇ بىر توقاي سودا بۇيرۇدى، روزەكۋاينىڭ ئاغزى ئېچىلىپ، بېشى گىلدىڭلاپ تۇراتتى. گۆلئايىشەم نىمىلا دىسە ئۇ باش ئېغىتىپ ماقۇللايتتى. گۆلئايىشەم ئۇنىڭ قولىغا بىر كاللەك پۇلنى تۇتقۇزغاندىن كېيىن، بوۋاي هالال ئەمگىكىنىڭ بەدىلىگە كەلگەن پۇلنى خۇددى بىرسى ئىچ ئاغرىتىپ بىرىۋاتقاندەك ئەندىكىپ قولىغا ئالدى، مانا بۇلار روزەكۋاينىڭ هاياتىدىكى هىلىقى يېڭىلىقنىڭ كۈچى. مۇهەببەت بوۋاينى قانچىلىك يۇمشاتقان - هە؟ ناۋادا بۇندىن ئىككى ئاي بۇرۇن گۆلئايىشەم بىر كويلۇق سودا بۇيرۇغىنىدا ئىدى، بوۋاينىڭ قول ۋە لەۋلىرى تىترەپ، بېشى «ياق» قا گىلدىڭلىغان بولاتتى.

مۇهەببەتكە ئاپىرىن، بارلىق بېخىللارنىڭ دىل غەزنىسى مۇهەببەت بىلەن تولغان بولسا، بۇ جاهاندا كۆڭۈلسىزلىكلەر خېلى ئازايغان بولاتتىكەن - هە؟

لېكىن، ياخشى ئادەملەرمۇ ئەيىپتىن خالى بولالمىغىنىغا ئوخشاش، ياخشى نەرسىلەرمۇ كىشىلەرنى غەم ۋە ئازاپقا سالىدىغان چاغلارمۇ بولۇدىكەن.

بۇ خىل ئىشتىن بىرسى مۇشۇ يىل يەنى 1983 - يىل 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى مۇشۇ يېزىدا سادىر بولدى.

گۆلئايىشەم بۆلەكچىلا ياسىنىدىغان، كۈلىدىغان، كۈلگەندە، سۆزلىگەندە، ئاۋازىنى تىترىتىدىغان بولۇپ قالدى. ئېرى كېتىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن ئايالدا يۈز بەرگەن بۇ ئۆزگىرىش بالىلارنى قىزىقتۇرغىنى بىلەن كېلىننى غەملىك، چوڭ ئوغۇل بىلەن قويچىنى غەزەپ - نەپرەتلىك قىلىپ قويدى.

چوڭ ئوغۇل بىلەن قويچى چىشلىرىنى

www.uyghurkitap.com

غۇچۇرلىتىپ ئۇلارنىڭ بېشىدىن ياغاچ توشۇشقا كەلگەن شوپۇرلارنىڭ ھەممىسىنى، بىخەستەلىك قىلىپ ئۆزى يوق ۋاقىتتا ياغاچ كېسىش بىلەن توشۇشنى ئورۇنلاشتۇرغان دادىنى، ئۆژمە كۆڭۈل ئانىنى ئىچىدە تىللاشتى. لېكىن پالاكەتنى تىل بىلەن توسۇۋالغىلى بولمىغىنىدەك، تالاي گۇنالارنى قويىنىدا يوشۇرۇدىغان قاراڭغۇ تۈننىمۇ تىل ۋە نارازىلىق بىلەن ئۆزگەرتىۋالغىلى بولمايدىكەن.

كىتابخان، بۇ ھېكايىدا تۈن نىمانچە تولا دەپ قالماڭ، ئەپۇ قىلىڭ، يەنە بىر قېتىم، يەنى ئاخىرقى قېتىم بىز گۈلئايشەمنى تۈن قوينىغا يالغۇز قويۇپ كۆرەيلى:

تۈن، ئايسىز تۈن. يۇلتۇزلار يەر يۈزىدىكى قىزىقچىلىقلارغا قاراشماقتا: ئۇلار چىمىرلىشىپ خۇددى يەرگە يېقىنلاۋاتقاندەك، ئۇلارنىڭ بىرلىرى يەرگە سەكرەپ چۈشۈۋاتقاندەك، يەنە بىرلىرى نومۇسچان قىزغا ئوخشاش كۆزىنى قاچۇرۇۋاتقاندەك قىلماقتا.

گۈلئايشەم ھويلىدىكى كات ئۈستىدە يۇلتۇزلارغا قاراپ ئوڭدا ياتماقتا. ئۇنىڭ شوخ يۈرىكى كۆكرەك قەپىزىنى دۈكۈلدىتىپ يوشۇرۇن سىرلارنى ئاشكارىلاپ قويۇدىغاندەك تىنىقى تېزلاپ، ئىچىگە پاتمايۋاتقان خۇشاللىقى بىلەن ھاياجانلىرىنى سىرتىغا چىقىرىپ قويۇۋاتقاندەك، كۆزلىرى يۇلتۇزلارغا سىر ئېيتىۋاتقاندەك بىلىنمەكتە.

ئۇ، ھاياجان ۋە ۋەھىمە ئىچىدە تولغانماقتا. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ۋىجدان بىلەن خاھىش قاتتىق ئېلىشماقتا. ئۇنىڭ بىر سەزگۈسى ئۆزىگە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلگەن، لېكىن ئايالىنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلمىگەن ئېرى روزەكۋايىغا خىيانەت قىلىشنى ۋىجدانسىزلىق دەپ قارىسا، ئۇنىڭ يەنە بىر سەزگۈسى ياق، سەن ۋىجدان دېگەننى بىلمەيدىكەنسەن، كۆڭلۈڭ تارتمىغان ئادەمنىڭ ئايالى بولۇش ۋىجدانسىزلىق، خاھىشىڭ سېنى بەختلىك قىلىدۇ، ۋۇجۇدىڭنى تىترەتكەن يىگىت بىلەن كەت، ئۇنىڭ يولىدا قۇربان بولساڭمۇ سەن بەختلىك دېمەكتە.

ئۇ ئازاپ ۋە ھاياجان بىلەن تولغىنىپ ئەتراپقا قۇلاق سالدى. قويلار پىشقىرىدۇ، ياۋايى ئۆدەكلەر، قۇشلار سەگەك، لېكىن سەگەك ئىتلارمۇ جىمىغان... بىردىنلا ئاياق تىۋىشى ئاڭلاندى. مانا ئۇنىڭ يېنىغا يالىڭاياق يىگىت كەلدى ۋە ئۇنى خۇددى بالىنى كۆتەرگەندەك كۆتىرىپ ماڭدى. گۈلئايشەمنىڭ ئۇزۇن چاچلىرى بىلەن ھالسىز پۇت ـ قوللىرى يىگىتنىڭ بىلەكلىرىدىن ساڭگىلاپ چۈشۈپ تۇراتتى.

— پۇلنى ئۇنۇتمىغانسەن؟

— ياق، ئۇ مانا!

گۈلئايشەم ئۇن مىڭ يۈەنلىك چەك تىكىلگەن تامبالنىڭ يانچۇقىنى سىلاپ قويدى.

ئۇلار قاراڭغۇ باققا ئەگكەندە يىگىتنىڭ گەجگىسىدىن بىر كۈچلۈك قول سىلكىپ تۇتتى.

گۈلئايشەم چۆچۈپ يەرگە چۈشتى. ئۇ ئۈنسىز دومىلاقلىشىۋاتقان ئۈچ گەۋدىگە كۆزىنى ئاتتى:

— ئۇنى ئۇرماڭلار، مېنى ئۇرۇڭلار، ئەزىمەتتە گۇنا يوق!

— قورقمىسىلا، ئانا! — گۈلئايشەم تونۇدى، بۇ چوڭ ئوغۇل. دېمەك، ئەزىمەتنى يەرگە باسقان، قاراڭغۇ باققا ئېلىپ كەتكەن قويچى بىلەن چوڭ ئوغۇل ئىكەن. ئۇلار ياش شوپۇرنىڭ گۈلئايشەم بىلەن كۇسۇرلاشقانلىرىغا دىققەت قىلىشقان، ئۇلارنىڭ پېيىگە چۈشكەن، ئاتىسىغا سادىق بۇ ئىككى كۈچلۈك روزەكۋاينىڭ نېسىۋىسىگە چۈشۈن قوندۇرماسلىق ئۈچۈن سەگەك يېتىشقان

ئىكەن.
گۈلئايشەم ئەتىگەنلىكى كېلىنىدىن سورىدى:
— شوپۇرنى نىمە قىلدى؟ ھەجەپ يامان نىمىكەن، ئۇخلاپ قاپتىمەن، كۆتىرىپ ماڭغىنىنى تۇيماپتىمەن، ھىلىمۇ ياخشى...
— ھەيدىۋەتتى ئۇ ئوغرىنى!
گۈلئايشەم ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن دوملىنىپ زارلاندى. ئۇنى ئوتتۇرانچى ئوغول مەھەللىگە دوختۇرغا ئېلىپ ماڭدى. ئو دوختۇردىن چىقىپ بالىنى كەتكۈزۈۋەتتى-دە، ھامىسىنىڭكىگە كىردى. چۈشتىن كېيىن ئۇ بانكىغا كىردى.
ئۇ، نىمە قىلارىنى بىلمەي پۇكەي ئالدىدا ئۇزاق تۇردى. ئاخىرى ياش قىزنىڭ ئالدىغا چەكنى قويدى:
— ھەممىسىنى ئالماقچى. توي ئىشىمىز بار.
قىز كۈلۈپ قويۇپ يان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ھىلقى بانكىچى بىلەن ساقچى بىللە چىقتى.
— ئوغرى، بۇزۇق! — دىدى بانكىچى گۈلئايشەمگە قوللىرىنى شىلتىپ، — بۇرۇنقى ئېرىڭ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئون مىڭ يۈەننى ئوغرىلاپ شاڭخەي، گۇاڭجۇلارغا بېرىپ سودىگەرچىلىك قىلماقچىسەن، راستمۇ؟
گۈلئايشەم غالىلداپ تىترىدى:
— راست!
— جىنايەت ئۈستىدە قولغا چۈشتۈڭ، — دىدى ساقچى، — سېنىڭ شېرىگىڭ ئەزىمەتنى ئاخشاملا روزاخۇن ئاكىنىڭ باللىرى بىزگە تاپشۇرۇپ بەرگەن. ئۇ ھەممىنى ئېتىراپ قىلدى، سەن ئۇنى يېتىلدۇرغانسەن، راستمۇ؟
— ياق، ياق، مەن ئۇنى يېتىلدۇرمىدىم، — دىدى گۈلئايشەم كاسىلداپ تىترەپ، ئۇ، مېنى يېتىلدۇردى.
— كىم؟
— كىم بولاتتى... كۆڭلۈم!
ئايال يۈزىنى تۇتۇپ ئۆپكىدەپ يىغلىدى. ئۇنىڭ ئەپسۇس ۋە پۇشايمان بىلەن تولغان ياشلىرى ئۇنى قوغداپ قالالارمىكىن؟
گۈلئايشەم يەتتە كۈن تۇتۇپ تۇرۇلدى. يەتتە كۈنگىچە ئۇنىڭ كۆز-يېشى قۇرۇمىدى. ئۇنىڭ خىيالىدىن ئاتا-ئانىسى، ھاممىسى، بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى ئېرىنىڭ ئۆيىدە تۇرغىنىدا بولغان ئىشلار بىرمۇ-بىر ئۆتتى. ئۇ ھاياتىدىكى خوشاللىق ۋە خاپىلىقلىرىنى تۈگۈنلەپمۇ كۆردى. تارتقان خاپىلىغى كىچىك، خوشاللىغى چوڭ تۈگۈن بولۇپ تۈگۈلدى. خاپىلىغى تۈگۈلگەن تۈگۈنچىنى ئاختۇرۇپ كۆرۈۋىدى، خاپىلىقلىرىنىڭ تولىسىغا ئىشقى-مۇھەببەت يېشىنىڭ داغلىرى چۈشۈپتۇ. يەنە كېلىپ بۇ داغلارنىڭ ھەممىسىگىلا ئەزىمەتنىڭ نامى يېزىلغان ئىكەن. ئۇ يېقىنقى سوراقنى ئەسلىدى:
سوراقچى ئەزىمەتتىن سورىدى:
— روزاخۇننىڭ ئون مىڭ يۈەن پۇلىنى ئېلىپ قېچىشنى سەن گۈلئايشەمگە دىدىڭمۇ ياكى گۈلئايشەم ساڭا دىدىمۇ؟
— مەن روزاخۇننىڭ پۇلىنى نەدىن بىلەتتىم! — دىدى ئەزىمەت سوغاق كۈلۈپ، — گۈلئايشەم ماڭا يالۋۇردى، ئىچ ئاغرىتقان گۈنايىم بار!
گۈلئايشەم ئۇنىڭ يالغان سۆزلەۋاتقىنىنى ئاڭلاپ تىترىدى: «ئىسست، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — ئۇنىڭ چىرايلىق سۆزلىرىگە ئالدىنىپتىمەن».
گۈلئايشەم ھىلقى ئۇچرىشىشنى ئەسلىدى: ئەزىمەت تۇيۇقسىزلا ئۇلارنىڭكىگە ماشىنا ھەيدەپ كەلدى. ئۇنى كۆرۈپ گۈل-

www.uyghurkitap.com

ئايشەم ئۆيىگە مۆكۈندى. ئەزىمەت مايلىق شەپكىسىنى گەجگىسىگە كىيىپ ئىشىكتە گىرەدەپ تۇرۇۋېلىپ:

— گۈلئايشەم، سىنى دەپ كەلدىم بىلەمسەن، ئايالىمنى بالىسى بىلەن قويۇۋەتتىم، پۇشايمان ئالىدىغان قاچا يوق، تۆۋە قىلدىم!

— ۋالاقلىماي چىقىڭ!

— مىنى كەچۈرۈڭ، گۈلئايشەم. سىزنى دەپ ياش ئايالىم بىلەن ئوغلۇمنى تاشلىدىم بىر قېرىنى تاشلىيالماسىز؟ ھامىڭىز ئېيتتى، ئازاپتا ئىكەنسىز!

گۈلئايشەم ئۇنىڭغا ئىشەندى ۋە ئۇنىڭ بىلەن قېچىشقا ماقۇل بولدى.

سوراقچى گۈلئايشەمگە قارىدى:

— ئۇنىڭغا يالۋۇرغىنىڭىز راستمۇ؟

— راست...

ئەزىمەت قويۇپ بېرىلدى. راستىنى ئېيتقاندا، گۈلئايشەم ئەزىمەتتىن شۇ كۈنى قاتتىق يىرگەندى. ئۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قېتىم يۈزلىشىپ قالماسلىق ئۈچۈنلا ھەممىلا سوراققا «راست» دېدى.

يەتتىنچى كۈنى ئۇنى سىلىق مۇئامىلە بىلەن باشلىق ئىشخانىسىغا باشلاپ چىقتى. ئۇنى تاشقارقى ئۆيگە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئىچكەركى ئۆيدە تالاش بولۇۋاتاتتى. گۈلئايشەم تالاشقۇچىلارنى تونۇدى. بۇلار روزەكۋاي بىلەن بانكىچى ئىدى. بانكىچى:

— ئۇ ئوغرى، بۇزۇق، ساڭا قىلچە كۆڭلى يوق تۇرسىمۇ يەنە ئۇنى خوتۇن قىلىمەن دەيسىنا!

— ئۇ ئوغرى ئەمەس، مېنى ياخشى كۆرمىگىنى بىلەن بالىلىرىمغا ئامراق، ئۆيۈمگە كۆيۈنىدۇ. ئۇنى ھىلىقى پۆپۈچەك ئازدۇردى. بىر ئادەم ئازسىلا بۇزۇق بولامتىمۇ؟

— چەكنى ئوغرىلىغان تۇرسا!

— ئۆزىنىڭ چېكىنى ئۆزى ئوغرىلامدۇ؟

شۇ چاغدا ئۆيگە تاشقىرىدىن بىر كىشى كىرىپ كەلدى. ئۇ، مۇشۇ ئورۇننىڭ مەسئۇلى. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ گۈلئايشەمگە:

— ئەپۇ قىلىڭ، گۈلئايشەم، سىزنى ئۇقۇشماستىن يەتتە كۈن تۇتۇپ تۇرۇپتىمىز. ئۆيىڭىزگە قايتىڭ، يولدىشىڭىزنىڭ خىزمىتىنى ياخشى قىلىڭ، سىزنى روزاخۇنكام ئاقلاپ چىقتى.

— ياق، مەن ئوغرى، بەرىبىر ئۇنىڭ پۇلىنى ئوغرىلىماقچى ئىدىم!

گۈلئايشەم ئورنىدىن تۇرۇپ يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىدى.

— گۈلئايشەم! — ئىچكىرىدىن روزاخۇن يۈگۈرۈپ چىقتى.— كېچىكىپ قالدىم، بالىلارنىڭ سەۋەنلىكى، يۈرسىلە، ھارۋا ئەكەلدىم.

گۈلئايشەم روزەكۋاينىڭ سىغىنىش، مۇھەببەت يالقۇنجاپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاردى. ئۇنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ساددە دىخانغا بىر خىل يېڭى تۇيغۇ پەيدا بولدى.

(ئاخىرى 41 - بەتتە)

كۆپۈك

(ھېكايە)

راخمانجان رۇسۇل

كېچە. ئەتراپ قاراڭغۇ. ھەممە شېرىن ئۇيقىدا.

رادىيو كانىيىدىن تۇيۇقسىزلا ئاڭلانغان ئەنسىز ئاۋاز بۇ كىچىككىنە شەھەرنىڭ تېچلىقىنى بۇزۇۋەتتى.

— يولداشلار، دىققەت، يولداشلار، دىققەت! زاۋۇتنىڭ قۇيمىچىلىق سېخىغا ئوت كەتتى. ھەممەيلەن جىددى ھەركەتكە كېلىپ، ئوت ئۆچۈرۈش جېڭىگە قاتنىشايلى! ئىشچى-خىزمەتچى يولداشلار، كومپارتىيە ئەزالىرى يولداشلار، خىزمەت كۆرسىتىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى...

زاۋۇت باشلىقى قۇددۇس زاۋۇت رادىيو پونكىتىدا تۇرۇپ چىڭقىلىپ سۆزلەۋاتاتتى. زاۋۇت ئائىلىلىكلەر قورۇسىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا يۈگۈرۈشكە باشلىدى.

قۇيمىچىلىق سېخى تەرەپتە يالقۇنجاپ كۆيۈۋاتقان ئوت پۈتۈن زاۋۇت ئىچىنى يوپيورۇق قىلىۋەتكەن ئىدى. كىشىلەر ھاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماي، ئوت ئۆچۈرۈشكە كىرىشىپ كەتتى.

رادىيو كانىيىدىن تېخىچە قۇددۇسنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. گەرچە ئۇنىڭ نەق مەيداندىكى ئىشتىن قىلچە خەۋىرى بولمىسىمۇ، ئوت ئاپىتىنىڭ زىيىنى، خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە بېرىلىدىغان ئىنئام، پاسسىپلىق قىلغانلارغا كۆرۈلىدىغان چارە ھەققىدە ئەزمىلىك بىلەن سۆزلەۋاتاتتى. سېخ باشلىقى مەخمۇت كىيىمگە تۇتاشقان ئوتقىمۇ پەرۋا قىلماي، رادىيو پونكىتىغا يۈگۈردى. ئۇ پونكىتقا كىرىپلا ھاسىرىغان پېتى دېدى:

— چاڭجاڭ! ئەھۋال بەك خەتەرلىك، ئەگەر دەرھال چارە قىلمىساق، تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ. ئوت ئۆچۈرۈش ئەتىردى تېخىچە يېتىپ كەلمىدى. ئىككى نەپەر ئىشچى ئېغىر يارىلاندى. ئۇلارنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىدىشقا ئادەم يوق. سىز دوختۇرخانىغا تېلېفون بېرىۋېتىپ، نەق مەيدانغا بارسىڭىز...

— ئوت ئۆچۈرۈش ئەتىرىدىگە خەۋەر قىلغانمىدىڭىز؟ — قۇددۇس ئەجەپلىنىپ سورىدى.

— ياق، مەن سىزنى خەۋەر قىلىدىمىكىن، دەپتىمەن.

— ھە، خەۋەر قىلمىغىنىڭىز ياخشى

www.uyghurkitap.com

بوپتۇ. نەتىجىگە باشقىلارنى شېرىك قىلىش ياخشى ئەمەس.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ ھازىر قويمىچىلىق سېخى كۆيۈپ بولاي دېدى، ئوت بارغانسېرى كېڭىيىۋاتىدۇ، — مەخمۇت ھاسىراپ سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ كۆيگەن كىيىمىدىن تېخىچە ئىس چىقىۋاتاتتى. ئۇ، بۇلارغا قىلچە پەرۋا قىلماي سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — سىز ھازىر نەتىجە بىلەن قاپسىز، زاۋۇتنى خەتەردىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئۆزى نەتىجە.

— مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە كۆكرەك كېرىپ چىقالىغان، باشقىلارنىڭ ياردىمىسىز نەتىجە قازىنالىغان كىشىلەرلا ھەقىقى قەھرىمان ھېساپلىنىدۇ. ھازىر ھەقىقى قەھرىماننى سىنايدىغان پەيت، — زاۋۇت باشلىقى ھېچ ئىش بولمىغاندەك مىيىغىدا كۈلدى.

— يولداش چاڭجاڭ! ھازىر ئوتنى ئۆچۈرۈپ، دۆلەتنىڭ مال - مۈلكىنى قۇتقۇزۇش زۆرۈر...

— مەن زۆرۈر ئەمەس دەۋاتىمەنمۇ؟ زۆرۈر بولغاچ ئامىنى تەشكىللەۋاتىمەن. ئەگەر مەن تەشكىللىمىسەم شۇنچە ئادەم شېرىن ئۇيقىسىدىن كېچىپ، ئۆز جېنى بىلەن ئوينىشاتتىمۇ؟

مەخمۇتنىڭ سەۋرى تۈگىدى، ئۇنىڭ گەرچە قۇددۇس بىلەن مۇنازىرىلەشكۈسى بولسىمۇ، ھازىر ۋاقىت ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ، شەھەر باشلىقىنىڭ ئۆيىگە تېلېفون بەردى.

شەھەر باشلىقىنىڭ كېلىدىغانلىق خەۋرىنى ئاڭلىغان قۇددۇسنىڭ چىرايى ئۆزگەردى. ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ سېخ تەرەپكە يۈگۈردى. ئۇ قويمىچىلىق سېخىغا بارغاندا ئوت لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتاتتى. زاۋۇتتىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئۆزىنى ئۇنتۇتقان ھالدا ئوت بىلەن ئېلىشىۋاتاتتى. قۇددۇس ئوتنىڭ بۇنچىۋالا كېڭىيىپ كېتىشىنى مۆلچەرلىمىگەن ئىدى. شۇئا، قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى، ئوت يالقۇنى ئۇنىڭ تاتارغان يۈزىنى يورۇتىۋەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقاتتى. گەرچە ئوت بىلەن ئېلىشىۋاتقانلاردىن ھېچقايسىسى ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىغان بولسىمۇ، ھەممىسى ئۇنى مەسخىرە قىلىپ قاراۋاتقاندەك، يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدىشىنى ئاڭلاپ قېلىۋاتقاندەك بىلىنىپ، ئەتراپقا ۋەھىمە بىلەن قارىدى. ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ كەلگەن جىپ ماشىنىنى كۆرۈپلا، ئوت يالقۇنى تەرەپكە ئۆزىنى ئاتتى. ئەمما ئۈچ قەدەم ماڭمايلا ئارقىغا داجىدى ۋە دەرۋازا تەرەپكە سىنچىلاپ قاراپ، شەھەر باشلىقىنىڭ ماشىنىسىنى تونۇپ قالدى. ئەمدى ئىككىلىنىپ تۇرۇشقا بولمايتتى. شۇئا، بىرلا يۈگۈرۈپ ئوتنىڭ يېنىغىلا بېرىپ توختىدى. بىرنەچچە سېكۇنت ئىچىدە نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى كۆڭلىگە پۈكۈۋالدى - دە، شەپكىسىنى ئېلىپ ئوت يالقۇنى ئىچىگە تاشلىۋەتتى، چاپىنىنى سېلىپ بىر تال قوقاسىنى چاپانغا يۆگىدى ۋە ئۇ يەر، بۇ يېرىدىن ئىس چىققاندىن كېيىنلا چاپاننى كىيىپ سېخ ئالدىدىكى تام ئۈستىگە چىقىپ، جېنىنىڭ بېرىچە ۋاقىرىغىلى تۇردى:

— يولداشلار، غەيرەت قىلىڭلار! خىزمەت كۆرسىتىدىغان پەيت يېتىپ كەلدى! كومپارتىيە ئەزالىرى يولداشلار، ئىشچى - خىزمەتچى يولداشلار، سۇ قۇيۇڭلار، كىگىز يېپىڭلار!...

شامال كۈچىيىپ، ئۇنىڭ يۈزىگە ئوت يالقۇنى ئۇرۇلدى. ئۇ ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن ئارقىغا داجىدى، داجىدى - يۇ، گۈپ قىلىپ تام ئارقىسىدىكى تۆمۈر - تەسەك ئارىسىغا يىقىلدى. ئىككى نەپەر ئىشچى ئۇنى يۆدەپ ماشىنىغا سېلىۋاتقاندا، ئۇ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالغان ئىدى.

قۇددۇس ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچ-

قاندا، ئۇنىڭ بېشىدا شەھەر باشلىقى بىلەن بىللە بىر قانچە سېخ باشلىقلىرى قاراپ تۇراتتى. قۇددۇس يەنە كۆزىنى يۇمدى ۋە ئىنتايىن زەئىپ ئاۋازدا دېدى:

— ئوت... ئۆچۈرۈۋېلىندىمۇ ... زا... ۋۇت قۇتقۇزۇ... ۋېلىندىمۇ؟...

— خاتىرجەم بولۇڭ! ئوت ئۆچۈرۈلۈپ، زاۋۇت خەۋپتىن قۇتقۇزۇۋېلىندى. زىيان ئاز، سىز خاتىرجەم داۋالىنىڭ!

شەھەر باشلىقىنىڭ تەسەللىسىنى ئاڭلىغان قۇددۇسنىڭ چىرايىدا بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلكە جىلۋە قىلدى. ئۇ بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن تەستە كۆزىنى ئېچىپ، شەھەر باشلىقىغا قولىنى ئۇزاتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى. شەھەر باشلىقى دەرھال ئۇنىڭ قولىنى يەڭگىل سىقىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ قوپۇشىغا رۇخسەت قىلمىدى ۋە دەرھال يانچۇقىدىن بىر ماتېرىيالنى چىقىرىپ دېدى:

— مانا بۇ شەھەرلىك پارتكومىنىڭ پۈتۈن شەھەردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى سىزدىن ئۆگىنىشكە چاقىرغانلىق توغرىسىدىكى قارارى، سىز يەنە بىر قېتىم چوڭ خىزمەت كۆرسەتتىڭىز. سىز بىزنىڭ ئۆگىنىش ئۈلگىمىز!

قۇددۇسنىڭ كۆزى نەملەندى ۋە تەستە دېدى:

— رەھبەرلەر جاپا چەكتى، يولداشلار جاپا چەكتى...

قۇددۇس يەنە «ھوشىدىن كەتتى». شەھەر باشلىقى ئۇنىڭ خاتىرجەم ئارام ئېلىشى ئۈچۈن قۇددۇسنى ئائىلىسى بىلەن خالى قالدۇردى.

بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن، قۇددۇس «ھوشىغا كېلىپ» تام تەرەپكە ئالدىنى قىلدى-دە، كۆزىنى يۇمۇپ خىيالغا پاتتى. ئۇنىڭ خىيالىدىن بۇرۇنقى ئىشلار بىر-بىرلەپ ئۆتمەكتە ئىدى...

×

بۇنىڭدىن ئون يىل بۇرۇن قۇددۇس مۇشۇ زاۋۇتتا ئاددىي ئىشچى بولۇپ ئىشلەيتتى. ئۇ بىر كۈنى چىلەك كۆتىرىپ كۆلدىن سۇ ئالغىلى چىقتى. شەھەر باشلىقىنىڭ 7 ياشلىق ئوغلى سەمەرجان كۆل بويىدىكى ئۈژمىنىڭ ئۈستىدە ئۈژمە يەۋاتاتتى. قۇددۇس ئېگىلىپ تۇرغان شاختىن بىر نەچچە تال ئۈژمىنى ئۈزۈپ ئاغزىغا سالدى، سەمەرجان پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۈژمە يەۋاتقاچقا، ئۈژمىنىڭ تۈۋىدە ئادەم بارلىقىنى سەزمىدى. قۇددۇسنىڭ قوسىقىغا جىن كىردى. ئۇ ئەتراپقا بىر قېتىم قارىۋەتكەندىن كېيىن، سەمەرجان دەسسەپ تۇرغان ئۈژمە شېخىنى بىرلا تارتتى، سەمەرجان چولتۇككىدە كۆلگە چۈشۈپ كەتتى. قۇددۇسنىڭ يۈزىدە بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلكە جىلۋە قىلدى-يۇ، يەنە دەرھال يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەشكە باشلىدى، كۆل ئانچە چوڭقۇر ئەمەس ئىدى، ئۇ ئەتراپقا يەنە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، «ئادەم بامۇ؟» دەپ جېنىنىڭ بېرىچە بىر ۋاقىرىۋېتىپلا كۆلگە سەكرىدى. ئۇ سەمەرجاننى شۇ ھامان تۇتۇۋالغان بولسىمۇ، دەرھال قاشقا ئېلىپ چىقماي، ئارقىدىن يەنە بىر قانچە قېتىم ئەنسىز ۋاقىرىدى ۋە بالىنى قاش تەرەپكە سۈرىگەن بولۇپ بىر قانچىنى چۆمدۈردى، بىر قانچە ئادەملەرنىڭ كۆل تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىنلا سەمەرجاننى قاشقا ئېلىپ چىقتى. بۇ چاغدا سەمەرجاننىڭ ئانىسى بىلەن دادىسى ۋە باشقا قوشنىلارمۇ كۆل بېشىغا ھازىر بولغان بولۇپ، ھەممەيلەن قۇددۇسقا ئاپىرىن ئوقۇشتى. شەھەر باشلىقى بىلەن ئائىلى ھاياجانلىنىپ كەتكەنلىكتىن، قۇددۇسقا نىمە دەپ رەھمەت ئېيتىشنى بىلمەي مەڭدەپ قېلىشتى. ئادەتتىكى بىر ئىشچى شەھەر باشلىقىنىڭ ئارزۇلۇق ئوغلىنى قۇتقۇـ

زۇۋپ قالسا، بۇنىڭغا كىمنۇ ئاپىرىن ئوقۇمىسۇن. مانا شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئۇ سىخ مۇدىرى بولدى.

سىخ مۇدىرى بولۇپ بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىر ئاخشىمى قۇددۇس بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كەچ قايتتى. ئۇ كەيپچىلىكتە غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ كېلىۋېتىپ دوختۇرخانىنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى ئورمانلىققا كەلگەندە، ئورمانلىق ئىچىدىن ئالىلىكمىلەرنىڭ گۇدۇكلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇنىڭ يۈرىكى قاتتىق سوقۇپ كېتىپ، ئىختىيارسىزلا «كىم؟» دەپ ۋاقىراپ سالدى. ئورمانلىق ئىچىدىن بىر كىشىنىڭ قاچقانلىق شەپىسى ئاڭلاندى. يەنە بىر كىشى مىدىر-سىدىر قىلماي ئۆرە تۇراتتى.

ــ كىم؟ــ دەپ قايتا ۋاقىرىدى قۇددۇس.

ــ مە...مەن!

قۇددۇس ئايال كىشىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يۈرىكى جايىغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ يېنىغا باردى.

ــ مەن دېگەن كىم؟ يېرىم كېچىدە بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىلەر؟

ــ مەن... ئىشتىن... يېنىپ كېلىۋاتسام... ئىككى ئادەم... سا... سائەتىمنى بۇلىۋالدى...

ــ ئىسمىڭىز نېمە؟ قەيەردە ئىشلەيسىز؟

ــ ئىسمىم گۈلجەننەت، مۇشۇ دوختۇرخاندا ئىشلەيمەن.

ــ ۋوي، سىلى نىياز بۇجاڭنىڭ رەپىقىسى ئەمەسمۇ؟ بالدۇرراق دېسىلىچۇ، قېنى ئۇ، ئوغرىلار؟ــ قۇددۇس ھىلقى قاچقان ئادەمنى قوغلاپ كەتتى.

قۇددۇس ئالاھەزەل يېرىم سائەت ئۆتكەندە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ شەپكىسى چۈشۈپ قالغان، كىيىملىرى يىرتىلغان، يۈز-كۆزلىرى لايغا مىلەنگەن ئىدى.

ــ گۈلجەننەت، ئوغرىلار قېچىپ كەتتى، بىرەرسىنىمۇ تۇتالمىدىم، ئۇلار ئىككى كىشى ئىكەن، كۈچۈم يەتمىدى، يالغۇز بولغان بولسا، تۇتىۋالغان بولاتتىم. قۇددۇس يۈزىدىكى لايلارنى يېڭى بىلەن سۈرتكەچ سۆزىنى داۋام قىلدى،ــ مەن سىلىنى ئۆيىگىچە ئاپىرىپ قوياي!

ــ قۇددۇس مۇدىر، ئەگەر سىلى كەلمىگەن بولسىلا، ھاياتىمدىنمۇ ئايرىلغان بولاتتىم،ــ دەپ ئىسەدەشكە باشلىۋىدى، قۇددۇس ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە باشلىدى:

ــ يىغلىمىسىلا، ھېچگەپ يوق، بۇ مېنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىم.

ــ سىلىگە كۆپ رەھمەت، باللارنىڭ دادىسى بۇ ئىشنى ئاڭلىسا، سىلىدىن كۆپ مىننەتدار بولىدۇ،ــ دېدى گۈلجەننەت.

شۇ ئىشتىن كېيىن، قۇددۇس يەنە ئەتىۋارلىق ئادەمگە ئايلىنىپ، ئاستا-ئاستا زاۋۇت باشلىقى قىلىپمۇ ئۆستۈرۈلدى. لېكىن ئۇ چالا ساۋات بولغانلىقى ئۈچۈن زاۋۇت باشقۇرۇشتا كۆپ قىينالدى.

ئۆتكەن يىلى زاۋۇتنىڭ يىللىق خۇلاسە دوكلادى بىر ئاي بۇرۇن تەييارلاندى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، كاتىپ ئۆز باشلىقىنىڭ ئەھۋالىنى خېلىلا چۈشىنىپ قالغاچقا، دوكلاتنى باسما زاۋۇدىدا باستۇرۇپ ئەكەلدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، يىغىن باشلانغاندا چاتاق چىققىلى ئازلا قالدى: زاۋۇت باشلىقى دوكلاتنى ئوقۇيالماي كۆپ دۇدۇقلىدى. «چىمشىلىق چاق» نى «چىمشى چاق»، «بولتا» نى «بولقا»، «ئاككۇمۇلياتور» نى «ئاكامىلاباتۇر»، «رادىياتور» نى «رادىيوتۇرى» دەپ خېلى قاتتىق كۈلكىگە سەۋەپ بولدى...

×

قۇددۇس دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىنلا تەلەيي ئۇنىڭغا تەتۈر قارىدى. چۈنكى، كادىرلارنى ياشلاشتۇرۇش، زىيالىيلارنى، كەسپ ئەھلىلىرىنى رەھبەرلىك خىزمىتىگە قويۇش — دىگەندەك گەپلەر ئەۋج ئېلىپ كەتكەن ئىدى. گېزىت - ژورنال ۋە رادىيولاردىمۇ مۇشۇ مەسىلە سۆزلىنەتتى. بۇ مەسىلە زاۋۇتتىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭمۇ ئاساسىي سۆھبەت تېمىسىغا ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى.

راست دىگەندەك، بىر كۈنى زاۋۇتقا سايلام كومىسسىيىسى كەلدى ۋە مەخپىي ئاۋاز بېرىش يولى بىلەن سايلام ئېلىپ بېرىلدى.

قۇددۇس بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ سايلىنالماي قېلىشىدىن ئانچە ئەنسىرىمەيتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەت نەتىجىلىرى بار ئىدى. ئىككى قېتىم ئۇگىنىش ئۆلگىسى بولدى. تېخى يېقىندىلا ئوت ئۆچۈرۈش ۋاقتىدا يەنە بىر قېتىم خىزمەت كۆرسەتتى. دىمەك، ئۆزىنىڭ زاۋۇت باشلىغى بولۇپ سايلىنىشىدا گەپ يوق.

قۇددۇس سايلام كومىسسىيىسى تەرىپىدىن تارقىتىپ بېرىلگەن قەغەزگە «قۇددۇس» دەپ يازدى - دە، زالدىن چىقىپ كەتتى.

سايلام نەتىجىسى ئېلان قىلىنغاندا قۇددۇس ئۆزىنى يەتتە قات ئاسماندىن موللاقلاپ چۈشۈپ كەتكەندەك ھىس قىلدى. چۈنكى، زاۋۇت باشلىغى بولۇپ سايلانغانلار قاتارىدا ئۇنىڭ ئىسمى يوق ئىدى. ئۇ خېلى ئۇزاققىچە ئېسىنى يىغالماي ئولتۇرۇپ قالدى. بېشى زىڭىلداپ ئاغرىپ، كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەر ئىمىر - چىمىر بولۇپ كۆرۈنەتتى. يېڭى زاۋۇت باشلىغىنى تەبرىكلەپ چېلىنغان چاۋاكلار ئۇنىڭ يۈرىگىنى مۇجۇدى.

ئۇ بىردىنلا ئورنىدىن تۇردى.

— تېخى كۆرۈمىز! — دىدى ئۇ ئەلەم بىلەن غودۇڭشۇپ، — شەھەرلىك ھۆكۈمەت كىمنى تەستىقلىسا شۇ ھىساپ!

ئۇ كومىسسىيە ئەزالىرىنى ھەيران قالدۇرۇپ، يوغۇرگىنىچە زالدىن چىقىپ كەتتى...

(بېشى 36 - بەتتە)

گۈلئايشەم تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك بوۋايىغا قارىدى، بوۋايىنىڭ يالغۇز بۇرنىلا ئەمەس، ھەممىلا يېرى گۈلئايشەمگە چىرايلىق كۆرۈندى.

— سىلىنى دەپ ئات - ھارۋا قىلدىم. سىلى دىگەن سودىلىقنى تولۇق قىلدىم، توك چىقىرىدىغان ماشىنا ئالدىم. ئەكېلىشكە ئوغۇل قەشقەرگە كەتتى، قېنى، ھارۋىغا چىقسىلى!

گۈلئايشەم يەرگە قارىدى ئۇ ھازىر يالڭاياق ئىدى.

— پىيادە كېتەيلى.

— نىمىشقا؟

— مۇڭداشقاچ.

گۈلئايشەم شۇنداق دىدى - دە، يالڭاياق پۇتلىرى بىلەن يېزا يولىنىڭ يۇمشاق توپىسىنى دەسسىدى.

ئېھ، توپىلىق يول، گۈلئايشەمگە پايانداز بول!

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitab.com

شېئىرلار

جاپپار ئەمەت

ياشارغان نوتا

مۇندىن ئون ئىككى يىل ئىلگىرى،
چوكانتال يېشىلگەن بىر باھار كۈنى؛
دەھشەت سىلىپ گۈكىرەپ،
كۈيىقاپتىن چىققان ئالۋاستىدەك ھۆكىرەپ،
ئون ئىككى بال بوراننىڭ ئۇنى،
ئالەمنى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان ئىدى.
قارا بوران بارغانچە ئەزۋەيلەپ،
توپا - چاڭلار ئاسمانغا ئۆرلەپ،
دەرەخلەر ئىغاڭلاپ،
قۇشلار ئۇۋىسىدا ياتالمىغان ئىدى.
شۇ كۈنى
يىراق بىر ئېتىزدىكى يالغۇز تىرەك
بوراندا قاراسلاپ يەرگە يىقىلدى.
ئۇنىڭ بىر تال يۇمران شېخى سۇنۇپ،
بوراندا ئاسمانغا ئۇچۇپ،
ئۇيان چۆرگىلەپ،
بۇيان چۆرگىلەپ،

يىتىم بالدەك تېنەپ - تەمتىرەپ،
بىر ئېتىز قىرى باغرىدىكى
ئازگالغا كېلىپ تىقىلدى.
بىردەمدىلا ئۇنى
توپا - چاڭلار بىلىگىچە كۆمۈپ تاشلىدى.
شېخىدىن ئايرىلغان يۇمران نوتا،
ئەلەمگە چىدىماي،
كۆزلىرىنى ياشلىدى...

ئۇنىڭ بەختى ئوڭدىن كېلىپ،
بوران توختاپ، ئالەم تىنجىدى.
ئارقىدىنلا
چاقماق چېقىپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ،
بوران ھەيدەپ كەلگەن بۇلۇتلار
يامغۇرغا ئايلىنىپ تامچىلىدى.
يۇمران نوتا بېشىنى كۆتىرىپ،
كۈمۈش تامچىلارنىڭ لېۋىگە سۆيۈپ،
راھەتلىنىپ ئاستا كېرىلدى.
ئاردىن كۈنلەر ئۆتۈپ،
بىخ چىقىرىپ، قايتا تىرىلدى.
بولغاچقا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بىر ھاياتىي كۈچ،
بوران - چاپقۇنلارغا كەلسىمۇ دۇچ،
بوي بەرمىدى، كۆكلەپ ياشاردى،
يىللارنى قوغلىشىپ ئۆسۈپ باردى...

بۈگۈن ئەتىگەن مەن،
قىر تۈۋىدىكى يولدىن ئۆتۈۋېتىپ،
بىر چوڭ دەرەخنى كۆرۈپ قالدىم.
ئۇنىڭ باراقسان بولۇپ ياشارغان
بەستىگە قاراپ،
شاتلىقىمدىن يۈرىگىم ئويناپ،
ساپ ھاۋاسىدىن نەپەس ئالدىم.
مانا بۈگۈن شۇ سۇنغان نوتا،
بارغانسېرى ياشىرىپ،

چوپ - چوك دەرەخ بولۇپتۇ.
ئۇنىڭ شەپەق نۇرىغا چۆمگەن
ياپ - يېشىل ياپراقلىرىغا
مەرۋايىت شەبنەملەر كېلىپ قونۇپتۇ؛
باھارغا يېڭى كۆركەملىك بېغىشلاپ،
يول ئۇستىگە قويۇق سايە تاشلاپ،
ھۆسۈن - جامالىغا راسا تولۇپتۇ.
ئاڭلىسام تېخى،
ئۇنىڭدىن چاتاپ ئېلىنغان شاخلار
قەلەمچە قىلىنىپ، تورمان بولۇپتۇ.

ياشارغان شۇ نوتىغا قاراپ،
خىيال كەپتىرىم ئۇچتى ئۆتمۈشكە.
تولغاندەك بولدى ۋۇجۇدۇم گويا،
ئاشۇ نوتىدەك ھاياتىي كۈچكە.

يولدا

كارۋاننىڭ تىنىمسىز قوڭغۇرىقىدەك
ھايات يوللىرىدا جىرىڭلاپ ئۇزاق؛
كېزىپ چىققىنىم قانچە شەھەر، ئۆتەڭنى،
لېكىن مېنىڭ يەنە مەنزىلىم يىراق.
قاتنىدىم بەزىدە توپ - توز يول بىلەن،
بەزىدە ئىگىز - پەس چىغىر يوللاردا.
ئۆگۈپ كەتكەن شاتاۋا سىزىقلىرىدەك
ساناقسىز ئىزلىرىم قالدى قۇملاردا...
بەزىدە ھاسىراپ، ھۆمدەپ قالدىم،
دەملىرىم سىقىلدى، لېكىن ھارمىدىم.
گەر ھارسام توپلىدىم قايتا كۈچ - مادار،
كارۋاندىن قېلىشماي ئالغا چامدىدىم.

بۇ يولدا مەن ئۈچۈن بولدى كۈچ - مەدەت،
قەلبىمدە ھاياتقا بولغان مۇھەببەت.

*

بەزىدە كۈن شۇنچە قىزىپمۇ كەتتى،
لاۋۇلداپ يالقۇنلۇق تونۇر تەپتىدەك؛
تەشنالىق ئىچىدە قاغجىراپ لېۋىم،
پىژغىرىم ئاپتاپتا قورۇلدى يۈرەك.
ھە، شۇنداق چاغلاردا كۆزۈمگە گويا،
يىراقتا لىغىلداپ ئاپپاق شايىدەك،
كۆرۈندى پاقىراپ ئېزىتقۇ — سەرەپ؛
تىنىق كۆل سۇيىدەك ۋىلىلداپ گويا،
«چاڭقىغان بولساڭ كەل، — دىدى، — مەن
تەرەپ!»
بۇنداق چاغلاردىمۇ يولدىن ئازمىدىم،
غالىپ كەلدى مېنىڭ ئىشەنچ - ئۈمىدىم.

*

قانچە رەت كەچ قالدىم چۆل - جەزىرىدە،
يوق ئىدى قونغىدەك بىرەر پانا جاي.
يېپىنىپ ئۇستىگە قارا پەرەنجە،
بولۇتلار تەكتىگە چۆككەن ئىدى ئاي.
كۆمتۈرۈپ قويۇلغان قارا قازاندەك
تۇراتتى ئۇستۈمدە ئاسمان گۈمبىزى؛
سىنچىلاپ قارىسام، كۆرۈندى شۇ چاغ
بىر ئالتۇن چىكىتتەك قۇتۇپ يۇلتۇزى.

قۇتۇپ يۇلتۇزىغا ماڭدىم ئەگىشىپ،
يولۇمدىن ئاداشماي تاغ - داۋان ئېشىپ.

*

ئوتقاشتەك قىزاردى شەرق ئۇپۇقى،
كۈن ئاستا ئۆرلىدى ئالتۇن پانۇستەك.
چۆمۈلدى كەڭ زېمىن بىنەپشە رەڭگە،
ياساندى باغ - تورمان گۈزەل تاۋۇستەك.
بۇ ئىدى مەن كۈتكەن تاڭنىڭ شەپىقى،
بۇ شەپەق ئۇستۈمدىن جۇتنى ھەيدىدى.
بىر سادا ياڭرىدى قۇلاق تۈۋىمدە:
«مەنزىلىڭ ئاز قالدى، بوشاشما ئەمدى!»

يول ئالدىم يەنە چوڭ مەنزىلگە قاراپ،
قەلبىم قۇياش كەبى كەتتى يالتىراپ.

يېڭى قەدەم

ئەپسۇسكى، مېنىڭ بۇ بىتالەيلىگىم
ساقىمۇ كەلتۈردى شۇنچە قايغۇ غەم.
ئازاپلىق يىللاردا كۆردۈم ھېمىشە،
يۈزۈڭدە ياش دېغى، كىرپىگىڭدە نەم.
بىلدىمكى، تاقىتىڭ تاغ ئىكەن گويا،
ئىرادەڭ شۇنچىلىك ئىكەن مۇستەھكەم.
يىللارنىڭ سىنىغى باغلىدى بىرنىڭ
كۆڭۈل رىشتىمىزنى تېخىمۇ مەھكەم.
ھە، بۈگۈن ئۇنتۇلدى قايغۇ- ئەلەممۇ،
ئۇنتۇلدى شۇ ئېغىر يىللارمۇ نىكەم.
قاتارغا تىزىلدۇق تۇرۇپ يانمۇ- يان،
بىر يېڭى ھاياتقا تاشلىدۇق قەدەم.
بۇ يولدا يۈلداشمىز، سەپەرداش، ھەمرا،
سەن مېنىڭ مەڭگۈلۈك گۈزىلىم، ئېركەم!

1984 - يىل، ئۈرۈمچى.

ئەللىك تۆت يىل

مۇھەممەت رەھىم

ئەللىك تۆتكە كىرىپ قاپتىمەن،
ياشاپتىمەن لېنىن بىلەن تەڭ.
شۇ سۆزۈمدىن سەكسەنىنچى يىل
غەزەپلىنىپ شمايلىدى يەڭ.

زاڭلىق قىلىپ شۇنداق دىدى يىل:
«پاھ، تېپىپسەن قالتىس ئوخشاشلىق!...
ھاماقەتلەرنىڭ ئازمۇ جاھاندا
ساڭا ئوخشاش ئەللىك تۆت ياشلىق؟!

ئەللىك تۆت يىل ياشىدى لېنىن،
ھەغدا بولۇپ ماركس تۇغىغا.
ئېچىپ بەردى باھار يولىنى
كىشىلىكنىڭ ھايات بېغىغا.

ئەللىك تۆت يىل ياشىدى لېنىن،
بەرپا قىلدى غالىپ بىر ئېقىم.
سۆيۈپ قالدى پەقەتلا ئۇنى،
ئۇ ياشىغان ھەر يىل بىر قېتىم.

ئەللىك تۆت يىل ياشىدى لېنىن،
ئاشۇ يىللار خۇرسەن ئۇنىڭدىن.
شۇنداق زاتنى كۆرگەن يىللارغا
شاتلىق بولماس ئارتۇق بۇنىڭدىن.

ئەللىك تۆت يىل ياشىدى لېنىن،
ئەللىك بەشىنىڭ ئۈزۈلدى رىشتى.
ئىنسان تۇغۇل، ھەتتاكى يىللار
شۇ قايغۇدىن ھەسرەت چېكىشتى.

ئەللىك تۆت يىل ياشىدى لېنىن،
بەك ئاز ئۆمۈر كۆرگىنى ئېنىق.
ئىنسانىيەت ئارزۇسى بىلەن
ئۆلچىسەڭ ئۇ ئەللىك تۆت تىنىق.

تەبىئەتمۇ شۇ ئۇلۇغ زاتنى
ماختىنىدۇ مەن تۇغدۇمغۇ دەپ.
كاج پەلەكمۇ ئۇنىڭ رايىغا
ئۆكۈنىدۇ: يول قويدۇمغۇ...دەپ.

بۈيۈك غايە، قەيسەر ئىرادە،
ئۆتكۈر ئەقىل، ئىسىل پەزىلەت...
جەم بولغاچقا ئۇنىڭ قەلبىدە،
زەپەر قۇچتى يېڭى ھەققەت.

www.uyghurkitap.com

شۇ مۇقەددەس زەپەر ئۇنىڭغا
بەخش ئەتتى ھالال ئۇلۇغلۇق.
چاك قونالماس ئۇنىڭ شەنىگە،
يېڭى دۇنيا مەۋجۇت تۇرۇقلۇق.

كۆرگەن بولسام مەنمۇ ئەگەر شۇ
يېڭى دۇنيا ئىجاتچىسىنى،
يۈز ئۇنىنچى يېشى بولاتتىم،
بەختىم دەيتتىم شۇنداق كىشىنى.

ئەللىك تۆت دەپ لېنىننىڭ يېشى،
تەڭلەشتىم مەن دىمە، ئەي بەسىرا!
بولالمايسەن ئۇنىڭ بىلەن تەڭ،
ياشساڭمۇ ئەللىك تۆت ئەسىر.»

تەر تەپچىدى ئىككى چېكەمدىن،
تەمتىرەتتى خىجىللىق مېنى.
ئىزاھ بەردىم تەڭ دىگەن سۆزگە،
رەت قىلماستىن يىللار پەرقىنى:

ئەللىك تۆتكە كىرگەن چېغىمدا،
ئەسلەپ ئۆتتۈم لېنىن بوۋامنى.
ئەسلىدىم دەپ تەڭلەشتۈرمىدىم
قۇياش بىلەن بىر خىرە شامنى.

1980 - يىل يانۋار ئۈرۈمچى.

قىش كۆرۈنۈشلىرى

مەھەممەت شاۋدۇن

(1)

تاشلىنىپ بەقەسەم تون، چىمەن دوپپا،
ئالماشتى تاغ - دالانىڭ ئۇستىۋېشى.
شايى تون كىيدى تاغلار ئوشۇققىچە،
ئوردى ئاپپاق سەللە ئىگىز بېشى.

كىردى ئۇ خۇددى بوۋاي سىياقىغا،
يۆكۈنۈپ ئولتۇرغان چوڭ ئاق كىگىزدە.
داللار گوياكى كەڭ ئاق داستىخان،
تىزىلغان ئاپپاق توقاچ، ئاپپاق گىردە.

چىدىرلار خۇددى چەينەك يېنىدىكى
شاقىراتما جوغىسىدىن قۇيۇلغان چاي.
شۇ چاينىڭ ھورى گويا ئاپپاق تۇمان،
چەينەكنىڭ پۈرۈقلىشى شاۋقۇنلۇق ساي.

مۇز قاتقان كۆللەر قېتىق تاۋاقتىكى،
ئولتۇرار «بوۋاي» ئاتا نەزەر سېلىپ.
يوقمىكىن نېمەتلەرگە ئىشتاھاسى،
قويمايدۇ بىرسىنىمۇ قولغا ئېلىپ.

(2)

ئۇخلايدۇ تاغۇ - دالا، ئاپپاق كىرلىك
تارتىلغان يۇمشاق قېلىن يوتقان يېپىپ.
قارىغاي، ئارچىلارنىڭ يۇمران شېخى،
ئېگىلگەن بەجايىكى، ئۇيقۇ بېسىپ.

تاغ ئېشىپ كېلەر ئەنە بىر توپ قىران،
ئاشۇدەم قويۇق ئورمان ئارىسىدا.
ئويناقلار تېگىدىكى ئارغىماقلار،
يالتىرار كۈمۈش بېزەك يايلىسىدا.

قىرانلار چېكىسىدە چاقنار يۇلتۇز،
چولپاندەك جۈپ كۆزلىرى شۇنچە نۇرلۇق.
مەگزىدە شەپەق ئەكسى ئويۇپ قالغان،
تۇرقىدىن ئەكس ئېتەر بىر جەسۇرلۇق.

قاچالماس نەزىرىدىن قار ئۈستىدە
قالدۇرغان ئىزغا قەدەر بىرەر توشقان.
سېزىدۇ شۇنچە چوكقۇر ئۇۋىسىدا،
بىر سۇغۇر پۇشۇلدىسا تىنىپ يوغان.

كېلىدۇ چارلاپ جەڭچى بۇ چېگرىنى،
گايىدا چىقىدۇ قار ئات كۆكسىگە.
گايىدا چۈشەر ئۇلار ئويى ـ جىلغىغا،
گايىدا چىقىدۇ تىك تاغ ئۈستىگە...

شۇئىرغان چىقتى بىردىن جەھلى بىلەن،
ئەتراپنى باستى تۇتەك،
ئۇچۇدۇ قار.
تۇرمانلار شۇۋۇلدايدۇ شۇنچە سۇرلۇك،
تاراسلاپ يىقىلدى بىر قېرى چىنار.

قىرانلار كېلەر يەنە توختىماستىن،
ئۇرغۇيدۇ تېخىمۇ كۈچ ـ جاسارىتى.
نىمىدى بوران يېڭىپ ئۆسكەن مەرتلەر،
ئالدىدا تاغنىڭ بۇنچە كارامىتى؟!

بەزىدە توسقاندا قار يوللىرىنى،
ئۇلار ھېچ ئاستىلاتماس سۇرئىتىنى.
بەزىدە تاغ تېكىسى ئاران ئۆتكەن
تار يوللار سىناپ باقار جۇرئىتىنى...

كەلمەكتە ئۆتۈپ بارچە سىناقلاردىن،
ساقلاپ بۇ ئاق زېمىننى ياۋا ئىزدىن.
تۇرمانلار شۇئا تېنچ،
تاغلار ئامان،
خاتىرجەم ئەل ـ يۇرت،
ھايات شۇنچە قىزغىن.

(3)

كېلىمىز بىر تىيانشان تاشيولىدا،
ئاسمانغا تاقاشقان تاغ ئىككى تەرەپ.
كېلىمىز ئەگرى ـ توقاي يولنى بېسىپ،
ئۆتۈپ بىر ئەگمىلەردىن ئىگىز ئۆرلەپ.

كۆرۈندى ئالدىمىزدا كۆلەڭگىلەر،
ماشىنا يېقىنلىدى سىگنال بېرىپ.
بىلدىمكى، تاشيولچىلار ئىكەن ئۇلار،
يۈرگەن بۇ ئېگىزلىكتە قار سۈپۈرۈپ.

ئۇلارنىڭ مۇشۇ يەردە قونالغۇسى،
يىل بويى ئېلىشىدۇ قار ـ مۇز بىلەن.
ئېڭىشىپ پەسكە باقساڭ قايىدۇ باش،
كاللار كۆرۈنەر تەڭ قوڭغۇز بىلەن.

ئۈستىدىن كەتمەس بۇلۇت،
ئەتراپىدا
ھەمىشە لەيلەپ يۈرەر قويۇق تۇمان،
يۈرىكىڭ ئېغىپ، دېمىڭ سىقىلىدۇ،
ئۆتكىچە مۇشۇ يەردىن ئەگىپ راۋان.

بۇ يەردە يول ئاسرايدۇ ئاشۇ مەرتلەر،
(ئۇنتۇلغان بۇندا گويا كۆكلەم، تومۇز).
شۇئا قار قانچە قېلىن، كۆپ ياغسىمۇ،
يوللاردا ياتالمايدۇ بولۇپ كۆك مۇز.

يۈز ئاچتى مانا بىرگە ئاسپالت يول،
شۇ قەدەر سىلىق،
شوپۇر كەتتى يايراپ.
ئىچىمدە ئۇلارغا مىڭ رەھمەت دېدىم،
بېشىمدىن غەم ـ ئەندىشە كەتتى تاراپ.

(4)

قىرغاۋۇل ئۇچۇشۇدۇ كۇرۇلدىشىپ،
ئايلىنار گۈل ـ نەقىشكە قونغان يېرى.
توشقانلار چىغ تۇۋىدىن چاچراپ چىقىپ،
قاچىدۇ كۆرۈنگەندەك خۇددى بىرى.

قۇش قۇشلاپ يۈرەر ئەنە بىر ئاقساقال،
پەلەيلىك سول قولىدا قارچۇغىسى.
ئاستىدا پۇشقۇرۇدۇ جىرەن ئېتى،
بوش ئەمەس كەينىدىكى غانجۇغىسى.

تۇرغۇن قۇش تىپىرلىدى ئاگنى كۆرۈپ،
ئاقساقال قويۇۋەتتى ئۇنى شۇئان.
ساداقتىن چىققان ئوقتەك ئېتىلدى قۇش،
ئاستىدا باسماغدىلىپ قالدى توشقان.

سىلكىدى تىزگىنىنى،
چاپتى يورغا
چاچرايدۇ تۇيىغىنىڭ ئاستىدىن قار.
ئاقساقال ئۇچۇپ كېلەر ئات ئۈستىدە،
نەقەدەر كۆڭۈللۈك ـ ! هە، قىشتا شىكار.

(5)

جانلاندى جىمجىت ياتقان ئاپپاق دالا،
ئاتلارنىڭ ئۆرەنلىشىپ كىشنىشىدىن.
توپلاندى خىل ئات مىنگەن چەۋەندازلار،
بۇ يەرگە يېزىنىڭ هەر دوقمۇشىدىن.

قىزىشار تۇيىغىدا تىلغاپ قارنى،
شاش ئاتلار پۇشقۇرۇدۇ تىزگىن سىرىپ.
ئولتۇرار ئىشەنچ بىلەن ئات ئۈستىدە،
راسلىنىپ چەۋەندازلار مەيدە كېرىپ.

تاشلاندى مانا ئوغلاق،
باشلاندى «جەڭ»
گۈررىدە ئېتىلدى تەڭ ئوغلاقچىلار.
تارتىشار غۇژمەكلىشىپ بىر توپ ئەنە،
دەم چۆكۈپ، كۆتىرىلەر قۇلاقچىلار.

ئەپقاچتى بىر مۆيسىپىت يۇلۇپ ئۇنى،
تېقىمغا باسقىنىچە توپنى بۆسۈپ.
يېتىشىپ ئوغلاقچىلار قوغلاپ بېرىپ،
تالاشتى يەنە كەسكىن ئۇنى توسۇپ.

بىر يىگىت ئېلىپ قاچتى ئۇنى ئاخىر،
مەيداندا كۆتىرىلدى قىسقاس ـ چوقان.
قوغلىشار ئوغلاقچىلار ئارقىسىدىن،
ئاز قالدى ئالدىدىكى مەنزىل ـ نىشان...

كەچقۇرۇن دالىدىكى قار ئۈستىدە،
مىڭلىغان ئاتنىڭ تۇياق ئىزى قالدى.
ئاتلارنىڭ كۆپلىگىنى، خىللىغىنى،
بۇ مەيدان يەنە بىر رەت كۆرۈپ قالدى.

84 ـ يىل، ئۆكتەبىر، ئۈرۈمچى.

ئىككى شېئىر

مەهەممەتجان راشىدىن

بىهۇدە ئۆتمىگەي يىللار

غەنىمەت هەر پەسىل سەنچۈن، بىهۇدە ئۆتمىگەي يىللار،
ئۇنى بىلگىن ئەزىز مېهمان، قۇرۇق قول كەتمىگەي يىللار.
ئۆمۈر ئىچرە كالىنداردىن ئۆرۈلگەندە ئاداققى بەت،
ساڭا لەنەت ئەمەس، بەلكى، شەرەپ ـ شان يۈكلىگەي يىللار.
قۇرۇق ئۆتكەن يىلىڭ، تەهقىق، سېنىڭدىن رەنجىشىن ئەيتۇر،
نادانلار سۆكسە سۆكسۇنكى ۋە لېكىن سۆكمىگەي يىللار.
تۆكەر دەيدۇ غازاڭلارنى ئۆمۈرنىڭ شاخىدىن هەر يىل،

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

غازاڭنى توۋكسە توۋكسۇنكى، يۇزۇڭنى توۋكمگەي يىللار.
ۋەتەنگە توۋھپە قوشماقنى جىمدىن ئەتىۋا بىلگىن،
دىسەڭ گەر: خەلقى ئالەمدە پەرىشان ئەتمگەي يىللار.
ئىجات ئەھلى بىلەن تۇرغىن يورۇق يۇلتۇز كەبى سەپتە،
هاياتىڭ ئوۋچسە ئوۋچسۇنكى، ئىزىڭدا ئوۋچمگەي يىللار.
پەسىللەر، ھەپتىلەر، بىلسەڭ، ئىلىم ئەھلىگە ئاشىقتۇر،
شۇلار ياڭلىغ مۇھەببەتتە سېنىڭدىن كەچمگەي يىللار.
ئوۋتەر كارۋان كەبى كۇنلەر سېنى تەر توۋككىلى ئۇندەپ،
ۋە ياكى بىر دوۋۋە خامان سېنىڭدىن چەشلىگەي يىللار.
گويا ئىنسان سۇپەت يىلمۇ بولۇركەن ياخشىغا خوپ يار،
قاتار تۇر ياخشىلار ئىچرە، يامانىنى يەكلىگەي يىللار.
«يامان» دەپ قالسا داغ سەندىن، ياشاشتىن قالدى نە مەنا؟
ئۇ كۇننى بىزگە دۇنيادا پەقەت كوۋرسەتمگەي يىللار.

مەكتەپ

ساڭا تەڭداش تېپىلماق تەس، جاھانىنىڭ گوۋھىرى، مەكتەپ،
يېتىلگەي سەن بىلەن نۇرلۇق ئەقلىنىڭ جەۋھىرى، مەكتەپ،
بۇ جەۋھەر ئالدىدا نەدۇر بېھىشنىڭ كەۋسىرى، مەكتەپ،
مەرىپەت ئەھلىنىڭ بارچە ئوۋزەڭ ئۇستاز-پىرى، مەكتەپ،
سېنىڭدىن ئوۋزگە بولغايمۇ جاھانىنىڭ ئەخترى، مەكتەپ!

سېنى كىم، ئېيتقىنا مەكتەپ، ئوۋزىگە چىن ئانا بىلمەس،
سۇتىڭدىن ئەممىسە قېنىپ كىشىنىڭ دىلى ھىچ كۇلمەس،
سېنىڭدىن بىر ئوۋمۇر تاپتى تالاي ئالىملىرىڭ ئوۋلمەس،
دىلىدىن ئوۋزگە يات جايىغا ئۇلارنى ئەلمۇ ھەم كوۋممەس،
بۇ ھەقنى سوۋزلىمەكنىڭ دەل ئوۋزەڭ خوپ مۇنبىرى، مەكتەپ.

سېنىڭدىن ھەر ئەقىل ئەھلى بولۇپتۇ ئىلمى-ئىرپانلىق،
يېتىشتى سەن بىلەن قانچە ئىلىم مەشئەللىرى داڭلىق،
بىرى شائىر بولۇپ ئەنە قىلار ھەر چاغ غەزەلخانلىق،
بىرى دوختۇر، چېچەنلىكتە قىلار ھەرجايدا لوقمانلىق،
ئوۋزەڭسەن بارچىدىن يۇكسەك، شۇلارنىڭ رەھبىرى، مەكتەپ.

«ئانا» دەيدۇ سېنى ھەتتا ئىگىز ئاسماندا ئۇچقانلار،
ئوۋتەر ھوۋرمەتتە يانىڭدىن پويىزدا رولنى تۇتقانلار،

ياغامدۇ يەن ـ مەرىپەتكە بۆگۈن مىزداق شەرەپ ـ شانلار،
قاناتىنى ئالمىسا سەندىن زېمىندىن ئايغا چىققانلار،
سوقۇلدى سەندە باتۇرنىڭ قىلىچ ۋە شەمشىرى، مەكتەپ.

بىراق، بىر چاغ چىقىپ جىنلار سېنى ئايلاندۇرۇپ چۆلگە،
چۆكۈردى ئەجرە ـ تۆھپەڭنى، باراۋەر قىلغىلى نۆلگە،
گۈزەل ھۆسنىڭگە كۆل چاچتى، نادانلارنى قىلىپ ئۆلگە،
غازاڭ يەتتى تېگىپ ئۈششۈك شۇڭا سەندە تۈمەن دۆلگە،
سېنى قىلدى بىلىم بەرگەن شەرەپ ـ شاندىن نېرى، مەكتەپ.

قىلىچ قادىر ئەمەس ئەمما سېنىڭ جىسمىڭنى چاپماققا،
شاياتۇن ئىقتىدارسىزدۇر گۈزەل ھۆسنىڭنى ياپماققا،
ھەقىقەت دەككىسىن بەردى ئاشۇ بىرقانچە ئاخماققا،
ئۆزەڭ ئاخىرى ئايلاندىڭ باراقسان بۈككىدە باغقا،
چېقىلدى سەن بىلەن مەڭگۈ ئاساردىت زەنجىرى، مەكتەپ.

كامالەت مۇنبىرىدۇرسەن، جىمى ھېكمەتتە قامۇس سەن،
مەرىپەت ئىشقىدا كۆيگەن يىگىت ـ قىز قەلبىگە دوست سەن،
قونارغا بەختىيارلارنىڭ بېشىغا بىر ئۇلۇغ قۇش سەن،
گۆدەكلەرنى يامانلىق ھەم ياماندىن ساقلىغان پوست سەن،
ئۆزەڭ بار بىزگە قونمايدۇ خۇراپاتنىڭ كىرى، مەكتەپ.

تۇرار ئەنە كىتاپ ئاتلىق سېنىڭدە بىر بۈيۈك ھېكمەت،
كېلەر بۇندا شۇ ھېكمەتكە ئۇزاقتىن ھەر كۆڭۈل چۆپقەت،
قۇرار ئوغلۇڭمۇ كۈن ـ تۈنلەپ ئاشۇ ھېكمەت بىلەن سۆھبەت،
سەۋەپ: ئۇندىن كېلۇر دىلغا مۇقام ۋە بىباھا ھۆكمەت،
ئوقار نەزمە ۋاراق ئۆزرە زامانلار شائىرى، مەكتەپ.

بوسۇغاڭ لەيلى ـ ياقۇتتۇر، ئىشىك تۆۋرۈكلىرىڭ مەرمەر،
سېنىڭسىز قايدا كۆز ئاچقاي جاھانغا مەرىپەتپەرۋەر،
ئوغۇل ـ قىز تەڭلا چاقنايدۇ بولۇپ ئەل ھۆسنىدە دۇر ـ زەر،
ئۆزەڭسەن، ئايلىناي، چۈنكى شۇلارغا ئەڭ ئۇلۇغ زەرگەر،
كۆيەر ئىشقىڭدا بۇ قەلبىم سېنى سۆيگەنسېرى، مەكتەپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

گۈزەل خۇشيەنچى

ئاۋۇت مەھەممەت

ئىخ، گۈزەل خۇشيەنچى لېۋىڭدە تۇرۇپ،
زوقلىنىپ باقىمەن زۇمرەت سۈيۈڭگە.
تارتىدۇ قوينىڭغا يۇمشاق دولقۇنىڭ،
تەلپۈنۈپ، شاتلىقىم سىغماس كۆكسۈمگە.

گويا ئاق چايكىدەك قاناتلار قېقىپ،
باغرىڭغا ئۆزەمنى ئاتقۇم كېلىدۇ.
چۆمۈلۈپ مەرۋايىت سۈيۈڭگە شۇدەم،
يۈرەكنى سەگىتىپ ياتقۇم كېلىدۇ.

ئۇچۇملاپ سۈيۈڭنى ئىچمەكچى بولۇپ،
ئىڭىشسەم سۈرىتىم كۆردۈم ئەكسىڭدە.
قارىسام، ئەركىلەپ تۇرغان شولامغا،
بالىلىق - شوخلۇقۇم چۈشتى ئېسىمگە.

كۆز تىكسەم لەھەڭدەك سۈيۈڭ ئاستىغا،
كۆرۈندى تاشلىرىڭ بولۇپ ئۈز سەدەپ.
ياقۇت كۆز ياراشسا ئالتۇن ئۈزۈككە،
ياراشتىڭ تىيانشان كۆكسىگە ئەجەپ.

قىزىرىپ ئۇپۇقتىن چىققاندا قۇياش،
بولىدۇ كۆكسىڭدە هارارەت پەيدا.
كۆتىرىپ يۈزۈڭدىن هور - تۇمانلارنى،
قۇياش هەم هۆسنۈڭگە بولىدۇ شەيدا.

هەر كېچە ئاي پەرى كېلىپ بويۇڭغا،
سىردىشىپ، چۆمۈلۈپ قانمايدۇ ساڭا.
پەرىلەر ماكانى بولغان خۇشيەنچى،
ئۈزگىچە تەسرات بەردىڭ سەن ماڭا.

شاۋقۇنىڭ دىللارنى قىللار مەلەكە،
چايقىلىپ تۇرساڭمۇ، بەڭۋاشلىغىڭ يوق.
تولدۇرۇپ هاياتلىق دەرياسىنى سەن،
دىللارنى شات قىلدىڭ، كېچىنى يورۇق.

بۈگۈن مەن ساياھەت قىلدىم بويۇڭنى،
دىلىمغا بىر ئوتلۇق ئىشق تولدۇرۇپ.
هاياجان ئىلكىدە چۆمدۈم خىيالغا،
شاتلىنىپ لېۋىڭدە بىر پەس ئولتۇرۇپ.

يامرىساڭ ياز بويى چۆللۈك - بىنامغا،
گىياھلار جانلىنىپ تاپىدۇ كامال.
ئۆتكەندە چوڭ يولدىن زوقىمنى تارتىپ،
ئېتىزلار ئالدىمدا ئاچىدۇ جامال.

ئولانباي ئېلېكتىر ئىستانسىسىگە
شاۋقۇنلار بېغىشلاپ شوخ ئاقىنىڭدا.
يۇلتۇزلار خىجىل بوپ قالار ئاخشىمى،
سانسىز سىم چىراقتا نۇر تاقىنىڭدا.

سەن بەرگەن نۇر بىلەن مىڭلاپ ئىستانوك،
چاڭقىلداپ بۇلبۇلدەك سايراپ تۇرۇدۇ.
بىلەمسەن، خۇشيەنچى سېنىڭ دولقۇنىڭ
زاۋۇت، سېخ ئىچىدە ئېقىپ يۈرۈدۇ.

چىڭ تۇتۇپ خۇشيەنچى تىزگىنلىرىڭنى،
باشلايمىز خالىغان جايلارغا سېنى.
خۇشيەنچى، كەلگۈسى مەنزىرەڭ سېنىڭ،
يېپ - يېڭى ئىلهامغا چۆمدۈردى مېنى.

ئاقتاش ئىلھاملىرى

ئۆمەر تالىپ

يېشىل يايلاق

ئۇپۇقنى سۈيۈپتۇ ئاقتاش① يايلىقى،
ئوت - چۆپلەر دولقۇنلار مەيىن شامالدا.
مەس قىلار كىشىنى گۈللەرنىڭ ھىدى،
تورغايلار سايرىشار سۈزۈك ھاۋادا.

ياڭرايدۇ ھەر ياقتىن مۇقام كۈيلىرى،
يۇلتۇزدەك تارالغان چوپان ئۆيلىرى.
ئاق بۇلۇت قونغاندەك قويلارنىڭ تويى،
قىزىغان يايلاقتا زەپەر تويلىرى.

قارىغايزارلىقتا

تاغ كەيگەن مەخمەلدىن ياپ - يېشىل
چاپان،
ئۈستىدە قارىغايلار تۇرار بوي تارتىپ.
قارىغايزار ئىچىدە قۇشلار ناۋاسى،
كەلگەندەك بىلنەر گويا توي تارتىپ.

ئوتلىشار قوينىدا بۇغا - ماراللار،
سۈيۈشەر گۈللەرنى ئىللىق شامالار.
ھەر گۈلنىڭ بەرگىدە مەرۋايىت شەبنەم،
ئېچىلغان ھەر ياندا لالە - رەيھانلار.

بىر قارىغاي تۇرۇپتۇ قىيادا مەغرۇر،
قادالغان نەيزىدەك ئاسمان قەھرىگە.

ياپرىقى زۇمرەتتەك كۆركەم ياپ - يېشىل،
ھەيرانلىق ئىلكىدە باقتىم قەددىگە.

باراقسان شاخلاپتۇ سۈيۈپ بۇلۇتنى،
چىڭ يىلتىز تارتىپتۇ تاشنىمۇ يېرىپ.
ئۇ ياشنار قىشۇ - ياز، كۆركەم، ياپ - يېشىل،
بورانغا، جۇدۇنگە بەرداشلىق بېرىپ.

شۇ يېشىل قارىغاينىڭ قامىتىن كۆرۈپ،
ئەسلىدىم يۇرتۇمنىڭ پالۋانلىرىنى.
ئۇرغىدى ئۇلارغا قەلبىمدە ھۆرمەت،
كەزدىممەن ئۆتمۈشنىڭ قايناملىرىنى،

ئوغلاق تارتىشىش

كۆمۈشتەك ئاقباشلىق تاغلاردىن ھالقىپ،
شەرقتىن ئالتۇن زەر چېچىلغان چاغدا.
زۇمرەتتەك بىپايان ئاقتاش يايلىقى،
ئوتقاشتەك رەڭ ئېلىپ ئېچىلغان چاغدا.

جەڭگىۋار مەيدانغا جەم بولدى مەرتلەر،
ياش - قېرى، قىز - يىگىت يىغىلغان چاغدا.
باشلاندى يايلاقتا ئوغلاق تارتىشىش،
ھەيۋەتلىك ساليۇت ئېتىلغان چاغدا.

بەلگىلىك مەيدانغا تاشلاندى ئوغلاق،
قامەتلىك بىر يىگىت ئوغلاقنى ئالدى.

ئاستىدا ئۇچاتتى قاناتلىق تۇلپار،
باشقىلار تۇلپارنىڭ چېڭىدا قالدى.

يىراقتا بۇلۇتتەك تۇماننى يېرىپ،
بىر يىگىت بۇركۈتتەك ئۇچتى كەينىدىن.
يېتىشتى ئوغلاقنى سالدى چاڭگالنى،
ئوغلاقنى ئالدى - دە، تۇتۇپ بوينىدىن.

مەيداننى قاپلىدى قىيقاس - سۈرەنلەر،
قىز - يىگىت ئۈنلىرى ياڭرىدى، ئايھاي.
قېرىلار دېيىشتى، دەسلەپكى يىگىت
مەغرۇرلۇق تېغىنى كۆتەردى بولغاي.

① ئاقتاش — قۇمۇلدىكى بىر يايلاق نامى.

www.uyghurkitap.com

(پوۋېست)

قاھار جېلىل

بىرىنچى باپ

1

سېيىت ئاكا بۇ يىگىتنى تۇنجى كۆرگەندىلا ياقتۇرۇپ قالغان ئىدى. شۇ كۈنى ئەتىگەندە ئۇنىڭغا ماشىنا بۆلۈمىدىن تېلېفون كېلىپ سۇۋۇتۇش تىروبىلىرىدا سۇ توختاپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. سېيىت ئاكىنىڭ كۆمۈركانىدىن ئېلېكتىر ئىستانسىغا يۆتكىلىپ كەلگىنىگە تېخى ئىككى ھەپتىمۇ بولمىغان ئىدى. شۇڭا، تېلېفون بەرگۈچى بۇ خىل ھادىسىنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئاقىۋىتىنى چۈشەندۈرمەكچى بولىۋىدى، سېيىت ئاكا دەرھال تىرۇبكىنى قويدى ـ دە، ئىشخانىدىن ئالدىراپ چىقتى. ئۇ ماشىنىلار جايلاشقان بىنانىڭ 4 ـ قەۋىتىگە چىققاندا، ئىككى ئىشچى تەشۋىشلەنگەن ھالدا سوغاق سۇ كۆلچىكىگە قاراپ تۇرۇشاتتى.

ــ تۇرۇبا ئاغزىدا بىر نەرسە قاپلىشىپ قالدىمىكىنە؟...ــ ئۇلاردىن بىرى سېيىت ئاكىنى كۆرۈپ دۇدۇقلىغان ھالدا مەلۇم قىلدى.

بۇ كۆلچەكتىكى سۇنىڭ چوڭقۇرلۇقى 3 مېتىر كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھازىر باش ئەتىياز مەزگىلى بولغاچقا، سۇ خېلىلا سوغاق ئىدى. سېيىت ئاكا ھېلىقى ئىشچىلارنىڭ نىمە ئۈچۈن كۆلچەككە چۈشۈشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتقانلىقىنى چۈشەندى. بىراق، كۈتۈپ تۇرۇشقا بولمايتتى، سەل كېچىكىلسە، پۈتۈن قۇرۇلمىلار قىزىپ ئېرىپ كېتىش ھەتتا پارتلاش خەۋپى يۈز بېرەتتى. سېيىت ئاكا ئىككىيلەنگە بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلماستىن، سىرتقى كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ئۇ ئەمدىلا پاختىلىق شىمىنى سې-

لىۋاتقاندا، قېشىدىلا «پولدۇڭ» قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، يۈزىگە مۇزدەك سوغاق سۇ تامچىلىرى چاچرىدى. سىيىت ئاكا چۆچۈپ يېنىغا قارىۋىدى، بايىقى ئىشچىلاردىن بىرى كۆرۈنمىدى، يەنە بىرى گويا ئەپسۇنكاردەك قىزىرىپ، كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ قاچتى. هايال ئۆتمەي كۆلچەككە سەكرىگەن ئىشچىنىڭ بېشى ۋە ئوڭ قولى سۇ ئۈستىگە چىقتى، ئۇنىڭ قولىدا ياپىلاق رەزىنكە تۇراتتى. سىيىت ئاكا بىلەن قىرغاقتىكى ئىشچى ئۇنى تۆپىگە تارتىپ چىقتى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، لەۋلىرى كۆكىرىپ كەتكەن ئىدى، پۈتۈن ئەزايى غالىلداپ تىترەيتتى. سىيىت ئاكا ئۇنى دەرھال ئۆزىنىڭ يوغان جۇۋىسىغا ئورىدى، قېلىن چەملىك بەتىنكىسىنى سالدۇرۇپ، پۇتىنى پاختىلىق چاپان بىلەن يۆگىدى. ئاستا - ئاستا ئۇنىڭ تىترىگى پەسىيىپ، چىرايىدا يېنىك تەبەسسۇم جىلۋىلەندى. بىراق، بۇ تەبەسسۇمنىڭ ئۆزىگە قىلىنغان غەمخورلۇقلار ئۈچۈن بىلدۈرگەن تەشەككۈر ئىپادىسىمۇ، ياكى سىيىت ئاكا كېلىشتىن بۇرۇنلا كۆلچەككە سەكرەشكە جۈرئەت قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن خىجىل بولغانلىقىنىڭ نىشانىسىمۇ، بۇنى بىلىپ بولمايتتى.

بىردەمدىن كېيىن سىيىت ئاكا ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئادىل ئىكەنلىكىنى، كۆمۈر يەتكۈزۈپ بېرىش ماشىنا بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغانلىقىنى، كۆلچەك يېنىغا ئۇنىڭدىن بىرنەچچە سېكۇنت بۇرۇن كەلگەنلىكىنى بىلدى.

ياشلىق دەۋرىنى ھەربىي قىسىمدا، ئۇندىن كېيىنكى ئۆمرىنى كۆمۈر كانلىرىدا ئۆتكۈزۈپ (ئۇ ئىستانسىغا يۆتكىلىشتىن ئىلگىرى كۆمۈر كان باشلىقى ئىدى)، قىرىلىق بوسۇغىسىغا قەدەم قويغان سىيىت ئاكا جىددىي پەيتلەردە كۆكرەك كېرىپ چىققان كىشىلەرنى بەكمۇ قەدىرلەيتتى. 28 - 29 ياشلارغا كىرگەن، ئوتتۇرا بويلۇق، ئاق پېشماق، قوشۇما قاش بۇ يىگىتكە قارىتا، ئۇنىڭ كۆڭلىدە بىر خىل ھۆرمەت ۋە ئامراقلىق تۇيغۇسى قوزغالدى.

ئارىدىن بىرنەچچە ئاي ئۆتۈپ، ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە يۈز بەرگەن مۇنداق بىر ۋەقە ئۇنىڭ ئادىلغا بولغان ھۆرمىتىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. شۇ كۈنى ئادىل پار بېسىمىنىڭ بىردىنلا 34 كە چىقىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ناۋادا ئۇ 40 قا كۆتىرىلسە، پۈتۈن ماشىنا قۇرۇلمىلىرى پارتلاپ كېتەتتى. ئادىل يەنە 10 نەچچە مىنۇت كېچىكىلسە ئىستانسا رايونىدا «قىيامەت قايىم» بولۇدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، 3 - قەۋەتتىكى پار قازىنى ئۆيىگە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ چىقتى. ئۆينىڭ ئىشىگى ھەم يېپىلغان بولۇپ، ئۇ يەرگە قارايدىغان ئىشچى ئىشىكنىڭ سىرتىدا ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى تۇتقان پېتى ئىڭراپ ياتاتتى. ئادىل دەرھال ئۇنى يۆلىدى.

— تاماكا چېكىش ئۈچۈن سىرتقا چىققان ئىدىم، — دىدى ھېلىقى ئىشچى قىينىلىپ سۆزلەپ، — شۇ ئارىدا پار قازاننىڭ بېسىمى تۇيۇقسىز ئۆرلەپ، ئۆينىڭ ئىچى پارغا توشۇپ كېتىپتۇ. ئۆيگە كىرگىلى بولمايۋاتىدۇ...

ھازىر پار قازىنىنىڭ بېسىمىنى چۈشۈرۈش ھەممىدىن مۇھىم ئىدى. شۇڭا، ئادىل ھېلىقى ئىشچىنى تادىغا يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى - دە، ئۆزى ئىشىكنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ ھېلىقى ئىشچىنىڭ سۆزلىرىدىن قاراملىق قىلىشنىڭ پايدىسىزلىقىنى چۈشەنگەن ئىدى. لېكىن دەرھال ئۆي ئىچىگە كىرمىسە بولمايدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى. ئۇ ئېڭىشىپ تۇرۇپ، ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ئۆي ئىچىگە قارىدى. پار تېخى پول ئۈستىگە يېيىلىشقا ئۈلگۈرمى-

گەن ئىدى. ئادىل ئۇڭدا يېتىپ تۇرۇپ، پۇتى بىلەن ئىشىكنى تەسلىكتە ئاچتى، ئاندىن شۇ ھالەتتە ئۆي ئىچىگە قاراپ سۈرۈلدى. ئۇ، ئۆي ئىچىگە كىرگەن ھامان ئىشىك پارنىڭ بېسىمى بىلەن يەنە يېپىلىپ قالدى. ئادىل پار قازىنىنىڭ تۈۋرۈكنى قانداق ئېچىش كېرەكلىكىنى ئاللىقاچان ئويلاپ بولغان ئىدى. ئادەتتە، سىم بىلەن چېتىلغان 2 دانە قۇرام تاش بىخەتەر كىلاپاننىڭ ئۈستىدىن باسۇرۇپ ساڭگىلىتىپ قويۇلاتتى. ئادىل سۈرۈلگىنىچە پار قازىنىغا يېقىنلىشىپ، پۇتى بىلەن بىر تەرەپتىكى تاشنى ئىتتىرىشكە باشلىدى. تاش لىڭشىسىمۇ لېكىن قاتتىق تارتىلغان سىم ئورنىدىن قوزغالمىدى. قىزىق پار ھەدەپ پەسلەۋاتاتتى. ئادىلنىڭ يۈزلىرى قىزىرىپ ئېچىشتى، نەپىسى سىقىلدى. لېكىن ئۇ چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ، ئاخىرى سىمنى ئورنىدىن قوزغىتىشقا مۇۋەپپەق بولدى. سىم كىلاپاننىڭ ئۈستىدىن سىيرىلىپ چۈشكەن ھامان، قازاندىكى پار بېسىمى 100 كىلوگىرام ئېغىرلىقتىكى كىلاپاننى بىر مېتىردەك ئېگىزلىككە كۆتىرىپ ئېتىپ تاشلىدى. ئۆينىڭ ھەممە يېرى پارغا توشتى. ئادىلنىڭ ئەمدى قايتىپ چىققۇدەك ماجالى قالمىغان ئىدى. ئۇ چىدىغۇسىز كۆيۈك دەستىدىن ۋاقىرىۋەتتى. شۇ پەيت بىخەتەرلىك كىيىمى كىيگەن ئىشچىلار ئىشىكتە پەيدا بولدى. ئۇلار ئادىلنى كۆتىرىپ ئېلىپ ماڭغاندا ئۇ، ھۇشىدىن كەتكەن ئىدى.

ئادىل دوختۇرخانىدا ھۇشىغا كېلىپ ئۆزىگە تەشۋىشلەنگەن ھالدا قاراپ تۇرغان سىيىت ئاكىنى كۆردى.

— ئەزىمەت، ئوغلۇم! — دېدى ئۇ تىترىگەن ئاۋازدا، — ئىستانسىمىزنى، يۈزلىگەن ئادەملەرنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالدىڭ!

سىيىت ئاكىنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياش تامچىلىرى مەڭزىنى بويلاپ يېيىلدى، ئادىلنىڭ كۆز چاناقلىرىمۇ ياشقا تولدى، لېكىن ھەر ئىككىسىنىڭ چىرايىدا يېنىك تەبەسسۇم جىلۋە قىلاتتى.

شۇ ئىشتىن كېيىن سىيىت ئاكىنىڭ ئادىلغا بولغان مېھرى تېخىمۇ ئاشتى. «ئۇ — غول بالا دېگەن شۇنداق بولسا، — دەيتتى ئۇ، زوقلانغان ھالدا، — ئۇنى ئىستانسىمىزنىڭ پەخرى دېسەك ئەرزىيدۇ!» ئىستانسىدا يەنە نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنى زوق بىلەن تىلغا ئېلىشاتتى. «جىمغۇر ۋە ئويۇن تاماشىغا خۇشى يوقلۇغىنى ھېساپقا ئالمىغاندا، ئالتۇندەك يىگىت ئۇ، — دېيىشەتتى ئۇلار، — خۇدا ئۇنىڭغا خۇشخۇيلۇقنى ئاتا قىلىشتا ئەجەپ سېخىلىق قىلماپتىكەن...»

دېمىسىمۇ، ئايىنىڭمۇ دېيىشى بار دېگەندەك، ئادىل ئادەتتە تولىمۇ كەمسۆز ئىدى، باشقىلارغا ئانچە ئارىلاشمايتتى. ئويۇن - تاماشا، كۈلكە - چاقچاق دېگەنلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپلا يۈرەتتى. سورالغان سوئاللارغا تولا چاغلاردا «ھە» ياكى «ياق» دېگەندەك قىسقا جاۋاپلارنى بېرەتتى. ناۋادا ئۇنىڭ شەخسى ھاياتى بىلەن تونۇشماقچى بولسىڭىز، دەرھال چىرايى تۇتۇلاتتى - دە، يېنىڭىزدىن دەررۇ كېتىپ قالاتتى. سىيىت ئاكا ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم سىرداشماقچى بولۇپ ئۆيىگە تەكلىپ قىلغان ئىدى، بىراق ئادىل ھەر خىل بانىلارنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچتى. بىر كۈنى ئۇ ئادىلدىن شەخسى ھاياتى توغرىلىق سوراپ قالدى، لېكىن ئادىل خوشياقمىغان ھالدا:

— 1949 - يىلى تۇغۇلدۇم، تولۇق ئوتتۇرىنىڭ ئاخىرقى سىنىپىغىچە ئوقۇدۇم، 5 يىل يېزىدا قايتا تەربىيە ئالدىم، ئىشچى بولغىنىمغا 4 يىلدىن ئاشتى، — دېگەن جاۋاپ

بىلەنلا كۆپايىلەندى.

— بالام، ئاتا-ئانانىڭ ۋە شەخسى تۇرمۇشۇڭ، ئارزۇ-ئارمانلىرىڭ ھەققىدە بىلگۈم بار ئىدى، — دېدى سىيىت ئاكا قولىنى ئادىلنىڭ مۈرىسىگە قويۇپ.

— ئانام مەن بوۋاق چېغىمدىلا ئۆلۈپ كېتىپتىكەن، دادامنىڭ قازا قىلغىنىغىمۇ بىرنەچچە يىل بولدى، بىرلا ھامماچام بار، ئۆزەم توغرىسىدا ئېيتقۇدەك ئالاھىدە ئىش يوق، — دېدى ئادىل چىرايى تاتارغان ھالدا ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇردى، — چاڭجاڭ، ئەپۇ قىلىسىڭىز، زۆرۈر ئىشىم بار ئىدى.

سىيىت ئاكا بۇ ھەقتە سۆزلىشىشكە ئۇنىڭ رايى يوقلۇغىنى ھېس قىلىپ، قايتا زورلىمىدى. «ئېھتىمال، بۈگۈنكى ھاياتىغا تەئەللۇق بىرەر نازۇك ئىش بولسا كېرەك، — دەپ ئويلىدى ئۇ ئادىلنىڭ ئارقىسىدىن غەمكىنلىك بىلەن قاراپ، — خەير، مەيلى، بىر كۈنلەر كەلگەندە ئۆزى سۆزلەپ بېرەر...»

مەيلى قانداق بولمىسۇن، سىيىت ئاكا بۇ يىگىتنى يارىتىپ قالدى. ئۇ مەجلىسلەردە باشقا ياشلارنى ئۇنىڭدىن ئۈگىنىشكە چاقىراتتى. بىراق ئۇزۇنغا بارماي ئۇنىڭ بۇ قاردىشى پارتكوم شۇجىسىنىڭ قارشىلىغىغا ئۇچرىدى.

— ئاڭلىسام، ئادىل دېگەن ياش ئىشچىنى تولا ماختايدىكەنسىز، — دېدى شۇجى بىر كۈنى جىددى تەلەپپۇزدا، — ھازىرقى ياشلارنى ماختاشقا سەل دىققەت قىلىساق بولارمىكىن.

— نېمىشقا؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى سىيىت ئاكا، — تولا ماختاپ بۇزۇپ قويمايلى دېمەكچىمۇ سىز؟

— ھەي، ئۇلارنىڭ ھىلىقى چاغلاردا «قىزىل قوغدىغۇچى» بولغان بەڭۋاشلار ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ ئۇلار ئىدىيە جەھەتتە يەتكىچە زەھەرلەنگەن، «4 كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ ئاغدۇرۇلغىنىغا تېخى ئەمدىلا بىر يىلدىن ئاشتى. ھازىر بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئۇلارنى ماختاش ئەمەس، بەلكى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنىڭ ئۆزگىرىشىنى تېزلەشتۈرۈش.

سىيىت ئاكا ئىستانسىغا كەلگەندىن كېيىن شۇجىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى تەپسىلى ئاڭلاشقا ئۈلگۈرگەن ئىدى. يېتىم پادىچىلىقتىن ئىنقىلاۋىي قوشۇنغا قاتناشقان، ياپون ئالۋاستىلىرى ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئۇرۇشلاردا 4 قېتىم يارىدار بولغان بۇ پىشقەدەم جەڭچى «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دا ئايالىدىن، يالغۇز ئوغلىدىن، ئىككى چىشىدىن ۋە چىكە چاچلىرىدىن ئايرىلىپ، ئون يىل كۆمۈر تاشىغان ئىدى. بولۇپمۇ يالغۇز ئوغلىنىڭ ئاشۇ تەتۈر قۇيۇنغا ئەڭ ئاكتىپ ماسلاشقان ئاۋانگارتلاردىن بىرى بولغانلىغى ئۇنىڭغا بەكمۇ ئەلەم قىلاتتى. ئەسەبىيلىشىپ خۇدىنى يوقاتقان بۇ يىگىت ئاتالمىش «ئاينىپ ئۆزگىرىپ كەتكەن» ئاتا-ئانىسىدىن چەك-چېگرا ئايرىپ، ئۇلار ئۈستىدىن ئەڭ قاتتىق «كۈرەش» قىلدى، ھەتتا ئۇلارنى ئۇردى. بىچارە ئانا بۇ دەرتلەرگە چىدىماي ئۆلۈپ كەتتى. «ئۆزۈل-كېسىل ئىنقىلاپچى» دەپ ئاتالغان بۇ يىگىتمۇ ئاخىرى «قەلەم بىلەن ھۇجۇم قىلىپ، ئەلەم بىلەن قوغدىنىش» يولىدا دەرتلەرچە قۇربان بولدى.

شۇجىنىڭ ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن بۇ ئىشلار ئۇنىڭ قەلبىگە ئۆچمەس داغ بولۇپ ئورنىغان. ئۇ، ئۆز ئوغلىنىڭ كەچۈرمىشلىرىدىن «قىزىل قوغدىغۇچى» دەپ ئاتالغان بۇ بىر ئەۋلاتنىڭ ماھىيىتىگە باھا بېرىشكە ئادەتلىنىپ قالغان ئىدى. ئاخىر، ئۆز پۇشتۇڭدىن تامغان جان-جىگەر ئوغلۇڭ شۇ دەرىجىگە

يەتكەن يەردە باشقىلار قانىداق بولىۇشى مۇمكىن؟!

سىيىت ئاكمۇ ئۇ تەتۇر قويىۇننىڭ زىيانكەشلىگىدىن ئامان قالمىغان، ئەلۋەتتە. شۇ يىللاردا ئۇنىڭ بېشىغا كېيدۇرۇلگەن قالپاقلارنى تولۇق ساناش ئۈچۈن، بارماقلارنى نەچچە قېتىم پۈكۈپ ئېچىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ئاشۇ تەتۇر ئېقىمغا ئەگەشكەن مۇتلەق كۆپچىلىكنى ئاللىقاچان ئەپۇ قىلىۋەتكەن ئىدى. شۇڭا، ئۇ شۇجىنىڭ «قىزىل قوغدىغۇچى» لار ھەققىدىكى سۆزىنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى. سىيىت ئاكا ئەزەلدىن ئۆز پىكرىنى يوشۇرمايدىغان ئادەم ئىدى. شۇڭا ئىككى رەھبەر بۇ مەسىلە توغرىسىدا خېلى مۇنازىرىلەشكەن بولسىمۇ، بىر پىكىرگە كېلەلمىدى.

بۇ مەسىلە توغرىسىدىكى ئىختىلاپ ئادەملىنى بۆلۈم باشلىقى قىلىش مەسىلىسىدە تېخىمۇ كەسكىن ئىپادىلەندى:

شۇجى ئەلۋەتتە پىشقەدەم ئىشچىلارنى قويىۇش تەرەپتارى ئىدى. شۇڭا ئۇ ئادىلنىڭ نامزاتىنى ئاڭلىغان ھامان رەت قىلىدى. بىراق سىيىت ئاكا ۋە پارتكومنىڭ بىرقانچە ھەيئەتلىرى ئادىل تەرەپدارى بولۇپ چىقتى.

— ئۇنداق بولسا، بۇ ھەقتە ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى، پارتىيە ئەزالىرى ۋە كونا ئىشچىلار قاتناشقان يىغىن ئېچىپ، شۇلارنىڭ پىكرىنى ئېلىپ كۆرەيلى، — دىدى شۇجى ئاخىرى جىلى بولۇپ. ئۇ ئۆز تەجرىبىسىگە ئاساسەن «ئاممە چوقۇم ئادىلغا قوشۇلمايدۇ» دەپ قاتتىق ئىشەنگەن ئىدى. بىراق نەتىجە ئۇنىڭ ئويلىغىنىنىڭ تەتۈرسى بولۇپ چىقتى. يىغىنغا قاتناشقانلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى خۇددى كېلىشىۋالغاندەكلا ئادىلنى ياقلاپ چىقىشتى.

شۇجى ئامالسىز كۆپچىلىكنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇشقا مەجبۇر بولدى.

2

— مەن سىزگە ئادىل ئىسىملىك بىر ياش ئىشچى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرەي . .

سۆھبەتداشلار ئېلېكتىر ئىستانسىنىڭ باشلىقى سىيىت ئاكا بىلەن مۇخبىر يىگىت ئەنۋەر ئىدى. سىيىت ئاكا ئاقىرىشقا يۈزلەنگەن قويۇق چاچلىرىنى پات - پات سىلاپ قويۇپ، ئادىل توغرىسىدا زوق بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى. ئەنۋەر بولسا، 35 - 36 ياشلاردىكى ئاق يىشماق، سەل تەمبەل، كەڭ پىشانىلىق يىگىت ئىدى. ئۇ، كىرىسلونىڭ يۆلەنچۈگىگە قويىۋالغان خاتىرىسىگە پات - پات ئاللىنىمىلەرنى يېزىپ قوياتتى. سىيىت ئاكا تونۇشتۇرۇشنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن، قول ياغلىقى بىلەن پىشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتكەچ، گويا: «قانىداق، بىزنىڭ بۇ يىگىتىمىز يارامدىكەن؟» دىگەنىدەك ئەنۋەرگە كۈلۈمسىرەپ قارىدى.

— سىيىت ئاكا، سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ ئۇ يىگىتكە راستىن قىزىقىپ قالدىم، — دىدى ئەنۋەر قەلىمىنى خاتىرىسى ئۈستىگە قويۇپ، — ئەگەر مالال كەلمىسە، مېنى ئۇنىڭ ئىشلەۋاتقان يېرىگە باشلاپ بارسىڭىز، ئۆزى بىلەن بىۋاستە كۆرۈشۈپ ئەھۋاللاشسام.

— ئەلۋەتتە باشلاپ بارىمەن. «مىڭ ئاڭلىغاندىن، بىر كۆرگەن ئەلا» دەپتىكەن، ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈپ تونۇشۇڭ. بىراق ئالدىن ئېيتىپ قوياي، بىزنىڭ بۇ يىگىتىمىزنىڭمۇ بىر ئەيىۋى بار، ھەمسۆھبەت بولۇشنى ئانچە ياقتۇرمايدۇ.

ئەنۋەرنىڭ چىرايىدا يېنىك كۈلۈمسىرەش

پەيدا بولدى. «قېنى، كۆرۈمىز» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى ئۇ. چۈنكى ئۇن نەچچە يىلدىن بېرى مۇخبىرلىق قىلىۋاتقان بۇ يىگىت قىزغىنلىقى ۋە ئاجايىپ دىلكەشلىكى ئارقىلىق بىرمۇنچە «كەسپىي تۇلۇق» لار بىلەن دوستلىشىۋالغان، بىرمۇنچە كەمتەر كىشىلەرنى ئۆز ئىشلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىشكە مەجبۇر قىلغان ئىدى.

— مۇنداق دەڭ، — دىدى ئۇ تاماكىسىنى شوراپ تۇرۇپ، — ئۇنداقتا بوش ۋاقىتلىرىنى قانداق ئۆتكۈزۈدىغاندۇ؟

— ھەي، ئۇنىڭغا زېرىكىشكە نەدە ۋاقىت؟ — سىيىت ئاكا كۈلۈپ تۇرۇپ قولىنى شىلتىدى، — بوش ۋاقىتلىرىنى كىتاپ ئوقۇپ ئۆتكۈزۈدۇ. نۇرغۇن كىتاپلىرى بار، ئۇلارغا بىر قارىۋالسا بارمۇ، تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدۇ. كىتاپتىن زېرىكسە مۇڭلۇق پەدىلەرگە دۇتار چالىدۇ.

«كىتاپتىن باشلاپ سۆز ئېچىشقا مەندىن ماھىرى يوق» دەپ ئويلاشقا ئۈلگۈردى ئەنۋەر ۋە ئىككىنچى يوچۇقنى ئىزلەشكە ئۆتتى:

— مۇڭلۇق پەدىلەرگە دۇتار چالىدۇ دەڭ، ئۇنى تېخى ئۆيلەنمىگەن دىدىڭىز-ھە؟ بۇنىڭدىن قارىغاندا، مۇھەببەتتە تەلەيسىزلىككە يولۇققان دەردى بار ئىكەن-دە؟

— ياقەي، ئاڭلىشىمچە، ئىستانسىمىزدىكى ئەڭ چىرايلىق قىزلاردىن بىرى بىلەن ئاللىقاچان پۈتۈشۈپ بولغان ئىمىش، يېقىندا تويى بولغۇدەك. ھەي، راستىنى ئېيتسام، بۇمۇ بىر تېپىشماق، كۆڭۈل دىگەن ئاجايىپ نەرسە-دە، ئۇ قىزنىمۇ بىلسەڭ، خۇشچاقچاق، ئويۇن-كۈلكىگە ئامراق قىز. مىجەزى بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان بۇ ئىككى ياش قانداق قىلىپ تېپىشىۋالدىكىن، ئۆزەممۇ ھەيرانمەن.

«دىمەك، سىزمۇ ئادىلنى تېخى تولۇق چۈشەنمەيدىكەنسىز. دىمىسىمۇ، باشلىقلار ئادەتتە قول ئاستىدىكى كىشىلەرنى ئىدىيە، ئەخلاق، خىزمەت ۋە ئىشلەپچىقىرىش نۇقتىسىدىنلا چۈشىنىشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن. ئۇلار كۆپىنچە كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى نازۇك تەرەپلىرىنى ئۇگىنىپ بېقىشقا سەل قارىشىدۇ...» دىگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن ئەنۋەر سىرلىق كۈلۈپ قويدى.

ئاندىن كېيىن ئۇلار ئادىلنى ئىزلەپ مېڭىشتى.

ئۇلار ئادىل ئىشلەيدىغان بۆلۈمگە كىرگەندە، ئىسمېنىدىكىلەر ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن كاشىلىنى ئوڭشىلاش بىلەن ھەلەك ئىدى. سىرتقى كىيىملىرىنى سېلىۋەتكەن ئادىل توختاپ قالغان ئوڭ تەرەپتىكى كۆمۈر يەتكۈزۈپ بېرىش ماشىنىسىنىڭ «قوسىقى» نى ئېچىپ، تۇرۇلۇپ قالغان ئۇششاق كۆمۈرلەرنى ئالدىغا تارتىۋاتاتتى. سىيىت ئاكا كۆمۈرگە ئارىلىشىپ قالغان يوغان تاش پارچىسىنىڭ تۇرۇبا ئاغزىنى توسۇۋالغانلىقىنى دەرھال چۈشەندى-دە، كېلىپ چىقىدىغان ئاقىۋەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، بەكمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى. دەل شۇ پەيتتە ئادىل ماشىنىنىڭ «قوسىقى» نى تازىلاپ بولۇپ، قاپقاقنى ئەتتى. بىراق سىيىت ئاكا ئۇنى كۆرمەي سول تەرەپتىكى ماشىنىنىڭ يېنىدا تۇرغان ئىشچىغا قاراپ بۇيرۇدى:

— ماشىنىنى ھەركەتتىن توختات!

ئىشچىنىڭ قولى كونۇپكىغا سوزۇلدى.

— توختا! — دەپ قاتتىق ۋاقىرىدى ئادىل، ئاندىن سىيىت ئاكىغا بۇرۇلدى، — چاڭجاڭ! نىمىشقا تۈزۈمگە خىلاپلىق قىلىسىز؟ قېنى، بۇ يەرگە كىرىشتىكى رەسمىيىتىڭىزنى چىقىرىڭ!

ھىلىقى ئىشچى گويا «رەھمان ئەمە-

رنى تۇتايمۇ، روسۇلنىڭمۇ؟» دىگەندەك ئىككى باشلىغىغا دەممۇ-دەم قاراپ هودۇققان پېتى تۇرۇپ قالدى. سىيىت ئاكىنىڭ هودۇقشىمۇ ئۇنىڭدىن كەم ئەمەس ئىدى.

— رەسمىيىتىڭىز يوقمۇ؟ ئۇنداق بولسا، بۇ يەردىن دەرهال چىقىپ كېتىشىڭىزنى تەلەپ قىلىمەن، — دېدى ئادىل جىددى هالەتتە، ئاندىن هىلىقى ئىشچىغا قاراپ بۇيرۇق قىلدى، — ئوڭ تەرەپتىكى ماشىنىنى هەركەتلەندۈر!

ماشىنا هەركەتلەندى. بۇ چاغدا ئادىلنىڭ بۇيرۇغىغا يۇۋاشلىق بىلەن بويسۇنغان سىيىت ئاكا ئەنۋەرنى ئەگەشتۈرۈپ ئىشىكنىڭ سىرتىغا چىقىپ بولغان ئىدى.

سىيىت ئاكا ئېهتىمال خىجىل بولغان بولسا كېرەك، خېلىغىچە ئۈن-تىنسىز ماڭغاندىن كېيىن، تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇردىدە، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— قاراڭ، ئۇنىڭ ئەلپازىنى، گەجگەمدىن ئىتتىرىپ چىقارغىلى قىل قالدى، — دېدى.

ئادىلنىڭ بايىقى قوپاللىقى ئەنۋەرگە زادى ياقمىغان ئىدى، لېكىن سىيىت ئاكىنىڭ خىجىللىغىنى ئاشۇرماي دەپ سۆكۈت ساقلاشنى ئەۋزەل كۆرگەن، مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزى ئېغىز ئېچىپ گەپكە يول ئاچتى.

— هەي، بۇ ئادىل دىگىنىڭىز بەكمۇ هاكاۋۇر يىگىتتەك قىلىدۇ. سىلەر ماختاپ يۈرۈپ، تازىمۇ ئەكىلىتىپ قويغان ئوخشىمامسىلەر.

— ياق، مەن ئۆزەم تۈزۈمگە خىلاپلىق قىلىپ قويدۇم، — ئالدىراپ ئەنۋەرنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى سىيىت ئاكا، — ئۇنىڭ مېنى هەيدەپ چىقارغانلىغى توغرا بولدى.

— گېپىڭىزگە چۈشىنەلمىدىم، — ئەنۋەر هەيران بولۇپ قەدىمىنى توختاتتى، — ئاخىر، سىز ئىستانسىنىڭ باشلىغىمۇ، ئۇ بولسا، ناهايىتى بىر بۆلۈم باشلىغىكەن.

— ئالدىرىماڭ، مەن سۆزلەپ بېرەي: بىزدە مۇنداق تۈزۈم بار، مەشغۇلات ۋاقتىدا شۇ ئورۇنغا مۇناسىۋەتسىز هەرقانداق كىشىنىڭ ئۇ يەرگە خالىغانچە كىرىشىگە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، كىرمەكچى بولغانلار قوغداش بۆلۈمىدىن رەسمىيەت ئۆتەش كېرەك. ئاندىن ئۇ يەرگە كىرگەندىمۇ باشقۇرۇش ئىشلىرىغا مۇتلەق ئارىلىششقا بولمايدۇ. مەشغۇلات ۋاقتىدا پەقەت بۆلۈم باشلىغىنىڭ بۇيرۇغىلا كۈچكە ئىگە. بىراق، مەن ئۇ يەردىكى ئەهۋالنى كۆرۈپ جىددىيلىشىپ كەتكەنلىگىمدىن بۇ ئىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن. ماشىنىنى توختاتقان بولساق، نۇرغۇن ئورۇنلارنىڭ توكى توختاپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە خىزمەتكە ئېغىر زىيان يېتىشىنى ئويلىماپتىمەن.

— بىراق، ناۋادا خەتەرلىك چىقسا، ئۇ هالدا دۆلەتكە تېخىمۇ چوڭ زىيان بولمامدۇ؟ — دەپ سورىدى ئەنۋەر مۇخبىرلارغا خاس ئەزمىلىك بىلەن كولاشنى داۋاملاشتۇرۇپ.

— ئوڭ تەرەپتىكى ماشىنىنىڭ چاتىغىنى ئوڭشاش كېچىكىپ كەتسە، ئەلۋەتتە سىز دىگەندەك بولاتتى. بىراق، مەن بۇيرۇق چۈشۈرگەن مەزگىلدە، ئادىل چاتاقنى ئوڭلاپ بولغان ئىكەن ئەمەسلىمۇ. مەن هودۇققانلىغىمدىن بۇنى بايقىماپتىمەن. ئادىل هالقىلىق پەيتتە مەسىلىنى تېخىمۇ ئەتراپلىق ئويلاپتۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ قىلغىنى تامامەن توغرا بولدى. هەي، دىمىسىمۇ، هەر خىل قائىدە-تۈزۈملەرنى ئادەتتە بىز باشلىقلار بېكىتىمىز، بىراق كۆپىنچە ئۇنىڭغا ئۆزىمىز ئەمەل قىلمايمىز. بۈگۈنكى ئىش ماڭا يەنە بىر ساۋاق بولدى.

www.uyghurkitap.com

سىيىت ئاكا سۆزىنى تۈگىتىپ، خىجىللىق بىلەن كۈلۈمسىرىدى. «نېمە دېگەن ئاقكۆڭۈل ۋە سەممىي ئادەم-ھە؟ — دەپ ئويلىدى ئەنۋەر، — ماقالامدا بۇ نۇقتىنى ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈمەن». ئۇ مۇخبىرلىق جەريانىدا نۇرغۇن باشلىقلار بىلەن ئۇچراشقان. ئۇلار ئارىسىدا ھەممە ئۇتۇقنى ئۆزىنىڭ قىلىپ، كەمچىلىكلەرنى باشقىلارغا دۆڭگەيدىغانلارمۇ، بىر-بىرىگە ئورا كولايدىغانلارمۇ، قول ئاستىدىكىلەرگە ئالىيىپ قارايدىغانلارمۇ، ھەتتا يامان كۆرۈپ قالغانلارنى بىرەر ئىشقا پۇتلاپ ئەدىۋىنى بېرىدىغانلارمۇ بار ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ سىيىت ئاكىغا ئوخشايدىغانلارنىمۇ خېلى كۆپ كۆرگەن. ھاياتىنى خەلق ئىشلىرى ئۈچۈن بېغىشلاپ، قىرىلىققا قەدەم قويغان بۇ ئادەم تېخى بىرنەچچە مىنۇت ئىلگىرى قول ئاستىدىكى بىر «سويما» نىڭ ئۆزىگە قىلغان قوپاللىقلىرىنى قىلچە كۆڭلىگە ئالماي، ئەيىپنى ئۆزىدىن ئىزلەۋاتىدۇ. «تۇرمۇشىمىزدا ياخشى ئادەملەر ھامان كۆپ ۋە ئۇلار تېخىمۇ كۆپىيىدۇ، — دەپ خىيالىنى داۋاملاشتۇردى ئەنۋەر، — ئېھتىمال، ئۆزىدىكى ئىللەتنى يۇيۇپ تازىلاش ئورنىغا تېخىمۇ كۆپەيتىۋالىدىغانلارمۇ تېپىلار، لېكىن خەلق ئۇلارنى بەرىبىر پىسەنتىگە ئالمايدۇ...»

— ئادىلنىڭ ئىشتىن چۈشۈشىگە بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت باركەن، يۈرۈڭ، ئاڭغىچە باشقا ئورۇنلارنى كۆرۈپ چىقايلى، — دەپ ئەنۋەرنىڭ خىيالىنى بۆلىۋەتتى سىيىت ئاكا.

ئۇلار قويۇق ئاكاتسىيە دەرەخلىرى سايە تاشلاپ تۇرغان ئاسفالت يول بىلەن ئاستا مېڭىشتى.

ئۇلار سېخلارنى ئارىلاپ قايتىپ كېلىۋېتىپ، ئادىل ئىشلەيدىغان بۆلۈمنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ ئىسمىنىسىدىكىلەرمۇ ئىشتىن چۈشتى. ئادىل تېز-تېز مېڭىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، ئەنۋەر بىلەن باش لىڭشىتىپ سالاملاشقاندىن كېيىن، سىيىت ئاكىغا قاراپ:

— سىيىت ئاكا، بايا مەن قوپاللىق قىلىپ قويدۇم، ئەمدى قانچە تەنقىت قىلسىڭىزمۇ مەيلى، — دېدى.

— ھوي، نېمە دەپ يۈرۈسەن؟ — دېدى سىيىت ئاكا ھەيران بولغان ھالدا، — بايا توغرا ئىش قىلغان ئىدىڭ، ئەمدى ئۇنىڭدىن يېنىۋالماقچىمۇ؟

— بۇيرۇغىڭىزنى رەت قىلغىنىمغۇ توغرا، بۇنىڭدا ھېلىمۇ چىڭ تۇرۇۋەن، ئەمما پوزىتسىيەم توغرا بولمىدى، ئاندىن بۇ مېھماننىڭ ئالدىدا ئۇ يەردىن چىقىپ كېتىشىڭىزنى تەلەپ قىلىشىممۇ سەل چەكتىن ئېشىپ كېتىپتۇ. كۆڭلىڭىزگە ئازار بېرىپ قويدۇم.

سىيىت ئاكا دەماللىققا بىر نەرسە دېيەلمەي، بىر ئاز تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس تىترەيتتى.

— بالام، — دېدى ئۇ ئاخىرى تىترەك ئاۋازدا، — كۆڭۈل ئىزلىگىنىڭگە رەھمەت، ئەمما، بايا تامامەن توغرا ئىش قىلدىڭ، ئۇنداق جىددى پەيتتە سىلىق-سىپايە بولۇمەن، دېگىلى بولمايدۇ. بىزمۇ بەزىدە سىلەرگە ۋاقىراپ-جاقىراپ قويۇۋىمىزغۇ... بۇ بولۇپ تۇرۇدىغان ئىش... بولدى، بولدى... ئەمدى بۇ گەپنى قويايلى، مانا بۇ مۇخبىر يىگىت گېزىتخانىدىن كەپتۇ. ئىسمى ئەنۋەر ئىكەن، سەن بىلەن تونۇشۇپ ئەھۋاللاشماقچى.

ئەنۋەر كۈلۈپ تۇرۇپ دەرھال قول ئۇزاتتى. ئادىلمۇ سەل-پەل كۈلۈمسىرىدى-يۇ، بىراق قاپ-قارا قوللىرىغا بىر قاراپ قويۇپ:

— خوش كەپسىز، — دېيىش بىلەنلا كۈپايىلەندى.

— تاماقتىن كېيىن بوش ۋاقتىڭىز چىقارمۇ؟ — دېدى ئەنۋەر بوشلۇقتا ئېسىلىپ تۇرغا قولىنى يىغىۋېلىپ، — سىز بىلەن ئوبدانراق تونۇشقۇم، پاراڭلاشقۇم بار، خالىسىڭىز كىتاپلىرىڭىزنىمۇ كۆرۈپ باقسام.

ئادىل ئۇنىڭ سۆزىنى جىم تۇرۇپ ئاڭلىدى-يۇ، لېكىن خوشياقمىغان ھالدا جاۋاپ بەردى:

— مانا تونۇشۇپ بولدۇق. پاراڭلىششقا كەلسەك، مەن بىر مۆرىمەس ئادەم، سىزگە سۆھبەتداش بولالماسمەنمىكىن.

— كېرەك يوق، بىز ئۇڭايلا كېلىشەلەيمىز، — ئەنۋەر كۈلۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويدى، — كۆپرەك ئۆزىڭىز ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز.

ئادىلنىڭ چىرايىدىكى كۈلۈمسىرەش دەرھال يوقالدى.

— ۋاقتىڭىزنى بىكار زايا قىلماڭ، ئۆزەم ھەققىدە سۆزلىگۈدەك ھېچنەرسە يوق، — دېدى ئۇ ۋە سېيىت ئاكىغا بۇرۇلدى، — سېيىت ئاكا، ھەر ھالدا بايىقى قوپاللىقىم ئۈچۈن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن.

ئادىل سۆزىنى تۈگىتىپلا ھەر ئىككىسىگە قاراپ: «خەيرخوش» دېگىنىچە مېڭىپ كەتتى.

— ھەي، توختاپ تۇر، — سېيىت ئاكا ئالدىراپ ئۇنى چاقىردى، — بۇ يىگىت ئالاھىدە سەن بىلەن سۆزلەشمەكچى، كاززىق قىلماي پاراڭلاشقىن.

ئادىل توختاپ كەينىگە بۇرۇلدى-دە، سېيىت ئاكىغا يېلىنغان ھالدا قارىدى.

— سېيىت ئاكا، ئەھۋالىمنى ئۆزىڭىز بىلىسىزغۇ، ئېيتىپ بەرگۈدەك ھېچنەرسە يوق. خوش، مەن كەتتىم.

— ھەي، تەرسا! — دېدى سېيىت ئاكا ئادىلنىڭ كەينىدىن ئېچىنغان ھالدا قاراپ، — بايا سىزگە ئېيتتىمغۇ، ئۆزى ئالتۇندەك يىگىت، ئەمما مىجەزى غەلىتىلا، سىزنى رەنجىتىپ قويدى-دە، بۇ كاززاپ.

لېكىن ئەنۋەر ھامان بۇ كاززاپ قولۇمنى ئاچالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

— كېرەك يوق. تۈنجى قېتىم ئۇچرىشىشىمىزغۇ بۇ، دوستلىشىۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەمىز تېخى.

3

ۋاقىت يېرىم كېچىگە يېقىنلاشقان ئىدى. بىردىنلا يامغۇر تامچىلاشقا باشلىدى. ئۆيىگە قاراپ كېلىۋاتقان ئەنۋەر قەدىمىنى تېخىمۇ تېزلەتتى. ئۇ بىر دوقمۇشتىن قايرىلىشقا ماگازىننىڭ پەلەمپىيىدە ياتقان ئاللىقانداق بىر كىشىنى كۆردى. ئەنۋەر بەزى مەسلىرىنىڭ كېچىلىرى كوچىدا يېتىپ قالىدىغانلىقلىرىنى پات-پات ئۇچرىتىپ تۇراتتى. شۇڭا، ھازىرمۇ بۇ «تىرىك جەسەت» كە نەپرەت بىلەن قاراپ قويۇپ، ئەگىپ ئۆتۈپ كەتتى-يۇ، بىراق 5 - 6 قەدەم ماڭمايلا يەنە توختاپ قالدى. «ناۋادا ئۇ ئۆيى يوق مۇساپىر، ياكى كېسەللىك تۈپەيلىدىن ھۇشىدىن كەتكەن كىشى بولسىچۇ؟» دەپ ئويلىدى ئۇ ۋە ئارقىسىغا قايتىپ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ كىشى يېنىچە ياتاتتى. ئەنۋەر ئۇنىڭ نەپىسىنى تىڭشاش ئۈچۈن ئېگىلىشۋىدى، دىمىغىغا قاڭسىق ھاراق پۇرىقى ئۇرۇلدى، مەس ئىكەن! ئەنۋەر سەسكىنىپ بېشىنى كۆتىرىشىگە كوچىدىكى چىراق نۇرد-

دا مەسىنىڭ چىرايىدىكى تونۇش بەلگىلەرنى بايقاپ قالدى. ھە، ئەنە شۇ قىرشۇما قاش، ئاق پىشماق چىراي ۋە كېلىشكەن قاڭشا- لىق بۇرۇن ئۇنىڭغا تونۇش ئىدى.

— ئادىل! — دەۋەتتى ئەنۋەر ئىختىيار- سىز ھالدا ۋە ئىگىشىپ ئۇنىڭ بېشىنى يۆ- لىدى. ئەمما ئادىلدىن ھېچقانداق جاۋاپ بولمىدى. ئۇ راستىنلا ئۆلۈكتەك ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى. ئەنۋەر ئۇنىڭ غەرق مەسلى- گىنى چۈشەندى-دە، ئۇنى يۆلەشتۈرۈپ مىڭ تەستە ئېلىپ ماڭدى. يەنە ئۈچ-تۆت يۈز مېتىر ماڭسىلا، ئەنۋەر ئۆز ئۆيىگە يېتىپ باراتتى. بىراق، ئۇ، بۇ ئارىلىقنى ئالاھىزەل يېرىم سائەتتە بېسىپ بولادى.

— ۋاي خۇدايىمەي، بۇ نىمە ئىش؟! — ئەنۋەرنىڭ ئايالى مەريەم ئېرىدىنىڭ بىر ئادەمنى ھاپاشلاپ كەلگىنىنى كۆرۈپ ئىخ- تىيارسىز ۋاقىرىۋەتتى.

— بولدى، شاۋقۇن كۆتەرمە! — دىدى ئەنۋەر ۋە ئادىلنى ئۆيگە ئېلىپ كىردى.

— كىم بۇ؟ ئۇنىڭغا نىمە بولدى؟ — دەپ سورىدى مەريەم كۆزلىرىنى جاھدەك ئېچىپ.

— تېزرەك ئورۇن راسلىغىنا، بەك ھې- رىپ كەتتىم، — دىدى ئەنۋەر جاۋاپ بېرىش ئورنىغا، ئۇ تېخىچە ئادىلنى ھاپاشلاپ تۇراتتى.

توي قىلغىنىغا بىرنەچچە يىل بول- غان بۇ ئەر-خوتۇنلار بىر-بىرىنىڭ كۆڭلى- نى تېزلا چۈشىنىدىغان كونا ساۋاقداشلار ئىدى. شۇڭا مەريەم ئەمدى قايتا سوئال سورىمىدى، ئېرىنىڭ كىيىمىنىڭ بۇلغىنىپ كەتكەنلىكىگىمۇ تاپا قىلمىدى. ئۇ ئورۇن راسلاپ بولغاندىن كېيىن، ئەنۋەر ئادىلنى ئاستا كارۋاتقا ياتقۇزدى. ئادىل ھازىرمۇ ئۆزىگە كەلمىگەن ئىدى، ئەمما بىر خىلدا پۇشۇلداپ نەپەس ئېلىۋاتاتتى.

ئېغىر ھاسىراۋاتقان ئەنۋەر ئورۇندۇق- قا ئولتۇرۇپ، تاماكا تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن، بۇ مەس يىگىتنىڭ كىملىگى ۋە ئۇنى قانداق ئۇچراتقانلىقى ھەققىدە ئايالىغا سۆزلەپ بەردى.

— ئىستانىسا باشلىقى بۇ يىگىتنى ئويۇن-تاماشىغا خوشى يوق، كىشىلەرگە ئا- رىلاشمايدۇ، دىگەن ئىدى. نەدە يۈرۈپ شۇنچە كۆپ ھاراق ئىچكەندۇ؟ — دىدى ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا.

— ھاراق دىگەن نىمىنى كۆرگەندە ھەر قانداق ئەر كىشى ئۆزىنى تۇتالمايدى- غان ئوخشايدۇ. سىزمۇ نەچچە قېتىم يىقى- لىپ قالدىڭىزغۇ. ھۆكۈمەت ,شۇ سېسىق نەر-

سىنى نېمىشقا ئىشلەيدىكىن؟

ئەنۋەر گەپ قىلماستىن كۈلۈپ قويدى. ئەمما، بايا مەرىيەمگە ئېيتقان سوئالى ھامان ئۇنىڭ كاللىسىدا چۆگىلەپ يۈرەتتى. مەرىيەم يەنە بىر كارۋاتقا چىقىپ ياتتى-دە، تېزلا ئۇخلاپ قالدى. ئەنۋەر تاماكىسىنى چېكىپ بولۇپ، ئادىلنىڭ چاپىنىنى سالدۇردى. ئۇ چاپاننى ئورۇندۇققا ئارتىشقا يانچۇقتىكى نەرسىلەر يەرگە تۆكۈلدى. ئەنۋەر چېچىلغان نەرسىلەرنى يىغىشقا كىرىشتى. تاماكا قۇتىسى، سەرەڭگە، كېسىلگەن گېزىت قەغەزلىرى ئارىسىدا بىر پارچە خەتمۇ بار ئىدى. ئەنۋەر ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئادىلنىڭ يانچۇقىغا سالدى-يۇ، ئاللىقانداق قىزىقىش بىلەن ھىلىقى خەتنى ئېلىپ ئاچتى. خەت قىسقا، ئەمما قورققىدەك سۆزلەر بىلەن يېزىلغان ئىدى:

«مەن سىزنى ئاقكۆڭۈل يىگىت دەپ ئويلىغۇدىم، لېكىن قولىڭىز ئۆز دادىڭىزنىڭ قېنى بىلەن بويالغان قاتىل ئىكەنسىز، سىزگە چەكسىز نەپرەتلىنىمەن، پاك ئەقىدەمگە ئېچىنىمەن ۋە خەلق سوتىنىڭ سىزدەك جىنايەتچىگە تېزرەك جازا بېرىشىنى تىلەيمەن!»

ئەنۋەرنىڭ قوللىرى تىترىدى، چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى چەكچەيدى ۋە يالت قىلىپ ئادىلغا قارىدى، ئۇ بولسا غېمىدە يوق پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى.

«ھەي، بۇ ئادىل مۇشۇنداق ئادەممىدۇ؟ ئۇ راستىنلا ئۆز دادىسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلمىدۇ؟ سېيىت ئاكا ھەجەپ ئۇنى...»

ئەنۋەرنىڭ كاللىسىدىن چاقماقتەك كېسىپ ئۆتكەن بۇ سوئاللار ئۇنى شۈركەندۈرۈۋەتتى ۋە ئاللىقانداق غەيرى بىر كۈچنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ئادىلنىڭ ھەممە يانچۇقلىرىنى قويماي ئاختۇرۇپ چىقتى. لېكىن ئۇنىڭ يېنىدىن 2 دانە ئاچقۇچ بىلەن تاماكا قۇتىسىدىن بىلەك ھېچقانداق مېتال پارچىسى تاپالمىدى.

«ھازىرلا كوچىغا ئەپچىقىپ تاشلىۋەتسەممىكىن؟» دەپ ئويلىدى ئەنۋەر. بىراق، بىردىنلا يەنە ھىلىقى خەتتىكە ھېچقانداق ئادەمنىڭ ئىسمى يېزىلمىغانلىقىنى ئەسلەپ، ئىككى تايىن بولدى. خەتنى يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى. خەتكە ھەتتا چېسلامۇ يېزىلمىغان ئىدى. بۇ زادى قانداق خەت؟ ئۇ ئادىلنىڭ يانچۇقىغا قانداق كىرىپ قالغاندۇ؟ شۇنچە كۆپ ھاراق ئىچىش بىلەن بۇ سىرلىق خەتنىڭ بىرەر مۇناسىۋىتى بارمىكىن؟ «ئەقىدەمگە ئېچىنىمەن» دېگەن سۆز نېمىنى چۈشەندۈرۈدۇ؟... ھوي، توختىغىنا، سېيىت ئاكا ئادىلنى ئىستانسىدىكى ئەڭ گۈزەل بىر قىز بىلەن توي قىلىشقا پۈتۈشتى، دېگەن ئەمەسمىدى. بۇ ئەقىدە شۇ قىزنىڭمۇ يا؟ شۇ، جەزمەن شۇ...»

ئەنۋەر ئۇخلاۋاتقان يىگىتكە بىر خىل نەپرەت بىلەن تىكىلدى. ئەمما كاللىسىغا يەنە يېڭىدىن-يېڭى مۇلاھىزىلەر پەيدا بولماقتا ئىدى.

«ئۆز دادىسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىل» — بۇ كىچىك ئىشمۇ؟ ئەگەر ئادىل راستىن شۇنداق جىنايەتكار بولسا، تەشكىل شۇ كەمگىچە بۇ ئىشنى ئۇقماي قالارمىدى؟ بۇ خەتنى ئادىلغا ئاتاپ يېزىلغانمۇ دەيلۇق، ئۇنداقتا ئۇ خەتنى ئالغاندىن كېيىن، ئۆزىنى چەتكە ئالماي، نېمىشقا ھاراق ئىچىپ، كوچىدا يىقىلىپ قالىدۇ؟...

ئەنۋەر قانچە ئويلىسىمۇ، خەتنىڭ سىرىنى يېشەلمىدى. ئۇ ئادىلنى نە ئۆيىدىن چىقىرىۋېتەلمىدى، نە شۇ پېتى قالدۇرۇپ قويۇشنىمۇ بىلەلمەي، بېشى گاراڭ بولدى. ئۇ ئاخىرى ئادىلغا يانداشىپ يېتىشتىن ۋاز كېچىپ، چىراقنىمۇ ئۆچۈرمەي، ئۈستەل ئالدىدا ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرغىنىچە خىيالغا غەرق بولدى. مىنۇتلار، سائەتلەر ئۆتتى. باش توخۇ چىللىغان مەزگىلدە چىدىغۇسىز ئۇيقۇ ئۇنى يەڭدى-دە، بېشىنى ئۈستەلگە قويۇپ ئۇخلاپ قالدى.

www.uyghurkitap.com

4

پارتكوم شۇجىسى خاپا هالدا سېيىت ئاكىغا قەغەزنى سۇندى:

ــ بۇنى كۆرۈپ چىقىڭ، ــ دېدى ئۇ جىددى تەلەپپۇزدا، ــ بۇ خەت سىزگە «قىزىل قىزغىنچۇچى» دېگەن ئالىقاناتلارنىڭ ئۆز ۋاقتىدا قانداق يامان ئىشلارنى قىلغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

سېيىت ئاكا شۇجىنىڭ تەلەپپۇزىدىكى تەنە ئىپادىسىگە ئېرەن قىلماي، خەتكە چاپسان كۆز يۈگۈرتتى. «بىر قاتىل ئۇستىدىن پاش قىلىش» دەپ ماۋزۇ قويۇلغان بۇ خەتتە ئادىلنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى»دا ئىسيان كۆتىرىش نامى بىلەن قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغانلىقى، ئەڭ مۇھىمى، ئۆز دادىسى بولغان ئىنقىلاۋىي رەھبەرنى كادىرنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە بىۋاستە سەۋەبكار بولغانلىقى، لېكىن ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ، ھوقۇق ئىگەللىگەن بەزى كىشىلەرنىڭ ئۇنى قانۇنىي جاۋابكارلىقتىن قاچۇرۇپلا قالماي، ئىشچىلار سىنىپى قوشۇنىغا سوقۇندۇرۇپ كىرگۈزگەنلىكى قاتارلىق ئىشلار تەپسىلى بايان قىلىنغاندىن كېيىن، ئىستانىسىدا بەزى رەھبەرلەرنىڭمۇ ئۇنى قانات ئاستىغا ئېلىپ ئەتىۋالاۋاتقانلىقى ئەسكەرتىلگەن ۋە ئاخىرىدا ئۇنى قاتىل سۈپىتىدە قانۇننىڭ جازالىشىغا تاپشۇرۇش كېرەكلىكى تەلەپ قىلىنغان ئىدى. خەت ئىمزاسىز بولۇپ، ئاخىرىغا «ھەر خىل ئېھتىماللارنى كۆزدە تۇتۇپ، نامىمىزنى يازمىدۇق. ئادىلنىڭ يۇرتىغا ئادەم ئەۋەتىپ، تەكشۈرۈپ كۆرۈلسىلا، پاش قىلغانلىرىمىزنىڭ راستلىقى ئىسپاتلىنىدۇ» دەپ يېزىلغان ئىدى.

سېيىت ئاكا خەتنى ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقتى، پېشانىسى ۋە بۇرنىنىڭ ئۈستىنى مونچاقتەك تەر قاپلىدى. ئۇ يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ چەكتى. «ھوي، بۇ ئادىل راستىن شۇنداق بالىمىدۇ؟» دېگەن سوئال ئۇنىڭ كاللىسىغا مىختەك ئورنىشىۋالدى ۋە بىردىنلا تۈنۈگۈن كەچ ئادىل بىلەن بولغان ئاخىرقى سۆھبەت ئۇنىڭ ئېسىگە كەلدى.

ئادىل ئۆلۈشكۈن سېيىت ئاكىنى ئىزلەپ كېلىپ ھاماچىسىنىڭ قاتتىق ئاغرىپ قالغانلىقىنى، شۇڭا يۇرتىغا بېرىپ ـ كېلىش ئۈچۈن بىر ئايلىق رۇخسەت بېرىشنى ئىلتىماس قىلغان ئىدى. ئۇ كۈنلەردە شۇجى يېقىن مۇناسىۋەتتى بىلەن ئىستانىسىدا يوق ئىدى. سېيىت ئاكا باشقا مۇناسىۋەتلىك يولداشلار بىلەن سۆزلىشىپ، رۇخسەت بېرىشنى قارار قىلدى. ئۇ تۈنۈگۈن بۇ خەۋەرنى ئادىلغا مەلۇم قىلىپ، كەچلىك تاماققا ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى. بۇ قېتىم ئادىلمۇ ئارتۇقچە تەكەللۇپ قىلمايلا ئۇنىڭ تەكلىۋىنى قوبۇل قىلدى. ئەمما، ئىلگىرىكىدەكلا جىمغۇر ئىدى. بەزىدە ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقۇدەك ھالدا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قوياتتى. كۆپىنى كۆرگەن سېيىت ئاكا بۈگۈن ئۇنىڭ روھىي كەيپىياتىنىڭ تېخىمۇ پەرىشان ئىكەنلىكىنى پەملىدى.

ــ قېنى، يۇرتۇڭغا ساق ـ سالامەت بېرىشىڭ، ھاماچاڭنىڭ ساقىيىپ كېتىشى ئۈچۈن كۆتىرەيلى، ــ دېدى ئۇ رومكىنى قولىغا ئېلىپ.

ئادىلنىڭ چىرايىدىن يېنىك تەبەسسۇم لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى ـ دە، رومكىنى سوقۇشتۇرۇپ، گەپ ـ سۆزسىز ئىچىۋەتتى.

ــ بالام، روھىڭنى چۈشۈرمە، كېسەل بولمايدىغان ئادەم يوق، لېكىن ھازىر داۋالىنىش ئىمكانىيەتلىرىمۇ تولۇق، بەلكىم سەن يۇرتۇڭغا بېرىپ بولغىچە ھاماچاڭنىڭ سالامەتلىكىمۇ ئەسلىگە كېلىپ قالار، ــ سېيىت ئاكا ئادىلنىڭ كەيپىياتىدىكى پەرىشانلىقنى كۆتىرىۋېتىش ئۈچۈن كۈلۈپ تۇرۇپ چاقچاق

قىلدى، — قېنى، مۇنۇ قازان كاۋىۋىدىن ئالغىنا... يەڭگەڭنىڭ قولى ئالتۇن جۇمۇ، ھەجەپ بەلەن خوتۇنغا ئۇچراپتىكەنمەن. قانداق، قازان كاۋىۋى راست مىزىلىكمىكەن؟

ئادىل زىرە، قاراموچ قوشۇپ پىشۇرۇلغان قازان كاۋىۋىنى يەۋېتىپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا:

— راست، ھەجەپ بەلەن ئوخشاپتۇ، — دېدى.

ئۇلار يەنە ئىككى - ئۈچ رومكىدىن ئىچىشتى. سېيىت ئاكا ئادىلنىڭ كەيپىياتىنى كۆتىرىش ئۈچۈن ھېلى ئۇ ھەقتە، ھېلى بۇ ھەقتە سۆزلەيتتى، ھەتتا بەزىبىر قىزىق لەتىپىلەرنىمۇ ئېيتىپ بەردى. بىراق، ئادىل كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرسىمۇ، يەنە كەمسۆز ئىدى. سوئاللارغا قىسقا جاۋابلارنىلا بېرەتتى.

— قاچان مېڭىپ كېتەي دەيسەن؟ — دەپ سورىدى سېيىت ئاكا نۆۋەتتىكى رومكىنى بوشاتقاندىن كېيىن.

— ئەتە ئەتىگەن بىلەتكە كىرىمەن. ناۋادا ئەتىكى ماشىنىنىڭ بىلىتىنى ئالالىسام، مېڭىپلا كېتەرمەن.

— قىرلىق قۇرۇسۇن. ئەزمىلىك بىلەن سېنى گەپكە تۇتۇپ، ۋاقتىڭنى زايا قىپتىمەن، — دېدى سېيىت ئاكا بىردىنلا خىجىللىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ، — شۇ تاپتا ئايگۈل قىز سېنى كۈتۈپ تازىمۇ بىتاقەت بولغاندۇر.

ئايگۈلنىڭ ئىسمى چىققاندا ئادىلنىڭ چىرايىدا ئاللىقانداق ئازاپلىنىش ئىپادىسى پەيدا بولۇپ، قوشۇمىسى تۈرۈلدى، يۈرىكى تېز - تېز سېلىشقا باشلىدى ۋە ئۆزىنى بېسىۋېلىش ئۈچۈن دەرھال رومكىنى قولىغا ئېلىپ ھاراقنى «گۈپپىلا» قىلىپ ئىچىۋەتتى. «مەن كەتكەندىن كېيىن ھامان ئاڭلايدۇ. ماڭا شۇنچە ئاتىدارچىلىق قىلغان بۇ ئاقكۆڭۈل كىشىدە ئۆزەم توغرىلىق نەپرەت پەيدا قىلغاندىن كۆرە ئۆلگىنىم ئەۋزەل. خاتىرىنى چوقۇم بېرەي.» ئۇ ئاخىرى بىر قارارغا كەلدى - دە، سەل يېنىكلەشكەندەك بولدى.

داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن ئادىل خوشلىشىپ ئورنىدىن تۇردى.

— بىزدىن ھاممامچاڭغا قىزغىن سالام ئېيت، — دېدى سېيىت ئاكا ئۆيدىن چىقىۋاتقاندا.

— مېھمان قىلغىنىڭلارغا رەھمەت، — دېدى ئادىل ئىشىك ئالدىدا خوشلىشىۋېتىپ، ئاندىن يانچۇقىدىن جىگەررەڭ تاشلىق خاتىرىنى ئېلىپ سېيىت ئاكىغا ئۇزاتتى، — سېيىت ئاكا، مېنىڭ ئۆتمۈشۈمنى بىلىشكە كۆپ قىزىققانتىڭىز، مۇشۇ خاتىرىدە ھەممىسى يېزىلغان، بۇنى سىزگە قويۇپ كېتەي، ئوقۇپ كۆرۈڭ...

— نېمە، خىيالغا پېتىپ ئولتۇرۇپ كەتتىڭىزغۇ؟ — شۈجىنىڭ سوئالى سېيىت ئاكىنى خىيال قوينىدىن تارتىپ چىقاردى، — بۇ ماتىرىيالغا ئىشەنمەيۋاتامسىز - يا؟

سېيىت ئاكا شۈجىغا خىيالچان ھالدا تىكىلدى: قارىغاندا، شۈجى بۇ ماتىرىيالغا تولۇق ئىشىنىپ بولغاندەك تۇرىدۇ.

— بۇ خەتتە پاش قىلىنغىنى يېڭى ئەھۋاللار ئىكەن، — سېيىت ئاكا ئاخىرى ئالدىرىماي سۆزلەشكە باشلىدى، — پاكىتلارمۇ خېلى تەپسىلىي يېزىلىپتۇ...

— توغرا ئېيتتىڭىز، — ئۇنىڭ سۆزىنى تارتىۋالدى شۈجى، — مەن «قىزىل قوغدىغۇچى» دېگەن بۇ ئالىقاناتلارغا ئەزەلدىن ئىشەنمەيتتىم. ئادىل دېگەن بۇ ھارامزادىمۇ شۇلارنىڭ بىرى بولغىنى ئۈچۈن گۇمان بىلەن قارىغان. بىراق سىز كۆڭۈلچەكلىك قىلىپ، ئۇنى بەكمۇ ئەتىۋارلىدىڭىز، مانا ئاخىرى مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولۇپ چىقتى.

سېيىت ئاكا شۈجىنىڭ ئەيىپلەشلىرىگە ئېتىۋار بەرمەي، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— بىراق، مېنى ئىككى نەرسە ئەجەپلەندۈرىدۇ: بىرى، شۇنچە جىددىي مەسىلىنى

پاش قىلىنغان بۇ كىشى ئىسمىنى يازماپتۇ. ئۈچ ئېيلىشتىن قورقىتمىكىن دەيلى دىسەك، ئادىلدا ئۇنچىۋالا چوڭ ھوقۇق يوق، تەۋەككۈلچى لۈكچەكمۇ ئەمەس، ئىككىنچىدىن، بۇ خەتتە پاش قىلىنغان مەسىلەر راست بولغان تەقدىردە، ئۇنىڭ يۇرتىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار شۇ كەمگىچە بۇ ھەقتە نىمىشقا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدىكىن؟

— ھىم، مۇنداق دەڭ، — شۇجى نارازى كەيپىياتتا تاماكا تۇتاشتۇردى، — ئادىلدا چوڭ ھوقۇق بولمىغان بىلەن ئۇنى قوللايدىغانلار باردە، پاش قىلغۇچى بۇنى كۆزدە تۇتمىدى دىيەلەمسىز؟ ئەمدى ئىككىنچى مەسىلىگە كەلسەك، بابا مەن ئۇنىڭ ئارخىۋىنى ئالدۇرۇپ كۆرۈپ چىقتىم، بىر دانە ئانكىت، داۋى ۋە گۇۋاھنامىسى ئىسپات خېتىدىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىكەن. پەقەت «ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن» دەپلا يېزىلىپتۇ. مەسىلە ناھايىتى ئېنىق: مۇشۇ پاش قىلىش ماتىرىيالىدا ئېيتىلغاندەك، ئادىلنىڭ ھەمتاۋاقلىرى ئۇنى قانات ئاستىغا ئېلىپ، ئىشچىلار قوشۇنىغا سۇقۇندۇرۇپ كىرگۈزۈۋەتكەن گەپ.

سېيىت ئاكا، بۇ سۆزلەرنىڭ باش قىسمىنىڭ ئۆزىگە قارىتىلغانلىقىنى چۈشىنىپ، سەل ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سورىدى:

— خوش، سىز بۇ مەسىلىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك دەپ قارايسىز؟

— مېنىڭ پىكرىم مۇنداق، — دىدى شۇجى ئۇنىڭغا قايرىلىپ، — بىرىنچىدىن، ئادىلنى دەرھال ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، مەسىلە تاپشۇرۇشقا بۇيرۇش، ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ سىرتىدىن مەخپى نازارەتنى يولغا قويۇش، ئۇنداق قىلمىغاندا، قېچىپ كېتىشى مۇمكىن، قاتىل دىگەننىڭ قولىدىن ھەرقانداق ئىش كېلىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، سىياسى جەھەتتىن ئىشەنچلىك يولداشلاردىن ئىككىنى ئادىلنىڭ يۇرتىغا ئەۋەتىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش. قانداق، بۇ پىكىرلەرگە قوشۇلامسىز؟

سېيىت ئاكا دەرھال جاۋاپ بەردى:

— ئاخىرقى ماددىغا قوشۇلۇمەن. ئىنكاس كەلگەن ئىكەن، ئەلۋەتتە تەكشۈرۈش لازىم. لېكىن، مېنىڭچە، ئالدىنقى ئىككى نۇقتا ئۈستىدە ھازىرچە ئالدىرىمىساق دەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئادىلنىڭ ئۆزىمۇ ھازىر ئىستانسىدا ئەمەس.

— نىمە، ئۇ نەگە كەتتى؟ — ئالدىراپ سورىدى شۇجى.

— يۇرتىغا بېرىشقا رۇخسەت سورىغان ئىدى. بىزمۇ قوشۇلغان، بۈگۈن ئەتىگەن مېڭىپ كەتتىمۇ دەيمەن.

— ھەي، قاراڭ سىزنى، شۇنچىمۇ بىخوتلۇق قىلامسىز؟! — شۇجى تېرىككەن ھالدا ئۆي ئىچىدە مېڭىشقا باشلىدى، — بىرەر شەپە سېزىپ قۇيرۇقنى خادا قىپتۇ-دە، بۇ ھارامزەدە، سىز بولسىڭىز؟... ئەستەغپۇرۇللا، ئۇنىڭ قېچىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بېرىپسىز.

سېيىت ئاكىمۇ ئورنىدىن تۇردى:

— نىمانچە ھودۇقۇپ كېتىسىز يولداش شۇجى؟ — دىدى ئۇ ئاۋازىنى سەل كۆتىرىپ، — قولىمىزغا چۈشكىنى تېخى ناھايىتى بىر ئىمزاسىز خەتتۇ. «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دا ئۆزىڭىزمۇ شۇنچە كۆپ تۆھمەتكە ئۇچرىغان تۇرۇقلۇق، بۈگۈنكى كۈندە باشقىلار ئۈستىدە پاش قىلىنغان بىر مەسىلىگە مۇنچە تېز ئىشىنىپ كەتسىڭىز...

— ئۇ دىگەن «4 كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ دەۋرى، ھازىر دىگەن باشقا ۋاقىت، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ بىر «قىزىل قوغدىغۇچى»...

— تۆھمەتخورلار بىر كۈندىلا تۈگەپ كېتەرمۇ؟ ئاندىن سىز ھە دىسە قىزىل قوغدىغۇچى ئۇنداق، قىزىل قوغدىغۇچى مۇنداق...

— ھە، سىزنىڭچە، ئەمدى شۇنچە مۇھىم مەسىلىنى پاش قىلغان كىشى تۆھمەتچى بولۇپ قالدىمۇ؟

ئەمدى بۇ ئىككى رەھبەر رەسمى مۇنازىرىلىشىشكە ئۆتكەن ئىدى.

— مەن بۇ پاش قىلغۇچىنى تېخى تۆھمەتخور دەۋاتقىنىم يوق. شۇنداقلا ئۇنىڭ پاش قىلغانلىرىغا دەرھال ئىشىنىپمۇ كەتمەيمەن، ئاۋال تەكشۈرۈپ كۆرەيلى، خۇلاسىنى ئاندىن چىقىرايلى دېمەكچىمەن.

— ئۇنىڭغىچە قاتىل ئۆزىنى يوشۇرۇپ بولسىچۇ؟ ياكى بىرەر ياخشى ئادەمنىڭ بېشىغا چىقسىچۇ؟

— يولداش شۇجى، سىز مۇشۇ ماتېرىيالغا بەك ئىشىنىپ كەتكەچكە، مەسىلىگە تولىمۇ جىددىي قاراۋاتىسىز. ئادىل ئاخشام ماڭا بىر خاتىرە بېرىپ: «ئوقۇپ كۆرۈڭ، بۇنىڭغا بارلىق ئەھۋالىم يېزىلغان» دېدى...

— ھە، ئۇ خاتىرىدە نىمىلەر يېزىلىپتۇ؟

— تېخى ئوقۇشقا ئۈلگۈرمىدىم. مېنىڭچە، ئۇ خاتىرە ئادىلنىڭ بۇرۇنقى ئەھۋالىنى چۈشىنىشىمىزگە ياردەم بېرەر دېگەن ئۈمىدتىمەن.

شۇجى جىلى بولغان ھالدا يەنە بىر پەس ماڭدى - دە، بىردىنلا سېيىت ئاكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى:

— ئەگەر بۇ ھارامزادە تۈلكە كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇش ئۈچۈن ئۆز تارىخىنى بوياپ يازغان بولسىچۇ؟ ياق، بۇنداق نەرسىلەرگە ئىشىنىپ كېتىشكە بولمايدۇ...

— يولداش شۇجى...

— بولدى، گېپىمنى بۆلمەڭ! يولداش چاكچاڭ، سىز ئادىلنى بۇرۇنمۇ ئارتۇقچە قوللاپ كەتكەن، بۇ قېتىممۇ ئۆزبېشىمچىلىق بىلەن رۇخسەت بېرىپ، ئۇنىڭ قېچىپ كېتىشىگە پۇرسەت يارىتىپ بېرىپسىز. بۇ ئىشىڭىز ياخشى بولمىدى. مەن سىزنىڭ سىنىپىي نۇقتىئىنەزىرىڭىزنى كۈچەيتىشىڭىزگە مەسلىھەت بېرىمەن.

سېيىت ئاكا ئەمدى ئۆزىنى بېسىۋالالمىدى:

— دۇرۇس، سىنىپىي نۇقتىئىنەزىرىم ئېھتىمال، سىزنىڭكىگە يەتمەس، — دېدى ئۇ جىددىي ھالدا، — بۇ جەھەتتە ئەيىبلىيەن دېسىڭىز ئىختىيارىڭىز. ئەمما، ئادىلغا رۇخسەت بەرگەنلىكىمدىن چۆچۈمەيمەن. چۈنكى بىر ئىشچىغا رۇخسەت بېرىش مەسىلىسى — كارخانا باشلىقىنىڭ ھوقۇق دائىرىسىدىكى ئىش. ئۇ چاغدا بۇ پاش قىلىش ماتېرىيالىمۇ يوق ئىدى.

شۇجىمۇ بايىقى سۆزىدە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى بولغاي، سەل يۇمشىدى:

— بولدى، بۇ ھەقتە تالاشمايلى. شەھەرگە دەرھال بىرنەچچە ئادەم كىرىپ ئادىلنى ئىزلەپ باقسۇن، تېخى مېڭىپ كەتمىگەن بولسا، قايتۇرۇپ چىقسۇن. ئاندىن، ماشىنىلار قاتنايدىغان ھەرقايسى يوللاردىكى قاتناشنى باشقۇرۇش پونكىتلىرى ۋە بېكەتلەرگە تېلېفون ئارقىلىق خەۋەر قىلايلى، مېڭىپ كەتكەن بولسا، تۇتۇپ تۇرسۇن.

سېيىت ئاكا كېيىنكى چارىغا قوشۇلمىسىمۇ، لېكىن يەنە تالىشىپ ئولتۇرۇشنى لايىق كۆرمەي ئاچچىق كۈلۈپ قويۇش بىلەنلا كۇپايىلەندى.

×

سېيىت ئاكىنى ئۆيىدە ئەنۋەر كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

— ئىشخانىڭىزغا بارغان ئىدىم، شۇجى بىلەن پاراڭلىشىۋاتقىنىڭىزنى ئېيتىشتى، — دېدى ئەنۋەر سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن، — ئۇ يەرگە كىرىشنى بىئەپ ھېس قىلىپ، ئۆيىڭىزدە كۆرۈشۈشنى ئويلىدۇم. يەڭگەمنىڭ ئۆتكەنكى لەغمىنى تامىقىمدا قالغان، بۈگۈن يەنە سورەپ كەلدى.

— بەك ياخشى بوپتۇ، — دېدى سېيىت ئاكا كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئىشخانىدا ئۇچراشقان بولساقمۇ ئۆيگە باشلاپ كېلەتتىم.

ئۇلار چاي ئىچكەچ تاغدىن - باغدىن پاراڭ قىلىشتى. ئەنۋەر مۇخبىرلارغا خاس سەزگۈرلۈك بىلەن سېيىت ئاكىنىڭ كەيپىياتىنىڭ ئانچە نورمال ئەمەسلىكىنى سېزىۋېلىشقا ئۈلگۈردى.

«ساقلىقى يوقمىدۇ؟ يا ئادىل توغرىسىدىكى ئىش راست بولۇپ، شۇنىڭدىن قايغۇرۇۋاتامدىغاندۇ؟» دەپ ئويلىدى ئەنۋەر ۋە چايدىن بىر ئوتلاپ قويۇپ:

— بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئادىلنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ — دەپ سورىدى.

— ياخشى كېتىۋاتىدۇ، — قىسقىلا جاۋاپ بەردى سېيىت ئاكا.

«دەيمۇ، دېمەيمۇ، توختا، يەنە گەپ تېپىپ كۆرەي».

— بۇ قېتىم ئۇنىڭ بىلەن دوستلىشىۋېلىشقا كەلدىم. ئەگەر مالال كەلمىسە، ئۇنىمۇ مۇشۇ يەرگە چاقىرغان بولساق.

— ئادىل ھازىر ئىستانسىدا يوق، — سېيىت ئاكا ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى.

ئەنۋەرنىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ كەتتى: «قولغا ئېلىنغانمىدۇ؟»

— ئۇ نەگە كەتتى؟

— رۇخسەت سوراپ يۇرتىغا كەتتى.

— قاچان؟

— بۈگۈن ئەتىگەن مېڭىپ كەتتىغۇ دەيمەن.

ئەنۋەرنىڭ يۈرىكى ئىزىغا چۈشتى.

—سېيىت ئاكا، ئادىل ھەققىدە بىرەر يېڭى گەپ ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ يەنە سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن.

— قانداق يېڭى گەپ؟ — ئالدىراپ سورىدى سېيىت ئاكا.

«دىمەك، خەۋىرى يوق ئىكەن - دە، بۇ سوئالنى بىكار سوراپتىمەن».

— شۇنداقلا سوراپ قويدۇم، — ئەنۋەر خۇپسەنلىك قىلىپ قۇتۇلماقچى بولىۋىدى، لېكىن سېيىت ئاكا ئۇنىڭغا ئەمدى مەھكەم يېپىشتى:

— قارىغاندا، بىرەر گەپ ئاڭلىغان ئوخشايسىز، قېنى، سۆزلەپ بېرىڭ.

— ياقەي، مەن بۇ يەردە بولمىسام، نىمىنى ئاڭلايتتىم.

سېيىت ئاكا مۇخبىرنىڭ نىمىنىدۇ يوشۇرۇۋاتقانلىقىنى، بۇ ھەقتە ئۆزى گەپ تەشمىسە، سۆزلەپ بەرمەيدىغانلىقىنى چۈشەندى - دە، ھاياجانلىق تەلەپپۇزدا:

— ئوغلۇم، مېنى قىينىماي، بىلگەنلىرىڭىزنى ئېيتىپ بېرىڭ، بۇنى ئاڭلاش ماڭا ھازىر ئىنتايىن زۆرۈر، — دىدى.

— نىمىشقا ئەمدى؟

— خوپ، مەن ئاۋال ئېيتىمسام، سىز ئېغىز ئاچمايدىغان ئوخشايسىز، باياتىن ئادىل ھەققىدە بىر غەلىتە خەۋەر ئاڭلىدىم، ياق، بىر پاش قىلىش ماتېرىيالىنى كۆردۈم...

— دادىسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىل دەپمۇ؟ بىر قىز يېزىپتىمۇ؟

— ياپىر، سىزمۇ ئاڭلاپسىز - دە؟ ماتېرىيال يازغۇچى قىزمۇ، ئوغۇلمۇ مەلۇم ئەمەس، ئىمزاسىز.

— بۇمۇ ئىمزاسىز دەڭ.

— ھە، سىزدىمۇ بىرسى بارمۇ؟

— مەنمۇ بىرنى كۆردۈم، ئەمما ئۇ ھازىر مەندە ئەمەس، ئادىلنىڭ ئۆزىدە، — دىدى ئەنۋەر ۋە ھېلىقى ئاخشىمى ئادىلنى قانداق ئۇچراتقانلىقىدىن تارتىپ، يۈز بەرگەن ئەھۋاللارنى تەپسىلى سۆزلەپ بەردى، — ئەتىگەن ئويغىنىپ قارىسام، ئادىل ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۈستەلدە بىر خەت تۇرۇدۇ. ئۇنى ئادىل يېزىپ قويۇپتۇ. كوچىغا چىقىپ ئادىلنى خېلى ئىزلىدىم، تاپالمىدىم. ناشتا قىلىپ بولۇپلا بۇ يەرگە

كەلمەكچىدىم، لېكىن بىر جەددى ۋەزىپە
بىلەن تۇرپانغا بېرىشقا توغرا كېلىپ، ئۇ يەردە
ئىككى كۈن تۇرۇپ قالدىم. بولغان
ئەھۋال مانا شۇ.

ئەنۋەر سۆزنى تۈگىتىپ، يانچۇقىدىن
قاتلانغان بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ سىيىت
ئاكىغا ئۇزاتتى. ئۇنىڭغا تۆۋەندىكىلەر يېزىل-
غان ئىدى:

«يولداش مۇخبىر، سىزگە ئىنتايىن
يامان ئەھۋالدا ئۇچرىغان ئوخشايمەن. ئەتە-
گەن ئويغىنىپ خىجىللىقتىن ئۆل-
گۈدەك بولدۇم. خەمخورلىغىڭىز ئۈچۈن
كۆپ رەھمەت. مېنى مۇشۇ كويغا سالغان
ھېلىقى خەتنى ئوقۇغان ئوخشايسىز،
بەلكىم سىزمۇ ھازىر ماڭا نەپرەتلىنىۋاتقان
بولسىڭىز كېرەك، مەيلى، ئىختىيارىڭىز. مەنمۇ
ئەمدى جىم يۈرۈۋەرمەيمەن، ئۆزەمنى ھىمايە
قىلىش ئۈچۈن...» سىيىت ئاكا
ئەجەبلەنگەن ھالدا ئەنۋەرگە قارىدى.

— ئۇ خەتنى يېزىپ مۇشۇ يەرگە
كەلگەندە ئايالىم ياكى مەن مەيدىرلاپ
قويىدۇقمىكىن، ئويغىنىپ كېتىشىمىزدىن
ئەنسىرەپ كېتىپ قالغان ئوخشايدۇ، —
دېدى ئەنۋەر ئويچانلىق بىلەن.

سىيىت ئاكا پېشانىسىنى تۇتۇپ بىر
پەس ئولتۇرۇپ كەتتى-دە، ئاندىن تاماكا
ئوراشقا باشلىدى. بارماقلىرى تىترەپ
تۇرغاچقا قەغەز ئوكاي يېپىشماي، تاماكا دان-
لىرى ئۈستەلگە تۆكۈلدى.

— مەن بۇرۇنمۇ بۇ بالىنىڭ جىمغۇر،
كىشىلەرگە ئارىلاشمايدىغانلىغىغا قاراپ،
كۆڭلىدە بىر دەردى بارمىكىن دەيتتىم، —
دېدى ئۇ ئاخىرى ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ، —
ئاخىرى، مانا بۇ قورقۇنچلۇق گەپ
ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ گەپنىڭ راست - يالغان-
لىغىغا ھازىرچە بىر نىمە دىمەك تەس، ھە،
راست، سىز كۆرگەن ھېلىقى خەتنى قىز
بالىنىڭ بولسا كېرەك دەدىڭىزمۇ؟

ئەنۋەر بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئايگۈل يازغان ئوخشايدۇ-دە، —
دىدى سىيىت ئاكا ئېغىر خورسىنىپ.

— شۇ قىزدىن سوراپ كۆرگەندە، بۇ
خەۋەرنى ئۇنىڭغا كىم يەتكۈزگەنلىگىنى بىلگى-
لى بولۇدۇ، — دىدى ئەنۋەر ئويچان ھالدا. —
ئۇ ھالدا ھېلىقى پاش قىلىش ماتېرىيا-
لىنىڭ ئىگىسىنىمۇ ئوڭايلا قىياس قىلا-
لايمىز.

— ئىشقىلىپ ھازىردىن باشلاپ بۇ ئىشنى
تەكشۈرمەكچىمىز، قېنى، نەتىجىسىگە قا-
راپ باقايلى، ھە، راست، ئادىل ماڭا بىر
خاتىرە قالدۇرغان، لېكىن كۆرۈشكە ئۈلگۈرەل-
مىدىم.

سىيىت ئاكا سۆزنى تۈگىتىپلا، ئور-
نىدىن تۇرۇپ كىتاپ ئىشكاۋىدىن ئادىلنىڭ
خاتىرىسىنى ئالدى، ئەنۋەر خاتىرىنى ۋاراقلى-
دى. پۈتۈن خاتىرە خەت بىلەن تولغان
ئىدى، شۇ ئەسنادا ئۆيگە يەنە بىر كىشى كىرىپ
كەلدى، ئەنۋەر سىيىت ئاكىنىڭ ئىشارىسى بى-
لەن خاتىرىنى سومكىسىغا سېلىپ قويدى.

— چۈشتىن كېيىن پارتكومدا جىددى يې-
غىن باركەن، شۇجى سىزگە خەۋەر قىلىپ
قويۇشنى تاپىلىدى، — دىدى كىرگەن كى-
شى سەل قورۇنغاندەك بولۇپ.

— ياخشى مېھمان ئاش ئۈستىگە دەپ-
تىكەن، قېنى، ئۈستەلگە كېلىڭ.

تاماقتىن كېيىن ھېلىقى كىشى چىقىپ
كەتتى. چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىمۇ توش-
قان ئىدى. شۇڭا ئەنۋەرمۇ ئورنىدىن تۇردى.

— سىيىت ئاكا، بۇ خاتىرىنى بۈگۈنمۇ
كۆرەلمەيدىغان ئوخشايسىز، مەنمۇ ئادىل دىگەن
بۇ يىگىتنىڭ ھاياتىغا سىزگە ئوخشاشلا قىزىقىۋ-

www.uyghurkitap.com

چىمەن. ئەگەر ماڭا ئىشەنسىڭىز، بۈگۈن كۆرۈپ چىقىپ، ئەتە ئەتىگەنلىككە قايتۇرۇپ بەرسەم.

سىيىت ئاكا سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ماقۇل، كۆرۈڭ، ئادىلمۇ رەنجىمەس، — دېدى.

ئەنۋەر سىيىت ئاكىنىڭكىدىن قايتقاندىن كېيىن ئىشخانىسىغىمۇ كىرمەي، ئۇدۇل ئۆيىگە باردى-دە، ئىشىكنى ئىچىدىن ئېتىپ، كىرىسلوغا ئولتۇردى ۋە ئادىلنىڭ خاتىرىسىنى ئوقۇشقا كىرىشتى.

ئىككىنچى باپ

1

يېڭى ھاياتىم باشلاندى، ئىشچىلار سىنىپىنىڭ بىر ئەزاسى بولدۇم، بۇ يەردە مېنى ھېچكىم رەنجىتمەيدۇ. ئىستانسىمىزدىكى ئىشچىلارنىڭ يېرىمى دېگۈدەك ياشلار. ئۇلار ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىنى كۆپىنچە ئويۇن-تاماشا، كۈلكە-چاقچاقلار بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. دەم ئېلىش كۈنلىرى ھەممىسى شەھەرگە كېتىشىپ، كەچقۇرۇن كەيپى كۆتىرىلگەن ھالدا قايتىشىدۇ. ئۇلار مېنىمۇ ئۆزلىرىنىڭ شادۇ-خورام تۇرمۇشىغا جەلپ قىلىشقان ئىدى. لېكىن مەن ئۇلاردىن ئۆزەمنى تارتتىم. قەلبىمدە شات-خوراملىقلارغا قارىتا مۇھەببەت يوقمۇ؟ ۋۇجۇدۇمدا ياشلىق جۇشقۇنلۇغى تامام ئۆچكەنمۇ؟ ياق، مىڭ قېتىم ياق! مەن گۈزەل تۇرمۇشنى، شات-خورام ھاياتنى قىزغىن سۆيىمەن! ئەمما يۈرۈگۈم يارىلانغان! مەن بۇ يارىنىڭ تېزرەك ساقىيىشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن. تۇرمۇش ساۋاقلىرىدىن بىلىمەنكى، كىشىلەرگە قانچە ئارىلاشسام، ئۇلار ھەر خىل سوئاللار بىلەن يارامنى شۇنچە تاتىلىشىدۇ. مەن قەلبىمدىكى قەقەشنىڭ ۋاقىتسىز سويۇلۇشىنى خالىمايمەن. شۇڭا مېنىڭ ھاياتقا بولغان سۆيگۈم — ئازاپلانغان قەلبىم ئۈچۈن خاتىرجەملىك ئىزلەش ۋە ۋىسالغا ئېرىشىش مىنۇتلىرىنى خۇپىيانە ئارزۇ قىلىشتىلا ئىپادىلىنىدۇ! ئىشتىن بوش ۋاقىتلىرىمنى كۆپىنچە كىتاپ ئوقۇش، خىيال سۈرۈش بىلەن ئۆتكۈزۈمەن. بەزىدە ئىچ پۇشقىمنى چىقىرىش ئۈچۈن دۇتار چالىمەن. كىتاپ، خىيال ۋە مۇزىكا شىكەستىلەنگەن روھىمغا ئارام بېرىدۇ، مېنى ئۇنتۇۋارلىققا، ھاياتنى سۆيۈشكە ئۈندەپ، يۈرۈگۈمدىكى يارىنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ.

ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىمدا ئەدەبىيات مۇئەللىمىمىزنىڭ: «باللار، ئەدەبىياتنى سۆيۈڭلار. ئۇ ئاجىزلارغا روھ، ئۈمىتسىزلەرگە ئىشەنچ ئاتا قىلىدۇ، مۇگدەۋاتقانلارنى سەگەكلەشتۈرىدۇ، خاتا قەدەم باسقانلارنى توغرا يولغا باشلايدۇ» دېگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە. دەرۋەقە، ئەدەبىيات مېنى يىقىلسام يۆلىدى؛ ئازاپلانسام مېھرىۋان ئانىدەك پەپىلەپ، ئاغرىقىمنى ئۇنتۇلدۇردى؛ ھاياتتىن ئۈمىت ئۈزگەن چاغلىرىمدا ئالدىمدىكى ئۆلۈم شەرۋىتىنى تۆكۈۋېتىپ، ھاياتلىق سۈيى ئاتا قىلدى؛ قەلبىمگە ئۈمىت ۋە ئىشەنچ ئۇرۇقلىرىنى تېرىدى! مەن ئەدەبىيات ئارقىلىق نۇرغۇن دوستلارنى تاپتىم. ئۇلارنى مەن ھېچقاچان كۆرگەن ئەمەس، مەڭگۈ كۆرۈشۈمگىمۇ ئىشەنمەيمەن. مىللىتىمىزمۇ، تىلىمىزمۇ، دىنىمىزمۇ، ئۆرپ-ئادەتلىرىمىزمۇ باشقا-باشقا. لېكىن مەن ئۇلار بىلەن ھەر كۈنى سۆھبەتلىشىمەن، مۇنازىرىلىشىمەن، سوئال-

www.uyghurkitap.com

لىرىمغا جاۋاپ تاپىمەن...
بۈگۈن يەكشەنبە. ياتاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى شەھەرگە كەتتى. يالغۇز ئولتۇرۇپ كىتاپ ئوقۇدۇم، خىيال سۈردۇم ۋە بىردىنلا كۆڭلۈمدە: «مەنمۇ ئۆز ھاياتىم توغرىسىدا بىرەر نەرسە يېزىپ قالدۇرسام بولماسمۇ؟» دىگەن ئارزۇ تۇغۇلدى. مەن، ئەلۋەتتە يازغۇچى ئەمەس، ئۇلارنى يېزىپ كىتاپ قىلىپ باستۇرۇش تامايىمۇ يوق. بۇ ئىشتىن ئىككىلا نەرسىنى ئۈمىت قىلىمەن: بىرى، ياش تۆكۈش ـــ ئازاپنى يەڭگىللىتىدۇ دىيىشىدىغۇ، مەنمۇ ئۇلارنى يېزىپ قالدۇرسام، كۆڭلۈمدىكى بۇرۇختۇملۇق ئازراق بولسىمۇ كۆتىرىلىپ كېتەر؛ يەنە بىرى، يولداشلىرىم مېنى «دەرۋىشكە ئوخشايسەن» دىيىشىدۇ، يۇرتۇمدا نۇرغۇن كىشىلەر مەندىن نەپرەتلىنىدۇ. ئۇلار مېنىڭ يازغانلىرىمنى كۆرسە، ئېھتىمال، مېنىڭ ھەقىقى ئەھۋالىمنى چۈشىنەر!
ماڭا بۇ ئەقىلنى ھەدىيە قىلغان ئەدەبىياتقا رەھمەت. مەن يېزىشقا قەتئى بەل باغلىدىم. قەلەم ۋە قەغەز ـــ مېنىڭ سىرداش دوستلىرىم، بىر نەچچە يىلدىن بۇيان روھىمنى تاغدەك بېسىپ كەلگەن قايغۇ-ھەسرەتلىرىمنى سىلەرنىڭ يەلكەڭلەرگە ئارتماقچىمەن، كۆتىرىشكە ھازىرلىنىڭلار.

2

«تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ ئىنقىلاپ» باشلانغاندا ھاياتىمدىكى 17 - باھارنى ئۆزاتقان ئىدىم. قىزىل بايراق ئاستىدا ئۆسۈۋاتقان، ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىر رەھبىرى كادىرنىڭ ئوغلى بولغان مەندەك بىر ئۆسمۈر ئۈچۈن، پارتىيە چاقىرىقى ـــ ئەڭ مۇقەددەس بۇيرۇق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۆزلىرىنى «پارتىيە مەركىزى كومىتېتىنىڭ يولىيورۇغى بىلەن كەلدۇق» دەپ تونۇشتۇرغان خىزمەت گۇرۇپپىسىنى قىزغىن قارشى ئالدىم. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە ئالقاشلىرىم ئېچىشقۇدەك چاۋاك چالدىم، شوئار توۋلاۋېرىپ ئاۋازىم پۈتۈپ كەتتى. چوڭ خەتلىك گېزىت چىقىرىش بولامدۇ، «قارا يىپلار»نى كۈرەش قىلىش بولامدۇ، مۇنازىرە قىلىش بولامدۇ، ھەممىسىدە ئالدىنقىلاردىن بىرى بولدۇم. تارتىپ چىقىرىلغانلارنىڭ سانى كۆپەيگەنسېرى، مەنمۇ ھەيران بولدۇم. لېكىن مېنىڭ ھەيرانلىقىم، ئۇلارنىڭ «دۈشمەن» ئىكەنلىكىگە شەك كەلتۈرۈش ئەمەس، بەلكى: «ياپىر، مەكتۈمىز راستىنلا گېزەندىلەرنىڭ ئۇۋىسىغا ئايلىنىپ قاپتىكەنغۇ» دەپ چۆچۈپ كېتىشتە ئىپادىلەندى.
بۇ كۈنلەردە دادام بەكمۇ ئالدىراش ئىدى. كۈندۈزى كۆرۈشەلمەيتتۇق، ئاخشاملىرىمۇ تولا ساقلاپ ئاخىرى ئۇخلاپ قالاتتىم. ئەتىگەن ئورنۇمدىن تۇرسام، ئۇ يەنە نەگىدۇ چىقىپ كەتكەن بولاتتى. ئاخىرى بىر كۈنى دادامنىڭ قايتىشىنى كۈتۈپ: «بىز كونا دۇنيانى پەيپەن قىلغۇچىلار» دىگەن ماقالىنى ئوقۇپ ئولتۇردۇم. دادام يېرىم كېچىگە يېقىن ئۆيگە قايتتى ۋە ماڭا قاراپ:
ـــ تېخىچە ئۇخلىمايسەنغۇ؟ ـــ دىدىدە، جاۋاپىمۇ كۈتمەستىن بىر كۇرۇشكا سوغاق سۇنى غۇرتىلدىتىپ ئىچىۋېتىپ، ئۆزىنى كارۋاتقا تاشلىدى.
ـــ مىجەزىڭىز يوقمۇ؟ ـــ دىدىم ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ.
ـــ ياق، سەل چارچىغان ئوخشايمەن، ـــ دادام ئېغىر تىنىپ قويدى.
دادام بىلەن پاراڭلاشقۇم، بايا ئوقۇغان ماقالىدىكى چۈشىنەلمىگەن مەسىلىلەرنى سوراپ بىلىۋالغۇم بار ئىدى. چۈنكى، ناھ-

ـىنىڭ پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ناھىـ
يىنىڭ ھاكىمى بولغان دادام نۇرغۇن قېتىم
سىياسى كۇرسلاردا، ھەتتا ئالى پارتىيە
مەكتىۋىدىمۇ مەخسۇس نەزىرىيە ئۆگەنگەن،
نەچچە قېتىملىق سىياسى ھەركەتلەرگە يېـ
تەكچىلىك قىلغان ئادەم ئىدى.

— دادا، بۇ ماقالىنى ئىككى قېتىم
ئوقۇپ چىقتىم، — دېدىم ئۇنىڭغا گېزىتنى
كۆرسىتىپ، — نۇرغۇن يېڭى گەپلەر بار
ئىكەن...

— بالام، ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ
قالدى، ئەمدى ئۇخلايلى، — دېدى دادام
ئۇيقىسىرىغان ئاۋازدا سۆزۈمنى بۆلۈپ.

«بەك چارچاپ كېتىپتۇ، بىچارە، — دەپ
ئويلىدۇم مەن، — دېمىسىمۇ، ئۇنىڭغا ئوڭايمۇ،
بىر ناھىيىنىڭ ئىنقىلاپ ۋە خىزمەتلىرىگە
يېتەكچىلىك قىلىش دېگەن ئويۇن گەپ
ئەمەس. خەير، كېيىنرەك پاراڭلىشارمەن.»

كۆپ ئۆتمەي شەرەپ بىلەن «قىزىل
قوغدىغۇچى» بولدۇم. بىلىكىمدىكى ئوتقاشـ
تەك نۇر چېچىپ تۇرغان يەڭ بەلگىسىگە ھەر
بىر قارىغىنىمدا ۋۇجۇدۇمدىكى ئىنقىلاۋى
جاسارەت تېخىمۇ ئۇرغۇپ تاشاتتى.

كېيىنكى كۈنلەردىمۇ دادام بىلەن
پاراڭلاشقۇدەك پۇرسەت بولمىدى، بىز يەنە
كەمدىن - كەم ئۇچرىشاتتۇق. ئۇ، نېمىشقىدۇ
بىر نەرسىدىن نارازىدەك خاپا كۆرۈنەتتى.
ئۆيگە چارچىغان، بوشاشقان ھالەتتە كېلەتـ
تى - دە، سوئاللىرىمغا قىسقا ۋە مۇجمەل
جاۋاپلارنى بېرىپ، يا ئىشكاپتىكى قېلىن
توملارنى ۋاراقلاشقا تۇتۇناتتى، ياكى بولمىـ
سا ئورنىغا كىرىپ يېتىۋالاتتى.

— 3 يىل داۋام قىلغان «4 نى
ئېنىقلاش»نى يېڭىلا ئاياقلاشتۇرغان ئىدۇقـ
قۇ، — دېدى ئۇ بىر قېتىم گويا ئۆز ئۆزى
بىلەن سۆزلەشكەندەك بولۇپ، — ناھايىتى
ئىنچىكە ئېنىقلىغاندەك قىلىۋىدۇق...

بىر كۈنى مەن مەكتەپتىكى ھەركەت
ئەھۋالىنى سۆزلەشكە باشلىۋىدىم، دادام
ماڭا شۇنداق بىرخىل قىياپەتتە قارىدىكى،
ئىختىيارسىز ھودۇقۇپ، سۆزۈمنى توختىتىـ
ۋالدىم.

— بۇ ئىشلار ھەققىدە مېنىڭمۇ خەۋەـ
رىم بار، بالام، — دېدى دادام ئۇلۇغ ـ
كىچىك تىنىپ، — مەن بىر مەكتەپتىكى
شۇنچىۋالا كۆپ ئوقۇتقۇچىنىڭ پارتىيە ۋە
سوتسىيالىستىك تۈزۈمگە قارشى چىقىشىغا
ئىشەنمەيمەن.

— ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئىقرار قىلىشىـ
تىغۇ؟ — ھەيران بولۇپ سورىدىم
مەن.

دادام ماڭا كەسكىن بۇرۇلدى - دە:

— ئۇلار قانداق ئەھۋالدا ئىقرار
قىلىشتى؟ — دەپ ياندۇرۇپ سورىدى.

مەن ئۇنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەن
ئىدىم.

— ئەلۋەتتە ئوڭايلا ئىقرار قىلىشقىنى
يوق، — دېدىم كىچىك ئەزىمەتلەرگە خاس
قىزغىنلىق بىلەن مۇنازىرىلىشىپ، — ئاخىر،
ئەكسىيەتچىلەر ئەڭ ئاخىرىغىچە جان
تالىشىدىغۇ، ئىنقىلاپ — مېھمان چاقىرىش،
زىياپەت بېرىش ئەمەس - تە.

— ھوي، سېنى قارا، — دادام چىرايىنى
تۈرۈپ، ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى، —
بالام، سەن تېخى كىچىك، نادان. سەن
تېخى تۇرمۇشنىڭ بەك مۇرەككەپلىكىنى،
مۇنداق پەۋقۇلئاددە مەزگىلدە نۇرغۇن ئىشـ
لارنىڭ ئارىلىشىپ كېتىدىغانلىقىنى چۈشەنـ
مەيسەن. مەن ياخشى كىشىلەرگە ئۇۋال
بولمىسىدى، دەپ قايغۇرۇۋەمەن، — ئاندىن ئۇ
بىردىنلا ئالدىمدا توختاپ كۆزۈمگە مىختەك
تىكىلدى، — بالام، ئۇستازلىرىڭغا ئۇۋال

بولۇدىغان ئىشلارنى قىلما، ئۇقتۇڭمۇ؟!

مەن راستتىن گاڭگىراپ قالدىم. ئەقلىمگە كەلگەندىن بېرى پارتىيىگە شەرتسىز ئەگىشىش ھەققىدە تەربىيە بېرىپ كەلگەن بۇ پىشقەدەم كوممۇنىست ئەمدى نېمىشقا مۇنداق مۇجمەل گەپلەرنى قىلىدىغاندۇ؟ بۇ سۆزلەرنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ مەن «16 ماددا» نى تەكرار ئوقۇغان، رەھبەرىي كادىرلارنىڭ 4 خىلغا بۆلۈنىدىغانلىقىنى سۇدەك يادلىۋالغان ئىدىم. بىراق، ھېچقاچان ئۆز دادامنى 1 ـ خىلدا ئەمەس، دەپ تەسەۋۋۇرمۇ قىلمىغان ئىدىم. دىمىسىمۇ ئۇنى 1 ـ خىل دېمەسكە قانداق ئاساس بار؟ ئۇ كېچە ـ كۈندۈز پارتىيە ئىشلىرى ئۈچۈن، يېڭى جەمئىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلغان تۇرسا...

مەن كېچىچە كىرپىك يۇمماي ئويلىغان بولساممۇ، كۆڭلۈمدىكى تۈگۈنلەر يېشىلمىدى، ئەمما ۋۇجۇدۇمدا ھامان ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ تۇرغان ئىنقىلاۋىي قىزغىنلىق ئالدىدا دادامنىڭ ھېلىقى سۆزلىرى گويا قورقانچاقلارنىڭ كۈچسىز ئىڭگىرىشى، گالۋاڭلارنىڭ چۈشىنىكسىز غودۇڭشىشىغا ئوخشاش بولۇپ تۇيۇلدى. «مەيلى، ئۇ ھازىرچە غودۇڭشۇپ يۈرسىمۇ، كېيىن بەرىبىر چۈشىنىۋالىدۇ. ئەمدىكى نۆۋەت ــ بىز كىچىك ئەزىمەتلەرنىڭ. بىز كونا دۇنيانى گۇمران قىلىپ، يېڭى دۇنيا يارىتىمىز!...»

ئۇزۇن ئۆتمەي «قىزىل قوغدىغۇچىلار» ۋەكىلى بولۇپ «ئىنقىلاب تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش» ئۈچۈن پايتەختكە يۈرۈپ كەتتىم.

×

تيەنئەنمېن مەيدانىنى ھاياجانلىق ياشلىرىمىز بىلەن يۇيۇپ، تېخىمۇ زور غەيرەت ـ جاسارەتكە تولۇپ، شەھىرىمىزگە قايتىپ كەلگەن كۈنىمىز ھېلىمۇ ئېسىمدە: بىز چۈشكەن ماشىنا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ئالدىدا توختىغاندا، كوچا ئادەملەر دېڭىزىغا ئايلانغان ئىدى. بىراق، مەن قارشى ئالغۇچىلار ئارىسىدا دادامنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرەلمىدىم. ئۆيگە كەلگىچە ئۇچراشقان تونۇش كىشىلەرنىڭ بىر قىسىما قاراشلىرى، مېنى كۆرسىتىپ بىر ـ بىرى بىلەن كۇسۇلداشلىرى كۆڭلۈمگە ئەندىشە سېلىپ قويدى. ئۆيگە كەلسەم، ئىشىك قۇلۇپلاغلىق تۇرۇپتۇ. يېنىمدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ ئىشىكنى ئاچتىم ۋە بوسۇغىدىلا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم: ئۆي ئىچى ئادەم چۆچىگۈدەك ۋەيرانە ئىدى. يوتقان ـ كۆرپىلەر سۆكۈلۈپ، ھەتتا پاختىلىرىمۇ تىتىلىپتۇ. ساندۇق، چامىدانلار ئېچىلىپ، كىيىم ـ كېچەكلەر قالايمىقان تاشلىنىپتۇ. ئىشكاپتىكى كىتابلار پولغا چېچىلىپتۇ...

مەن لېۋىمنى قاتتىق چىشلەپ بوسۇغىدىلا ئولتۇرۇپ قالدىم. مېڭەمنى تەگسىز خىياللار ئۆز ئىلكىگە ئالدى... بىر چاغدا قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە:

ــ ۋۇي، بۇ بىزنىڭ كىچىك باتۇرىمىز ئادىلغۇ، سالامەت كەپسەن، ئۇكام! ــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

بېشىمنى كۆتەردىم. يېنىمدا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشخانا مۇدىرى سايىم ئالتۇن چىشلىرىنى پاقىرىتىپ، كۈلۈپ تۇراتتى.

ــ ھە، كىچىك باتۇر، ــ دېدى ئۇ قىزغىنلىق بىلەن يەلكەمنى تۇتۇپ، ــ ئىنقىلابنىڭ ئۇچىغى بولغان قىزىل پايتەختنى كۆرۈپ كەلدىڭ ـ دە، تازا تەلەيلىك ئىكەنسەن جۇمۇ...

سايىم ئاغزى بېسىلماي مېنى بىر ھازا ماختىغاندىن كېيىن، يەنە بىر مۇنچە

سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى. ئەگەر بىر سائەت بۇرۇنقى ۋاقىت بولغىنىدا مەنمۇ قىزغىنلىق بىلەن جاۋاپ بەرگەن بولاتتىم، ئەمما هازىر ئۇنى جاۋاپسىز قالدۇرۇپ:

— تاغا، ئېيتىڭا، دادامغا نىمە بولدى؟ — دەپ سورىدىم. ئەسلىدە «تارتىپ چىقىرىلدىمۇ؟» دىمەكچى ئىدىممۇ، بىراق ئۇنىڭغا تىلىم بارمىدى.

سايىمنىڭ چىرايىدا گويا مۇشكۈل بىر ئىشقا دۇچ كەلگەندەك ھەسرەتلىك ئىپادە پەيدا بولدى، ئاندىن ئالدىرىماي تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، بىر-ئىككى شورىغاندىن كېيىن:

— ساڭا نىمە دىسەم بولار، ئۇكام شۇمخەۋەرنى ئېيتىشقا تىلىم بارمايدۇ، — دىدى.

يۈرىگۈم «جىغ» قىلىپ كەتتى، كۆڭلۈمگە يېقى ۋە تېخىمۇ دەھشەتلىك گۇمان چۈشتى.

— نىمە، دادامنىڭ هاياتى...

— ياق، ياق، ئۇنى خۇدا كۆرسەتمىسۇن، ئۇكام، — سايىم ئالدىراپ سۆزۈمنى بۆلدى، — هاكىم ساق-سالامەت، لېكىن...

— نىمە ئەھۋال بولدى زادى؟ تېزرەك ئېيتىڭا، — دىدىم مەن ئۇنىڭ قولىغا يېپىشىپ، — ياكى تارتىپ چىقىرىلدىمۇ؟

سايىم ئېچىنغان قىياپەتتە:

— ھەئە، — دەپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— نىمە جىنايەت بىلەن؟

— مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋىغا قارشى تۇرغان دىگەن گەپ بىلەن. مېنىڭچىمۇ، زادى ئىشەنگۈم يوق. ناۋادا بۇ گەپلەر راست بولسا، هاكىمنىڭ تەقدىرى بەك ئېغىر بولۇدۇ، ئۇكام.

بېشىم پىقىراپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى. گويا ئاللىقانداق بىر رەھىمسىز قول يۈرۈگۈمنى ئامبۇر بىلەن قىسقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. بىردىنلا ھەركەت باشلانغان ۋاقىتتىكى دادامنىڭ بىنورمال كەيپىياتى ۋە مۇجمەل سۆزلىرى ئېسىمگە كەلدى-دە، ئىختىيارسىز هالدا:

— ھە، شۇڭا ھىلىقىدەك سۆزلەرنى قىلغان ئىكەن-دە، — دەپ تاشلاپتىمەن.

— نىمە دىدىڭ؟ — دىدى سايىم ئالدىراپ.

مەن تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن دادامنىڭ ھىلىقى چاغدىكى سۆزلىرىنى قىسقىلا ئېيتىپ بەردىم.

— مۇنداق دىگىن، — دىدى سايىم ئويلانغان هالدا، — بىلەمسەن، هاكىم بىلەن ئاشۇ تارتىپ چىقىرىلغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئاللىقانداق سىرلىق مۇناسىۋىتى بولۇشى مۇمكىن دىگەن گەپلەرمۇ بار. ھەي، ئىشقىلىپ، تازا چاتاق بولدى-دە.

سايىم بۇ سۆزلەرنى ئېچىنغاندەك تەلەپپۇزدا ئېيتقان بولسىمۇ، لېكىن دادامنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن ئەيىپنى ئىنكار قىلمىدى. مىڭگەمنى قاراڭغۇ تۇمانلار قاپسىۋالدى.

— دادام راستىن شۇنداق جىنايەتلىك بولغىمىكىنمىدۇ؟ — دىدىم بىردەمدىن كېيىن گويا ئۆز-ئۆزەم بىلەن سۆزلەشكەندەك، — ھىچ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ...

تۇيۇقسىز ئىشىك قاتتىق تېپىلىپ جالاقلاپ ئېچىلىپ، ئۆيگە ئىككى ئادەم كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ بىرى ناھىيىلىك پارتكومدا، يەنە بىرى ھۆكۈمەتتە ئىشلەيتتى.

— سەن شۇمتەك، داداڭنىڭ جىنايەتلىرىنى ئاغدۇرماقچىمۇ؟ — پارتكوم خادىمى ھوشۇر ئەلىپازدىنى بۇزۇپ ۋاقىرىدى، —

بىلىپ قويى، ناھىيەمىزدىكى بۇ چوڭ يولۋاسنى تۇمشۇغىدىن ئىلىۋالدۇق، ئەمدى پۈرولېتارىياتنىڭ تۆمۈر مۇشتىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

— داداڭنىڭ جىنايەتلىرى ھەددى-ھېساپسىز! — ناھىيىلىك ھۆكۈمەت كادىرى قۇددۇس سومكىدىن بىر توپ ماتېرىيالنى چىقىرىپ كۆزۈمگە تەڭلىدى، — مانا، كۆردۈڭمۇ، بۇلار داداڭ ئۈستىدىكى ماتېرىياللارنىڭ يۈزدىن، ياق، مىڭدىن بىرى. ئەمدى سەن ئۈچۈن پەقەت بىرلا چىقىش يولى بار. ئەكسىيەتچى دادىڭدىن ئۈزۈل-كېسىل چەك-چېگرا ئايرىشىڭ، ئۇنىڭ جىنايەتلىرىنى تولۇق پاش قىلىشىڭ لازىم. تەتۈر يول تۇتساڭ، يەنچىپ تاشلايمىز!

بىر سائەتتىن بېرى بولۇۋاتقان ئىشلاردىن يۈرۈكۈم مۇجۇلۇپ كەتكەن ئىدى، ھازىرقى سۆزلەرنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشىمنى بىلمەي خېلىغىچە گاڭگىراپ قالدىم. مېنىڭ نەزىرىمدە، كىمكى پارتىيىگە قارشى چىقىدىكەن، ئۇ مېنىڭ دۈشمىنىم ئىدى. شۇڭا، غەزەپ ۋە نومۇستىن ئۆزەمنى يوقىتىپ قوياي دېدىم، كۆزۈمگە ياش كەلدى.

— يولداشلار، — دېدىم مەن بوغۇلۇپ — دادامنىڭ قانداقلىكى مەسىلىسى بولسا، ماڭا چۈشەندۈرۈڭلار. مەن بىر ئىنقىلاۋىي ياش، ماۋجۇشىنىڭ قىزىل قوغدىغۇچىسى. دادام راستىن ئەكسىلئىنقىلاپچى بولسا، مەنمۇ سىلەر بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قارشى كۈرەش قىلىمەن.

— كۆز-ياشلىرىڭ بىلەن بىزنى ئالدىيالمايسەن، — دېدى ھوشۇر گۆكىرەپ، — يولداش قۇددۇس، «ئالا ئېنەكنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق» دەپتىكەن، شۇڭا بۇنىمۇ ھازىردىن باشلاپ ئايرىم ئۆيگە سولاپ، مەسىلە تاپشۇرغۇزساق دەيمەن، بولمىسا دادىسىنىڭ شېرىكلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىۋالىدۇ.

قۇددۇسمۇ بۇ پىكىرگە دەرھال قوشۇلدى-دە، ئىككىسى مېنىڭ ئالدىمغا كەلدى.

— يولداشلار، توختاڭلار، — باياتىن بېرى بىر چەتتە قاراپ تۇرغان سايىم ئالدىراپ ئۇلارنى توستى، — ئادىل تېخى سەپەردىن يېڭىلا كەلدى، راستىن ئەھۋالنى ئۇقمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە «16 ماددا» دا ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەركەتنىڭ ئاخىرىغا قالدۇرۇش كېرەك، دېيىلگەن ئەمەسمۇ. مېنىڭچە، ئادىل ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ سۆزىنى ئاڭلايدۇ.

ھوشۇر بىلەن قۇددۇس بىر چەتكە بېرىپ قۇلاق قېقىشتى.

— خەير، بوپتۇ، «16 ماددا» نىڭ گېپى چىقىپ قالدى. بىز ئىنقىلاپچىلار سىياسەت بويىچە ئىش قىلىمىز، — دېدى ھوشۇر يۇڭلۇق قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، — بىزنىڭ ۋاقتىمىز يوق. بۇنىڭغا سىز چۈشەندۈرۈڭ، كەچكىچە ئوبدان ئويلانسۇن.

ئۇلار ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئارانلا تۇتۇپ تۇرغان كۆز ياشلىرىم توغىنى ئېلىۋېتىلگەن ئېرىق سۈيىدەك بىراقلا ئېتىلىپ چىقىپ، ئىككى مەڭزىمنى يۇدى. بېشىمنى چاڭگاللىغىنىمچە بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدىم، يۈرۈكۈمنى غەزەپ، ئازاپ ۋە ئېچىنىش تۇيغۇلىرى ئامبۇردەك قىسماقتا ئىدى. قېنى، مېنىڭ ئارزۇ-ئىستەكلىرىم؟ قېنى، مېنىڭ تيەنئەنمېن مەيدانىدا قىزىل كىتابچىنى پۇلاڭلىتىپ، ياش تۆكۈپ تۇرۇپ بەرگەن قەسەملىرىم؟ مەن بۇ ئىنقىلاپتا ئاتا-ئانامنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئەڭ كۆپ تۆھپە قوشماقچى ئەمەسمىدىم! بىراق، مەن ئەگەشمەكچى بولغان دادام ئاللىقاچان ئاينىپ ئۆزگىرىپ كەتكەن گېپىدە ئىكەنغۇ؟ مۇنداق ئادەمنىڭ

www.uyghurkitap.com

بالىسىغا ئەمدى كىممۇ ئىشىنىدۇ؟ تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى! ئەمدى نېمە قىلىشىم كېرەك؟

مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ سايىمغا قارىدىم. ئۇ گويا مېنىڭ قانغىچە يىغلىۋېلىشىمنى كۈتكەندەك، ئىندىمەستىن تاماكا چېكىۋاتقان ئىكەن.

— تاغا، ئېيتىڭا، ئەمدى مەن نېمە قىلاي؟

سايىم يېنىمغا كېلىپ، ياندىشىپ ئولتۇردى.

— روھىڭنى چۈشۈرمە، ئۇكام، — دېدى ئۇ قولىنى مۈرەمگە قويۇپ، — سەن تېخى ياش، قەلبىڭ تېخى پاك، سېنى قۇتقۇزۇۋالغىلى بولىدۇ. ھاكىمنى مۇنداق قىلار دەپ كىممۇ ئويلىغان؟ ئۆزگە قىلدى - دە. ئامالىمىز قانچە؟ ئەمدىكى گەپ سېنىڭ ئىستىقبالىڭ ئۈستىدە ئويلىنىش...

— مەندە ئەمدى قانداق ئىستىقبال قالدى؟ — دېدىم ھەسرەت بىلەن.

— ئۇكام، ھەر كىشىنىڭ ئىستىقبالى ئۆز ئىلكىدە، ئوتىنى كىم تۇتسا، شۇنىڭ قولى كۆيىدۇ. راست، داداڭنىڭ مەسىلىسى تۈپەيلىدىن ساڭا گۇمان بىلەن قارايدىغانلارمۇ يوق ئەمەس، لېكىن كۆپچىلىك ساڭا ئىشىنىدۇ. بىراق، راستىنى ئېيتىش كېرەك، كۆپچىلىكنىڭ ئىشەنچىسىنى ئاقلاش ئۈچۈن ئەمدى ساڭا تېخىمۇ كۆپ كۈچ چىقىرىشقا توغرا كېلىدۇ، خىزمەت كۆرسىتىشىڭ كېرەك.

بۇ ئادەم بالىلىق چېغىمدىن باشلاپلا ماڭا ئامراق ئىدى. مانا ھازىرمۇ بېشىمغا ئېغىر مۈشكۈلچىلىك چۈشكەندە، يەنە شەپقەت قولىنى ئۇزىتىۋاتىدۇ.

— تاغا، سىز ماڭا مەسلىھەت بېرىڭ، نېمە دېسىڭىز شۇنى قىلىمەن، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا ئىلتىجا بىلەن تىكىلىپ.

— بايىقىلارنىڭ ئەلپازىنى كۆردۈڭ، — دېدى سايىم بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ، — دېمىسىمۇ، ھازىرقى ئىنقىلاپ بۇرۇنقىلارغا ئوخشىمايدىكەن. شۇڭا قانچە ئىچىڭ ئاغرىسىمۇ...

مەن قەتئىي قارارغا كەلگەن ئىدىم.

— دادام خەلق بىلەن دۈشمەنلەشكەن ئىكەن، ئۇنىڭغا ھەرگىز ئىچىم ئاغرىمايدۇ، — مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم، — مېنىڭ ئەمدى ئۇنداق دادام يوق، دادامۇ - ئانامۇ پارتىيە، ئىنقىلاۋىي ئامما!

— يارايسەن! — سايىممۇ ئورنىدىن تۇردى، — ساڭا ئىشىنىپ خاتا قىلماپتىمەن، ئۇكام، ھازىرقى ۋاقىتتا ۋەزىيەتنى توغرا ئىگىلەش ھەممىدىن مۇھىم. شۇڭا مۇنداق بولسۇن: سەن بۈگۈنلا ئىككى پارچە ماتېرىيال ياز، بىرى ھازىرقى پوزىتسىيەڭ، يەنە بىرى، داداڭنىڭ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»غا نارازى بولغان سۆز - ھەرىكەتلىرىنى پاش قىلىدىغان ماتېرىيال بولسۇن.

— يازىمەن! — دەپ جاۋاب بەردىم ھېچ ئىككىلەنمەستىن.

— بارىكاللا، مەن سېنىڭ ئىستىقبالىڭغا چوقۇم كېپىل بولىمەن! — دېدى سايىم مۈرەمگە قېقىپ.

×

كۈنلەر شامالدەك تېز ئۆتۈپ، 11 - ئاي يېتىپ كەلدى. مەن دادام ئۈستىدە خېلى كۆپ ماتېرىياللارنى يازدىم، ئاڭلىغان، كۆرگەن، ھېس قىلغانلىرىمدىن بىرسىمۇ قالمىدى. يەنە چوڭ - كىچىك يىغىنلاردا مۇنبەرگە چىقىپ ھارغىچە سۆزلىدىم. نۇتۇق سۆزلىگەن چاغلىرىمدا كىشىلەر ماڭا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئەندىشە بىلەن قارىشاتتى، شوئار توۋلىغان چاغلىرىمدا ئاز ئادەمنىڭ ئەگىشىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم، چاۋاكلارمۇ كۈچسىز

ئاڭلىناتتى. بەزى ساۋاقداشلىرىم ۋە تونۇش-بىلىشلەر نىمىشقىدۇر مەندىن ئۆزىنى قاچۇرۇدىغان بولۇۋېلىشتى. ئەمما مەن بەرگەن قەسەملىرىمنى، ئىستىقبالىمنى ئويلاپ، مۇنداق سۇس مۇئامىلىلەرگە پىسەنت قىلمىدىم. بىر قانچە تايانچى ئىنقىلابچىلار بولسا، ماڭا تېخىمۇ ئېتىۋار بىلەن قارىشاتتى. «گېزەندىلەر»نىڭ ئائىلىلىرىنى بۇرۇنقى ئۆيلىرىدىن يۆتكەپ، تاشلاندۇق خارابە ئۆيلەرگە كۆچۈرۈشكەن بولسىمۇ، مەن بۇرۇنقى ئازادە ئۆيىمىزدە تۇرۇۋەردىم. دادامنىڭ مۇئاشىنىمۇ ماڭا تولۇق بېرىپ تۇردى. ھىلىقى ئاچچىقى يامان ھوشۇر بىلەن قۇددۇسمۇ ئەدەي مېنى دائىم ماختايدىغان بولۇشتى. دادامنىڭ ئۈستىدە بىر قانچە قېتىم كۈرەش، پىپەن يىغىنلىرى ئېچىلغان بولسىمۇ، لېكىن نىمىشقىدۇ ئۇنى نەق مەيدانغا ئېلىپ چىقمىغاچقا، بىر قېتىممۇ كۆرمىدىم. بەزىدە ئۇنى كۆرگۈممۇ كېلىپ قالاتتى. ئەمما شۇ ھامان يەنە سايىمنىڭ تەربىيىسىنى ئېسىمگە ئېلىپ: «مۇنداق ئۇششاق بۇرژۇئازىيىچە ھېسسىياتقا يول بەرمەسلىكىم كېرەك» دەپ ئۆزەمنى جىملەيتتىم. بىراق، قانچە قىلسامۇ، مۇنداق «ھېسسىيات»تىن ئوڭاي قۇتۇلالمىدىم. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى دادامنىڭ ياخشى دەپ قارىلىدىغان بەزى ئىشلىرى، ماڭا بولغان مېھرىۋانلىقلىرى كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ، يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن بىر خىل چىدىغۇسىز ئازاپ ئۇرغۇپ چىقاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئۇزاقىچە ئېغىر ئۇھ تارتىپ چوڭقۇر خىياللارغا غەرق بولاتتىم. سايىم بەك سەزگۈر كىشى ئىدى. ئۇ مېنى شۇنداق ئەھۋالدا كۆرگەندە، ئاستا يېنىمغا كېلىپ مۈرەمنى سىلايتتى-دە، مۇلايىم ئاۋازدا تەربىيە بېرەتتى:

— مېھرىڭنى ئۈزەلمەيۋاتامسەن؟ روھىي دۇنيادىكى ئىنقىلاپ مۇشۇنداق بولىدۇ، ئۇكام. لېكىن بىلىشىڭ كېرەككى، ھەقىقىي ئىنقىلابچى بولۇش ئۈچۈن ھەر قانداق شەخسىي ھىس-تۇيغۇلاردىن ئادا-جۇدا بولۇش لازىم. مەن ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ ساڭا بولغان ئىشەنچىسىنى يەردە قويماسلىقىڭنى ئۈمىت قىلىمەن.

مەن مۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلىغاندا سايىمغا چىن كۆڭلۈمدىن قايىل بولاتتىم. بۇ ئادەمنىڭ سىياسىي سەزگۈرلىكى ھەقىقەتەن يۇقۇرى ئىكەن. مېنىڭ ئارزۇيۇممۇ دەل شۇنداق ئادەم بولۇش ئەمەسمۇ؟ مەن ئۇنىڭغا شەك-شۈبھىسىز ئەگەشسەم بولغۇدەك...

بىر كۈنى ئۇ مەن بىلەن يەنە سۆھبەتلەشتى:

— داداڭ گىرانىت كاللىسى بىلەن خۇدانىڭ دەرگاھىغا كېتىشنى خالىسا كېرەك، — دېدى ئۇ ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىپ.

— نىمە، ئۇ ھازىرمۇ جاھىللىق قىلىۋاتامدۇ؟ — ئالدىراپ سورۇدۇم مەن.

— شۇنى دىمەمسەن، ھەتتا سەن پاش قىلغان مەسىلىلەرگىمۇ ئىقرار ئەمەس.

«ھەي، بەزى ئادەملەر نىمە دېگەن تېز ئۆزگىرىدۇ-ھە؟ — دەپ خورسىندىم مەن، — دادامنىڭ بۇرۇنقى ياخشى ئىشلىرىمۇ بىر خىل ساختىپەزلىكمۇ تېخى. ئۇنىڭ ئۆتمۈشتە گومىنداڭغا قارشى كۈرەشكەنمەن، دېگىنىمۇ گۇمانلىق بولسا كېرەك. راست، ئانام ئۆلۈپ كەتكەن يەردە، دادام قانداق ساق قالغان بولغىيدى؟...

خىيالىمغا تۇنجى قېتىم كىرىپ كەلگەن بۇ گۇمان دادامغا بولغان غەزىۋىمنى تېخىمۇ ئۆرلەتتى-دە:

— مەن پاش قىلغان مەسىلىلەرگە تىنىۋېلىشى مۇمكىن ئەمەس! — دەپ ۋاقىرىۋەتتىم.

— ناھايىتى توغرا ئېيتتىڭ! — سايىم

ميڭىشتىن توختىدى، — ئەسلىدە بىز هاكىمنىڭ پۈت - قولىنى بالدۇرراق ئادالاپ، ھەممىدىن بۇرۇن ئازات قىلماقچىدۇق. قارىغاندا، بۇ مۇمكىن ئەمەس ئوخشايدۇ. راستىمنى ئېيتسام، دادالڭ ئۈچۈن مەن سەندىنمۇ بەكرەك ئېچىنىمەن، ئۈكام ... قارا، بىز ئۇنىڭغا يەنە ياردەملىشەيلى، مېنىڭ مۇنداق خىيالىم بار: نىمىلا بولمىسۇن، سەن ئۇنىڭ ئۆز بالىسى بولغاچقا، يۈزمۇ - يۈز سۆزلەشسەڭ رەت قىلالماس، شۇڭا سەن بۈگۈن ھوشۇر ۋە قۇددۇسلار بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا بىرىپ، نەسىھەت قىلساڭ قانداق؟

دادامدىن قانچە نەپرەتلەنسەممۇ، لېكىن ئۇنى يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ سوراق قىلىشنى ئويلاپمۇ كۆرمىگەن ئىدىم. شۇڭا دەماللىققا بىر نەرسە دېيەلمەي قالدىم.

— نىمە، جۈرئەت قىلالمايۋاتامسەن؟ — دىدى سايىم ماڭا مەززەتەك تىكىلىپ.

شۇ ئىشقا بۇيرۇغانلىغى ئۈچۈن سايىمدىن تۈنجى قېتىم سەل كۆڭلۈم قالغان بولسىمۇ، ئامالسىز ھالدا:

— نىمىشقا جۈرئەت قىلالمايتتىم، بارىمەن! — دىدىم.

— يارايسەن! — دىدى ئۇ يەنە ماختاپ، — ئۈكام، قارا، ئىنقىلاپنىڭ مېھمان چاقىرىش، زىياپەت بىرىش ئەمەسلىگىنى ئۆزەڭمۇ بىلىسەن. ھاكىم جاھىللىق قىلغانلىقتىن ئادىما غەزەپلىنىپ ئانچە - مۇنچە قول تەككۈزۈپ قويۇپتۇ. بىز ئۇقتاندىن كېيىن ئۇلارنى قاتتىق تەنقىت قىلدۇق. سەن بۇ ئىشلارنى توغرا چۈشىنەرسەن - ھە؟!

مۇنداق بولۇشىنى بۇرۇنلا كۆڭلۈم تۇيغان بولسىمۇ، بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرۈگۈم «جىغ» قىلىپ كەتتى. ئەمما ئەمدى يېنىۋېلىشقا بولمايتتى. مەن لېۋىمنى چىشلىگەن ھالدا يۈرۈگۈمدىكى ئەنسىزچىلىكنى بېسىشقا تىرىشتىم.

×

شۇ كۈنى كەچتە ھوشۇر ۋە قۇددۇسلار بىلەن دادام سولانغان ئۆيگە قاراپ ماڭدۇق. ئېيتىشلىرىچە، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قورۇسى گومىنداڭ ۋاقتىدا قورچاق ساقچى ئىدارىسى بولغان ئىكەن، ئارقا تەرەپتىكى تامغا يانداپ سېلىنغان كونا ئۆيلەر ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ ئادەم سولايدىغان ئۆيلىرى ئىكەن. ئازاتلىقتىن كېيىن بۇ ئۆيلەرنىڭ بەزىلىرى تاشلىنىپ، بەزىلىرى كونا نەرسىلەرنى قويۇدىغان ئامبار قىلىنغان ئىدى. ئارىدىن 17 يىل ئۆتۈپ، بۇ ئۆيلەر يەنە يېڭىۋاشتىن خىزمەتكە ياراپ قاپتۇ. يەنى ناھىيىلىك پارتكوم بىلەن خەلق ھۆكۈمىتى ۋە قىسمەن ئىدارە - جەمئىيەتلەردىكى تارتىپ چىقىرىلغان گېزەندىلەر ئەنە شۇ ئۆيلەرگە قامىلىپتۇ.

تەقدىر بەزىدە ھەققەتەن كىشىلەر بىلەن ئويناشسا كېرەك، ئازاتلىقنىڭ ھارپىسىدا ئانام شۇ ئۆيلەرنىڭ بىرىگە قامىلىپ، شۇ يەردە ئېتىپ تاشلانغان ئىكەن، قىسمەت 17 يىلدىن كېيىن دادامنىمۇ ئانام سولانغان ئۆينىڭ نەق ئۆزىگە مەھبۇس سۈپىتىدە ئەكىلىپ تاشلاپتۇ.

بىز دادام سولانغان ئۆينىڭ يېنىغا بارغاندا، گۈزەتچىلىك قىلىۋاتقان كىشى ماڭا ھەيران بولۇپ قارىدى - دە، ئىندىمەستىن ئىشىكنى ئېچىپ بەردى ۋە چىراق ياقتى. بىز كىرگەندە دادام بۇلۇڭدىكى چۈشەك ئۈستىدە ئىشىككە ئارقىسىنى قىلىپ ياتقان ئىكەن. ئۇ مۇنداق كىرىپ - چىقىشلارغا كۆنۈپ قالغان بولسا كېرەك، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپمۇ قارىمىدى. مەن بۇ ئارىدا ئۆي ئىچىگە نەزەر تاشلاپ ئۈلگۈردۈم: ئۆيدە بۇلۇڭدىكى چۈشەك ۋە ئىشىك يېنىدىكى ھاجەت دېسىدىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىدى. زەي ۋە سېسىق پۇراق بىخىپ تۇراتتى. يۈرۈگۈم گويا

www.uyghurkitap.com

كۆكرەك قەپەزىمنى تېشىپ چىقىپ كەتكۈدەك تېز ۋە قاتتىق ئۇرۇشقا باشلىدى.

— ئورنىڭدىن تۇر، گېزەندە! — دەپ ۋاقىرىدى ھوشۇر.

دادام ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارىدى-دە، مېنى كۆرۈپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن خۇددى يېڭىلا ھۇشىغا كەلگەن كىشىدەك ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

— ئوغلۇم ئادىل! — دېگىنىچە ماڭا قاراپ ئېتىلدى.

مەن دەماللىققا نېمە قىلىشىمنى بىلەمەي قالدىم. قۇددۇس دەرھال بىرىنى دادامنى سىلكىپ توختاتتى.

— جايىڭدىن قىمىرلىما! بىلىپ قوي، بىز سېنى سوراق قىلغىلى كىردۇق! — دېدى ھوشۇر ئۇنىڭغا گۆكرەپ.

پۇت-قولۇم تىترەمەكتە ئىدى. تۆت ئايدىن بېرى بىز تۇنجى قېتىم بىر-بىرىمىزگە تىكىلىپ بىر پەس ئىندىمەي تۇرۇشتۇق. دادامنىڭ چىرايى تونۇغۇسىز ھالدا ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ. ساقاللىرى كۆكسىگە چۈشۈپ، بۇرۇتلىرى ئاغزىنى، چاچلىرى قۇلاقلىرىنى يېپىۋاپتۇ. پەقەت كۆزلىرىلا بۇرۇنقىدەك ئوچقۇن چېچىپ تۇرۇدۇ. شۇ تاپتا كۆڭلۈمدىكى ئۇنىڭغا بولغان غەزەپ-نەپرەتلىرىم نەگىدۇ يوقالغان ئىدى، قەلبىمدە ئېچ ئاغرىتىش، ئېچىنىش ۋە ھەسرەت تۇيغۇلىرى ئۆركەشلەيتتى... ئاردىكى جىملىقنى بىرىنچى بولۇپ دادام بۇزدى:

— ئوغلۇم، — دېدى ئۇ تىترەك ئاۋازدا، — ئەھۋالىڭ قانداق؟ تېنىڭ...

— ئاغزىڭنى يۇم! — ھوشۇر ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، — ئادىل سەندەك گېزەندىنىڭ ئوغلى ئەمەس، ئۇ ماۋ جۇشىنىڭ قىزىل قوغدىغۇچىسى!

قۇددۇس مەسخىرىلىك كۈلۈپ:

— ھەم، ئۆزەڭچە، ئادىل مېنى يوقلاپ كەپتۇ، دەۋاتامسەن؟ بىلىپ قوي، ئىنقىلاۋىي كىچىك باتۇر ئادىل سەندەك گېزەندىدىن ھېساپ ئالغىلى كەلدى! — دېدى.

دادام بىر پەس خىيال سۈرگەندەك جىم بولۇپ قالدى. ئېھتىمال، ئۆزى ئۈستىدە مېنىڭ پاش قىلغانلىرىمنى ئويلاۋاتامدىكىن؟ بۇ خىيال ئېسىمگە كېلىش بىلەن تېنىم شۈركىنىپ، ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئېلىپ قاچتىم.

— بالام، ئۆزەڭنى ئاسرا، — دادامنىڭ تىترەك ئاۋازى مېنى ھۇشۇمغا كەلتۈردى، — ئۈمىتۋار بول، مەندىن ئەنسىرىمە!

بۇ بىر نەچچە ئېغىز سۆز ئىچىمگە قانچىلىك كەڭ، قانچىلىك چوڭقۇر مەنا سىغقان-ھە؟! ئاتا-ئانا مېھرىنى دېڭىزدىنمۇ چوڭقۇر، ئاسماندىنمۇ كەڭ دېيىشىدىكەن، دادام بولسا، مەن ئۈچۈن يالغۇز ئاتىلا ئەمەس، ئانام ھەم ئىدى. بىراق، قۇددۇسنىڭ بىقىنىغا تۈرتىشى، مېنى دادامنىڭ باغرىغا ئۆزەمنى ئېتىشتىن توساپ قالدى.

— نېمە بولدۇڭ، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن! — دېدى ھوشۇر قۇلىقىمغا پىچىرلاپ. قۇددۇسمۇ غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قارىدى. لېكىن مەن گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالدىم.

ئاستا-ئاستا بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كىرگەنلىگىم ئېسىمگە كېلىپ، ئىككى قەدەم كەينىمگە داجىدىم.

— سەن ئۆزەڭنىڭ كىملىگىڭنى ۋە نەدە تۇرۇۋاتقانلىغىڭنى ئۇنتۇما، — دېدىم مەن ئاخىرى ئېغىز ئېچىپ، — ئالدىڭدا ئوچۇق ئېيتىپ قوياي، مېنىڭ سەندەك دادام يوق!

بۇ گەپنى ئاغزىمدىن چىقاردىمۇ، لېكىن يۈرۈگۈم «گۈپ» قىلىپ، توختاپ قالغاندەك بىلىندى. دادامنىڭ چىرايى تاتىرىپ، لەۋلىرى مىدىرلاپ، بېشى پەسكە ئېگىلدى.

براق، ئەمدى ئارقىغا چېكىنىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن ئىلگىرى پاش قىلغان مەسىلىلەرنى بىر- بىرلەپ سورىدۇم، دادامىۇ ھەممىسىگە ئىقرار بولىدى. بىراق، شۇ سۆزلەرنى قىلىشتىكى «ئەكسىلئىنقىلاۋىي غەرەزلىرى» نى قەتئىي رەت قىلدى. مەن «دادام راستىن جاھىل ئۇنسۇر ئىكەن» دەپ بەكمۇ جىلى بولدۇم.

— سېنىڭ مۇنچىلىك جاھىل، كاززاپ ئادەملىگىڭنى ھەرگىز ئويلىماپتىمكەنمەن! — دېدىم مەن ئەلىمىمگە چىدىماي، — ساڭا چىقىش يولى لازىم ئەمەسمۇ؟

— ئوغلۇم، — دېدى دادام تىترەك ئا- ۋازدا، — سېنىڭ خاتىرجەم بولۇشۇڭ ئۈچۈن مەندىن تەلەپ قىلغان ھەممە نەرسىلەرگە ئىقرار قىلىشىم مۇمكىن، لېكىن بۇ ئارقىلىق ماڭا ئوخشاش ناھەق ئەيىپلىنىۋاتقان نۇرغۇن كىشىلەرگە ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان ئۇۋال قىلىش كېلىپ چىقىدۇ، بالام.

— تىلىڭنى تارت! — دەپ ۋاقىرىدى ھوشۇر.

قۇددۇس ئالدىغا دىۋەيلەپ:

— يۇۋاش بولمايدىكەنسەن، كۆرگىلىكىڭنى كۆرۈسەن! — دەپ ۋاقىرىدى.

دادام ئۇلارغا ئالىيىپ قويۇش بىلەنلا كۇپايىلەندى.

راستىنى ئېيتقاندا، ئەمدى سورايدىغان گەپلەرمۇ قالمىغان ئىدى. شۇڭا، ھوشۇر بىلەن قۇددۇس نىمىندۇ كۇسۇرلاشتى-دە، دادامغا يەنە بىر قاتار تەھدىتلەرنى سېلىپ، سوراقنى ئاخىرلاشتۇردى.

ئۇندىن كېيىنكى سوراقلارغا مېنى قات- ناشتۇرمىدى، مەنمۇ چوڭ تەڭلىكتىن قۇتۇل- غىنىمغا خوشال بولدۇم.

3

يىغىن تارقىغاندا يېرىم كېچىگە يېقىنلاپ قالغان ئىدى. ساۋاقداشلىرىمنىڭ مەكتەپتە قونۇپ قېلىش ھەققىدىكى تەكلىۋىنى رەت قىلىپ، ئۆيگە قايتتىم. كېچە قاپ- قاراڭغۇ ۋە سوغاق ئىدى. يولنى قىسقارتىش ئۈچۈن خىلۋەت كوچىغا بۇرۇلدۇم. ئەمما بىر نەچچە قەدەم ماڭمايلا نىمىشقىدۇر كۆڭلۈمگە قورقۇنچ چۈشۈپ، يۈرۈگۈم قاتتىق ئۇرۇشقا باشلىدى، قەدىمىمنى تېزلەتتىم. كونا ئۆيلەرنىڭ خا- رابىسىدىكى دوقمۇشتىن قايرىلىشىمغا نىمىگىدۇر پۇتلىشىپ يىقىلدىم. ئاڭغىچە كۈچلۈك بىر قول يەلكەمدىن دەس كۆتىرىپ تۇرغۇزدى.

قارسام، ئەتراپىمدا تۇمىنى كۆزىگىچە چۆر-
كۈرۈپ كىيىپ، ئاغزىغا ماسكا تارتقۇالغان 3
كىشى تۇرۇپتۇ.

ئۇلار مېنى 100 مېتىردەك نېرىغا ئاپىرىپ، يەنە بىر تامنىڭ دالدىسىغا ئۆتكۈزدى. «ئۆلتۈرۈۋېتەرمۇ؟» دېگەن خىيال كاللامغا كىرىشى بىلەن بەدىنىمدە گويا جان قالمىغاندەك بولدى. ياشاشنى قەۋەت خالايتتىم. «يالۋۇرۇپ باقايمىكىن؟ ئىچى ئاغرىسا، بەلكىم ياش جېنىمغا رەھىم كىلەر...»

— ئاكىلار، ماڭا رەھىم قىلساڭلار...

— ئاغزىڭنى يۇم، مۇناپىق! — بوغۇق ئاۋاز گېپىمنى بۆلۈۋەتتى.

يەنە بىرەيلەن پەس، ئەمما كەسكىن ئاۋازدا سورىدى:

— قىلمىشلىرىڭغا تۆۋە قىلامسەن؟

ياق، بۇلار بولاكچىلار بولمىسا كېرەك. ئۇ چاغلاردا تېخى بىزنىڭ يۇرتتا ئوخشىمىغان كۆزقاراشتىكى تەرەپبازلار تەشكىللار شەكىللەنمىگەن ئىدى، ئۇنداق بولسا، بۇلار زادى كىم؟ مەن بىچارىلەرچە يېلىندىم:

— ئاكىلار، مېنىڭ نىمە گۇنايىم...

— گۇنايىڭنى تېخى بىلمەمسەنا؟ — بوغۇق ئاۋازلىق كىشى ئالدىمغا دىۋەيلەپ كەلدى، — سەن مۇناپىق، داداڭنىڭ بېشىغا قانداق كۈنلەرنى سالغانلىقىڭنى تەن ئالماسەن؟ ئۇ بىچارە، سەن نائەھلىنى بېشىمغا مۇشۇنداق كۈنلەرنى سالسۇن دەپ تاپقانمىدى؟

«ھە، بۇ كىشلەر دادامنىڭ پاش قىلىنمىغان شېرىكلىرى ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدۇم مەن ۋە قورقۇنچىم سەل بېسىققاندەك بولدى. بىراق ئۇلارنىڭ ئەلپازىدىن ئەنسىرەپ، لېۋىمنى چىشلىگىنىمچە جىم تۇرۇشنى ئەۋزەل كۆردۈم.

— ئېيتىقىنا، داداڭنى راستىن ئەكسىلئىنقىلابچى دەپ تونۇمسەن؟

مەن بىرئاز ئويلىنىۋېلىنىپ جاۋاپ بەردىم:

— دادام ئۇلۇغ پرولېتارىيات مەدىنيەت زور ئىنقىلاۋىغا قارشى چىقىپ...

«چاك» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ كۆزۈمدىن ئوت چاقناپ، سول مەڭزىم لاززا قۇيىغاندەك ئېچىشىپ كەتتى، ئىككى قەدەم نېرىغا دەلدۇگۇنۇپ كەتتىم.

— ھۇ دەيۈز! — دېدى بايىدىن بېرى گەپكە ئارىلاشماي تۇرغان 3 ـ كىشى، — سەندەك نائەھلىنىڭ ھايات يۈرگىنىدىن ئۆلگىنى مىڭ ئەۋزەل.

بوغۇق ئاۋازلىق كىشى ياقامدىن ئالدى.

— ئەسلىدە ئىت جېنىڭنى جەھەننەمگە يوللىۋەتسەكمۇ، دەردىمىز چىقمايتتى. لېكىن يەنىلا ئاشۇ بىچارە داداڭنىڭ يۈزىنى قىلىپ، بۇ قېتىم ساق قويىۋېتىمىز. لېكىن ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويايلىكى، بۇندىن كېيىن ھوشۇڭنى تاپمايدىغان بولساڭ، كۆرگىلىكىڭنى كۆرۈسەن!

بايا سوئال سورىغان كىشى ئۇنىڭ قولىنى ياقامدىن بوشىتىپ، سىلىغراق ئاۋازدا سۆزلىدى:

— سەن بەزى يامان غەرەزلىك كىشىلەرنىڭ ئالدىمىغا چۈشۈپ، داداڭغا كۆپ زىيادكەشلىك قىلدىڭ. بىز سېنى ئاگاھلاندۇرۇمىز: يامان يولدىن دەرھال قايت! ناۋادا يەنىلا يامانلارغا يانتاياق بولىۋەرسەڭ، خەلقنىڭ تۈگمەس نەپرىتىگە قالىسەن. ماڭ، ئەمدى ئۆيۈڭگە كەت!

قورقۇش ئۈستىگە گاڭگىراش كېلىپ قوشۇلدى. چۈنكى مۇنداق سۆزلەرنى ئەكسىلئىنقىلابچىلار ئېيتمايتتى.

— ئاكىلار، سىلەر...

— نىمە بېزىرىپ تۇرۇسەن؟ يوقال! —

بوغۇق ئاۋازلىق كىشى يانپىشىمغا بىرنى
تەپتى. مەن يۈگۈرگەن پېتىم ئۇلاردىن
يىراقلاشتىم. ئۆيگە يېتىپ كەلگىنىمدە
ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالاي دىگەن
ئىدى. ئۆزەمنى كارۋاتقا تاشلاپ، بۇقۇلداپ
يىغلىۋەتتىم.

×

ئارىدىن ھەپتە ئۆتتى. بىر كۈنى
ئەتىگەن ئورنۇمدىن تۇرۇشۇمغا سايىم
كىرىپ كەلدى.

— قارىسام، نەچچە كۈندىن بېرى
جىملا بولۇپ كەتتىڭ، — دىدى ئۇ
ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ، — بىرەر يېرىڭ
ئاغرىمىدۇ؟

تاۋىمنىڭ يوقلىغى راست ئىدى.
لېكىن ئۇنىڭ سەۋىۋىنى سايىمغا ئېيتىشتىن
قورقاتتىم.

— بېشىم سەل ئاغرىپ تۇرۇدۇ، —
مەن پىشانەمنى مۇجۇپ قويدۇم.

— دوختۇرغا كۆرۈن، — سايىم
ئالدىرىماي تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇردى، —
قارا، بۈگۈن سەن بىلەن بىر ئىشنى
مەسلىھەتلەشمەكچىمەن. داداڭنىڭ ئالدىغا
كىرىپ يەنە بىر نەسىھەت قىلساڭ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرۈگۈمنىڭ
ئۇرۇشى تېزلەشتى. دادامنىڭ ئالدىغا
كىرىشكە جۈرئىتىمنىڭ يەتمەيدىغانلىغىنى
ھىس قىلدىم.

— خوش بولاي، باشقا ھەر قانداق
ئىشقا بۇيرۇسىڭىز مەيلى، لېكىن مۇشۇ ئىشقا
مېنى قىستىماڭ، — دەپ يالۋۇردۇم.

سايىمنىڭ چىرايى سەل ئۆزگەردى:

— نىمە، مېھرىڭنى ئۈزەلمەيۋاتامسەن؟
يا بىر كىم داداڭ ئۈستىدە ئىنقىلاپ
قىلماسلىق ھەققىدە ۋەز - نەسىھەت قىلدىمۇ؟
ياپىر، بورا ئاستىدا چاشقان قىمىر -
لىغىنىنى سېزىۋالدىغان ئادەم ئىكەنغۇ
بۇ سايىم. يا ھىلىقى ئىشتىن خەۋەر
تېپىپ قالغانمىدۇ؟ مەن دەماللىققا جاۋاپ
بېرەلمەي قالدىم.

— يېقىندىن بېرى سەندە ئۆزگىرىش
بولۇۋاتىدۇ، — دىدى سايىم سۆزىنى داۋام -
لاشتۇرۇپ، — ئۇكام، بىز ئىنقىلاپچىلار
ئۆچۈن قىيمايدىغان ھېچنەرسە بولماسلىغى
كېرەك. ماڭا ئىستىقبال لازىم دەيدىكەنسەن،
ئىنقىلاپ مەيدانىدىن چېكىنمەسلىگىڭ
لازىم.

ئۇنىڭ سۆزلىرى ھەر قاچانقىدەك
ناھايىتى توغرا ئىدى. «ھىلىقى ھادىسىنى
ئېيتايمۇ - يا؟ ... بىراق، ئۇلار ئاڭلاپ
قالسا ...»

سايىمنىڭ تۇيۇقسىز سوئالى خىيالىمنى
بۆلىۋەتتى:

— مۇشۇ بىر نەچچە كۈندىن بېرى
ھاكىمنىڭ نەگە سولانغانلىغى ھەققىدە
سەندىن بىرەرسى گەپ سورىدىمۇ؟

بۇ سوئالنى ئاڭلاپ ھەيران قالدىم.

— ياق، مېنىڭ دادامدىن چەك -
چېگرا ئايرىغانلىغىمنى ھەممە كىشى بىلىدۇ
ئەمەسمۇ.

— ھىم، مۇنداق دىگىن؟ — دىدى
سايىم ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — بوپتۇ،
بايىقى مەسلىھەت ھەققىدە ئويلاپ كۆر.

سايىم سۆزىنى تۈگىتىپلا چىقىپ
كەتتى. مەكتەپكە بارمىدىم. بىر سائەتتىن
كېيىن ھوشۇر بىلەن قۇددۇس كىرىپ
كەلدى.

— ئويلاندىڭمۇ؟ — دىدى ھوشۇر
قاپىغىنى تۈرۈپ.

مەن بۇ ئىشقا زورلىماسلىقىنى
ئېيتتۇدۇم، قۇددۇس بىردىنلا ۋاقىراپ
كەتتى:

— ھۇ، ھارىمى، ئىنقىلاۋىي قوشۇنغا سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان كىچىك گېزەندە! سېنىڭ تىلىڭ باشقا، دىلىڭ باشقا ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىزمۇ بىز!؟

— سېنىڭ بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىشىڭگە ئەمدى ھەققىڭ يوق! — دېدى ھوشۇرمۇ بىر ھازا تىللاپ بولۇپ، — ئۆيدىكى مال - مۈلۈكلەر خەلقنىڭ، ھازىردىن باشلاپ پېچەتلىنىدۇ. يوتقان - كۆرپەڭنى ئېلىپ مەكتۇپكە ماڭ!

مەن تەقدىرىمنىڭ مۇنداق تېز ئۆزگەرگەنلىكىدىن قايغۇرسامىمۇ، بوي ئەگمەسكە ئامال تاپالمىدىم. ئورۇن - كۆرپەمنى تېڭىۋاتقاندا سايىم كىرىپ كەلدى.

— نېمە گەپ بولدى؟ نەگە بارماقچىسەن؟ — دېدى ئۇ ھەيران بولغان ھالدا.

مەن ھېلىقى ئىككىسىگە قارىدىم. ئۇلار سايىمغا ماڭا قوللانغان چارىنى مەلۇم قىلىشتى.

— ھەي، بۇ ئىش توغرا بولماپتۇ، — دېدى سايىم ئەيىبلىگەن تەلەپپۇزدا، — ئادىل يەنىلا بىزنىڭ سەپدىشىمىز. مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇۋەرسۇن.

سايىم مۇلايىم ئاۋازدا ماڭا بىر مۇنچە تەسەللى بەرگەندىن كېيىن، شېرىكلىرىنى باشلاپ چىقىپ كەتتى.

يۈز بەرگەن بۇ ھادىسىلەر توغرىسىدا يېرىم كېچىگىچە ئويلانغان بولسامىمۇ، قانائەتلەنگۈدەك جاۋاپ تاپالمىدىم. قاچان ئۇخلاپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن، يېنىك تۇرتۇشتىن ئويغانغىنىمدا قۇلىقىمغا «تىش» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپ، بىر قول ئاغزىمنى يېنىك توستى.

— ئادىل، قورقما، بۇ مەن — ھاشىم بوۋاك، — دېدى ھېلىقى كىشى پەس ئاۋازدا.

مەن دەرھال بېشىمنى كۆتەردىم - دە، ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزەمنى ئېتىپ يىغلىۋەتتىم.

ھاشىم بوۋام — يار تۇغمەنلىك دىخان بولۇپ، بىز بىلەن ئۇرۇق - تۇققاندەك ئۆتىشىدىغان يېقىن كىشى ئىدى. ئاڭلىشىمچە، ئاتا - ئانام ئازاتلىقتىن بۇرۇن شۇ يېزىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان ئىكەن، مەنمۇ شۇ يەردە تۇغۇلۇپتىكەنمەن. بۇ ئادەم دادام بىلەن دائىم «سەن» لەپ سۆزلىشەتتى. دادامىمۇ ئۇنىڭغا بەك ئامراق ئىدى. مەن يازلىق تەتىللەردە ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ نەچچە كۈنلەپ تۇراتتىم. بېشىمغا كۈن چۈشكەن بۇگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ مېنى يوقلاپ كېلىشى ۋۇجۇدۇمنى سىماپتەك ئېرىتىۋەتتى.

— سەۋر قىل، يىغلىما بالام، خۇدايىم بۇيرۇسا، ھەممە ئىشلار ئوڭلىنىپ كېتىدۇ، — دېدى ئۇ چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن كۆز ياشلىرىمنى سۈرتۈپ.

— چىراق ياقاي، — دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپ.

— ياقما، مەن بۇ ئۆيگە يوشۇرۇن كىردىم، — دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، — مە، چاپىنىڭنى كىيىۋال.

پاختىلىق چاپىنىمنى يېپىنچاقلىدىم. بىر پەس ئاۋازدا پاراڭغا چۈشتۇق.

— بالام، مۇشۇ 2 - 3 كۈندىن بېرى ئۇلار سەندىن داداڭنى سۈرۈشتۈردىمۇ؟

مەن سايىملار بىلەن بولغان ھېلىقى سۆھبەتنى ئېيتىپ بەردىم.

— داداڭ ساق - سالامەت، خاتىرجەم بولغىن، مەن ھازىر شۇنىڭ قېشىدىن كەلدىم.

— نېمە، دادامنى كۆردىڭىزمۇ؟ ئۇ

هازىر قەيەردە؟

— تىنىش، ئاستا پاراڭ قىل، — ھاشىم بوۋام ئىشىكنىڭ يېنىغا بېرىپ بىر پەس قۇلاق سالغاندىن كېيىن، يەنە يېنىمغا قايتىپ كەلدى، — داداڭنى ياخشى ئادەملەر دوزاقتىن ئېلىپ قاچتى. ئۇ ھازىر ناھايىتى ئىشەنچلىك يەردە تۇرۇۋاتىدۇ.

كۈندۈزى سايىمنىڭ مەندىن ئاسماقچىلاپ سوراپ كەتكىنىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدىلا چۈشەنگەندەك بولدۇم.

— مېنى بۇ يەرگە داداڭ ئەۋەتتى. ئۇ سەندىن بەك ئەنسىرەۋاتىدۇ. خۇدايىم قوللاپ، ياخشى تۇرۇپسەن، بالام.

راستىنى ئېيتقاندا، بۇ چاغدا مەن تېخى يەنىلا دادامنى ناھەق ئەيىپلىنىۋاتىدۇ، دېگەن قاراشقا كەلمىگەن ئىدىم، شۇڭا ئۇنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكى ھەققىدە نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قالدىم.

— بالام، سەن راستىن داداڭنى خەلقنىڭ دۈشمىنى دەپ تونامسەن؟ — بوۋاي گويا روھىي ھالىتىمنى پەملىگەندەك سورىدى.

— نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قالدىم، — دەپ كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتتىم مەن، — باشتا ئىشەنمىگەن، ئەمما كېيىن ...

— ھەي بالام، — بوۋاي ئېغىر خورسىندى، — ئەگەر داداڭدەك كىشىلەر خەلققە دۈشمەن بولۇدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئاشۇ خەلق دېگىنىڭمۇ يوق گەپ بولۇدۇ. داداڭ ئۆتمۈشتە مۇشۇ خەلقنىڭ غېمىنى دەپ ئاز جاپا تارتتىمۇ؟ ئازاتلىقتىن كېيىن يەنە ئۇنىڭ ئولتۇرسا - قوپسا ئويلايدىغىنى مۇشۇ خەلقنىڭ غېمى بولدى. بالام، ئەگەر بىزنىڭ كادىرلىرىمىزنىڭ ھەممىسى داداڭدەك بولۇدىغان بولسا، ئالەم گۈلىستان بولاتتى.

بوۋاي سۆزىنى توختىتىپ «نېمە دەيدىكىن» دېگەندەك بىر پەس جىم بولۇپ قالدى.

— ئۇ ئىشلارغۇ ماڭىمۇ ئايان، — دېدىم مەن ئىككىلەنگەن ھالدا، — لېكىن دادام بۇ قېتىمقى ھەركەتكە قارىتا خاتا پوزىتسىيە تۇتتى ئەمەسمۇ؟

— ھەي، بۇ ھەركەتنىڭ بىز دېخانلار چۈشىنەلمىدۇق. ئەمما داداڭنى بەش قولدەك بىلىمىز، ئەگەر بۇ ھەركەت داداڭدەك ئادەمنى يوقىتىمەن دەيدىكەن، ئۇۋالچىلىقتىن باشقا نەرسە بولمايدۇ.

مەن بۇ ئاقكۆڭۈل بوۋايغا «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» نىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا سۆزلەشنى بىھۇدە ھېساپلاپ:

— سايىممۇ ئۇزۇندىن بۇيان رەھبەرلىك خىزمىتى ئۆتەۋاتقان ئادەم، دادام بىلەن كۆپ يىل بىللە ئىشلىدى، شۇنداق تۇرۇغلۇق ئۇمۇ دادامنى دۈشمەن دەپ قارايدىغۇ؟ — دېدىم.

— بالام، ئۇ سايىم دېگەننىڭ رايون باشلىقى بولغان چاغدا، داداڭ تېخى ئۇنىڭغا مۇئاۋىن بولغان. كېيىن ئۇلارنىڭ ئورنى ئالماشتى. ئاندىن داداڭ ناھىيىگە ھاكىم بولدى. سايىممۇ ناھىيىگە يۆتكەلدى - يۇ، ئەمما بىر بۆلۈمگە باشلىق بولالىدى. بىلگەنلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ دائىم: «قۇربانىنى مەن ئۆستۈرگەن، ئەمما ئۇ مېنىڭ ئورنۇمنى تارتىۋېلىپلا قالماي، دائىم چوقامدىن بېسىپ كەلدى. ئۇ بولمىغان بولسا، ھاكىملىق مېنىڭ بولاتتى» دەپ غەيۋەت قىلىپ يۈرۈدىكەن. بالام: «ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە» دېگەن گەپ بار. سەن ئۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كەتمە.

بىر نەچچە كۈندىن بۇيان مېنى

قىيناپ كەلگەن بەزى ئىشلار ئەمدى سەل - پەل ئايدىڭلىشىشقا باشلىدى. دادام توغرىسىدا ئالدىراپ كەتكەنلىكىمگە تونجى قېتىم پۇشايمان قىلدىم.

— داداڭنىڭ ئۈستىدە مەسىلە پاش قىلىنغانلىرىڭمۇ مەيلى، بۇنى ئۇ ھەرگىز كۆڭلىگە ئالمايدىكەن، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ھاشىم بوۋام، — يۈزىدىن - يۈزىگە «مېنىڭ سەندەك دادام يوق» دەپ ئېيتقانلىقىڭ بەكمۇ ئەقىلسىزلىق بولۇپتۇ، بالام. توختا، گېپىمنى بۆلمە. سېنىڭ يۈرۈكۈڭ زىدىلەنمىسۇن دەپ مەنمۇ، داداڭمۇ ساڭا تولۇق ئېيتمىغان. بۈگۈن ئېيتمىسام بولمىغۇدەك: ئازات بولۇشتىن ئىككى ئايدەك بۇرۇن، گومىنداڭچىلار داداڭ بىلەن ئاناڭنى شەھەردىكى بىر تونۇشىنىڭ ئۆيىدە قولغا ئاپتۇ. سەن شۇ ئۆيدە قاپسەن. ئۇ چاغدا تېخى ئەمدىلا 5 ئايلىق بولغان ئىدىڭ. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن بىر رەھىمدىل گۈندىپاينىڭ ياردىمى بىلەن ھەر ئىككىسىلا تۈرمىدىن قېچىپ چىقىپتۇ. ئۇلار باشقا يۇرتقا كەتمەكچى ئىكەن، لېكىن سېنى تاشلاپ كېتىشكە يۈرىكى چىدىماپتۇ. ئاخىرى مەسلىھەت قىلىپ، ئاناڭ شەھەرنىڭ سىرتىدىراق بىر يەردە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپتۇ، داداڭ بولسا، سېنى ئەكىلىشكە مېڭىپتۇ. بىراق، ئۇ سېنى ئېلىپ كەلگىچە ئىز قوغلاپ كەلگەن گومىنداڭچىلار ئاناڭنى يەنە تۇتۇپ كەتكەن ئىكەن. مەرھۇمە شۇ تۇتۇلغانچە قايتىپ چىقمىدى. كېيىن مەن سىلەرنى قازنىغىمغا كولىغان گەمىدە ساقلىدىم. سېنى چوڭ قىلغىچە داداڭنىڭ تارتقان جاپالىرى ئاز ئەمەس. بىز ئۇنىڭغا ئۆيلىنىۋېلىش ھەققىدە قانچە قېتىملاپ مەسلىھەت بەردۇق. لېكىن ئۇ سېنى جېنىدىن ئەزىز كۆرگەچكە، ئۆگەيلەنمىسۇن دەپ باشقا ئۆيلەنمىدى. ئويلاپ باق، سېنى دەپ بىرسى ئەزىز جېنىدىن ئايرىلغان، يەنە بىرى تۇرمۇشنىڭ ھەممە مۇشەققەتلىرىنى كۆتىرىشكە چىدىغان ئاتا - ئاناڭغا ئاشۇنداق جاۋاپ بەرسەڭ بولامدۇ؟ ...

بوۋاينىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ كۆز ياشلىرىم ئېتەكلىرىمنى ھۆل قىلدى.

ئاھ ئانا، ئاھ دادا، مەن سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا يۈز كېلەلمەيمەن. نېمە دېگەن ۋاپاسىز ئوغۇلمەن - ھە!؟ جېنىم دادا، مەن سىزنىڭ بېشىڭىزغا شۇنچە ئېغىر كۈلپەتلەرنى سالدىم. ئەمما، سىز يەنىلا مېنىڭ تەقدىدىرىمدىن ئەنسىرەت ھەسرەت چېكىپسىز. ئۆز ئازاپلىرىڭىز يەتمەسمىدى؟! مەن راستىن تاش يۈرەك، قارا يۈز ئىكەنمەن.

مەن ئۈنسىز ياش تۆكەتتىم، كۆڭلۈمگە بېھساپ دەرت - ئەلەم تولغان ئىدى.

— تاڭ ئېتىپ قالاي دېدى، مەن قايتاي، — دېدى ھاشىم بوۋام ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئەمدى ھايالىسام ئۇلار تۇيۇپ قالىدۇ.

ئۇنىڭدىن زادى ئايرىلغۇم يوق ئىدى. باغرىغا ئۆزەمنى ئېتىپ يەنە يىغلاپ كەتتىم. بوۋاي بېشىمنى سىلاپ، كۆز ياشلىرىمنى ئېرتىپ تەسەللى بەردى.

— مەن دادامنى كۆرۈمەن، ئۇنىڭدىن گۇناھىمنى تىلەيمەن، مېنى باشلاپ بېرىڭ!— دەپ يالۋۇردۇم.

— كۆرۈسەن، ئەمما بۈگۈن ئەمەس، — دېدى ھاشىم بوۋاي، — ھازىر بارساڭ تاڭ ئاتقىچە قايتىپ كېلەلمەيسەن، ئەتىلا ئۇلار سېنى ئىزلىمەي قويمايدۇ. شۇڭا بىر كۈن سەۋر قىل، ئەتە گۈگۈم چۈشكەندە ئات بازىرىغا بار، بىر كىشى سېنى داداڭ بار يەرگە باشلاپ بارىدۇ. تاڭ ئاتقىچە يەنە قايتىپ كېلەلەيسەن.

هاشىم بوۋام خۇشلىنىپ چىقىپ كەتتى. مەن ئورنۇمدا قاققان قوزۇقتەك ئولتۇرۇپ قالدىم.

×

— دادا! ... مەن گەمىنىڭ پاكار ئىشىگىدىن كىرىپلا ئۆزەمنى دادامغا ئاتتىم. ئۇ غۇلىچىنى كەڭ ئېچىپ مېنى باغرىغا باستى. مەن ئۇنىڭ كۆكرىگىگە بېشىمنى قويۇپ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتىم.

— ماڭا قارىغىنا، ئوغلۇم، سېنى ئوبدانىراق بىر كۆرۈۋالاي، — دادام مەگزىمنى ئالقانلىرىغا ئېلىپ چىرايىمغا تويماي قارىدى، كۆز ياشلىرىمنى سۈرتتى، — ئۇلار سېنى راستىن ئازاپلاشمىدىمۇ؟

مەن «ياق» دىگەن مەنىدە بېشىمنى چايقىدىم.

— ئۇھ، كۆڭلۈم ئەمدى ئىزىغا چۈشتى، — دادام ئۇلۇغ - كىچىك تىندى، مېنى باغرىغا بېسىپ، پىشانەمدىن سۆيدى، چاچلىرىمنى پۇرىدى.

بىر تار گەمىدە قىستىلىشىپ ئولتۇرۇشتۇق، شام چىراقنىڭ يورۇغىدا ئاتا - بالا ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە تويماي قارىشاتتۇق. چاچ - ساقاللىرى پاك - پاكىزە چۈشۈرۈۋېتىلگەچكە، دادام ماڭا تېخىمۇ ياداڭغۇ بولۇپ كۆرۈندى. كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ئىڭەك سوڭىگى ۋە قىرلىق بۇرنى چوقچىيىپ قالغان ئىدى، چىرايىدىكى تاياق ئىزلىرى كۆزگە تېخىمۇ روشەن تاشلىناتتى. يۈرۈگۈم ئېزىلىپ يەنە يىغلىۋەتتىم.

— بولدى، ئۆزەڭنى تۇت ئوغلۇم، سەۋىر قىل، — دىدى دادام مۈرەمنى سىلاپ، — مانا، ساق - سالامەت دىدار كۆرۈشتۇق. بۇمۇ بىز ئۈچۈن چوڭ غەنىيمەت.

— دادا، مەندەك ۋاپاسىز ئوغلۇڭىزنى جازالاڭ! — دىدىم مەن چىداپ تۇرالماي، — سىزگە ھەرگىز يۈز كېلەلمەيمەن!

— ھەي، بۇ نىمە دىگىنىڭ، ماڭا قارىغىنا؟ — دادام ئېڭىكىمنى كۆتىرىپ ئۆزىگە قاراتتى. مەن ئۇنىڭ كىرپىكلىرىنىڭ نەملەشكەنلىگىنى، ئەمما چىرايىدا ئىللىق تەبەسسۇم جىلۋىلەنگەنلىگىنى كۆردۈم، — بالام، سەن يالغۇز ئوغلۇم، جىگەر پارەسەن! ئۇنداق گەپلەرنى ھەرگىز قىلما. شۇ تاپتا سېنى ساق - سالامەت كۆرگەنلىگىم ئۈچۈن تارتقان ھەممە دەرت - ئەلەملىرىمنى ئۇنتۇپ كەتتىم.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ يۈرۈگۈم تېخىمۇ ئېزىلدى، ئەگەر دادامنى دىمىسەم، نومۇس كۈچىدىن ئۆلۈۋېلىشقىمۇ تەييار ئىدىم.

— بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ھەرگىز سەندىن كۆرگىلى بولمايدۇ، بالام، — دىدى دادام يەنە تەسەللى بېرىپ، — سەن كىچىك چېغىڭدىن تارتىپ پارتىيىگە، يېڭى جەمىيەتكە سادىق بولۇش، دۈشمەنلەرگە نەپرەتلىنىش تۇيغۇسى بىلەن تەربىيىلەندىڭ، بۇ جەھەتتە مېنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجرىمۇ ئاز ئەمەس، بۇنىڭدىن ھازىرمۇ پۇشايمان قىلمايمەن. ئۇلار مېنى ئەڭ چوڭ دۈشمەن دەپ چۈشەندۈرۈشتى. مەن ئۇتنىڭ ئىچىدە كۆيسەم، سەن تېشىدا كۆيدۈڭ. سېنىڭ ئەھۋالىڭنى مەن ئەلۋەتتە چۈشىنىمەن، بالام ...،

دادامنىڭ كۆڭلى - كۆكسى نىمە دىگەن كەڭ - ھە! ئۇ مېنىڭ قىلمىشلىرىمنى تولۇق بىلگەن تۇرۇقلۇق بىر ئېغىزمۇ يۈزۈمگە سالمىدى.

— بالام، بۇندىن كېيىن مېنى ئىزلەپ كەلمە، — دىدى ئۇ بىر خۇشلىشىدىغان چاغدا، — زۆرۈر ئىش بولسا، ئۆزەم خەۋەر قىلىمەن.

دادامدىن زادى ئايرىلغۇم يوق ئىدى، بىراق بۇ يەردە ئۇنىڭ بىلەن دائىم بىللە تۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتىم. شۇڭا قايتىشقا ئامالسىز رازى بولغان بولساممۇ، لېكىن بۇ تەلۋىنى دەماللىققا چۈشىنەلمىدىم:

ــ نېمىشقا؟ سىزنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرماي چىدالمايمەن، ــ دېدىم.

ــ ياق، بۇندىن كېيىن كېلىشىڭگە قەتئىي بولمايدۇ. سايىمنىڭ سېنى «مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇۋەر» دېگىنىدىن قارىغاندا، كەينىڭگە ئادەم سېلىپ قويغانلىقى ئېنىق. ئۇلار بۇ يەرنى بىلىۋالسا، مېنىڭغۇ كارايىتىم چاغلىق، لېكىن مېنى ھىمايە قىلىۋاتقان بۇ كىشىلەرنى بالاغا قويۇمىز.

ھاشىم بوۋامۇ: «شۇنداق قىل» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى. دادام يەنە مېنى باغرىغا بېسىپ پېشانەمدىن سۆيدى:

ــ بالام، ۋەزىيەت ھازىر ناھايىتى نازۇك، گەپ ـ سۆزلىرىڭگە دىققەت قىل. سايىملار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە قىلچە چاندۇرما.

ئاندىن ھاشىم بوۋاممۇ پېشانەمدىن سۆيۈپ، ماڭا ئامانلىق تىلىدى. ئايرىلىشقا يۈرۈكۈم ئېچىشىپ تۇرسىمۇ، ئامالسىز خوشلىشىپ قايتتىم.

ئارىدىن ھەپتە ئۆتتى. ئەمما بۇ ۋاقىت ماڭا خۇددى ئالتە يىلدەك بىلىندى. دادامنىڭ قىياپىتى كۆز ئالدىمدىن بىر مىنۇتمۇ نېرى بولمايتتى. گېلىمدىن غىزا ئۆتمەيتتى. كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز تاڭغا ئۇلايتتىم. سايىملار بۇرۇنقىدەكلا ئىزلىشەتتى، ئۇنىڭ ـ بۇنىڭ توغرىسىدا سۆزلىشەتتى. ئارىلاپ ـ ئارىلاپ دادامنىڭ ئەمدى خېلى ئەقلىنى تېپىپ قالغانلىقى، كۆپلىگەن مەسىلىلەرگە ئىقرار قىلىدىغانلىقى ھەققىدە خەۋەر قىلىشاتتى. ئۇلارنىڭ مېنى يەنىلا ئەخمەق قىلماقچى بولغىنىدىن چەكسىز نەپرەتلەنسەممۇ، چاندۇرماستىن سوغاق كۈلۈپ قويياتتىم.

دادامنىڭ يېنىغا قانات ياساپ ئۇچۇپ بارغۇم كېلەتتى، بىراق ئۇنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئەسلەپ لېۋىمنى چىشلەيتتىم، بەزى كېچىلىرى نەچچە قېتىم ئورنۇمدىن تۇرۇپ سىرتقا قۇلاق سالاتتىم، بەزىدە سىرتقا چىقىپ، ئۆيىمىزنىڭ ئەتراپىنى ئېھتىيات بىلەن كۆزىتەتتىم، ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. قارىماققا مەن بىلەن ھېچكىمنىڭ چاتىقى يوقتەك ئىدى. بارا ـ بارا دادامنىڭ: «ئارقاڭغا ئادەم سېلىپ قويغان» دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشىغىمۇ ئىشەنگۈم كەلمەي قالدى. «دېمىسىمۇ، ئۇلار شۇنچە ئالدىراش تۇرسا، مېنى كۆزىتىشكە نەدە چولىسى تەگسۇن. دادامنىڭ يارىسى تېخى ساقايماپتۇ. تېزرەك ماڭدۇرغا كېلىش ئۈچۈن قۇۋۋەتلىك ئوزۇقلىنىشى لازىمغۇ. مۇشۇنداق چاغدا ئۇنىڭغا ئەستايىدىل بولالامدۇ...؟» دېگەن ئوي خىيالىمدىن كەتمەيدىغان بولىۋالدى.

بىر كېچىسى بىر يامان چۈش كۆردۈم: سايىم باشلىق بىر قانچە كىشى ھاشىم بوۋامنىڭ گەمىسىگە باستۇرۇپ كىرىپ، دادامنى باغلاپ ئېلىپ كەتكۈدەك، مەن يىغلاپ دادامغا ئېسىلغۇدەكمەن، ئاخىرى ئۇلار مېنى تېرەككە باغلاپ قويغۇدەك. دادام ئارقىسىغا قاراپ: «ئوغلۇم!» دەپ ۋاقىرىغۇدەك. مەن باغلاقتىن بوشىنىش ئۈچۈن، جان ئاچچىقىدا يۇلقۇنۇپ: «دادا!» دەپ توۋلىغۇدەكمەن...

ئۆز ئاۋازىمدىن ئويغىنىپ كەتتىم. پۈتۈن بەدىنىم چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپتۇ. تەرلىرىمنى سۈرتۈپ دەرىزىگە

قارىدىم. كېچە. تۇم قاراڭغۇ. شامالنىڭ ئۇشـ
قۇرتىشى ئاڭلىنىۋاتىدۇ. بىردىنلا مېڭەمگە بىر
قورقۇنچلۇق ئوي كىرىۋالدى: «ناۋدا سايىملار
دادامنىڭ بار يېرىنى بىلىۋېلىپ تۇتۇپ
كېتىشسىچۇ؟ ئۇ هالدا دادامنى يەنە
كۆرەلەيمەنمۇ؟ ...» تاڭ ئاتقىچە مۇشۇ
ئەنسىز خىيال ئىلكىدە قىينىلىپ چىقتىم.
چۈشكىچە ئىككىلىنىپ يۈردۈم. «ياق، نىملا
بولمىسۇن، بۈگۈن كېچە دادامنى يوقلاپ
بارىمەن» دېگەن قارارغا كەلدىم ئاخىرى.
چۈشتىن كېيىن بازارغا چىقىپ توخۇم، گۆش
سېتىۋالدىم. ئاندىن دورا ماگىزىنىغا كىرىپ
بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدىغان دورىلاردىن
يەتكىچە ئېلىپ سومكامنى توشقۇزدۇم،
سايىملار كۆرسە گۇمانلانمىسۇن دەپ
ئۈستىگە قايتىماي، خىلۋەت كوچىلارنى
ئايلىنىپ كەچ قىلدىم. ئاندىن تەۋەككۇل دەپ
يار تۈگمەن يېزىسىغا قاراپ ماڭدىم. يۈكۈم
ئېغىر ئىدى. لېكىن قىلچە هارغىنلىق
هېس قىلمايتتىم. دادامنىڭ ئاگاهلاندۇرۇشى
تۇرۇپ - تۇرۇپ ئېسىمگە كېلەتتى ۋە
ئەنسىزلىك ئىچىدە ئارقامغا قارايتتىم. بىراق
كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇقتىن ئۆزگە هېچنەرسە
كۆرۈنمەيتتى، قۇلىقىمغا شامالنىڭ ۋىژىلداشـ
لىرىدىن باشقا هېچنەرسە ئاڭلانمايتتى. يەنە
يولۇمنى داۋام قىلاتتىم، قارامىلىق قىلىۋاتقانـ
لىقىم ئۆزەمگىمۇ ئايان ئىدى. بىراق
دادامنى كۆرۈشكە بولغان بىر خىل قۇدرەتـ
لىك ئىنتىلىش مېنى هامان ئالغا مېڭىشقا
ئۈندەيتتى.

داداممۇ، هاشىم بوۋاممۇ مېنى
ئەيىپلەش نەزىرى بىلەن كۈتۈۋېلىشتى.

— نېمىشقا دادىڭنىڭ گېپىنى
قۇلىقىڭدا تۇتمىدىڭ؟ — دەپ كايىدى
هاشىم بوۋام.

داداممۇ قاپىقىنى تۈرۈپ:

— بالام، بۇئىشىڭ قاملاشماپتۇ، — دېدى-
يۇ، يەنە ئۆتكەن قېتىمقىدەك باغرىغا بېسىپ،
بېشىمنى سىلاپ، چاچلىرىمنى پۇرىدى.

مەن ئېسەدەپ تۇرۇپ، بۈگۈن
كېلىشتىكى مەقسىتىمنى ئېيتىپ بەردىم.
هاشىم بوۋام قاپىقىنى تۈرگەن، دادام ئىچ
ئاغرىتقان هالدا سۆزۈمنى ئاڭلىدى.

— بالام، كەلگىچە چارچىغان بولساڭمۇ،
يەنە دەرهال قايت، — دېدى دادام بىر ئاز
ئويلانغاندىن كېيىن، — سەندىن ئايرىلىشقا
مېنىڭمۇ يۈرۈگۈم چىدىمايدۇ، لېكىن
هازىر شۇنداق قىلماسقا ئامالىمىز يوق.

مەن ئۆزەمنى تۇتالماي دادامغا
ئېسىلىپ يىغلىۋەتتىم. ئۇ يەنە تەسەللى
بېرىپ مېنى تەستە ئۆزىدىن ئاجراتتى.

دادام بىلەن بىللە بولغان ۋاقتىمىز

(داۋامى 113 - بەتتە)

رۇبائىلار

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

1

تاھىرغا دىلرەبا زۆھراسى ياخشى،
مەجنۇنغا ھۆردىنمۇ لەيلاسى ياخشى؛
مېنىڭ بۇ سۆيگۈگە چاڭقاق دىلىمگە
ۋەتەن گۈلزارىنىڭ رەناسى ياخشى.

2

مەجنۇن تال قەددىنى ئېگىپ مۇلايىم،
سۇ بەرگەن ئۆستەڭگە قىلدۇ تازىم.
سۈت بېرىپ ئۆستۈرگەن ئانا ئالدىدا
بۇرچىمىز قانچىلىك؟ ئويلايلى دائىم.

3

ئانا سۈتى ئاقارتقاي دىلىڭنى سېنىڭ،
مەرىپەت يورۇتقاي يولۇڭنى سېنىڭ،
ۋەتەنىنىڭ سۆيگۈسى كۈچ ـ ئۈمىت بېرىپ،
پەلەككە يەتكۈزگەي قولۇڭنى سېنىڭ.

4

ھەر قانچە ئېگىزدە قۇش پەرۋاز قىلار،
ئۇزۇغى، ئۇگىسى يەر ئۈزرە بولار.
يەتتىنچى ئاسمانغا يەتسىمۇ بېشىڭ،
پۇتلىرىڭ يەنە شۇ تۇپراقتا تۇرار.

5

ئاقار دەريا يۈزىمۇ قىشتا مۇزلار،
قىزىلگۈلنىڭمۇ بىر كۈن خازانى بار.
ئۇلۇغ غايە بىلەن سۇغۇرۇلسا دىل،
ئۇنىڭدا تۆت پەسىل ھەممىشە باھار.

6

باھار كەتسە توزار گۈلشەندە غۇنچە،
تىرىكنىڭ قەدرىمۇ كۆز يۇمۇلغۇنچە.
لېكىن ئۆلمەس كىشىلەر ھەم بار جاھاندا،
قۇياشنىڭ ئۆمرى قانچە ياشار شۇنچە.

7

بىراۋلار ئەلگە قىلدى جانىنى قۇربان،
بىراۋلار تەر بىلەن گۈللەتتى بوستان.
ئالار قۇش تۈلكىنى ئۈنسىز ـ تاۋۇشسىز،
قاقاقلار بىر تۇخۇم تۇققانغا مىكيان.①

8

بۇلبۇل ئېيتۇر: گۈلزارىمدىن ئايرىما،
لاچىن ئېيتۇر: قاناتىمنى قايرىما.
مەن ئېيتۇرمەن: بېلىق سۇسىز نە قىلسۇن،
مېنى خەلقىم قۇچاغىدىن ئايرىما.

9

ئۆمۈر مەنزىلى ئاق قەغەزگە ئوخشار،
ھەر باسقان قەدەمدىن بىر ئىزىڭ قالار.
يا ماختان، يا ئۆكۈن، ئۆزەڭنىڭ ئىشى،
ئەڭ ئادىل ھۆكۈمنى ئەل ئاڭا يازار.

10

ئالتۇن جام ئىچرە مەي قوزغاتسا ھەۋەس،
گۈزەلنىڭ كۆزلىرى سېھرى قىلسا مەس،
كۈنۈڭ ئۆتسە ئالقىش، ماختاشلار ئارا،
ئاگاھ بول، ھاياتىڭ بۇ ئۆزى ئەمەس.

① بۇ كۇپلېتنىڭ ئاخىرقى ئىككى مىسراسى كىلاسسىكلاردىن ئىقتىباس.

11

ئالتۇن ھەل يالاتساڭ، كېسەكتۇر كېسەك،
گەر ھالۋا بەرسەڭمۇ، تېزەكلەر ئېشەك.
كۆرۈمسىز شۇ پىلە قۇرۇتىغا باق،
يەپ ئاددى يوپۇرماق، بېرىدۇ يىپەك.

12

بۈيۈك تاغنى تالقان قىلسىمۇ گەر،
ئۆزىگە تەماننا قويماس يىگىت - ئەر.
كۆر، پىلە قۇرۇتى چېغىدا ھەر ياز
پۈتتۈرگەچ غوزىنى، بى مىننەت ئۆلەر.

13

شۆھرەت كەمىرىگە ئۇزاتقىچە قول،
ئوتتۇنچى بوۋاينىڭ ئاغامچىسى بول.
تاجدارلار تاجىنىڭ كۆزى بولغىچە،
كۆكلەم يامغۇرىنىڭ بىر تامچىسى بول.

14

شېئىر يازماق ئاسان، ھەق سۆزلىمەك تەس،
شائىرغا [illegible]بس - تاما بولمىغاي ھەۋەس.
يازغاننى فەدىرلە، ئاۋال سەن ئۆزەڭ،
سېتىپ خەجلىگىلى ئۇ تاۋار ئەمەس.

15

كۆڭۈل بوستانىغا جاھان سىغىدۇ،
جاھان تۇرماق ھەتتا ئاسمان سىغىدۇ.
مۇبادا رەشك - ھەسەت قاپلىسا ئۇنى،
تېرىقنىڭ قاسىرىغىمۇ ئاران سىغىدۇ.

غەزەل ۋە مۇخەممەسلەر

ھاجى ئەخمەت

غەزەللەر

1

بۇ كۆڭلۈم رىشتى باغلاندى گۈلى رەنا قەلەمقاشقا،
سىناپ كۆرسەم بېرىپ تەگدى ئىشق پەيكانىسى تاشقا.

سادا كەلدى: چۈشەنمەستىن كۆرۈنگەنگە كۆڭۈل بەرسەڭ،
چىقار بىر كۈن ھاياتىڭدا نادانلىق ئاپىتى باشقا.

مۇھەببەت — مەنىسى چوڭقۇر، مۇقەددەس بىر گۈزەل تۇيغۇ،
ئۇنى قانچە چۈشەنمەكلىك سىناق مىزانى ھەر ياشقا.

ئورۇن بەرمەس ئاسانلىقچە كۆرەشچان بۇ ھايات سەپتىن،
نىشانى يوق، ھاۋايى بىر ھەۋەس خۇمارى بەڭۋاشقا.

ۋەتەن، خەلق مېھرىنى جانان بىلىپ، جانىڭ بىلەن بىر تۇت،
ئېرىشكەيسەن پەقەت شۇندا ئۆمۈرلۈك جۆرە — يولداشقا.

2

ئالغۇلۇق ھەر كىم ساداقەتتە ساۋاق پەرۋاندىن،
چۈنكى ئۇ تاپقان مۇرات يالقۇن ئارا جەۋلاندىن.

كۆپ مۇشەققەت ھەم خەتەر كەزمەك جۇنۇن سەھراسىنى،
يەتمىگەي جانانغا ئاشىق كەچمىگۈنچە جاندىن.

ئەر-يىگىتنىڭ خىسلىتى بىلمەك قەسەمىيات لەۋزىنى،
قانمىسا باغرى ۋىسالغا، چېقمىغاي ئارماندىن.

كىم پىداكارلىق بىلەن، كى قازسا مۇشكۈل تاغىنى،
تاپقۇسى بەخت گۆھىرىنى تىلسىماتلار كاندىن.

خەلق، ۋەتەن بەختىنى كۆزلەپ گەر بۇ يولدا بەرسە جان،
گۈل-چېچەك ئۈنگەي مۇراتلىق دەشتىگە ساپ قاندىن.

3

قىزىلگۈلگە قىياس ئەتتىم گۈزەل ھۆسنى-سىياقىڭنى،
يۈرەكنىڭ رىشتىگە چاتتىم مۇھەببەت-ئىشتىياقىڭنى.

ئەجەپمۇ مەھلىيا بولدۇم ئىسىل ئەخلاقۇ-پەزلىڭگە،
تەبەسسۇم ئەيلىگەندە قىبلىگاھ قىلدىم زىناغىڭنى.

كېچە بولسا كېتەلمەيمەن گويا پەرۋانىدەك ئەگىپ،
ئۇچۇق تۇرغان دەرىزەڭدىن كۆرۈنگەن شام-چىراغىڭنى.

جاسارەتتە بولۇپ پەرھات، ئۆتەرمەن نى سىناقلاردىن،
ھوزۇرلانغاي جېنىم، تارتسامۇ قانچە دەرت-پىراقىڭنى.

رىيازەت دەشتىدە ئاخىر ھالاۋەت تاپقۇسى ئۆمرۈم،
ۋىسال پەيتىدە ئالدىمغا ئېچىپ چىقساڭ قۇچاغىڭنى.

4

ئەقىدە باغلىسا شائىر ئىجاتقا جانۇ-ۋىجداندىن،
تۆكۈپ ساپ تەر، گۈزەل سۆز گۆھىرىنى قازغۇسى كاندىن.

شېئىر ئىشقى ئۆزگە مۇپتىلالارنى جۇنۇن ئەيلەر،
ياماندۇر ئوت-پىراقى نەچچە چەندان يارۇ-جاناندىن.

خىيال قىلما ھۈنەر ئىچرە ئاسان دەپ كەسپى شائىرلىق،
مۇشەققەتتە كېلەر قولغا ئەجىر مەھسۇلى خاماندىن.

ئىجات گۈلشەنىدە باغۋەن دىسە ئەرزىيدۇ شائىرنى،
سۇنار خەلققە گۈلدەستە چىمەن تاللاپ گۈلىستاندىن.

گويا پەرۋانەدەك دائىم قىلىپ يالقۇن ئارا جەۋلان،
ۋىسال ئىزدەر، تاماسى يوق ئۇنىڭ ھەرگىز شەرەپ-شاندىن.

زوراۋانلىققا تىز پۈكمەي، ئۇلۇغلايدۇ ھەققەتنى،
ساداقەت لەۋزىدىن يانماس، جۇدا بولغاندىمۇ جاندىن.

بولۇپ قالما سەن ھەم ھاجى: «ئىشىك باشقا، ھەۋەس باشقا»،
كىتاپخانغا ياقار نەزمە يېزىلسا تەر بىلەن قاندىن.

ئابدۇخالىق ئۇيغۇر غەزىلىگە مۇخەممەس

ھەر پەسىلنىڭ ئۆزگىچە ئەۋزەللىگى، نۇقسانى بار،
بولغۇسى ھەركىمگە شاتلىق ياكى غەم ئەييامى يار،
بەزى چاغنىڭ قەدرى ئالتۇن، بەزىسى بى ئېتىۋار،
ياز كۈنى كۈندۈز قىزىق، بولغاي ھاۋا ئىسسىقتا تار،
ھەر كۈنى ئاخشامنى كۆپ جان خالىغاي بى ئىختىيار.

خۇشپۇراق چايدىن تومۇردا مەي كەبى لەززەت ئېقىپ،
پىننە، يالپۇزنىڭ ھىدى بار ئۆگرە ئاش دىلغا يېقىپ،
ئاستا-ئاستا چارچىغان تەن-جىسمىدىن ھاردۇق چىقىپ،
تۈندە ھەر كىم ئۆگزىسىدە تاغ شامالىغا بېقىپ،
كەل جېنىمنىڭ راھىتى دەپ تەلمۈرەر بەك ئىنتىزار.

كۆككە باقسا كۆز تالار، مەپتۇن كۆڭۈل قانماس بىراق،
ئۈينىشۇر كۆزنىڭ قاراغى بىرلە سانسىز نۇر چىراق،

www.uyghurkitap.com

شۇ ئاسايىشلىقتا بىر پەس ئۇنتۇلار دەردۇ-پىراق،
كۆك يۈزى ساپ، ئاندا يېق داغ، بارچە يۇلتۇزلار يىراق،
شول يىراقتىن نۇر يېقىنلاشقاندا ئوخشاش پاقىرار.

جىلۋە ئەيلەر كائىنات خۇددى نۇرەپشانلىق بىلەن،
گۈلگە ئېيتار ئىشقىنى بۇلبۇل غەزەلخانلىق بىلەن،
پارلىشىپتۇ ھەر تىرىك جان جۈپتى بىر جانلىق بىلەن،
ھەر كىشى بىر خۇش ھاۋا ئاستىدا خۇشھاللىق بىلەن،
گەپلىشىپ يانىدا يولداشى بىلەن كۆڭلىن ئاچار.

ئۆلپىتىڭ ناخۇش لېكىن... ئەي ساقىيا، بەرگىن شاراپ،
ۋەسلى جانان ئىشقىدا مەجنۇن سۈپەت ھالى خاراپ،
جانىجان ئەل قايغۇسى بىرلە يۈرەك-باغرى كاۋاپ،
بۇ غېرىپ شائىر ياتار يالغۇز ئۆزى كۆككە قاراپ،
كۆكتە يۇلتۇزلار يانار، يەردە پەقەت شائىر يانار.

1984 - يىل، قەشقەر.

تۇيۇقلار

مەمتىلى زۇنۇن

1

ئىلىم-پەن يوللىرى داغدام ئېچىلدى،
جىمى گۈل-غۇنچىلەر تەكشى ئېچىلدى.
قارا تۈن پەنجىدىن بىزارى كۆڭلۈم،
قۇياشلىق سۈبھىدە كۈلدى، ئېچىلدى.

2

نىگارىم ئىككى قۇلۋاقتا ئېسىلدى،
بۇ قىلمىش زەربىدىن قارنىم ئېسىلدى.
ۋاپانى ئۇنتۇغان نا مېھرىۋان يار،
نادامەت دارىغا ئاخىر ئېسىلدى.

3

باغرى تاشلىق قىلدى جۈپتۈم ئاينىدى،
قىلمىشىدىن زەپمۇ كۆڭلۈم ئاينىدى.
مەن بىلەن قالغان قىزىم — مەسۇم چىچەك،
چىن ۋاپا — مېھرىدىم سۆيىدە ئاينىدى.

4

ئالدىمىزدا چوڭ سەپەرنىڭ ئۆتكىلى،
ئانت ئىچىشتۇق بىر نىيەتتە ئۆتكىلى.
قىلسا كىم بىرلىككە قەست، بولماس ئۇنىڭ،
بۇ گۇناھىدىن پەقەتلا ئۆتكىلى!

5

سوغا قىلسام شۇنچە ھىكمەتلىك ئەسەر،
تەلپۈنۈشتىن سەندە يوق ھېچبىر ئەسەر.
ئاھ، ئىست، سۇندۇم نېچۈن ئەماغا شام!
دەپ تۇيۇق يازدىم بۇ ھال قىلغاچ ئەسەر.

6

جانىجان يۇرتۇڭ — ئانا، خەلقىڭ — ئاتا،
شۇ ۋەتەن، خەلقىڭ ئۈچۈن جاننى ئاتا.
جاندىن ئايرىلساڭ ئەگەر شۇ يولدا سەن،
خەلق، ۋەتەن قىلغاي ساڭا مىڭ جان ئاتا.

7

ئۇيلىغىن، ھەر كۈن كېلىۋەرمەيدۇ سەل،
كەلمىدى دەپ سەلگە ھەرگىز باقما سەل.
بىل، غەزەپ — ئاچچىق قىيان - سەلدىن يامان،
كەلسە ئاچچىق بېسىۋال ئۆپكەڭنى سەل.

8

مەرىپەت - يارىڭ، يۈزۈڭنى ئۆرۈمە،
ئۇ گۈزەل بەختىڭ مۇنارى، ئۆرۈمە.
پەن بېغىدا مەي بولۇپ تۆكسەڭ قىيام،
جاننى مەن ئەيلەي بېشىڭدىن ئۆرۈمە.

9

پەن - بىلىم ئىشقىدا ئوتتەك يان، جېنىم،
دەم غەنىمەت - سەھلىگاھتىن يان، جېنىم.
ئاخىرى باشلار نادامەت دەشتىگە،
ئۇشبۇ دەم مەيلىڭنى تارتقان يان، جېنىم.

10

قورۇلۇپ ئاپتاپتا بولدى قاق جېنىم،
سايە تاشلاپ جۇپ قاناتىڭ قاق، جېنىم.
تولدۇرۇپ زەمزەمگە مېھرىڭ جامىنى،
تۈندە دەرۋازامنى لەرزان قاق، جېنىم.

11

ئاشنى ئوخشاتقان نىمەرسە ياغۇ - پەش،
تونىنى ئوخشاتقان ياقا، يەڭ بىرلە پەش.
جۈملىڭىز ھەم ئوخشىماس دەل جايىدا،
كەلمىسە ئۈندەش، سوئال، تىرناقۇ - پەش...

12

چۈشتى كۆڭلۈمگە يوچۇن خەۋپتىن تۈيۈق،
مەن دىدىم: غەپلەت يولى خەۋپلىك، تۈيۈق.
قەلبى ئويغاقتىن ھەزەر ئەيلەيدۇ خەۋپ،
دەپ تۈيۈق چۈشكەن كىچە يازدىم تۈيۈق.

13

كىم يوقاتسا نومۇسىنى - ئارىنى،
چاقما چاقماق بىرلە بۇزغاي ئارىنى.
شۇ زەھەر تىللىق چېقىمچى كۆكسىگە،
سانچىسام ھەر پەنجى خەنجەر ئارىنى!

14

يولغا باقتىم چۆل ئارا گۈلباغ ياساپ،
كەل ئۆزەڭنى جىلۋىدار توزدەك ياساپ.
چىن ۋاپا، ئەمگەك - چېلىش دەرياسىدا،
تەڭ ئاقايلى شوقلىنىپ ئۆركەش ياساپ.

15

ئوغرى كىرگەندەك ئۆيۈڭگە تام تېشىپ،
توختىماي كاپشىيسىنا قايناپ - تېشىپ.
كىم ئىناۋەت تاپتى سۆز - چۆچەك توقۇپ،
غۇم - ھەسەتلىك گەپ ئىچىدىن گەپ تېشىپ!

16

ۋاھ، بۈگۈن «نورۇز بۇلاق» زەپ قايىندى،
بويلىرىدا بەزمە - مەشرەپ قايىندى.
بەزمە - مەشرەپ مەۋجىدىن راھەتلىنىپ،
ئىچ - ئىچىدىن نەزمە - ئىلھام قايىندى.

17

تېرىپ ئالماق ئاسان مونچاق تۆكۈلسە،
بەسى مۈشكۈل ئىناۋەت - يۈز تۆكۈلسە.
تۆكۈلگەن پەيتى دەپ بىلگىن يۈزۈڭنىڭ،
تىلىڭدىن قايسى چاغ ئىغۋا تۆكۈلسە.

18

شۇنچە يىل يۈردۈڭ تېنەپ، يولدىن ئېزىپ،
ئۇرما پەريات ئەمدى كۆڭلۈمنى ئېزىپ.
يولدا كارۋان، ئالغا باس چوڭ سەپ بىلەن،
نەس ئېزىتقۇ باشنى چەيلەپ ئېزىپ!

19

ۋاپا يىگانە، جاپا كەلدى قوش،
سۆرەمدىن چىقسام مېنى كۈتتى قوش.
ئەمدى زامانەم دىدى: ئەي يىگىت،
ئەل بەختى ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوش!

www.uyghurkitap.com

20

كىم ساڭا ئىچ ئاغرىتىپ،
سۆز قىلسا قويدۇڭ ئاغرىتىپ.
قالمىغىن بىر كۈن «ئىست!» دەپ،
قول قاساپ جان ئاغرىتىپ.

21

جەننەت ئەمەس سەن كۆزلىگەن ياق،
ئانا يۇرتقا باغرىڭنى چىڭ ياق.
غۇۋالاشقان كۆڭلۈڭ ئۆيىگە،
يۇرت مېھرىنىڭ چىراغىنى ياق!

22

نادانلار ئالدىدا قىلغىن ئېغىرلىق،
بىلىشكە ئالدىرا، قىلما ئېغىرلىق.
يۈكلىسەڭ قاتمۇ-قات تاغنى يەلكىگە،
ئىلىم-پەن ئەھلى ھېس قىلماس ئېغىرلىق.

23

ئۆزلۈلدى يىپ، گۆھەر-مونچاق چېچىلدى،
ئۇچۇپ كەيپىم، پىكىر-زېھنىم چېچىلدى.
گۆھەرنىڭ قەدرىگە يەتمەس ئەقىلسىز،
نىچۇندۇ، ھەممىدىن بەكرەك چېچىلدى.

24

كىشىلىك رىسقىنىڭ كانى — ئانا يەر،
ھالال تەر تۆككۈچى ئۆز رىسقىنى يەر.
ھاياتلىق رىسقىنى ئىزلەپ ھارامدىن،
نىمە نەپ تاپتى كىم بولماي يۈزى يەر؟

25

دولقۇنلايدۇ ئەزىم دەريا، ئۇنىڭ نامى — گەز،
ئىككى قاشنىڭ ئارىسىدۇر مىڭ نەچچە يۈز گەز.
كىمكى قورقسا ئۆركىشىدىن، قايناملىرىدىن،
تەشنالىقتا لەۋلىرىنى باغلايدىكەن گەز.

26

بېشىمىزدا كۆتىرىمىز يۇرتنىڭ بېشىنى،
غەم-غۇسسىدىن خالاس ئەتسە ئەلنىڭ بېشىنى،
ئەلگە غەمخور رەنىمالار ياشناپ كۆكەرسۇن،
ئەل بەختىدىن غەم يىمەسلەر يىسۇن بېشىنى!

27

ئاتامنىڭ مال-بىساتىدىن مىراس تەگدى ماڭا بىر ئوق①
باھاسىز ئىككى قامۇس، خاسىيەتلىك يا بىلەن بىر ئوق.
دىدىم: بۇندىن جۇدا بولسام ھاياتىم ھارۋىسى گۇمران،
دوزاقتا بولغۇسى تۇترۇق شۇ ئان قوش چاق بىلەن بىر ئوق.

---

① ئوق — ئولۇش، ھەسسە.

دىخان

ئەنۋەر ئابلەت

دىسەم لاپ بولمىغاي زىنھار سېنى يەر زىننىتى، دىخان،
تىرەندۇر شۇ قەدەر دىلدا ساڭا ئەل ھۆرمىتى، دىخان.

تۆكۈپ شامۇ - سەھەر ساپ تەر ئوراپ چۆللەرنى گۈللەرگە،
ھاياتلىق يولدا بولدۇڭ ياشاشنىڭ قۇدرىتى، دىخان.

جاپا - مۈشكۈلگە باش ئەگمەي جېنىڭدەك ئاسرىدىڭ يەرنى،
قۇچاق ئاچتى شۇ غەيرەتتىن ھاياتنىڭ جەننىتى، دىخان.

جاھاندا قايسى كەسپ ئەھلى سېنى سۆيمەيدۇ چىن دىلدىن،
نە بولغاي بەرمىسەڭ ئاش - نان ھاياتنىڭ قىممىتى، دىخان.

پەزىلەت بابىدا چولپان كەبى پارلايدۇ ئوبرازىڭ،
ساڭا ھەم قوشكىزەك مەڭگۇ ۋەتەن، خەلق شۆھرىتى، دىخان.

12 - ساندا تۈزىتىش

بەت	كالونكا	قۇر: يۇقۇردىن	قۇر: تۆۋەندىن	بېسىلغىنى	توغرىسى
29	1	3	—	يېزىۋېتىكەنمىز	يېزىۋېتىمىز
43	1	—	8	چاۋاپ - چاتقاللاردىنمۇ	چاۋا - چاتقاللاردىنمۇ
98	—	—	12	شۇنداق	شۇنداقلا
99	—	13	—	قىلىنىۋاتقان	قىلمىنىۋاتقان
101	—	4 — 5	—	ئىختىيارى	ئىقتىدارى
101	—	9	—	سۇنى	ئۇنى
101	—	—	10	قانۇنىيىتىنى	قانۇنىيە تىلىگىنى
106	—	7	—	كوكتاتلىق تۇپراق	كۆكتاتلىق تۇپراق
107	—	7	—	تەسىراتىنى،	تەسىراتىنى،
109	—	—	14	تەيىنلەيدۇ.	تەمىنلەيدۇ.

www.uyghurkitap.com

سەركە

(ھىكايە)

مەتقاسىم ئابدۇراخمان

ئاكام نىغمەتىنىڭ دادامىنىڭ شۇنىچە تۇسقىنىغا قارىماي ئالتۇن كانىغا چىقىپ كېتىشى كەنتىمىزدىكى ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇردى. دېمىسىمۇ، شەھەر بىلەن ئالاقىسى كەم، بىرسىنىڭ مۇشۇكى ئۆلۈپ قالسىمۇ ئالاھىدە ۋەقە بولۇپ تۇيۇلىدىغان بۇ خىلۋەت جايدا ئۇنىڭ ئەترەت باشلىغىلىق ۋەزىپىنى ۋە تاۋارنىڭ گۈلدەك ھوسۇللۇق يېرىنى تاشلاپ، «نا ئۇمىت» ئىشقا ئۆزىنى ئۇرۇشى تولىمۇ ئەجەپلىنەرلىك ئىش ئىدى.

بۇ يىل لەڭگەر دادىيىدە نۇقتىلىق ئائىلىلەر تېز كۆپەيگەنلىكتىن، تېرىلغۇ يەر تولىمۇ قىس بولۇپ كەتكەن ئىدى. شۇڭا ھەممە كىشى كۆپرەك يەرگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئىنتىلەتتى ۋە ھەربىر قەدەم يەرگە كانىدەك چاپلىشاتتى.

ئەزالار كېڭىشىدە بىر نەچچەيلەن «مەنمۇ بۇ يىل كەتمەننىڭ بىسىنى ئوبدان بىلەپ قويدۇم. رەسكالىغىمۇ ياخشى، 15 مو يەر بېرىشلار كېرەك» دەپ تەلەپ قويۇشتى. يەنە بىر نەچچەيلەن ئاكامنىڭ ئالدىنى توساپ: «ماڭا 10 مو يەر قوشۇپ بەرمەيدىغان بولساڭلار ناھىيىگىچە بارىمەن...» دەپ غەۋغا قىلىشتى.

لېكىن بۇ ئىلتىماسلارنى قاندۇرۇشقا بۇ يەردە مېنىڭ باشلىق ئاكاممۇ ۋە يەنە باشقىسىمۇ ئامالسىز ئىدى. چۈنكى بۇ كىچىك كىنە كەنتنىڭ شەرقىي ۋە غەربىي پاسىلىنى كىچىكرەك ئىككى ئېقىن چەكلەپ تۇراتتى. ئاياق تەرىپىنى ياۋا ئۆدەكلەر ئۇۋا تۇتقان قومۇشلۇق ئىگەللىگەن بولۇپ، بىر پۇڭمۇ يەر ئېچىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى.

— ئاكام بىر نەچچە قېتىم ئەزالار يىغىنى چاقىرىپ، شارائىتى بارلارنى ھەر خىل كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئۈندەپ باقتى. ئاكامنىڭ قارىشىچە، شۇنداق قىلغاندىلا يەرنى تېجەپ قالغىلى، نۇقتىلىق ئائىلىلەرنى يېتەرلىك يەر بىلەن تەمىنلىگىلى بولاتتى. نې-

كىن ئاكامنىڭ تەشەببۇسىنى قوللايدىغان ئادەم چىقمىدى. ھېچكىمنىڭ يەردىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى. ئاخىر ئاكام بۇ ئىشتا ئۆزى باشلامچى بولۇش ئۈچۈن، گۈڭشېدىكى رەھبەرلەرنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇپ، ئۈچ ئاغىنىسىنى ئەگەشتۈرۈپ ئالتۇن كانغا چىقىپ كەتكەن ئىدى.

ئاكام كانغا ماڭىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى ئۇنىڭ بىلەن دادام ئوتتۇرىسىدا كەسكىن مۇنازىرە بولۇپ ئۆتتى:

— سەن ئالتۇننى ئىزدىلىقتىن چامغۇر قازغاندەك ئاسانلا تاپقىلى بولىدىغان نەرسە، دەپ ئويلامسەن؟ ئۇ، جان بىلەن ئوينىشىدىغان ئىش، — دەيتتى دادام كاۋلىق قىلىپ، — ناۋادا كان بېسىۋالىدىغان بولسا، ئاستىدا تۇرۇپ «مەن تىرىك، قۇتقۇزۇۋېلىڭلار!» دەپ قانچە ۋاقىرىساڭمۇ، ھېچكىم ئاڭلىمايدۇ. بولدى، بارما.

— سىزنىڭمۇ ئۆمرىڭىزنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى مۇشۇ ئىش بىلەن ئۆتكەنغۇ؟ مانا ھېلىمۇ ساق يۈرۈۋاتىسىز. بۇ نۆۋەت خۇدا ماڭىلا بىرەر خەۋپ - خەتەرنى توغرىلاپ قويمىغاندۇ؟

— كۆپرانە سۆزلىمە! ئاخىر ھېچنىمە تاپالمىساڭ نېمە قىلارسەن؟! ئۇ يەردە قۇم-شېغىلنى بىر - بىرلەپ ساناپ چىقساڭمۇ، ھەپتە، ئايلارغىچە بىرەر تال كېپەك ئالتۇنغىمۇ ئېرىشەلمەيسەن.

— دادا، سىز بۇرۇن كان خوجايىنلىرىغا سەرلەپ - سەرلەپ ئالتۇن بەرگەنلىكىڭىزنى سۆزلەپ بېرىۋىدىڭىزغۇ؟ ئەمدى بىزگە كەلگەندە چىقمايدىغان بولۇپ قالارما؟

دادام ئەمدى ئاكامغا بىرەر ئورۇنلۇق سۆز تېپىپ بېرەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى بولغاي، جىمغىنا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى.

— دادا، ھۆكۈمەت باي بولۇشقا چاقىرىق قىلغىلى نەۋاق. باشقا يۇرتلاردىكى دىخانلارنىڭ كىچىك كارخانىلارنى قۇرغانلىقىنى، شەھەر ئاتلاپ سودىگەرچىلىك قىلىپ، نۇرغۇن كىرىم قىلغانلىقىنى ئاڭلىدىڭىزغۇ. لەڭگەردە بولسا، ھەممە كىشى كىگىز ئورنىچىلىك تېرىلغۇ يەرگە چۆمۈلدەك يېپىشىپ، ئەمگەك كۈچى بىلەن ۋاقتىنى زايا قىلماقتا. ئەگەر مۇشۇنداق بولۇۋېرىدىغان بولسا، ھەرگىزمۇ بېيىشتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. بۇ يەردىكىلەر باي بولۇشنى خالىمامدۇ، ئەلۋەتتە خالايدۇ. لېكىن باي بولۇشنىڭ ئېپىنى بىلەلمەيۋاتىدۇ...

ئاكامنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى دادامنىڭ بۇلاق سۈيىدەك ئېتىلىشقا تەييار تۇرغان ئارزۇ - ئارمانلىرىنى دولقۇنلاتقانىدى. ئۇ، ئاسمانغا قارىدى. ئاكامغا ۋە ماڭا بۇرۇن كۆرمىگەندەك ئۇزاققىچە تىكىلدى.

دادام قىرىلىشتىن سەل مۈكچەيگەن بولسىمۇ، تېنى ساغلام، ئۇستىخانلىق، مەڭزىلىرىدىن تېخى قىزىللىق كەتمىگەن، كۆزلىرىدىن نۇر قاچمىغان ئادەم ئىدى.

— سىز دائىم: «يېنىمدا 500 كوي پۇلۇم بولسا، خەجلىمەممۇ ھەر كۈنى بىر قېتىم شىرنىقىشتىپ ساناپ قويسام، ئارمانىمغا قاناتتىم» دەيتتىڭىزغۇ، — دەپ سۆزىنى ئۇلىدى ئاكام، — ئەگەر بىزمۇ بىرەر چارە ئويلاپ تاپماي، 5 - 6 مو يەرگىلا يالىشىۋۇرۇپ ئولتۇرساق، سىزنىڭ بۇ ئارزۇيىڭىزمۇ ئەمەلگە ئاشمايدۇ، كېيىنچە تېخى كۈنىمىزنى ئالمىغىمىزمۇ تەس بولۇپ قالار. دادا، بىز كانچىلىقنىڭ ئىلمى - تەلىمىنى ئاز - تولا بىلىمىزغۇ، شۇنداق ئىكەن، دىلغۇل بولۇپ ئولتۇرماي، دەرھال ئىشقا تۇتۇنساق، تۆككەن تەرىمىزنىڭ مېۋىسىنى كۆرۈشىمىز چوقۇم. ئۇ چاغدا سىز 500 يۈز ئەمەس، ھەتتا ئۇنىڭدىن كۆپرەكىنى شىرنىقىشتىپ سانىيالايسىز.

ــ دىگىنىڭىزغۇ دۇرۇس، كانىنىڭ مۇشەق‌قىتىدىن قورقمىغان ئادەم، ئەلۋەتتە قۇرۇق قايتمايدۇ. بىراق، سىزنىڭ ئاغزىڭىزدا بىر نەرسە تاپقىنىڭىزنى ئاڭلىسا خۇددى باقىقالنىڭ سىۋىتىگە ياماشقان چىۋىنلەردەك، ئۇلەشكىلى كېلىدىغانلار كۆپ ـ تە!

ــ ئاشكارا بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان ئۇ زامانلار ئۆتۈپ كەتتى، دادا، ــ دىدى ئاكام دادامنى خاتىرجەم قىلىشقا تىرىشىپ، ــ هازىر هۆكۈمەت كاپالەت بەردى، كانچىلاردىن باجنى كەچۈرۈم قىلدى. باشقىلار يىراق جايلاردىن كېلىپ ئالتۇن كولايدۇ ـ يۇ، بىز كانىنىڭ قېشىدىلا تۇرۇپ نىمىشقا قاراپ تۇرۇمىز؟ دادا، مەن بۇ ئىشتا ئائىلىمىزنىڭ پايدىسىنىلا كۆزلىگىنىم يوق. بۇ قېتىم چوڭ بەدەل تۆلىسەمۇ مەھەللىدىكىلەرنى هەر خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىشتىن توساپ تۇرغان بۇ قەلئەدىن چوقۇم ئىشىك ئاچىمەن.

×

ئاكامنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرى پەقەت چارلاش ئۈچۈنلا ئىدى. ئۇ، سەيدىن، شېرىپ دىگەن ئىككى ئاغىنىسى بىلەن 2 كۈنلۈك يىراقلىقتىكى توەيا دىگەن جايدىن 5 مىسقالچە ئالتۇن تاسقىۋېلىپ كېلىۋىدى، ئۆيىمىزدىن كەچ كىرگىچە كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. ئاكام جۈدەپ قارىداپ قالغان بولسىمۇ، كەيپى خوشال ئىدى. ئۇ بەزىلەرنىڭ خالىس نىيەت بىلەن ئەمەس، ئەھۋالنى تىلىڭ ـ تىڭلاپ بېقىش ئۈچۈن كەلگەنلىگىنى پەملىگەچكە، سىر ساقلىمايلا:

ــ تارتقان ئەجرىمىزگە يارىشا بىر نەرسە تاپالمىساقمۇ، ئاخىر كاننى تېپىۋالدۇق، ئەمدى بۇ قېتىم كېتەرلىك ئاش ـ ئوزۇق، سايمان تەييارلاپ چىقماي قچىمىز. ئەگەر بىزگە قوشۇلۇپ چىقىدىغانلار بولسا، ياردەملىشىمىز. هەر كىمنىڭ تاپقىنى ئۆزىنىڭ بولۇدۇ، ــ دىدى ۋە قويۇن يانچۇغىدىن كىچىككىنە بىر تۈگۈنچەكنى ئېلىپ يەشتى. بىر پارچە لاتا ئۈستىدە ئىككى چىمدىم كەلگۈدەك سېرىق مېتال يالتىيۇلت نۇر چېچىپ تۇراتتى.

ــ 5 مىسقال، ــ دىدى ئاكام مېھمانلارغا قاراپ، ــ بۇنى كان ئېغىزىدىكى تەييار توپىدىن تاسقىۋالدۇق. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئىشىمىزدىن خېلى ئۈمىت بار.

ئەتراپتىكى مېھمانلار تەۋرەپ كېتىشتى. بەزىلەر قۇلاقنى قۇلاققا يېقىشىپ پىچىرلاشماقتا، 5 مىسقال ئالتۇننىڭ باھاسىنى پۇلغا سۇندۇرۇشماقتا. قايسى كۈنى نىغمەت ئاكامنى كانغا بېرىشتىن توساپ، بىر هازا نەسىھەت قىلىپ كەتكەن يۈسۈپ كانچى بىرىدىنلا سۆزلەپ كەتتى:

ــ ئەجرىمىزگە لايىق بىر نەرسە تاپالمىدۇق، دىدىڭما؟ نا شۈكۈرلۈك قىلما نىغمەت، خۇدا بېرىپتىغۇ؟ 5 مىسقال ... 5 مىسقال... بۇمۇ ئاز نەرسە ئەمەس ـ تە.

ــ شۇنداق، ــ دىدى ئاكام پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىككە تىرىشىپ، ــ ئىشنىڭ ئېپىنى بىلگەن ئادەمگە ئامەت يىراق ئەمەس، قانداقلا بولمىسۇن، هالال پۇل تېپىپ قەدىمىزنى كۆتەرسەك بولۇدۇ، هوسۇلنى ئوخشىتالىغانلار يەر تېرىسۇن!

يۈسۈپ كانچى ئاكامنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ يەنە دىدى:

ــ بىزمۇ بۇ ئىشنى ئالدىقاچان كۆڭلىمىزگە پۈككەن، بىراق داداڭدەك بىر بىلەرمەننىڭ جىم بولۇۋېلىشى بىزنىڭ يولىمىزنى توساپ تۇرۇدۇ ئەمەسمۇ، ئەگەر ئۇ «مۇشۇ يەردە ئالتۇن بار» دەپ بىرەر يەرگە قولىنى سوزسىلا شۇ يەردىن ئاز ـ تولا نەرسە چىقماي قالمايدۇ. هازىر بىر شۇنىڭغىلا قاراپ قالدۇق.

ــ دادام بۇ ئىشقا قارشى ئەمەس، ئۇ-

نىمۇ بىر بىلەن بىللە چىقىشقا كۆندۈرۈەمىز. ناۋادا بىر بىلەن بىرگە چىقىشنى خالايدىغانلار بولسا، 5 مىسقالنىڭ يېرىمىنى ئۇپچىغا سايمان ئېلىشقا ۋە كاندا پاقلان كاۋىپى قىلىشقا ئاتاپ قويدۇق.

ئاكام باي بولۇشنىڭ يوللىرىنى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ بۇ مەسىلەر ھەققىدىكى تەشەببۇسلىرىنى ئۇلارغا ئېيىزىپ ئىچۈرگەندەك تەپسىلى چۈشەندۈردى. سۆھبەت ئاخىرلاشقاندا مېھمانلارنىڭ ھەممىسى خىيالغا پېتىپ قېلىشقان ئىدى.

ئاردىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇن نەچچە كىشى مەسلىھەتنى پىششۇرۇپ، كانغا چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. ئاكاملارمۇ 3 كۈن ئىچىدە ھىلىقى ئالتۇننى بانكىدا پۇلغا تېگىشىپ ئەسۋاپ - سايمانلارنىڭ كەم قىسمىنى تولۇقلىدى. بىر كۈنى كەچتە ئاكام:

— دادا، بۇ نۆۋەت بىز بىلەن بىللە چىقىپ، بىرگە يېتەكچى بولۇپ بەرسىڭىز، بۇنىڭ ئۆزىمىزگىمۇ، يۇرتقىمۇ پايدىسى بار، — دېۋىدى، دادام خېلى ئۇزاققىچە جىم بولۇپ قالدى. بىر ئۇنىڭ جاۋابىغا تەقەززا بولۇپ، ئۇنچىقماي قاراپ ئولتۇردۇق. مەنمۇ تەتىل پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، كانغا چىقماقچى بولغانلىقىم ئۈچۈن، دادامنىڭ بىرگە چىقىشىنى بەك خالايتتىم.

ئۇزاق سوزۇلغان سۈكۈتتىن كېيىن دادام جىددى قىلىپ مۇنۇلارنى دىدى:

— ئەممىسە، مەن باشتا شۇنى دەۋالاي، ئالتۇن دىگەن يەردىن موككىدە ئۈنۈپ چىقىدىغان، ئاسماندىن توككىدە چۈشىدىغان نەرسە ئەمەس، ئەگەر ئىشىمىز ئوڭغا تارتماي قۇرۇق قول يانساق، تاپا - تەنە قىلىشمايسىلەر. يەنە بىر گېپىم، ئاز - تولا بىر نەرسە تېپىۋالساق دۆيگە مۇنچە پىرسەن، گۆڭشېغا مۇنچە پىرسەن تاپشۇرۇسەن دەپ قول تەڭلەپ كېلىشمىسۇن، ھەر كىم تاپقىنىغا ئۆزى ئىگە بولسۇن. مۇشۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلالىساڭ، بوپتۇ، بىللە چىقاي!

— خاتىرجەم بولۇڭ، گۆڭشېدىكى رەھبەرلەر بۇنىڭغا ئاللىقاچان كاپالەت بەرگەن.

ئاكام ھەممە تەييارلىقنىڭ پۈتكەنلىكىنى، دادامنىڭ ماقۇل دېيىشىگىلا قاراپ قالغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن، دادام:

— بوپتۇ ئەممىسە، ئۆگۈنلۈككە باش توخۇ چىللاش بىلەنلا يولۇپ كېتىمىز، — دىدى-دە، يەكتىگىنى كىيىپ شام نامىزىنى ئوقۇش ئۈچۈن مېچىتكە چىقىپ كەتتى.

×

بىر پەيشەنبە كۈننى سەپەرگە چىقىشنىڭ ئەڭ ياخشى پەيتى، دەپ تاللاپ، باش توخۇ چىللاش بىلەن كەنتتىن يولۇپ كەتتۇق. پېشىن بولاي دىگەندە، مىشا ئۆتىڭىدە غىزالاندۇق. ئات - ئۇلاقلىرىمىزنى ئوتىقا قويۇپ، دەم ئالدۇرغاندىن كېيىن، ئۇ يەردىن كۆن چىقىش تەرەپكە قاراپ مېڭىپ، ئىككى يېنى ئىگىز چېقىلار بىلەن توسالغان جىرا ئىچىدىكى چىغىر يولغا كىردۇق. بېشىمىزنىڭ ئۈستىدىلا چوڭ - چوڭ قۇرام تاشلار ئېسىلىپ تۇراتتى. ئىگىز قىيالارنىڭ يېرىقلىرىدىن مۈشتۈدەك بىرەر تاش مىدىرلاپ كەتسە، جىرا ئىچىنى قورقۇنچلۇق تاش بوردىنىنىڭ تاراق - تۇرۇق قىلغان ئاۋازى قاپلاپ كېتەتتى. مەن ئۆمرۈمدە تاغ دىگەننى كۆرۈپ باقمىغانلىقىم ئۈچۈن ئېشىكىمنى دىۋىتىشتىنمۇ ئېھتىيات قىلىپ، كۆزۈم ئالا - چەكمەن بولغان ھالدا ئەتراپقا قورقۇنچ بىلەن قاراپ ماڭاتتىم. دادامنىڭ «ئالتۇننى ئاسانلىقچە تاپقىلى بولمايدۇ، بۇ، جان بىلەن ئوينىشىدىغان ئىش» دىگەن سۆزى خىيالىمدىن نېرى كەتمەيتتى. لېكىن باشقىلار ھىچقانداق ساراسىمىگە چۈشمەيلا پاراڭلىشىپ مېڭىشماقتا. ئاس

تىمىزدىكى پاكار تاغ ئېشەكلىرى ھەر قەدەمدە ئۇچرايدىغان دۆمبەللەردىن مۆشۈكتەك يامىشىپ ئۆتمەكتە. ئېقىن كېكىپ يول تارايغان جايلاردا بىر كۆز پەسلىدە جەنۇپقا ئۇچقان قاقىرلاردەك سەپ بولۇپ مېڭىشقا مەجبۇر بولاتتۇق، ئازادە مېڭىشقا مۆمكىن بولغان چاغلاردا تاغلىقلارنىڭ چېقىلىنىڭ ئەڭ خەتەرلىك جايلىرىدىمۇ ياۋا كەپتەرلەرنى ئۈۋلايدىغانلىقلىرى، كەكلىك ۋە ئۇلار گۆشىنىڭ تەملىكلىگى، تاغ تۇرمۇشىنىڭ كۆڭۈللۈكلىگى ھەققىدىكى پاراڭلىرى يەنە باشلىناتتى.

بىز ئىختىيارىمىزنى ئېشەكلەرگە بېرىۋېتىپ، ئالەم كۆن قىزىل بولاي دېگەندە، پىشكە دېگەن جايغا يېتىپ كەلدۇق. كەچتە دادام بىزنى پىشكە كەنتىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى گەمە ئۆيلەرنىڭ يېنىدا توختاتتى. بۇ يەردە ئىككى ئائىلىلىك كىشى بار ئىكەن. بىز ئۇلاقلىرىمىزنى ئوتقا قويۇۋېتىپ، گەمىلەردە ئارام ئالدۇق. مېھماندوست ئۆي ئىگىلىرى بىزنى يۇمشاق ئارپا نېنى بىلەن قېتىقتا مېھمان قىلدى. ياتقۇغىچە ھەر كىم خالىغان جايلاردا دەم ئېلىپ، سەيلە قىلىپ يۈرۈشتى.

×

بىز تاڭ يورۇشتىن ئىلگىرىلا كەنتتىن چىقىپ كېتىپ، چۈشكە يېقىن كانغا يېتىپ باردۇق. بۇ كانلار ئومىيا دەرياسىنىڭ تارىيىپ ئاققان جايىدىكى بىر قولتۇقتا جايلاشقان ئىكەن. دادامنىڭ ئېيتىشىچە، ئالتۇن تولاراق دەريا تارىيىپ، ئەگىگەن جايلاردىن چىقىدىكەن، بۇ يەرنىڭ جەنۇپ تەرىپى كۆز يەتمەس ئېگىز چېقىللاردىن ئىبارەت بولۇپ، ئۈستىدە ئاندا-ساندا پاختىدەك ئاق بۇلۇتلار لەيلىشىپ تۇراتتى. بۇ يەردە ئىشلىتىلمەي تاشلىۋېتىلگەن بىر نەچچە قۇدۇق بولۇپ، دادامنىڭ مەسلىھەتى بىلەن مۇشۇ تەييار قۇدۇقلاردا ئىشلەشكە پۈتۈشتۇق-تە، تاماقتىن كېيىنلا ئىشقا چۈشۈپ كەتتۇق.

ئاكامنىڭ پىلانى بويىچە، ئالدى بىلەن قۇدۇقلارنىڭ ئېغىزدىغا 3 دانىدىن ياغاچنىڭ بېشىنى چىگىپ، جازا ياساپ، ئۇنىڭغا شارلىق غالتەكلەرنى بېكىتتۇق. بۇ، چىغىرىتقا قارىغاندا ئەرزان ھەم قولايلىق بولۇپ، 200 - 300 كىلوگىرام كېلىدىغان شېغىل تاغارلىرىنى ئانچە كۈچىمەيلا قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىرىشقا بولاتتى. دەسلەپ قۇدۇق ئىچىگە ئاكام، سەيدىن ۋە شېرىپلار چۈشۈپ ئىشلىدى. كېيىن يەنە بىر نەچچە يىگىت قوشۇلدى. دادامنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە بىز ئاۋال ھەممىمىز قۇدۇقتىن شېغىل تارتتۇق.

ئىككىنچى كۈنىمۇ ئىككى قۇدۇقتا بۆلۈنۈپ، چۈشكىچە شېغىل تارتتۇق، چۈشتىن كېيىن ئاكام شېغىللارنى ئون دۆۋە قىلىپ ئايرىپ، ھەر بىر كىشىگە بىردىن تەقسىم قىلىپ بەردى. ھەممىمىز ئۆزىمىزگە تېگىشلىك شېغىلنى دەريا لېۋىگە توشۇپ يىغدۇق. لېكىن بىز تېخنىكىنى ياخشى ئىگەللەپ ئالالمىدۇقمۇ ياكى كاننىڭ تومۇرىنى تاپالمىدۇقمۇ، ھېچكىمگە زەررىچىدەك بىر نەرسە ئۇچرىمىدى. بۇ ھال كانچىلارنىڭ روھىنى سۇسلاشتۇرۇۋېتىپلا قالماستىن، ئاكامنىمۇ خېلىلا ئەندىشىگە سېلىپ قويدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، كىشىلەرگە مەدەت بېرىپ: «ئالتۇن دېگەن قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇرىدىغان نەرسە ئەمەس، تېخى ئەمدىلا ئىشنى باشلىدۇقتۇ، ئۇنچىۋالا ئۆپكىسى تۆشۈك بولۇپ كەتمەڭلار...» دېدى.

ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك دېگەندەك، 3 - كۈنى كاندا بىر كۆڭۈلسىز ۋەقە يۈز بەردى.

مەن بىلەن بىرگە ئىشلىگەن ياقۇپ دېگەن بالا بۇ قېتىممۇ ئۆزى تەلەپ قىلىپ قۇدۇققا شېغىل كولاشقا چۈشتى، يېرىم سا-

www.uyghurkitap.com

ئەتچە ئۆتمەي، ئادەم بېشىدەك بىر تاش قۇمۇرۇلۇپ، چۈشۈپ ئۇنىڭ يوتىسىنى ئېغىر زەخمەلەندۈرۈپ قويدى. بىز ئۇنى قۇدۇقتىن چىقىرىپ، ئوتاقتا ئاپىرىپ ياتقۇزدۇق. ئۇ خېلىغىچە ۋاي-ۋايلاپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلدى. بۇنى كۆرگەن بىر قانچە كىشى ئىشنى توختىتىپ: «ئىمىشقىمۇ چىققان بولغىدۇق. هاۋادىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يېگەندەك، نا ئۈمىت ئىشقا ئۆزىمىزنى ئۇرۇۋېتىمىز» دېيىشىپ خېلى غۇدۇراشتى.

ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندىن كېيىن، ئاكام دادامنى خالىراق بىر جايغا چاقىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىر هازاغىچە قولاقلاشتى-دە، ئاخىر كانىنىڭ بىرسىگە دادام بىلەن سەيدىن، يەنە بىرسىگە شىۋىرىپ بىلەن ئىككىمىز چۈشىدىغان بولدۇق، دەپ ئېلان قىلدى. ئۇ، كانچىلارغا ئۈمىتلىك بولۇش توغرىسىدا بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەپ قويۇپ، كانغا كىرىپ كەتتى. ئۈچ كۈنگىچە شۇ يوسۇندا شېغىل تارتتۇق. ئەتراپتا شېغىللار دۆۋە-دۆۋە بولۇپ كەتتى. شۇندىن كېيىن شېغىلنى يەنە ئاۋالقىدەك بۆلۈپ، دەريادا چايقاشقا چۈشتۇق. بۇ قېتىم ئاكام دادام بىلەن ئۆز ئىشلىرىنى قويۇپ، باشقىلارغا شېغىل چايقاشنىڭ ئۇسۇللىرىنى قايتىدىن ئۆگەتكىلى تۇردى. ئارىدىن يېرىم كۈن ئۆتە-ئۆتمەي هەممەيلەننىڭ چىرايىدا ئاستا-ئاستا شاتلىق جىلۋىلىنىشكە باشلىدى. غۇدۇراۋاتقانلارنىڭ ئاۋازىمۇ جىمىقىپ كەتتى.

— ماڭا خۇدا بەردى، — دەپ توۋلىۋەتتى «سادىر تۆگە» دەپ ئاتىلىدىغان ئېگىز بويى بىرسى جىلغىنى چاڭ كەلتۈرۈپ ۋاقىراپ، — ماياقچىلىك — ماياقچىلىك...

بىردەمدىلا هەممەيلەن سادىر تۆگىنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. ئاپتاپتا تاۋلىنىپ، كۆزنى چېقىپ تۇرغان قوي مايىقىدەك ئالتۇن قولدىن-قولغا ئۆتۈپ، بۇ يەرگە چىققانلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ئالەمچە ئۈمىت-ئىشەنچ پەيدا قىلدى. شۇ پەيشىغىچە ئۇن كوي پۇلنى تاراقشىتىپ يانچۇغىغا سېلىپ باقمىغان سادىر تۆگە ئۆزىگە نېسىپ بولغان ئاشۇ كىچىككىنە، لېكىن ئىنتايىن قىممەتلىك نەرسىنى لاتىغا يۆگەپ تۆش يانچۇغىغا جايلىدى. ئاندىن كېيىن بىرگە مەغرۇر قاراپ قويۇپ ئىشقا تۇتۇش قىلدى. ئەمدى بۇلارغا ئۈمىتۋار بولۇش، سەۋىر قىلىش توغرىسىدا سۆزلەشنىڭ هاجىتى قالمىغان ئىدى. ئەنە، يوتىسى زەخمىلەنگەن ياقۇپمۇ يوتقان-كۆرپە ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، جىددى ئىش بىلەن مەشغۇل بولماقتا. بەزىلەر هەتتا كۈلكىسىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن كالپۇكلىرىنى چىڭ چىشلىسىمۇ، ئاپپاق چىشلىرى كۆرۈنۈپ قېلىۋاتىدۇ. كونا كانچىلار ساۋۇر تۆگىدەك ساددا ئەمەس، ئۇلاردا ئالتۇن ئۇچرىسا كۆز-كۆز قىلماي قەتئىي مەخپىي تۇتۇدىغان ئادەت بار. شۇڭا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كونا ئۇستىلىرىنى دوراپ، قانچىلىك ئالتۇن تاپقانلىقىنى خۇپىيانە تۇتۇپ، قويۇن يانچۇقلىرىغا مەهكەم جايلىماقتا.

×

ئون كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، چىقارغان شېغىللىرىمىز تامام ئاخىرلاشتى. ئۇزۇق-تۈلۈكلەرمۇ تۈگەي دەپ قالغان ئىدى. كانچىلار ئون كۈن ئىچىدىلا ئىلگىرىكى ئون نەچچە يىللىق دارامىتىگە باراۋەر كەلگۈدەك ئالتۇن تاسقىۋالغان ئىدى. پەقەت كانغا چىقىشنى ئەڭ بۇرۇن هىمايە قىلغان ئوسمانغىلا تەقدىر بىر نەرسە ئاتىمىغان ئىكەن. ئاكام ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ ئۆز يېنىدىن 3 مىسقال چىققۇدەك ئالتۇننى بېرىۋەتتى. مەن ئاكامنىڭ قەلبىنى ياخشى چۈشىنەتتىم. ئاكام نامرات لەڭگەر كەنتىنى بېيىتىش ئۈچۈن ئۈچ مىسقال ئەمەس، ئات كاللىسىدەك ئالتۇن بول-

سىمۇ، ئۇنى توغرا ئىشقا بەل باغلىغانلارغا
بېرىۋېتەلەيتتى.

ئاكام ئۇزۇق-تۈلۈك ئېلىپ چىقىش
ئۈچۈن كەنتكە قايتىشنى تەكلىپ قىلغاندا
بەزىلەر ئۇناشمىدى. ئۇلار پەشكە يېزىسىدىن
يەمەكلىك تېپىپ چىقىپ، داۋاملىق ئىشلەش-
نى ئېيتتى. ئاكام يەنىمۇ كۆپرەك ئائىلىلەر-
نى كانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا جەلپ قى-
لىشنى، نۇقتىلىق ئائىلىلەرگە كۆزلۈك تىرىل-
غۇدىن بۇرۇن يەر كولىيەتىپ بېرىشنى كۆڭ-
لىگە پۈككەن ئىدى. بۇ ئىشلارنى قىلىچە كې-
چىكتۈرۈشكە بولمايتتى. شۇڭا ئۇ، كوپچىلىك-
نىكە مۇراجەت قىلىپ:

— بۇندىن كېيىن بۇ ئىش بىلەن شۇ-
غۇللىنىدىغانلارغا يول دائىم ئوچۇق. لېكىن
ھازىرچە قايتىپ، ئۆيدىكىلەرنى خاتىرجەم
قىلىش كېرەك. كېيىنكى قېتىمدا ئوبدانراق
تەييارلىق قىلىپ چىقايلى، — دېدى.

كۆڭۈللىرى ئۈمىتكە تولۇپ، شاتلىقتىن
كۆزلىرى تاڭ چولپىنىدەك پارلىغان بۇ ئادەم-
لەر بېيىش سەپىرىنىڭ دەسلىۋىدىلا ئۆزلە-
رىگە سەركە بولغان كىشىنىڭ گېپىنى يەرىشقا
پېتىنالماي، دەرھال يۈك-تاقىلارنى يىغىش-
تۇرۇشقا تۇتۇش قىلىشتى.

×

بۇ قېتىم كانغا چىققانلارنىڭ ئامەتكە
ئېرىشكەنلىكى پۈتۈن لەڭگەرلىكلەرنىڭ قەل-
بىنى لەرزىگە سېلىپ، ئۇلارنى ئۆز ئىشلىرىنى
يىغىۋېلىشتىن ئويلىنىشقا مەجبۇر قىلغان ئىدى.
كەنتتە چوڭدىن-كىچىككىچە ھەممەيلەن ئال-
تۇن كان توغرۇلۇق پاراڭ قىلىشاتتى. كى-
شىلەر كانغا چىقىش ياكى باشقا بىرەر
ئىشنىڭ يولىنى تۇتۇش توغرىسىدا ئاكامدىن
مەسلىھەت ئېلىش ئۈچۈن بىزنىڭ ئۆيگە
ئايىغى ئۈزۈلمەستىن كېلىشكە باشلىدى. ئا-
كام ئۇلارنىڭ ئەمىلى ئەھۋالىغا قاراپ بە-
زىلىرىنى كانغا چىقىشقا، بەزىلىرىنى داۋاملىق
دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا، بەزىلىرىنى
گىلەمچىلىك دۇكىنىنى ماڭغۇزۇشقا، بەزىلىرىنى
چارۋا بېقىشقا ئۈندەيتتى.

ئاكامنى ئىش بېسىپ، بېشىنى ئاتتى-
لاشقىمۇ چولىسى تەگمەي قالغان بىر چاغدا
بىر بىلەن كانغا چىققان قاۋۇل ئاخۇن دې-
گەن كىشى ئۆيگە كىرىپ كەلدى.

— نىغمەت، ئۇكام، شەھەردىن بىر
كىشى ئالتۇن سېتىۋېلىشقا چىقىپتىكەن، ھۆ-
كۈمەت باھاسىدىن يۇقۇرىراق ئالىمەن دەيدۇ،
شۇنداقتىمۇ سىزدىن بىر مەسلىھەت ئالاي
دەپ كەلدىم، — دېدى ئۇ. ئۇنىڭ گېپىنى
ئاڭلاپ ئاكام سەل جىددىيلىشىپ قالدى.

— ئۇنىڭغا بىر مىسقالمۇ ئالتۇن
بېرىشكە بولمايدۇ. ئەگەر ئالتۇننى دۆلەتكە
سېتىپ بەرمەي، ئازغىنا پايدىنى دەپ ئەت-
كەسچىلەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىدىغان
بولساق، ئاش بەرگەن قازاننىڭ تۈۋىنى
چاقاندەك ئىش قىلغان بولىمىز. دۆلەت ھا-
زىر ئالتۇنغا ئېھتىياجلىق، شۇڭا، بىز دۆلەت-
نىڭمۇ، ئۆزىمىزنىڭمۇ مەنپەئەتىنى ئويلىشىمىز
كېرەك.

مېنىڭ ئەتىل ۋاقتىم توشۇپ قالغان-
لىقتىن، بۇ يېزىدا يەنە نىمە ئۆزگىرىشلەر-
نىڭ بولۇشىنى كۆرۈشكە ئۈلگۈرەلمەي ئالدى-
راش مەكتەپكە مېڭىپ كەتتىم.

×

ئاردىن بىر يىل ئۆتكەندە كانكول
مۇناسىۋىتى بىلەن يەنە يېزامغا كەلدىم.

بىزگە كانكول بولۇشتىن سەل ئىل-
گىرى ئاكام ماڭا خەت يېزىپ، قول تىراك-
تۇرى بىلەن ياغ تارتىش ماشىنىسى سېتى-
ۋالغانلىقىنى، ئەمدى يەنە توك تۈگمىنى ماڭ-
غۇزۇشقا تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر

(ئاخىرى 126 - بەتتە)

ئەدەبىي تەنقىتتە

خۇشپۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش كېرەك

مەھەممەت زۇنۇن

ئەدەبىي تەنقىت — ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە كەمچىلىكلىرى ئۈستىدىكى بىر خىل تەقرىزدىن ئىبارەت. ئەدەبىي تەنقىتنىڭ ۋەزىپىسىنى كۆپ تەرەپلىمە چۈشەندۈرۈش مۇمكىن، لېكىن ئۇنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسىنى لۇشۈننىڭ «زەھەرلىك چۆپلەرنى قىرقىشلا ئەمەس، خۇشپۇراقلىق گۈللەرنىمۇ پەرۋىش قىلىش» دېگەن سۆزى بىلەن خۇلاسىلاشقا بولىدۇ.

ئەدەبىي تەنقىتنىڭ خۇشپۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىش بىلەن زەھەرلىك چۆپلەرنى قىرقىشتىن ئىبارەت بۇ تۈپ ۋەزىپىسىنىڭ قايسى تەرىپىنى قانداق ئورۇنغا قويۇش ھەرقايسى دەۋرنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئەمەلىيىتى ۋە ھەرقايسى سىنىپلارنىڭ سىنىپىي مەنپەئەتى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ.

ئېكسپلاتاتسىيە قىلغۇچى سىنىپلارنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى ھۆكۈمرانلىق ئورۇندا تۇرۇۋاتقان شارائىتتا، ھەر خىل پۇتلىكاشاڭلارنى تازىلاپ، پرولېتارىيات ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا كەڭ يول ئېچىش ئۈچۈن ئەدەبىي تەنقىتنىڭ زەھەرلىك چۆپلەرنى قىرقىش ۋەزىپىسىنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش تامامەن زۆرۈر ئىدى. «4-ماي» ھەرىكىتىدىن تارتىپ ئازاتلىققىچە بولغان ئۇزۇن بىر مەزگىل ئىچىدە ئەدەبىي تەنقىت ئىدىيىۋى كۈرەش قورالى سۈپىتىدە ھەر خىل زەھەرلىك چۆپلەرنى، خاتا ئىدىيىلەرنى تازىلاپ، ئېلىمىز پرولېتارىيات ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئېلىمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى غايەت زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. يولداش دېڭ شياۋپىڭ 1979-يىلى 10-ئاينىڭ 30-كۈنى «جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ 4-قۇرۇلتىيىدا سۆزلەنگەن تەبرىك نۇتقى» دا: «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن ئىلگىرىكى 17 يىلدا ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىنىڭ نەتىجىسى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولدى...»، «3 يىلدىن بۇيانقى خىزمەتلەرنى ئەسلەيدىغان بولساق، مېنىڭچە، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسى ناھايىتى ئوبدان مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن تارماقلارنىڭ بىرى»

دېگەن ئىدى. بۇ، ئازادلىقتىن بۇيانقى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەھۋالىغا بېرىلگەن ئىلمىي باھا. ئىپتىخار بىلەن تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك يېڭى ۋەزىيەت شۇكى، 3 ـ ئومۇمىي يىغىندىن بۇيان، پۈتۈن مەملىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا قەدەم قويدى. ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ھازىرقى دەۋرى دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى ئەڭ ياخشى تارىخىي دەۋر بولۇپ قالدى. ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىندىن بۇيانقى ئەدەبىي ئىجادىيىتى مەيلى سان، مەيلى سۈپەت، مەيلى تېمىنىڭ كەڭلىكى، شەكلىنىڭ ۋە ئوبرازلىرىنىڭ خىلمۇ ـ خىللىقى، دەۋر روھىنىڭ چوڭقۇر ئىپادىلىنىشى جەھەتلەردە بولسۇن، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئىلگىرىكى 17 يىلدىكىدىن كۆپ دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى.

كىشىنى خۇشال قىلىدىغىنى شۇكى، 3 ـ ئومۇمىي يىغىندىن بۇيان زور بىر تۈركۈم ياش ۋە ئوتتۇرا ياش يازغۇچىلار ئەدەبىيات ـ سەنئەت سېپىگە قوشۇلۇپ، ئەدەبىيات ـ سەنئەت سېپىگە يېڭى تۈس، يېڭى كەيپىيات ئېلىپ كەلدى. ئەدەبىي ئىجادىيەتتىكى يېڭى بوسۇش كۆپ ھاللاردا ئەنە شۇلارنىڭ ئىجادىي ئەمگىكى ئارقىلىق مەيدانغا چىقتى. ئۇلارنىڭ ئىجادىيىتىدىكى ئالاھىدىلىك شۇكى، ئەسەرلىرىنىڭ تېما دائىرىسى كەڭ، ئوبرازلىرى خىلمۇ ـ خىل. ئۇلار ھازىر پېرسوناژلارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىنى ئىپادىلەشكىلا ئەمەس، بەلكى ئىچكى دۇنياسىنى چوڭقۇر ئېچىپ بېرىشكىمۇ كۈچ سەرپ قىلماقتا، پېرسوناژلار خاراكتېرىنى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتىكى مۇرەككەپ، نازۇك توقۇنۇشلار ئىچىدە جانلاندۇرۇشقا تىرىشماقتا. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ دەۋر روھى كۈچلۈك. ئۇلار ئەدەبىي ئىجادىيەتنى دەۋر بىلەن بىللە تەرەققى قىلدۇرۇش يولىدا يېڭى ـ يېڭى ئىزلىنىشلەرنى ئېلىپ بارماقتا.

بىزنىڭ ئەدەبىيات سېپىمىزدە مۇشۇنداق ياش ۋە ئوتتۇرا ياش يازغۇچىلار ئارقا ـ ئارقىدىن يېتىلمەكتە. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ماركسىزم ـ لېنىنىزملىق دۇنيا قاراش بىلەن باي تۇرمۇشنىڭ ئىجادىيەتكە بولغان ھەل قىلغۇچ رولىنى بارغانسېرى چوڭقۇر تونۇپ، پىششىقەدەم يازغۇچىلارنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، بەدىئىي ماھارىتىنى داۋاملىق ئۆستۈرۈپ، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارىتىش يولىدا جاپالىق ئەمگەك قىلماقتا.

لۇشۈن ئەينى چاغلاردىكى ياش يازغۇچىلار توغرىسىدا مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئۈممەت مانا مۇشۇ تەرەپتە»، «ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۆسۈۋاتقان ساغلام، يېڭى بىخلىرىنى سەگەك ئاڭ ۋە مۇستەھكەم شىجائىتى بىلەن يانتاق ـ تىكەن ئارىسىدىن نامايەن قىلماقتا.» («ئالا كۆكۈل»). ئەدەبىيات ـ سەنئەت قوشۇنىمىزدىكى ياش ۋە ئوتتۇرا ياش يازغۇچى، شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىدە ئۇ خىل ياكى بۇ خىل كەمچىلىك ۋە نۇقسانلار داۋاملىق كۆرۈلۈپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىزلىنىشكە، يېڭىلىق يارىتىشقا جۈرئەتلىك بولۇشتەك جۇشقۇن روھى، ئۇلار ئىجادىيىتىنىڭ ئاساسىي ئېقىمى ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالىنى نامايەن قىلىدۇ.

دېمەك، پۈتۈن مەملىكەت، جۈملىدىن، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئەدەبىيات ـ سەنئەت قوشۇنىمىز ئومۇمەن ياخشى قوشۇن، ياخشى ۋە بىر قەدەر ياخشى ئەسەرلەر كۆپ ساندا، ئىدىيىۋى خاھىشى ئانچە ساغلام بولمىغان ئەسەرلەر ئىنتايىن ئاز ساندا، جۈملىدىن، مۇنداق ئەسەرلەرنى نورمال، ئىلمىي ئەدەبىي تەنقىد ئارقىلىق توغرا نىشانغا قاراپ يېتەكلىگىلى بولىدۇ. ئەمەلىي پاكىت ئەنە شۇنداق ئىكەن، ئەدەبىي تەنقىتتە پۇراقلىق گۈل-

لەرنى پەرۋىش قىلىشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش كېرەك. بۇ ــ دەۋرنىڭ ئېھتىياجى، خەلقنىڭ تەلىۋى.

ئەدەبىي تەنقىتتە «پەرۋىش» قىلىش بىلەن «قىرقىش» بىر مەسىلىنىڭ ئىككى تەرىپى بولۇپ، «پەرۋىش» قىلىش بىلەن «قىرقىش» نىڭ دىئالېكتىكىلىق مۇناسىۋىتىدىن قارىغاندا، «پەرۋىش» قىلىش ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەدەبىي تەنقىتتە پۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىشنى، تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى گۈللەرنى يېتىلدۈرۈپ مەنىۋىي مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنى ئالاھىدە تەكىتلەش لازىم. ئەدەبىي تەنقىتتە ئاز ساندىكى زەھەرلىك چۆپلەرنى ياكى ئىدىيىۋى خاھىشى ساغلام بولمىغان ئەسەرلەرنى قىرقىش، تەنقىت قىلىش يەنىلا پۇراقلىق گۈللەرنى تېخىمۇ ياخشى پەرۋىش قىلىشنى، ئەدەبىي ئەسەرنىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەدەبىي تەنقىتتە پۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش ــ پارتىيىمىزنىڭ تەقدىرلەشنى ئاساس قىلىش قائىدىسىنىڭ ئەدەبىي تەنقىتتىكى كونكرېت ئىپادىسى، لېكىن مەسىلىنى مۇنداق قويۇش ھەرگىزمۇ ئەدەبىي تەنقىتنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ۋە ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىي پرىنسىپلىرىنى ئىنكار قىلغانلىق بولمايدۇ. ئەدەبىي تەنقىتتە پۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش بىلەن بىرلىكتە زەھەرلىك چۆپلەرنىمۇ، خاتا ئىدىيىلەرنىمۇ تەنقىتلەپ ئۇلارنىڭ تەسىرىنى تۈگىتىش كېرەك.

ئازاتلىقتىن بۇيانقى ئۇزۇن بىر مەزگىل ئىچىدە «سىنىپىي كۈرەش تۇتقا» دېگەن ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكى ۋە «سولچىل» خاھىشنىڭ تەسىرى بىلەن ئەدەبىي تەنقىتتە «زەھەرلىك چۆپلەرنى قىرقىش» ئاساسىي ئورۇنغا قويۇلۇپ كەلدى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى» جەريانىدا ئەدەبىي تەنقىتنىڭ پۇراقلىق گۈللەرنى پەرۋىش قىلىش ۋەزىپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئەدەبىي تەنقىت بىر خىل كۈرەش قورالىغا ئايلىنىپ، ئاتالمىش «زەھەرلىك چۆپلەرنى قىرقىش» ئەدەبىي تەنقىتنىڭ بىردىن - بىر ۋەزىپىسىگە ئايلىنىپ قالدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى»دىن كېيىن، بولۇپمۇ 3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىن، ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ گۈللىنىشى ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى قالايمىقانچىلىقلارنىڭ ئوڭشىلىشىغا ئەگىشىپ، بىزنىڭ ئەدەبىي تەنقىدىمىزدە يېڭى جانلىنىش مەيدانغا چىقتى. ئەدەبىي تەنقىت قوشۇنى شەكىللىنىپلا قالماي، ئوخشىمىغان پىكىرلەر ئوتتۇرىسىدا ئەركىن مۇنازىرىلىشىدىغان ئېچىلىپ - سايراش كەيپىياتى بارلىققا كەلدى. بۇ ــ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان ياخشى باشلىنىش. دەرۋەقە، بەس - مۇنازىرە ئارقىلىق ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەرمۇ يوق ئەمەس.

بىزنىڭ بەزى ئەدەبىي تەنقىتلىرىمىزگە ساغلام بولمىغان كەيپىياتلار ئارىلاشقان بولۇپ، يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىگە ئادىل، دەل، توغرا باھا بېرەلمەيۋاتىدۇ. شەخسىي ھەۋەس ۋە شەخسىي مۇناسىۋەت تۈپەيلىدىن بەزى تەنقىتچىلەر بەزى ئەسەرلەرنى «مۇكەممەل تىپ يارىتىلغان»، «تۇرمۇشنىڭ نازۇك جايلىرىغا بۆسۈپ كىرگەن»، «يۈكسەك نامايەندە» دەپ مەدھىيىلەپ، ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرغان كەمچىلىكلىرىنى تىلغا ئالمىسا، بەزى تەنقىتچىلىرىمىز «ناتۇرالىچىلىق خاھىشى بېسىم ئورۇندا»، «ئىدىيىۋى خاھىشى تۇتۇق»، «ساختا توقۇلما» دېگەندەك خىلمۇ - خىل قالپاقلار بىلەن ئەسەرنىڭ ئىجتىمائىي ۋە ئېستېتىك قىممىتىنى يەڭگىللىك بىلەن ئىنكار قىلىۋاتىدۇ. ئەدەبىي تەنقىتتىكى بۇ خىل ئاددىلىق، قوپاللىقنىڭ تەسىرى

تېخى تۈگىتىلمىدى. بىزنىڭ بەزى ئەدەبىي تەنقىتلىرىمىزدە ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ جانلىق، كونكرېت، ھېس قىلغىلى بولىدىغان خاراكتېر توقۇنۇشى ئىچىدە مول ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى، كىشىلەرنىڭ تۈرلۈك ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەردىكى ماھىيىتىنى ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈپ، دەۋرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش تەلىپىنى ۋە تارىخنىڭ تەرەققىيات يۆزلىنىشىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغانلىقى، ئەدەبىي ئىجادىيەتتە شەخسىي ئىجاتچانلىق ۋە شەخسىي ھەۋەس، ئىدىيە ۋە فانتازىيە، شەكىل ۋە مەزمۇن ئۈچۈن كەڭ زېمىن بېرىلىدىغانلىقى نەزەرگە ئېلىنماي، بەزى بىر تەرەپلىمە، قاتمال نەزەرىيىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، خىلمۇ-خىل رامكىلارنى بەلگىلەيدىغان، نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەت بىرلەشتۈرۈلمىگەن سۇبيېكتىپلىق پات-پات كۆرۈلمەكتە. بىزنىڭ يەنە بەزى ئەدەبىي تەنقىتلىرىمىز يازغۇچىنىڭ ئىزلىنىش روھىغا، بۆسۈپ ئۆتۈش جەھەتتىكى جاسارىتىگە مەدەت ۋە ئىلھام بەرمەي، يازغۇچىنىڭ بەدىئىي ماھارەت جەھەتتىن تولۇق پىشىپ يېتىلمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن سادىر قىلغان ئايرىم كەمچىلىك، نۇقسانلىرىنى ئومۇملۇققا كۆتۈرۈپ، قارا-قويۇق تەنقىتلەيدىغان، ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدىكى يېڭىلىقنى كۆرمەيدىغان بىر تەرەپلىمىلىكتىن خالىي بولالمايۋاتىدۇ. شۇڭا بىزنىڭ بەزى ئەدەبىي تەنقىتلىرىمىز كىتابخاننى ۋە يازغۇچىنى قايىل قىلالمايلا قالماي، بەلكى بەزى ئىدىيىۋى قالايمىقانچىلىقلارنىمۇ پەيدا قىلماقتا.

بۇ خىل ئىلمىي، نورمال ۋە ساغلام بولمىغان ئەھۋاللارنىڭ مەيدانغا چىقىشىدا ئەدەبىي تەنقىتنىڭ خاراكتېرىنى، ۋەزىپىسىنى ئەتراپلىق چۈشەنمەسلىك قاتارلىق خىلمۇ-خىل سەۋەپلەر بولسىمۇ، لېكىن ئەدەبىي تەنقىتكە بولغان يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە سۇبيېكتىۋىزىملىق، بىر تەرەپلىمىلىك ۋە ئىدىيىۋى قاتماللىقنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىنى نەزەردىن ساقىت قىلىشقا بولمايدۇ.

ئەدەبىي تەنقىتتە نىشان، مەقسەت ئېنىق بولۇشى لازىم. ئەدەبىي تەنقىت — پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتكە رەھبەرلىك قىلىشتىكى مۇھىم ئۇسۇلى. ئەدەبىي تەنقىت ئوخشاشلا خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزىم ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. تەنقىتچى خەلق مەنپەئەتىنىڭ سادىق ۋەكىلى بولۇپ، ئۇ ئەدەبىي تەنقىت ئارقىلىق، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىستىتىك خاھىشىنى ۋە تەلىپىنى توغرا ئەكس ئەتتۈرۈشى لازىم. بۇ — ماركسىزىملىق ئەدەبىي تەنقىتنىڭ تۈپ پىرىنسىپى.

ئەدەبىي تەنقىت نوقۇل ھالدا ئەدەبىي تەنقىتچىنىڭ شەخسىي قابىلىيىتىنىڭ مەھسۇلى ئەمەس، بەلكى تەنقىتچىنىڭ شەخسىي تالانتىنىڭ دەۋر ۋە خەلق تەلىپىنى توغرا ئومۇملاشتۇرالىغانلىقىنىڭ مەھسۇلى. ئەدەبىي تەنقىتتە تەنقىتچىنىڭ شەخسىي ئەمگىكى ئىنتايىن مۇھىم. تەنقىتچىنىڭ بىرەر ئەسەرنىڭ قىممىتى، ئەھمىيىتى توغرىسىدىكى تەھلىلى تەنقىتچىنىڭ شەخسىي تونۇشى، ئەدەبىي تەربىيىلىنىشى ۋە تۇرمۇش قارىشىدىن ئايرىلمايدۇ. ئەسەرنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنىنىڭ تېيىزلىكى ياكى چوڭقۇرلىقى، سەنئەتتىكى ئۆزگىچىلىكى تەنقىتچىنىڭ ئىجادىي تەسىراتى، ئىلمىي ئەمگىكى ئارقىلىق نامايەن بولىدۇ، بۇ خىل تەسىرات ياكى ئىلمىي ھۆكۈم ماھىيەتتە، مەلۇم سىنىپ، مەلۇم تەبىقە ياكى مەلۇم ئىجتىمائىي كۈچنىڭ ئىرادىسى ۋە مەنپەئەتىنىڭ گەۋدىلىنىشى، خالاس. ئەدەبىي تەنقىتنىڭ ياخشى-يامانلىقىغا، ئاخىرقى ھېساپتا، ئەمەلىيەت، خەلق ھۆكۈم چىقىرىدۇ. شۇڭا ئەدەبىي تەنقىتچى خەلقنىڭ تىلى ۋە ئاۋازى بولۇشى، دەۋر بىلەن بىللە ئالغا بېسىشى كېرەك. دەۋرنىڭ ئېھتىياجى ۋە خەلقنىڭ تەلىپىنى ئاساس قىلماي، ئۆزىنى شەخسىي دائىرىگە ياكى تار گۇرۇھنىڭ ئارزۇ-ھەۋەس دائىرىسىگە قويغان تەنقىتچى ئەدەبىي تەنقىتنىڭ ھەقىقىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ، ئاممىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ

قالدۇ. بۇ — تارىخىي ساۋاق.

ئەدەبىي تەنقىت ئەمەلىيەتنى چىقىش نۇقتا قىلىشى، ئەدەبىيات-سەنئەت ۋەزىيىتىنى توغرا مۆلچەرلىشى لازىم. ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەش — ئەدەبىي تەنقىتنىڭ جان تومۇرى. ئەدەبىي ئەسەرگە باھا بەرگەندە ئابستراكتنى نەزەرىيىۋى ئۆلچەمنى ئەمەس، بەلكى ئوبيېكتىپ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئەدەبىيات-سەنئەت ئەمەلىيىتىنى چىقىش نۇقتا قىلىشىمىز لازىم، شۇنداق بولغاندا، ئەدەبىي تەنقىت پۇختا ئەمەلىي ئاساسقا ئىگە بولۇپ، كىتابخاننى ۋە يازغۇچىنى قايىل قىلالايدۇ، ئەدەبىي تەنقىتمۇ ئەمەلىيەتنىڭ، تارىخنىڭ سىنىقىدىن ئۆتەلەيدۇ.

ئەدەبىي تەنقىتتە يازغۇچىنىڭ ئىزلىنىش روھىنى، يېڭىلىق يارىتىش جەھەتتىكى جۈرئەتنى قىزغىن قوللاش ۋە ئۇنىڭغا مەدەت بېرىش كېرەك. ئەدەبىي ئىجادىيەت — ئىجاتچانلىققا باي مەنىۋى ئەمگەك. ئىجاتچانلىق بولمىسا، بۆسۈپ ئۆتۈش بولمىسا، ئەدەبىيات-سەنئەتتە تەرەققىيات بولمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، بىزنىڭ يازغۇچى، شائىرلىرىمىز ئەدەبىي ئەسەرنىڭ مەزمۇنىدىن تارتىپ شەكلىگىچە ھەر خىل يېڭىلىقلارنى يارىتىۋاتىدۇ، كىشىنى خۇشال قىلىدىغان يېڭى-يېڭى بۆسۈپ ئۆتۈش مەيدانغا چىقىۋاتىدۇ. تەنقىتچى ئەنە شۇ يېڭىلىقلارغا نىسبەتەن قىزغىن مۇھەببەت باغلىشى، تولۇق تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئاساسىدا يازغۇچىلارنىڭ مۇستەقىل تەپەككۇر قىلىش، مۇستەقىل ئىزلىنىش روھىغا مەدەت بېرىشى لازىم. ئىزلىنىش، يېڭىلىق يارىتىش جەريانىدا ئۇ خىل ياكى بۇ خىل نۇقسانلارنىڭ كۆرۈلۈشى نورمالنى ئەھۋال. تەنقىتچى يازغۇچىنىڭ ئىزلىنىش روھىنى توغرا باھالىشى، مەسىلىگە تەرەققىيات نۇقتىسىدىن قاراپ يازغۇچى ئىجادىيىتىنىڭ ئومۇمىي يۈزلىنىشىنى نەزەردە تۇتۇشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا، يازغۇچىنىڭ ئىجادىيەتتە داۋاملىق ئالغا بېسىشىغا ياردەم بەرگىلى بولىدۇ.

ئەدەبىي تەنقىتتە توغرا ئۇسۇل بولۇشى لازىم. تەنقىت ۋە ئۆز ئۆزىنى تەنقىت — سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ مۇھىم ئۇسۇلى. توغرا ئەدەبىي تەنقىت دوستانە، قىزغىن، سەمىمىي، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن، مۇۋاپىق بولۇشى لازىم. خۇددى يولداش خۇ ياۋباڭ كۆرسەتكەندەك: «توغرا ئۇسۇل يەنىلا ئىككى: بىرى، كالتەكلىمەسلىك؛ يەنە بىرى، تەختىراۋانغا سېلىپ كۆتەرمەسلىك.» تەنقىتكىمۇ يول قويۇش، جۈملىدىن، قارشى تەنقىتكىمۇ يول قويۇش، ئوخشىمىغان پىكىرلەر ئوتتۇرىسىدا ئەركىن مۇھاكىمە ۋە مۇنازىرىنى يولغا قويۇش لازىم. مۇنازىرە خاراكتېرىنى ئالغان ئەسەرلەرگە كونكرېت تەھلىل يۈرگۈزۈپ، ياخشى يېرىنى ياخشى، يامان يېرىنى يامان دېيىش، ھەرگىزمۇ بىر نۇقتىنى تۇتۇۋېلىپ، ھەممىنى ئىنكار قىلماسلىق ياكى ھەممىنى مۇئەييەنلەشتۈرمەسلىك كېرەك. يازغۇچىنىڭ بىرەر ئەسىرىدە مەسىلە بولسا، شۇ يازغۇچىنىڭ ھەممە ئەسىرىدە مەسىلە بار، دەپ قارىغىلى بولمايدۇ. شۇنداقلا ئايرىم ئەسەرلەردە مەسىلە چىقسا، بىر پۈتۈن ئەدەبىي ئىجادىيەتتە مەسىلە بار، دىگىلىمۇ بولمايدۇ. بىزنىڭ ئەدەبىي تەنقىدىمىز توغرا، دەل بولۇشى لازىم.

بىز ئەدەبىي تەنقىتنى بىر پۈتۈن سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشىنىڭ بىر قىسمى دەپ قاراپ، يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتىن «سولچىل» خاھىشنىڭ تەسىرىنى داۋاملىق تۈگىتىپ، ئەدەبىي تەنقىتنى ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەشتىن ئىبارەت ئىدىيىۋى لۇشيەن ئاساسىغا قۇرۇپ، تەنقىت ۋە ئۆز-ئۆزىنى تەنقىتنى توغرا قانات يايدۇرۇدىغان بولساق، يېڭىدىن بىخ ئۈرۈپ راۋاجلىنىۋاتقان ئەدەبىي تەنقىدىمىزدە جەزمەن يېڭى ۋەزىيەت ياراتقىلى بولىدۇ.

ئىجادىيەت ۋە ئىجادىيەتچى

ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

ئىجادىيەت — جاپالىق مەنىۋى ئەمگەكنىڭ مەھسۇلى، قەلەم ئىگىسىنىڭ ھالال قان تەرى ياراتقان ئەڭ يېڭى مەنىۋى مەھسۇلات، ئۆزىگە خاس ھۆسنى-جامالى، ئۆزىگە خاس خۇشبۇي پۇرىقى بىلەن سەنئەت ئەھلىنى مەپتۇن قىلىدىغان گۈل-غۇنچە، خەلقنىڭ قەلبىگە گۈزەللىك نۇرى تۆكۈدىغان روھىي مەشئەل.

ئىجادىيەتچى — يېپ-يېڭى، ئەلا سۈپەتلىك ۋە نەپىس مەنىۋى مەھسۇلات ئىشلەپچىقارغۇچى، باشقىلار تەرىپىدىن تېخى يارىتىلمىغان روھىي ئوزۇقنى بەرپا قىلىش يولىدا ئۆمۈرۋايەت كۈرەش قىلىدىغان جاپاكەش ئەمگەكچى، ئۆزىنىڭ ھەقىقى تۆھپىسى ۋە گۈزەل ئەخلاقىي-پەزىلىتى ئارقىلىق خەلقنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدىغان سۆيۈملۈك ئىنسان.

مۇستەقىل ئىجات قىلىش روھىغا ئىگە بولۇش — ھەر بىر قەلەم ئىگىسى جەزمەن ھازىرلاشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم شەرتلەردىن بىرى. چۈنكى مۇستەقىل ئىجات قىلىش روھى ۋە ئەمەلىيىتى بولماي تۇرۇپ، ھېچقانداق نەرسىنى ئىجات قىلغىلى بولمايدۇ. ئىجادىيەتچى ھەربىر پارچە ئەسەرنى تالاي كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزۈپ، ھەددى-ھېسابسىز ساپ يۈرەك قېنى بىلەن زېھنىي كۈچىنى سىڭدۈرۈپ، مۇستەقىل ھالدا يېزىپ چىقىدۇ، ھەتتا ئىجادىيەت يولىدا جان بېرىدۇ.

يازغۇچى، شائىرلار ئىجادىيەت بىلەن نام چىقىرىش، پۇل تېپىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خەلققە ئۆزلىرىنىڭ جاپالىق ئەجرى ياراتقان قىممەتلىك روھىي ئوزۇقلارنى تەقدىم قىلىپ، ئۇلارنى گۈزەللىككە، يېڭىلىققا، تەرەققىياتقا ئىنتىلدۈرۈش ئۈچۈن شۇغۇللىنىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇلار ئەخلاقشۇناس ھېسابلىنىدۇ. گۈزەل ئەخلاقىي-پەزىلەتكە ئىگە بولمىغان كىشىنىڭ خەلقنىڭ مەنىۋى دۇنياسىغا گۈزەللىك ئۇرۇقى چېچىشى مۇمكىن ئەمەس. خەلقنىڭ كۆزى ئۆتكۈر، ئۇلار راست بىلەن يالغاننى، توغرا بىلەن ئوغرىنى ئېنىق پەرق ئېتىش ئىقتىدارىغا ئىگە. باشقىلارنىڭ ئىجادىيىتىنى ئانچە-مۇنچە پەدەزلەپلا ئۆز نامىدا ئېلان قىلغان «ئىجادىيەتچى» لەر ئۇلارنىڭ ھەققانىي ئەيىپلىشىگە ئۇچرىماي قالمايدۇ. بۇ خۇددى ماددىي مەھسۇلاتلارنى ئوغرىلىغان جىنايەتچىلەر قانۇننىڭ ئادىل جازاسىغا ۋە كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ كۈچلۈك نەپرىتىگە ئۇچرىماي قالمايدىغانلىقىغا ئوخشاشلا بىر ئىش.

مەلۇمكى، جەمىيەتنىڭ ماددىي بايلىقىمۇ، مەنىۋى بايلىقىمۇ جاپالىق ئەمگەك ئارقىلىق دۇنياغا كېلىدۇ. شۇڭا ئۆزىنىڭ كەسپىي بۇرچىنى چۈشىنىدىغان ئىجادىيەتچىدە ئەمگەككە نىسبەتەن چوڭقۇر مۇھەببەت بولىدۇ ۋە ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقى بەختىنى پەقەت ھالال ئەمگەكتىن تاپىدۇ. خەلقنى نادان ھېسابلايدىغان، باشقىلارنىڭ جۈۋىسىدا تەرلەپ ئۆگىنىپ قالغان

كىشىلەر بولسا، ھامان جاپالىق ئەمگەكتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، تەييارغا ھەييار بولۇپ ياشاشقا ياكى خوشىنىلىرىنىڭ بېغىدا پىشقان شىرىن مېۋىلەرنى ئوغرىلاپ، بازارغا ئېلىپ چىقىپ سېتىپ جان بېقىشقا ئۆرۈنۇدۇ، ھەتتا بىر تامچە قان ـ تەرمۇ ئاقىتقۇزماي تۇرۇپ، «چېۋەر باغۇەن» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشىشنى تاما قىلىدۇ، ھالبۇكى، دۇنيادا مۇنداق ئوڭاي ئىش يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك دۆلىتىمىزدە تەييارتاپلىق، رەڭۋازلىق، ئالدامچىلىق قىلىپ جان بېقىشقا ۋە شۆھرەت قازىنىشقا ئۆرۈنۈشتەك پەسكەش قىلىقلار جەمئىيەت تۈزۈمى ۋە ئىجتىمائىي ئەخلاق پىرىنسىپلىرى تەرىپىدىن قاتتىق مەنئى قىلىنىدۇ.

سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتە جىسمانىي ئەمگەك بىلەن ئەقلىي ئەمگەكنىڭ ھەر ئىككىلىسىلا قەدىرلىكتۇر، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەكچىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ ھالال ئەمگىكى ۋە گۈزەل ئەخلاقىي ـ پەزىلىتى بىلەن قەدىرلىكتۇر. چۈنكى ئۇلار مەيلى جىسمانىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانسۇن، مەيلى ئەقلىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانسۇن، ئوخشاشلا جەمئىيەت ۋە خەلق ئۈچۈن بايلىق يارىتىپ، مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىپ، ئىنسانىيەتكە پايدا يەتكۈزىدۇ. جىسمانىي ئەمگەك ياراتقان ماددىي مەھسۇلاتلار بىلەن ئەقلىي ئەمگەك ياراتقان مەنىۋى مەھسۇلاتلارنى ئوغرىلاپ جان باقىدىغان كىشىلەر بولسا، باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان سېلىپ، كىشىلەر ئارىسىغا، بولۇپمۇ ياش ـ ئۆسمۈرلەر ئارىسىغا ساختىپەزلىك ۋە تەييارتاپلىق ئۇرۇقى سېپىدۇ.

مەنىۋى مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ماددىي مەھسۇلات ئىشلەپچىقارغۇچىلارنىڭ ھەممىسىنىڭلا قولىدىن كېلىۋەرمەيدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۆزى مۇستەقىل ھالدا ئىجادىي ئەسەر يازالمايغان كىشىلەرنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدە ئوغرىلىق قىلىپ جان بېقىشىمۇ، شۆھرەت قازىنىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ئۆزىمۇ پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئورتاق ئەيىپلىشىگە ئۇچرايدىغان ئوغرىلىقتىن ئىبارەت بۇ پەسكەش قىلىقنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىپ تاشلايدىغان ئەڭ ئۆتكۈر قوراللاردىن بىرى. شۇڭا ئۇ «ئىجادىيەت ئوغرىسى» غا قىلچە يۈز ـ خاتىرە قىلمايدۇ. ئوغرىنىڭ باشقىلارنى توغرىلىققا باشلىشىمۇ ئەقىلغا سىغمايدىغان ئىش. بىزنىڭ بۈگۈنكى كىتابخانلىرىمىزمۇ باشقىلارنىڭ بېغىدىن ئوغرىلانغان مېۋىنى بازارغا سېلىپ پۇل تاپىدىغان كىشىلەرنىڭ مەيدىسىگە شان ـ شەرەپ گۈلىنى تاقاپ قويىدىغان ھاماقەتلەردىن ئەمەس. شۇڭا ھەر بىر ئادەم ئۆزىنى ئوبدانراق دەڭسەپ كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ قولىدىن كېلىدىغان كەسپنى تاللاپ، ھالال ئەمگەكنىڭ شەربىتىنى ئىچكىنى ئەۋزەل. دۇنيادا ئىنسانىيەتكە پايدا يەتكۈزىدىغان ھۈنەر ـ كەسىپ ئاز ئەمەس. ماددىي مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىقمۇ، مەنىۋى مەھسۇلات يارىتىشنىڭ باشقا ساھەلىرىدە تۆھپە يارىتىش ئارقىلىقمۇ ھاياتنى مەنىلىك ئۆتكۈزگىلى ۋە كىشىلەرنىڭ يۈكسەك ھۆرمىتىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇنداق قىلىش باشقىلارنىڭ ئەقىل ـ پاراستى بىلەن قان ـ تەرى ياراتقان مېۋىنى ئوغرىلاپ، دەككە ـ دۈككە ئىچىدە ياشىغاندىن ياكى تۇتۇلۇپ قېلىپ، يەرگە قارىغاندىن تۈمەن مىڭ ھەسسە ياخشى ئەمەسمۇ!

چۈشىنىش كېرەككى، باشقىلارنىڭ ئىجادىيىتىنى ئوغرىلاپ ئۆگىنىپ قالغان ياكى خېلىدىن بۇيان مۇشۇ يولدا مېڭىپ مەلۇم ئىقتىسادىي نەپكە ئېرىشىپ كەلگەن كىشىلەرنى،

ئۇلار ھەرقانچە ئۇستىلىق ئىشلەتكىنى بىلەنمۇ، كەڭ جامائەتچىلىك ھامان بىر كۈنى ئېنىق سېزىۋالىدۇ. بىر قانچە كىشىنىڭ كۆزىنى باغلاپ ئۆتۈپ كەتكەن بىلەن پۈتكۈل جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ ئۆتكۈر كۆزىدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا كەڭ ئاممىنىڭ باشقىلار تىكلىگەن مۇنارنى ئانچە ـ مۇنچە سىرلاپلا «مەن ياسىدىم» دەپ ئىگەللىۋالغان كىشىلەرنىڭ ھەركىتىنى بىر مەزگىل ئاشكارا ئەيىپلىمەي، سۈكۈت قىلىۋاتقانلىقىغا قاراپلا «بۇ جان بېقىشقا بولىدىغان يول ئوخشايدۇ» دەپ خام ـ خىيال قىلىشقا بولمايدۇ.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى، ھەر دەرىجىلىك گېزىت ـ ژورناللاردا ئېلان قىلىنغان بارلىق ئەسەرلەر مۇقەررەر ھالدا ئەمىلىيەتنىڭ قاتتىق سىنىقىغا دۇچ كېلىدۇ. نەتىجىدە، ئىجادىي ئەمگەكنىڭ ھەقىقى ئىگىلىرى كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ، باشقىلارنىڭ ئەقىل جەۋھەرلىرىنى تالان ـ تاراج قىلغۇچىلار خەلقنىڭ ئىشەنچىسىدىن ئايرىلىدۇ. بۇ خىل ئاقىۋەت ئەسەر ئېلان قىلغان ھەر قانداق كىشىنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنمايدۇ.

بەزى يولداشلار ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئاتالمىش «ئىجادىيەتچى» لەرنىڭ ئايرىم «ئەسەرلىرى» نى ئوقۇشماي ئېلان قىلىپ قويغان تەھرىر بۆلۈملىرىنى قاتتىق ئەيىپلەشكە بەكمۇ ئامراق. مېنىڭچە، بۇ مەسىلىنى بىرئاز ئەتراپلىقراق تەھلىل قىلىپ كۆرگەننىڭ زىيىنى بولمىسا كېرەك.

مەلۇمكى، تەھرىر بۆلۈم ــ ئۆز زىممىسىگە ئېغىر ھەم شەرەپلىك كەسپىي ۋەزىپە يۈكلىگەن كوللېكتىپ، ھەر دەرىجىلىك گېزىت ـ ژورناللارنىڭ تەھرىر بۆلۈملىرىدە ئىشلەۋاتقان كەڭ مۇھەررىرلەر ئىنتايىن جاپالىق مەنىۋى ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ئۇلارمۇ خۇددى كەڭ كىتاپخانلارغا ئوخشاشلا ئىجادىيەت ئۇغرىلىرىدىن ئىنتايىن قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ، ئۇلارنىڭ ساختا ماللىرى بازارغا سېلىنىپ قېلىشىدىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلىدۇ، لېكىن ھازىر ھەر قايسى تەھرىر بۆلۈملەرگە كېلىۋاتقان ئەسەرلەرنىڭ سانى كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىپ، مۇھەررىرلەرنىڭ خىزمىتى بارغانسېرى ئېغىرلىشىۋاتىدۇ. چۈنكى ئۇلار تەھرىر بۆلۈمگە كەلگەن چوڭ ـ كىچىك ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەستايىدىللىق بىلەن بىرمۇ ـ بىر كۆرۈپ چىقىپ، ئەتراپلىق ھەم چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئادىللىق بىلەن توغرا بىر تەرەپ قىلمىسا بولمايدۇ. شۇڭلاشقا ئۇلار چەتئەلدە ۋە ئېلىمىزدە نەشر قىلىنغان ۋە ئۇزۇلۈكسىز نەشر قىلىنىۋاتقان سان ـ ساناقسىز ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ چىقىشقا ئۈلگۈرەلمەيدۇ، تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، ئۇلار ئاپتورلارنىڭ كەسپىي ئەخلاقىغا، ئادىللىقىغا، ئۆزلىرىنى ھەم كەڭ كىتاپخانلارنى ئالدىمايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. ھەر دەرىجىلىك گېزىت ـ ژورناللارنىڭ تەھرىر بۆلۈملىرىدە جاپالىق ئەمگەك قىلىۋاتقان مۇھەررىرلەر ئايرىم كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنى ئالداشقا ئۇرۇنىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتسىلا، ئۇلارنىڭ بۇخىل ناچار ئىستىلىغا قارشى پرىنسىپال كۈرەش ئېلىپ بارىدۇ، ئۇلارنىڭ ئوغرىلىق قىلغانلىقى پاش قىلىنغان ماقالىلارنى باشلامچىلىق بىلەن ئېلان قىلىپ، كەڭ ئاپتورلار بىلەن كىتاپخانلارنى ئۇنىڭدىن تەربىيىگە ئىگە قىلىدۇ. يېقىندىن بۇيان، بەزى گېزىت ـ ژورناللاردا ئېلان قىلىنغان ئايرىم «ئىجادىي ئەسەر» لەر توغرىسىدا يېزىلغان ئەدەبىي تەنقىت ماقالىلىرىنىڭ دەل ئاشۇ گېزىت ـ ژورناللارنىڭ ئۆزىدە ئېلان قىلىنغانلىقى ۋە كەڭ ئاممىنىڭ قىزغىن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشكەنلىكى بۇ نۇقتىنى ناھايىتى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

بىز بۇ ماقالىلارنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ،

تەتقىق قىلىش ئارقىلىق شۇنى ئېنىق ھېس قىلدۇقكى، بەزى كىشىلەر باشقا يازغۇچىلارنىڭ ئەسىرىنىڭ ماۋزۇسىنى ۋە ئۇنىڭدىكى تارىخىي شەخسلەرنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىپلا، ئاشۇ يازغۇچىلارنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ نامىنى يېزىۋالغان. بۇ خىل غەلىتى ھادىسە ھەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرۈدۇ. ئەسەر، يەر ۋە ئادەم ناملىرىنى ئۆزگەرتىپ قويسىلا، باشقا يازغۇچىلارنىڭ ئەسىرى قۇراقچىلىق قىلغۇچىلارغا تەئەللۇق بولۇپ قالامدۇ؟! ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ قولىدىكى ئىجادىي ئەسەر باشقىلارنىڭ قولىدا يوقمۇ؟! بەزى يازغۇچىلار ۋاپات بولۇپ كەتكىنى بىلەن ئۇلارنىڭ ھەددى-ھېسابسىز ساپ قان-تەر سىڭدۈرۈپ يازغان مەشھۇر ئىجادىي ئەسەرلىرى جۇڭگو ۋە چەتئەللەردىكى يۈز مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ياشاپ كېلىۋاتىدىغۇ؟! دۇنيادا ئۇلۇغلارنىڭ ئىجادىيىتىنى ئوغرىلىغان ئادەممۇ ئۇلۇغ سانىلىدىغان غەلىتى ھادىسە تېخى يۈز بەرگىنى يوق!

بەزى كىشىلەرنىڭ جامائەتچىلىكنىڭ پايدىلىق تەنقىدىي پىكىرلىرىگە پەرۋا قىلماي، رەڭۋازلىق قىلىدىغان يامان ئادەتنىڭ كەينىگە داۋاملىق كىرىۋاتقانلىقى كىشىنى قاتتىق تەئەججۈپلەندۈرۈدۇ. ئاپتورلار بىلەن كىتابخانلار ئەدەبىي ئىستىلنى بۇزۇدىغان، ئىنتىزامنى ئاجىزلاشتۇرۇدىغان، ئىجتىمائىي مۇھىتنى بۇلغايدىغان، ياش-ئۆسمۈر ھەۋەسكارلارنى ئازدۇرۇدىغان بۇ خىل ناچار قىلىقنىڭ ئۆزلۈكسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا ۋە يامراپ كېتىشىگە ھەرگىزمۇ يول قويمايدۇ. يېقىندىن بۇيان ئەدەبىي تەنقىتچىلىكىمىزنىڭ بۇ مەسىلىگە قاتتىق كۆڭۈل بۆلۈشكە باشلىغانلىقى كىشىنى خوشال قىلىدۇ.

«تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە كېلىۋاتقان ماقالا ھەم خەتلەرگە، شۇنداقلا ئۆزىمىزنىڭ بىۋاستە تەسىراتلىرىمىزغا ئاساسلانغاندا، مەنىۋىي مەھسۇلاتلارنى ئوغرىلايدىغان يامان ئادەتنىڭ كەينىگە كىرىپ قالغانلار بىلەن ئۇنى يوقىتىۋېتىشقا باشلىغانلار بىر-ئىككىلا ئادەم ئەمەس ئىكەنلىكىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ. شۇڭلاشقا «تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمى 1983-يىللىق 7-سانىدا مۇشۇ ھەقتە بىر ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ئاشۇنداق ناچار ئادەتكە گىرىپتار بولۇپ قالغان كىشىلەرنى جىددىي ئاگاھلاندۇرغان ئىدى، لېكىن بەزى كىشىلەر ژورنىلىمىزنىڭ جىددىي ئاگاھلاندۇرۇشىغا قۇلاق سالمىدى. ژورنىلىمىزنىڭ 1984-يىللىق 5-سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئەدەبىي ئەسەر يازغۇچىنىڭ ئۆز ئىجادىي ئەمگىكىنىڭ مەھسۇلى بولۇشى كېرەك» دېگەن ئەدەبىي تەنقىت ماقالىسىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان پاكىتلار بۇ نۇقتىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەنىۋىي مەھسۇلات ئوغرىلاشنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىدىن تا ھازىرغىچە تېگىشلىك ساۋاق ئالماي، ئۆزلىرىنىڭ يامان ئادىتىنى ئۆزلۈكسىز داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى ئۆزلىرىنى بەكمۇ چىۋەر ھەم ئەپچىل ھېسابلاپ، چاندۇرۇپ قويمايدىغانلىقىغا قاتتىق ئىشىنىپ، چوتىنى خاتا سوقۇۋاتىدۇ. ھالبۇكى، كەڭ ئاپتورلار بىلەن كىتابخانلار ئۇلارنىڭ ھەركىتىگە خېلىدىن بېرى دىققەت قىلىپ كەلمەكتە، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىمۇ بارغانسېرى روشەنلەشمەكتە. جامائەتچىلىكنىڭ بىر مەزگىل سۈكۈت قىلغانلىقى ھەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ ئالدامچىلىقىنى ئېنىق پەرق ئېتەلمىگەنلىكىدىن ياكى ئۇلارغا يۈز-خاتىرە قىلىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. بۇ يەردە پەقەت ئاشكارا تەنقىت قىلىشنىڭ ئىلگىرى-كېيىنلىك مەسىلىسىلا مەۋجۇت.

www.uyghurkitap.com

ئەمەلىيەت يۇقۇرىدا كۆرسىتىپ ئۆتۈلگەن تۆۋەن يولغا كىرىپ قالغان كىشىلەرنىڭ ئوقۇش دەرىجىسى، ئوقۇش ئۇسۇلى ۋە ئوقۇش ماھارىتى ئوخشاش بولمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن چەتئەل ئاپتورلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئوقۇيدىغانلىرىمۇ، ئېلىمىز ئاپتورلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئوقۇيدىغانلىرىمۇ، ھايات ئاپتورلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئوقۇيدىغانلىرىمۇ، ۋاپات بولۇپ كەتكەن ئاپتورلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئوقۇيدىغانلىرىمۇ تېپىلىدۇ.

ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆتكەندە چەتئەل يازغۇچىلىرىنىڭ مەلۇم ئەسەرلىرىنىڭ ۋە ئۇلاردا تەسۋىرلەنگەن پېرسوناژلار بىلەن يەرلەرنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىپلا، ئۇ ئەسەرلەرنى شۇ پېتى ياكى بىر قىسمىنى كېسىۋېلىپ، ئۆز نامىدا ئېلان قىلدى. بەزىلەر جۇڭگو ۋە چەتئەللەردىكى باشقا مىللەت ئاپتورلىرىنىڭ يۇمۇرلىرىدىكى پېرسوناژلارغا ئۇيغۇرچە ئات قويۇپلا، ئۇنى «ئۆزەمنىڭ ئىجادىيىتى» دەۋالدى. بەزىلەر ئۆز سەپداشلىرىنىڭ پۈتۈن شېئىرلىرىنى ئوغرىلىسا، بەزىلەر ئۇنىڭ ئايرىم كۇبلېت ياكى مىسرالىرىنى ئوغرىلىدى. بەزىلەر باشقىلارنىڭ شېئىر مەسەللىرىدىكى ھايۋاناتلارنىڭ نامىنى ئالماشتۇرۇپلا، ئۇنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى. بەزىلەر باشقىلارنىڭ ئەدەبىي ئوبزورلىرىدىكى تەييار تەھلىل ۋە سۆز - جۈملىلەر ئارقىلىق ئەسەر «باھالىدى». بەزىلەر باشقىلارنىڭ نەسىرلىرىنىڭ بېشىغا ئۆزىنىڭ نامىنى يېزىۋالدى. باشقىلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن ۋەقەلىك، خاراكتېر، پىكىر، ئوبرازلىق تىل ئوغرىلايدىغان نورمالسىز ھادىسىلەرمۇ كەينى - كەينىدىن يۈز بەردى. بۇ ژورنالدىن ئوغرىلاپ، ئۇ ژورنالغا ئەۋەتىدىغان كىشىلەرنىڭمۇ بارلىقى سېزىلدى.

بەزى كىشىلەردىكى بۇ خىل روھىي كېسەل ئىجادىيەت سېپىدە يېڭىدىن پەيدا بولغان ئايرىم ياش ئاپتورلارغىمۇ ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە يۇقۇۋاتىدۇ. بۇ ھال كىڭ ئاپتورلار بىلەن كىتابخانلارنى قاتتىق نارازى قىلماقتا. ئەگەر بىز ئۈنۈملۈك تەدبىر قوللىنىپ، بولۇپمۇ ئەدەبىي تەنقىتنىڭ كۈچىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، بۇ خىل تەتۈر شامالنى قەتئىي چەكلىمەيدىغان بولساق، ئۆزىمىزنى ئاغرىق ئادەم بىلەن كارى بولمايۋاتقان مەسئۇلىيەتسىز دوختۇرنىڭ ئورنىغا چۈشۈرۈپ قويغان بولۇمىز.

ئەلۋەتتە، يېزىقچىلىققا يېڭىدىن كىرىشكەن بەزى ياشلار دەسلەپكى چاغلاردا دوراپ - چىلىقتىن، تەقلىتچىلىكتىن ئۆزۈل - كېسىل خالى بولۇپ كېتەلمەسلىكى مۇمكىن. بۇ ئەھۋالنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. ساختىلىق يولىغا قاراپ ماڭىدىغان ئىنتايىن ئاز ساندىكىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بىر مەزگىل قاتتىق ئىزلىنىپ، جاپاغا چىداپ مەشق قىلىپ، مۇستەقىل ئىجات قىلىش يولىغا قاراپ دادىل قەدەم تاشلايدۇ، ھەتتا بارا - بارا پىشقەدەملەردىنمۇ ئېشىپ كېتىدۇ. شۇڭلاشقا دوراپچىلىق بىلەن ئەسەر يېزىپ يۈرگەن ياش ھەۋەسكارلارغا بولغان ئىجابىي تەربىيىنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنى باشتىنلا ئۆزىگە ئېغىر تەلەپ قويۇپ، جاپالىق ئىجادىي ئەمگەكنىڭ ھالال نېنىنى يەيدىغان توغرا يولدا مېڭىشقا دەۋەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇلارغا شۇنى ئېنىق چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەككى، جىسمانىي ئەمگەك ياراتقان بىر خىل ماددىي مەھسۇلاتلارنى ماگىزىنغا قاتار تىزىپ قويسا، ھېچكىمنىڭ ئەيىپلىشىگە ئۇچرىمايدۇ، لېكىن ئىجادىي ئەمگەك يارىتىدىغان ئەدەبىي ئەسەرلەر بىر خىل

بولۇپ قالسا، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ پىكرى تۇغۇلۇدۇ، ئۇلار ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلەرنىڭ باشقىلارنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان ئەڭ يېڭى مەنىۋىي ئوزۇقلارنى ئىشلەپچىقىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ باي ھەم كۆپ تەرەپلىمە مەنىۋىي ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا ھەر قانداق ئەدەبىي ئەسەرنىڭ قىممىتىمۇ ئاساسلىقى، ئۇنىڭ يېڭىلىقى ھەمخاسلىقى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. خاسلىقى، يېڭىلىقى ئىگە بولمىغان «ئەسەر» نى «ئىجادىيەت» دېگىلىمۇ بولمايدۇ. ئەلۋەتتە، ھەر قانداق بىر ياش ھەۋەسكارنىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلىشى ئۈچۈن، مەلۇم بىر جەريان كېرەك بولۇدۇ. بۇ جەرياندا ئۇ بەزىبىر سۈپەتسىز، خام ئەسەرلەرنى يېزىشىمۇ مۇمكىن، ئەگەر ئۇ ئەقىل ـ پاراستىنى تولۇق ئىشقا سېلىپ، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقماي، ئۈزلۈكسىز مەشىق قىلسىلا، سۈپەتلىك، پىششىق ئەسەرلەرنىمۇ ۋۇجۇتقا چىقىرالايدۇ، لېكىن ئۆز مېڭىسىنى ئىشقا سالماي، پەقەت باشقىلارنىڭ ئەقىل جەۋھەرلىرىنى ئوغرىلاش بىلەنلا ھەپىلەشىدىغان كىشىلەر بۇ يولنى نەچچە ئون يىل باسسىمۇ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ ئورتاق ئېتىراپ قىلىشىغا ئىگە بولغۇدەك، مەزمۇت پۇت دەسسەپ تۇرالىغۇدەك بىرەر پارچە ئىجادىي ئەسەرنىمۇ يېزىپ چىقالمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك دۆلىتىمىزدە «ئەمگىكىگە قاراپ ھەق بېرىش» پرىنسىپى يولغا قويۇلغان بولۇپ، باشقىلارنىڭ ئەمگەك مېۋىسىنى سېتىپ پۇل تېپىش نومۇسسىزلىق ھېساپلىنىدۇ. شۇڭلاشقا بىزنىڭ ساپ نىيەتلىك كىتاپخانلىرىمىز ياش دوستلارنىڭ بۇنداق يولدا ماڭماسلىقىنى سەممىي ئۈمىت قىلىدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتمەي بولمايدۇكى، مەلۇم بىر ئاپتورنىڭ باشقىلارنىڭ ئەمگەك مېۋىلىرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغان ـ قىلىۋالمىغانلىقىنى پەرقلەندۈرۈشتە، ئادىل، ئېھتىياتچان، راستچىل بولۇشقا، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەش پرىنسىپىغا قەتئىي ئەمەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. سۇبيېكتىپ قىياسنى، پەرەزنى، مۆلچەرنى، گۇماننى، شەخسىي غەرەزنى پاكىتلارنىڭ ئورنىغا دەسسەتكەندە، ھەق ـ ناھەق ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ، بىگۇناھ ئاپتورلارنى ئورۇنسىز ئەيىپلەيدىغان نورمالسىز ھادىسىلەر يۈز بەرمەي قالمايدۇ. ئاق ـ قارىنى ئېنىق پەرق ئەتمەستىن ئىقتىدارىغا ئىگە كىتاپخانلارنى قايىل قىلالمىغان، ئاساسسىز، قارام تەنقىتنىڭ ھېچقانداق ئىجتىمائىي قىممىتى بولمايدۇ، جۈملىدىن، ئاپتورلارغىمۇ ئەمەلىي پايدىسى تەگمەيدۇ. بىزنىڭچە، ناچار ئەدەبىيات ئىستىلىنى پەقەت تولۇق پاكىتلارغا ئاساسەن توغرا ھۆكۈم چىقىرىدىغان ئىلمىي ئۇسۇل ئارقىلىقلا ئۈنۈملۈك چەكلىگىلى بولۇدۇ.

ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بارلىق يولداشلار، ئۆزىمىزنىڭ جاپالىق ئەمگىكىمىزگە تايىنىپ، بىر بىرىدىن يېڭى، بىر بىرىدىن سۈپەتلىك، بىر بىرىدىن ئېسىل بەدىئىي ئەسەرلەرنى ئىجات قىلىپ، سۆيۈملۈك خەلقىمىزگە تەقدىم قىلايلى!

(بېشى 87 ـ بەتتە)

15 مىنۇتقىچە يەتمىدى. مەن ھاشىم بوۋامنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ 10 قەدەممۇ ماڭمىغان ئىدىم، كۆچلۈك بىر قول كېلىپ قولۇمنى قايرىدى، ۋاقىراي دېيىشىمگە ئاغزىمغا لۆڭگە تىقىلدى، ئاندىن چەمبەرچەس قىلىپ باغلاندىم.

ــ ئىككىڭلار بۇ ھاردىمىنى ئېلىپ مېڭىڭلار! ــ دەپ بۇيرۇدى بىرسى. مەن ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ھوشۇر ئىكەنلىكىنى تونۇدۇم.

(داۋامى بار)

شېئىرلار

قۇربان ئىمىن

بارمۇ دۇنيادا مۇرات ـ ئارمانىغا يەتكەن كىشى،
تاش چېپىپ، ئۆستەڭ ئېلىپ بوستانىغا يەتكەن كىشى؟
يوق ئىكەن ئىشق ئەھلىنىڭ داستانىنى ۋاراقلىسام،
تارتىسىمۇ مىڭ بىر جاپا، جانانىغا يەتكەن كىشى.
بىزدە بار ئارزۇ گۈلى گۈللەپ ئېچىلغان قەھرىمان،
بەختىيار بولدى بۇ ھۆر دەۋرانىغا يەتكەن كىشى.
كىمكى سۆيسە كەسپىنى ئاخىر مۇرادى ھەل بولۇر،
قەدرىنى بىلمەك كېرەك دۇردانىغا يەتكەن كىشى.
بىر پىيالە چاي بىلەن قىلدى تەشەككۈرنى بايان،
بۇ سائادەت پەيتىدە مېھمانىغا يەتكەن كىشى.

بۇلبۇل ناخشىسى

ھاياتىم ئۆتتى سەرسانلىق ۋە سەرگەردانلىقتا، غۇربەتتە،
چېلىپ كەلدىم ساتارىمنى رىيازەتتە، مۇھەببەتتە.
مۇقامىم ياڭرىدى قەشقەر، خوتەن، يەركەن دىيارىدا،
تېرىقچە كۆرمىدىم راھەت ئاقاردى چاچمۇ كۆلپەتتە.
ياشانغان چاغدا مەن يەتتىم سائادەتنىڭ باھارىغا،
گۈلىستان بۇلبۇلى كۈلدى سەھەردە ـــ ياخشى پۇرسەتتە.
خوشالمەن خەلق بىلەن بىللە، ۋەتەنگە بارلىقىم تەقدىم،
باسارمەن ئەل بىلەن بىللە يەنە ئالغا داۋامەتتە.

باھار كاككۇكى

(ناخشىچى ئايشەم ئىبراھىمغا مەدھىيە)

ئېيت ناخشاڭنى، ئەي كاككۇك، سۆزلىرىڭ ئىپار ـ ئەنبەر،
تاغلار ئاڭلىسا تەۋرەر، دەريادا كۆلەر كەۋسەر.
بۇلبۇل گويا كۆلگەندەك ئېيتساڭ ناخشا يېقىملىق،

رېتىمدىن ئازغاندەك خۇشال تېپەر - يۈرەكلەر.
ئىككى قولۇم كۆكسۈمدە، رەھمەت دىدىم يىراقتىن،
ناخشىلارنىڭ بۈيىدىن دىلىم بولغاچ مۇئەتتەر.
ناخشاڭنىڭ خېرىدارى، خۇشتارى، ھەۋەسكارى،
ھەم ئۇتلۇق پىداكارى — مەنمۇ كۈن - تۈن، تاڭ سەھەر.
ناخشا ئېيتىپ تۇغۇلدۇم، ناخشا ئېيتىپ ئۆلەرمەن،
ناخشاڭ بىلەن كۈلەرمەن، كۈلسەم جاھان تەڭ كۈلەر.
سېنىڭ ناخشاڭ يۈرەكتە دولقۇنلايدۇ بۆلەكچە،
شۇنداق نەپىس، مەردانە ... خەلقىم شۇڭا بەك سۆيەر.

يېقىملىق

(ياش ناخشىچى ھەبىبە ئىبراھىمغا بېغىشلايمەن)

تورغاي دىسەم سەھەردە سايرىشىڭىز يېقىملىق،
قەلبىم بېغىدا ھەر كۈن يايرىشىڭىز يېقىملىق.
سىز ئېيتقاندا ناخشىنى قۇلاق سالۇر يەرۇ - كۆك،
كەلگەي زىمىن لەرزىگە، ئاۋازىڭىز يېقىملىق.
ئۆزۈمىزاردا تۇرۇپسىز، بەزمە - مەشرەپ قۇرۇپسىز،
ناخشىلار ئاسماندا پەرۋازىڭىز يېقىملىق.
خېلى چاغدىن خۇمارمەن ناخشىڭىزغا بۆلەكچە،
يۈرەكلەرگە ئوت سالغان ئەشئارىڭىز يېقىملىق.
سىزنىڭ ھەر بىر ناخشىڭىز جانغا ھوزۇر - ھالاۋەت،
روھىي ئوزۇق ئالامەت، مۇزىكىڭىز يېقىملىق.
ناخشىڭىزنى تۇرپاننىڭ كىشمىشىگە ئوخشاتتىم،
دىلدا قالدى تاتلىغى، ئىجادىڭىز يېقىملىق.
ئېلىڭ ئىجات كانىدىن ئالتۇن، كۈمۈش، جاۋاھىر،
بولسۇن ئىلىم - بىلىمگە بەرداشىڭىز يېقىملىق!
رۇناق تېپىڭ ئەي گۈزەل، غەيرەت قىلىپ ھەممىشەم،
سالام يازدى قەشقەردىن قۇربانىڭىز يېقىملىق!

غەزەللەر

روزى سايىت

(1)

يار جامالى ئايغا ئوخشايدۇ، يۈزى كۈنگە گويا،
كۆزلىرى ئاھۇ، لېۋى، مەڭزى قىزىلگۈلگە گويا.

www.uyghurkitap.com

بېقىشى جانىنىڭ ھۇزۇرى، كۈلكىسى بۇلبۇل مەسەل،
قەلبى ئوخشايدۇ بەئەينى پەسلى گۈلگۈنگە گويا.
مېھرىنىڭ ئىللىقلىغى ــ چاقىماق يۈرەكنىڭ شەرۋىتى،
بۇسەسى بىمارغا مەلھەم، بەھرى مەجنۇنگە گويا...
تاپتى پەرۋىش يار مېنىڭدىن، مەن ئۇنىڭدىن، راست بۇ گەپ،
ئەسلىدە ئوخشايتتى ئۆتمۈش ھالىمىز تۈنگە گويا.
ھە، شۇڭا يار - جان ۋەتەننىڭ يارىمەن، يارىم ۋەتەن،
سۆيگۈ مېھرىم ئايلىنار ئىشقىدا كەلكۈنگە گويا.

(2)

بەھرى ئاپتاپ نۇر - زىيىاسى ياغىدى،
تاڭدا بۇلبۇللار ناۋاسى ياڭرىدى.
كۈلدى كۆكلەمگە ئېرىشكەن جان - ھايات،
يۇرتتا شاتلىقنىڭ ساداسى ياڭرىدى.
«كەلدى بۇ يىل باشقا يىللاردىن بەلەن»
ھەر لەۋزىنىڭ شۇ باھاسى ياڭرىدى.

تولدى ئەتراپ شات گۈلگە لىققىدە،
ئالغا ئۆرلەشنىڭ جاكاسى ياڭرىدى.
چۈشتى دۇلدۇللار چېپىشقا - بەيگىگە،
غەلبە كۈيى ئىپتىداسى ياڭرىدى.
يولدا كارۋان، تەۋرىدى شەرق ئالەمى،
كۈيچىنىڭ ھەمدۇ - ساناسى ياڭرىدى!

(3)

سەن ئۆزەڭنى «شايى، ئەتلەس» كۆرۈسەن،
ئەلنى ئىلماي كۆزگە بەك «پەس» كۆرۈسەن
قويۇسەن ئۈستۈن ئەمەلنى بارچىدىن،
ئەمىلىڭدىن باشقىنى «خەس» كۆرۈسەن.
ۋا دەرىخ! مەنسەپ تەمەننا كېسلى،
شۇ كېسەل كۆزنى تۇسۇپ تەس كۆرۈسەن.
بولسا گەپ خىزمەت، پىلان، ئىش ھەققىدە،
داققۇ - دۇق ئاڭلاپ ئۇنى «نەس» كۆرۈسەن.
گەر خوشامەت رومكىسىدا كەلسە مەي،

ئىچىلىپ چېھرىڭ، بولۇپ مەس، كۆرۈسەن.
سەن خەلقنىڭ چاكىرى ــ ئەلگە ۋەكىل،
ئاينىساڭ بولمايتتى ھۆددەس①، كۆرۈسەن.
بىل، ئەمەل - چىن مەنىدىن خەلق خىزمىتى،
«ئىمتىياز» قىلساڭ ئۇ رەت، بەس، كۆرۈسەن.
دەۋرىمىز كەمتەرگە ئامراق، ئەستە تۇت،
غادىيىپ ئالساڭ بۇ ئەتكەس، كۆرۈسەن.
ساقلا پاك، ئادىل، زېرەك ئەسلىڭنى سەن،
بولما بىر «كەسمەس» ۋە «ئۆتمەس» كۆرۈسەن.

(4)

ئانىجان، مەن تاۋاپ قىلدىم زەرەتگاھىڭنى،
يېشىم يۇدى تۇپراق بېشىڭ ــ قەۋرىگاھىڭنى.
خىتاپ قىلدىم: بولساڭ ئىدى بۇ كەمدە ھايات،
بىلىدىكەن زامان تۆھپەڭ ھەم باھايىڭنى،
توزۇپتىكەن ئۆمرۈڭ گۈلى مەزگىلىدىن بۇرۇن،
كۆمۈپ دىشۋار قۇيۇنلىرى ئىزۇ - پايىڭنى.
مۇھتاجلىقنىڭ يۈكى ئۇ چاغ بېسىپ يەلكەڭدىن،

① ھۆددەس ــ مۇتلەق.

بۇغۇچلىغان چوڭ «داشقازان» ئىشتىھايىڭنى.
مانا، ئەمدى ئەمگەكچىگە باقتى زامانە،
دەۋران رىئال قىلدى ئۈمىت - مۇددىئايىڭنى.
بۇ كەملەردە كۆرمەيدىغان بولدۇق ئانىجان،
سىنىڭ تارتقان مۇھتاجلىغىڭ، مۇڭ، جاپايىڭنى.
ئېسىدە بار، بىر كۈنى مەن يىغلىسام «نان!» دەپ،
دىدىڭ: «بالام، كىممۇ ئاڭلار ئەرز - سادايىڭنى.
ئۆيدە ئاش يوق، قولدا پۇل يوق، ئاناڭ ئامالسىز،
ئەزمە دىلنى، بولدى، بەس قىل ئاھۇ - ۋايىڭنى.
دىخان خەقنىڭ ئەھۋالىمۇ ئوخشىلار بىر كۈن،
يەرمىز توقاچ، سەن ئىچەرسەن قەندۇ - چايىڭنى ... »
بىلگەندەكلا دەپتىكەنسەن راست چىقتى گېپىڭ،
ئىقتىسادىي سىياسەتتە كۆردۈم رايىڭنى.
ئەپسۇس، ئانا، بولماي قالدىڭ بەختىيار كۈندە،
تىڭشايدىكەن زامان ئەمدى ئىلتىجايىڭنى.
بالاڭ بۇ دەم «ئون مىڭ جىڭچى» — ھۆسۇلدار دىخان،
قوش قاتلايمەن — ئون مىڭ جىڭ ئاز كۆرگىن غايەمنى.
ئارزۇغا ماس كۈنلەر كەلدى — ماختايمەن شۇڭا،
مەڭگۈ تىنماي پارتىيىنى — قىبلىگاھىمنى.

ئىپتىخاردىم

ھەبىبۇللا ئوسمان

(رەسسام غازى ئەمەتنىڭ چوڭ تىپتىكى ماي بوياق رەسىمى «مۇقام»
نى كۆرگەندىن كېيىن)

سىزىپسىز، ئەي چېۋەر رەسسام، «مۇقام» نامىدا جەۋھەرنى،
قېزىپسىز تەكتىگە شۇڭغۇپ دېڭىزدىن ئۈنچە گەۋھەرنى.

گويا بىر ماھى چولپاندەك ئۇنىڭ ھۆسنى قىلۇر مەپتۇن،
قارايمەن بىقارار ئاشىق كەبى دىيارىغا ھەر كۈن.

«مۇقام» رۇخسارىغا باقتىم، بولۇپ ھەيرانە - ھەيرانە،
سېزىپ جەننەت ھوزۇرىنى قىلىپ سەيلانە - سەيلانە.

www.uyghurkitap.com

مۇقامدۇر خەلقىمىز سۆيگەن، باھاسىز غەزنىمىز بىزنىڭ،
جاھان ئەھلىگە تارىختىن ئاياندۇر بەزمىمىز بىزنىڭ.

نامايان ئەيلىگەن رەسسام، باھاسىز غەزنە — كانىمنى،
چېكىپ ئۆتتى جىمى ئەل - يۇرت كەبى، ئىلھام تارىمنى.

ئەنە، سازەندە ھۆرمەتلىك مۇقامچى پەشۋا ئەجدات،
ئۇلاردۇر ھەمنەپەس، ھەمدەم مىراسخور ئىز باسار ئەۋلات.

ساتايۇ، قالۇنۇ، تەمبۇر ئاكا جۆر داپ بىلەن دۇتار،
غىجەكۇ ھەم راۋاپ بىرلە جاراڭلار مەۋج ئۇرۇپ خۇشتار.

چېكىپ چاك تارىنى جانان، تۇمەن بۇلبۇلنى ئويغاتتى،
مۇقام، مەشرەپى، مەرغۇللار ساماغا ئەلنى ئويناتتى.

ئەنە، چالماقتا جۇپ پالۋان مىراس چالغۇ — قوشۇق، تاشنى،
بولۇپ جۆر ناغرىغا سۆنەي قىلۇر مەپتۇن جىمى ياشنى.

مۇقاملار ئەۋجى ئىشقىدا ساپايى تەڭكىشى جۇشقۇن،
ئەزىم دەريا كەبى كۆيگە بولالماس ھەر بالا توسقۇن.

كېزەرمەن ھەر قېتىم كۆرسەم سېنىڭدىن گۈل دىيارىمنى،
باسالماسمەن غۇرۇرىمدىن بۇ چەكسىز ئىپتىخارىمنى.

ئىجات تولغان ئىپار ئۇخشاش قويۇق مىللى پۇراقلارغا،
ئاتا قىلغان تىرىك ئوبراز، بېرىپ زىننەت بوياقلارغا.

ئېسىلدىك پايتەختىمىنىڭ تۆرى كۆرگەزمە زالىغا،
جۇلا ئەيلەپ چېقىپ كۆزنى، بولۇر مەپتۇن نىگارىغا.

ۋەتەن، ئەل ئەيلىدى تەھسىن، ئۇنىڭسىز يوق پانا ھەرگىز،
ئىجات - مېھنەت ھامان ئۆچمەس تۇمەن ئەۋلات ئارا ھەرگىز.

شېئىرلار

مەتىمىن بارى

تۇرپان

تۇرپان — ئەلگە مەشھۇر ئويمانلىق،
بەك ئۆزگىچە ئۇنىڭ تۆت پەسلى.

ۋاراقلىساق تارىختا ئۆتكەن
باتۇرلارنىڭ شۇ يەردە نەسلى.

ئەتىياز

تۇرپانلىقنىڭ چىۋەرلىگىنى
تولپارلارغا قىلدىم مەن قىياس.
تەكنى ئىچىپ باراڭ ياسايدۇ
ئوغۇت بېرىپ كەلسە ئەتىياز.

يازدا

هارارىتى گويا كى تونۇر
گەر بارسىڭىز تۇرپانغا يازدا.
جانغا راھەت كارىز سۇلىرى
بەك ئوخشايدۇ ئۈزۈم ۋە پاختا.

كۈزدە

سەيۋە، كىشمىش پەۋەس ئېسىلغان
ئىگىز - ئىگىز مۇناردەك چۈنچە.
مەرۋايىتتەك تۈرار پارقىراپ،
كۆزلىرىڭىز قاماشار شۇنچە.

قىشتا

ئايالىرى ئۈزۈم پارلايدۇ
تىنىم تاپماس ئەرلىرى ئىشتا.
ماي پۇتۇنلەي قازان - چۆمۈچى،
گەر بارسىڭىز تۇرپانغا قىشتا.

كارىز

سىرغىپ كېلەر تاغنىڭ تەكتىدىن
چەشمە زۇمرەت كارىزنىڭ سۈيى.
ئوت يۇرتىنىڭ تومۇرلىرىغا
ئۈزۈلمەستىن سىڭەر يىل بويى.

سۇ ئىچكەندە

زەم - زەم سۇنى قېنىپ ئىچكەندە
ئۇنتۇتمايلى قۇدۇق قازغاننى.
خەلق ئۈچۈن تۆھپە يارىتىپ،
پاك قېنىدا تارىخ يازغاننى.

قۇم

تۇرپانغا مەن نەچچە رەت باردىم،
قۇملىرىدىن شىپالىق ئىزلەپ.
مەنلا ئەمەس قۇمغا كۆمۈلۈپ
ساقايغانلار بار ئىكەن يۈزلەپ.

قىزىل دەيۋە سۈرىتىگە بېغىشلىما

تۆردىن ئورۇن ئالغان سۈرەتكە
نەزەر تاشلاپ تىكىلسەم قاچان،
مەي باغلىغان بىر ساپاق ئۈزۈم
كۆز ئالدىمدا بولار نامايان.

يېشىل ياپراق، تاۋلانغان ئۈزۈم
يەيدۇ گويا كۆزنىڭ يېغىنى.

ئۆي - ئۆيلەردە شۇ نەپىس سۈرەت،
ئەسلىتىدۇ تۇرپان بېغىنى.

ئەتىۋالاپ شۇڭا مەن ئۇنى
ئېلىپ قويدۇم ئەينەك رامكىغا.
ئەكس ئەتكەچ ئەجرى باغۋەننىڭ
قىممىتىدۇر ئۇنىڭ بىباھا.

بۆگۈن

ئەسلى تۇرپان يىپەك يۇرتىنىڭ
تارىخلاردا بولغان تۆگۈنى.
گەر پۈتمەسەڭ كېلىپ كۆرۈپ باق،
شۇنچە گۈزەل ئۈنىڭ بۆگۈنى.

چىرايلىق

هەجەرگۈل قاسىم

گۈزەللىك بابىدىن هەر كىشى سېنى
ئوخشىتار چاقنىغان چولپان يۇلتۇزغا.
قاشلىرىڭ ئەسلەتسە بەرگى قىياقنى،
چاچلىرىڭ ئوخشايدۇ قارا قۇندۇزغا.

كۆرگەندە ئەينەكتە نۇرلۇق چىرايىنى،
پەرىلەر شاھى مەن ھەرگىز دېمىگىن.
تۇرۇسەن ھەر سەھەر ئەينەك ئالدىدا،
بۇنى سەن «ئەجىر»نىڭ مۇسى دىگىن.

پەرىلەر باغدا بولساڭمۇ سولتان،
پەقەت سەن ۋاقىتلىق گۈزەل بىرىبەندە.
خالىساڭ مەڭگۈلۈك گۈزەللىكنى سەن،
دىلىڭنى بىزىگىن ئىلىم ۋە پەندە.

شېئىرلار

مۇھەممەت ئىمىن ئەخەت

نۇر قەسىدىسى

ئۈپۈق گۈلگۈن، ئۈپۈق گۈزەلدۇر،
گۈزەللىگى جەننەتكە ئەنداز.
جۇلالايدۇ ئوتتاشتەك يۈزى،
كېلىنچەكتەك قىلىپ جىلۋە ـ ناز.

ئۈپۈق تۇغدى شۇدەم قۇياشنى،
ھارارەتلىك نۇر تۆكتى قۇياش.
كەڭ كائىنات نۇرغا تەشنادۇر،
ھايات نۇرسىز مەڭگۈ ياشالماس.

پەرۋانىمەن نۇرنىڭ ئىشقىدا،
ھوزۇر ئالغاچ نۇرنىڭ ۋەسلىدىن.
بىلسەڭ ئەگەر، ئەزىز دوستلىرىم،
ئەجدادىمىز قۇياش نەسلىدىن.

ئېتىز

ئىخ، ئېتىز ــ يالقۇنلۇق مېھنەت قايىنىمى،
سەن ھەردەم قوزغايسەن دىللاردا شاتلىق.
قايىنغان باغرىڭدا ھايات بايرىمى،
سەن بىلەن ياشىرار، گۈللەر ھاياتلىق.

سەندۇرسەن پاك تەرنىڭ گۈزەل ئاشناسى،
ئىنسانلار كۆكسۈڭگە تاقايدۇ بىزەك.
سەن گويا دىخاننىڭ ئەزىز رەناسى،
ھاياتلىق سەن بىلەن مەڭگۈ قوشكېزەك.

سېخىلىق بابىدا ھاتەمسەن گويا،
ھەر چىمدىم توپاڭمۇ تۇتىيا—ئەزىز.
قوينۇڭدا تەر تۆكۈپ پاك ئەجرىم بىلەن،
بايلىغىم، بەختىمنى تاپىمەن چەكسىز.

تامچى ۋە شائىر

تامچى ئۇستام خىشلارنى قويۇپ،
ئارقىدىنلا ئۆينى سۇۋايدۇ.
شائىرلىقتا بەزەن دوستلىرىم،
شۇ ئۇستىنى قويماي دورايدۇ.

چاپلاپ قويساڭ تامچىدەك سۇۋاق،
تامدەك تۇرار يازغىنىڭ بىر خىل.

خىش تىزغاندەك تىزىپ قويسىلا،
قاپىيىلەر بولماس شېئىر، بىل!

شېئىر دېمەك — يۈرەك يالقۇنى،
ھېسسىياتنىڭ قاينام بولغى.
گەر بولمىسا ئۇندا ھېسسىيات،
شېئىرىڭنىڭ نېمە كېرىكى؟

ئىككى شېئىر

زەينەپ تۆمۈر

ئانا ئارزۇسى

ئۇماق قىزىم شېرىنئاي،
سەندىن ئايلىناي.
بۇدرۇقنە يۈزۈڭنى،
دەيمۇ تولۇنئاي.

دەۋرىڭ بۆگۈن بەرگەچكە
ھۆرلۈك، پاراغەت.
ئۆرغۈپ تۇرار سېنىڭدە،
ئەقىل - پاراسەت.

كۆزلىرىڭدۇر خۇمالىق،
چىشلىرىڭ ئۈنچە.
لەۋلىرىڭدۇر گوياكى
ئېچىلغان غۇنچە.

ئېلىپ باراي، جان بالام،
سېنى مەكتەپكە.
مەرىپەتنىڭ ئۇچىغى،
مىسلى جەننەتكە.

بولۇت ئوخشاش دولقۇنلۇق
قاپ - قارا چېچىڭ.
ئالتە يىلنى بېسىپ ئۆتتى
ئەمدىلا يېشىڭ.

ئۈمىدىم كۆپ سېنىڭدىن،
ئوقۇپ بىلىم ئال.
جەمىيەتكە يارامىلىق،
ئادەم بولۇپ قال.

گۈل

گۈل ئۈستۈردۇق تاشتەكتە،
رەڭمۇ - رەڭ ئەڭ خىلىدىن.
ھوزۇرلاندى دىماقلار،
گۈلنىڭ خۇشبۇي ھىدىدىن.

www.uyghurkitap.com

ئېلىپ قويدۇق تەكچىگە
قۇياشتىن نۇر ئەمسۇن دەپ.
جۇلالىنىپ چىرايلىق،
ئۆيگە زىننەت بەرسۇن دەپ.

قىش كۈنىمۇ شۇ گۈلدىن
ياز ھۆسنىنى كۆرۈمىز.
بۇلبۇل ناۋا ئەيلىگەن
باغ پەيزىنى سۈرۈمىز.

سەھەر تەسىراتى

مۇتەللىپ مەھەممەت

پۈركەندى ئالتۇندەك نۇرغا كائىنات،
تاڭ سەھەر ئۇپۇقتىن چىققاندا قۇياش.
ياپراقلار مەڭزىدە چاقنايدۇ زىبا،
بۇلۇتلار رەڭلەنگەن، مىسالى ئوتقاش.

بۈركۈتلەر پەي سىلكەر قارلىق چوققىدا،
تىكىلگەن يىراققا ئۆتكۈر كۆزلىرى.
زاۋۇتلار گۈدۈگى مىسالى ناخشا،
يايرايدۇ مەكتەپتىن ئۇستاز ئۈنلىرى.

سۆيۈدۇ يۈزلەرنى يۇمشاق شاماللار،
باغلاردىن خۇش پۇراق ھىدلارنى توشۇپ.
كېلىدۇ كاككۇكلار ئۈنى بوستاندىن،
تورغايلار سايرايدۇ ئېتىزنى قۇچۇپ.

ياپ - يېشىل مايسىلار جىلۋىدار شۇنچە،
قۇياشنىڭ ئوت تەپتى چۈشكەچ غولىغا.
بۇلبۇلغا ئىشقىنى سۆزلەيدۇ غۇنچە،
بارچە جان چۆمۈلگەن شاتلىق قوينىغا.

رۇبائىلار

كېرىم مىجىت

باغۋەنلەر ئەجرىدىن ئۇلغايدى بىلىم،
غەپلەتتىن ئويغىنىپ ياشاردى دىلىم.
بىر ئۆمۈر ئۆگەنسەم ئەلگە نەپ بەرسەم،
لالىرەڭ گۈللەرگە پۈركەنسە ئېلىم.

×

مۇشەققەت تاغىنى كەزگەندە دۇلدۇل،
مەرىپەت باغىدا سايرايدۇ بۇلبۇل.
باغۋەنلەر تېرىدىن ئالماي ھىد بوياق،
چىمەندە ئېچىلماس خۇش پۇراقلىق گۈل.

×

بۇرادەر، چاچلىرىڭ ئاقاردى دىمە،
بىلەمسەن، تېنىم ساق. مەندىن غەم يىمە.
يەلكەمگە ۋەتەننىڭ يۈكىنى ئارتىپ،
ئوكياندا كاراپتەك ئۈزۈمەن يەنە.

×

كۆڭلۈمنى چۈشەنسەڭ لەۋزىمگە ئىشەن،
يالغاندىن سالمىغىن تىلىڭغا كىشەن.
ياغلىما تىللارنىڭ قولى كۆكسىدە،
ھۇشيارمەن ئۇلارغا قىلمايمەن پىسەنت.

×

بەزىلەر كېلىدۇ تولىمۇ سەگەك،
ۋە لېكىن كۆڭلى تۈز، سىرىنى بەگەك.
باپلايدۇ ئۇلارنى تۇيدۇرماي تۇرۇپ
دائىما ھەسەلنىڭ قىلىنى تەگەك.

×

ساختىلارنىڭ ئۆمرى بارماس ئۇزاققا،
تاپان تاراپ بىر كۈن چۈشەر توزاققا.
باشقىلارغا ئورا كولاپ ئۆتكەنلەر
ئۆلمەي تۇرۇپ بولار بەندە دوزاققا.

×

ئىش دىسە كاززاپلار مۆكەر دالدىغا،
راھەتنى كۆرسە گەر چىقار ئالدىغا.
غۇلاچتا گەزلەيدۇ غېرىچ ئىشنى،
باشقىنى ئىتتىرىپ كۆتەك پالتىغا.

×

ھەركىمدە ھەر ياڭزا ئارزۇ ۋە تىلەك،
ھەل بولۇر كۈتكىنى تۈرگەندە بىلەك.
تەشناغا بىر چىنە سۇنى بېرىشچۈن
مەرىپەت بۇلىغىدىن توشقازغىن چىلەك.

ۋەتەننى گۈلگە پۈركەيلى

دىلبەر جۇمە

(ئوقۇغۇچى)

كىشىگە بىر قېتىم كەلگەي ئۆمۈرنىڭ گۈل چېغى ياشلىق،
ئۇنى سەن مەنىلىك ئۆتكۈز، بىھۇدە قىلما بەڭۋاشلىق.

ئۆمۈر گوياكى ئاتقان ئوق، كېتىپ قالسا يېنىپ كەلمەس،
نادانلار ئۆتكۈزۈپ سۇدەك، ئۆمۈرنىڭ قەدرىگە يەتمەس.

كىشىنىڭ ياشلىقى نۇرلۇق، سەھەرنىڭ چولپىنى ئوخشاش،
ھايات پارلايدۇ ئۆچمەيدۇ، بىلىمنى قىلسا چىن يولداش.

كىشى ئۆلمەي، ياشاش مەڭگۈ ئەمەس مۇمكىن بۇ دۇنيادا،
ئىجاتچى ئۆلسىمۇ ئاخىر، ياشايدۇ نامى دىللاردا.

خىيالىمدۇر مېنىڭ دائىم ئۈگەنسەم كۆپ ئىلىم-پەننى،
ئىجادىمدىن رىزا قىلسام، سۆيۈملۈك جان ۋەتەن-ئەلنى.

ماڭا ھاجەت ئەمەس ھەرگىز، ياسانچۇقلۇق بىلەن پەداز،
ئىرادەم شۇ قانات قاقسام قىلىپ پەن كۆكىدە پەرۋاز.

بىلىمنىڭ يوللىرى مۇشكۈل، ئاڭا لازىم چىدام-غەيرەت،
بۇ يولدىن زادى قايتمايمەن، جاپاسى مەن ئۈچۈن راھەت.

كېلىڭلار، ئوت يۈرەك ياشلار، بىلىمدە ئالغا ئۆرلەيلى،
زامانلاشماق ئۈچۈن جەڭدە، ۋەتەننى گۈلگە پۈركەيلى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

تەھرىر ئىلاۋىسى:

تەھرىر بۆلۈمىمىز شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ژۇرنىلىمىزنىڭ مۇشۇ سانىدىن باشلاپ، «ئەدىبلەر مۇنبىرى» سەھىپىسى ئاستىدا سوتسىيالىستىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا مۇئەييەن تۆھپىلەرنى قوشۇپ كېلىۋاتقان بىر قىسىم ئۇيغۇر يازغۇچى، شائىرلارنى داۋاملىق تونۇشتۇرىدۇ. ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سەھىپىسى ئالدى بىلەن جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىرىغا بېغىشلىنىدۇ.

تالانتلىق يازغۇچى ۋە دراماتورگ — زۇنۇن قادىر

زۇنۇن قادىر 1912 - يىلى 6 - ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ دۆربىلجىن ناھىيىسىدە شەھەر كەمبەغەلى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، 3 ياشقا كىرگەن يىلى ئائىلىسى غۇلجا شەھرىگە كۆچۈپ بارغان. 1919 - يىلى ئۇ دىنىي مەكتەپتە ئىككى يىل ئوقۇپ، كېيىن پەننىي مەكتەپتە ئوقۇشقا باشلىغان. 13 ياشقا كىرگەندە، دادىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەن، شۇندىن ئېتىبارەن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا چارىسىز قېلىپ، تاكى 1935 - يىلىغىچە، بىر تەرەپتىن، دادىسىدىن مىراس قالغان بىر ئاز يەردە ھاللىق دېھقانلار بىلەن ئورتاقچىلىق قىلغان؛ يەنە بىر تەرەپتىن، كىشىلەرنىڭ ئىشىگىدە ئۇششاق - چۈششەك، يوغۇر - يېتىم ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان. 1935 - يىلى يازدا غۇلجىدا ئېچىلغان ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەش كۇرسىدا بىر يىل ئوقۇپ، ئاندىن غۇلجا شەھرىدە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1937 - يىلى يازدا ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە 2 يىل، ئۆلكىلىك يېزا ئىگىلىك ئالىي تېخنىكومىدا 3 يىل ئوقۇغان. ئۈرۈمچىدە ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا خۇاڭ خوچىڭ، لىن جىلۇ قاتارلىق يولداشلار يېتەكچىلىكىدىكى «فەندىخۇي» (جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى)غا قاتنىشىپ، يېڭى مەدەنىيەت ھەركىتىدە ئاكتىپ رول ئوينىغان. 1941 - يىلى غۇلجىغا بېرىپ، ئۇيغۇر ئۇيۇشما قارمىقىدىكى سانائى نەپىسە (سەنئەت ئۆمىكى)دە ئارتىست، ئىجادىيەتچى، رېژىسسور، دىكراتور ۋە قوشۇمچە ئىجادىيەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، مائارىپ بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى پارتلىغان كۈنلەردە ھەربىي مۇخبىر

بولغان. 1945 - يىلدىن باشلاپ «ئىنقىلاۋىي ياشلار ئىتتىپاقى»نىڭ ئورگان ژۇرنىلى «كۆ- رەش»، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ ئورگان ژۇر- نىلى «ئىتتىپاق» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا مۇھەررىر ۋە باش مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن. 1951 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە غۇلجا قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1954 - يىلدىن ئېتىۋارەن ئۈرۈمچىدە مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئىجادىيەت بۆلۈمىدە ئىشلەشكە كىرىشكەن. 1957 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ — ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى.

زۇنۇن قادىر كىچىكىدىن باشلاپلا خەلق داستانلىرى ۋە چۆچەكلىرىنى، مەددالارنىڭ قىسسە ۋە جەڭنامىلىرىنى بېرىلىپ ئاڭلىغان. خەت - ساۋادى چىققاندىن كېيىن ناۋايى، مەش- رەپ قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇشقا كىرىشكەن، ئوبۇلقاسىم پىردەۋسىنىڭ «شاھ- نامە»، شەيخ سەئدىنىڭ «گۈلىستان» قاتارلىق مەشھۇر ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشقان، پۇش- كىن، ل. تولستوي، گوگول، چېخوپ قاتارلىق رۇس كلاسسىكلىرى بىلەن ئۇلۇغ پرولېتا- رىيات يازغۇچىسى ماكسىم گوركىنىڭ تاتار ۋە ئۆزبېك تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى، سەدرىددىن ئەينى، ئابدۇللا توقاي، ئۆمەر مۇھەممىدى، نۇر ئىسرايىل قاتارلىق- لارنىڭ رومان، پوۋېست ۋە ھېكايىلىرىنى ئوقۇغان. بۇ ھال ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىگە زور تەسىر كۆرسەتكەن.

زۇنۇن قادىر ئەدەبىي ئىجادىيەتكە 1936 - يىلدىن باشلاپ كىرىشكەن. مەرىپەتچىلىك تەرغىپ قىلىنغان «جاھالەتنىڭ جاپاسى»' ناملىق 3 پەردىلىك سەھنە ئەسىرى ئۇنىڭ جاما- ئەتچىلىككە تۇنجى تەقدىم قىلغان ئىجادىيەت مېۋىسى ھېسابلىنىدۇ. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ «غۇنچەم»، «گۈلنىسا»، «ئۇچراشقاندا» قاتارلىق 10 دىن ئارتۇق دىرامىسى ئارقا - ئارقىدىن ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇندىن تاشقىرى «غېرىپ - سەنەم» 1943 - يىلى غۇلجا سەھ- نىلىرىدە ئوينالغاندا، زۇنۇن قادىر ئۇنىڭغا «شىكار ئۈستى» ۋە «مەكتەپ» قاتارلىق 2 پەردە ۋە بىر قانچە كۆرۈنۈشلەرنى قوشۇپ، ئۇنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرگەن. 1956 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن تىياتىر كۆرىكىدە ئۇنىڭ 1954 - يىلى يېزىلىپ، 1955 - يىللىرى شىنجاڭ سەھنىلىرىدە ئوينالغان «توي» ناملىق دىرامىسى 3 - دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر سەھنە ئەسىرى بولۇپ باھالىنىپ، مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

1945 - يىلدىن باشلاپ زۇنۇن قادىر دىراما ئىجادىيىتى بىلەن بىللە يەنە ھېكايە، مەسەل ۋە شېئىرىيەت بىلەنمۇ ئىزچىل شۇغۇللىنىشقا باشلىغان. ئۇنىڭ ئاشۇ يىللاردا ئېلان قىلىنغان ئىلغار سىياسى، ئىستىتىك قاراشلار سىڭدۈرۈلگەن ئەدەبىي، سىياسى ئوبزورلىرىمۇ جامائەتچىلىك ئىچىدە خېلى چوڭقۇر تەسىر قوزغىغان.

ئازادلىقتىن كېيىن زۇنۇن قادىرنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقى تېخىمۇ ئۆستى. ئۇ، ئۇن يىلغا يەتمىگەن قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە سەرگۈزەشتە خاراكتېرلىق «غەزەپ» ناملىق روما- نىڭ تولۇق ۋە مۇكەممەل لايىھىسىنى، «غېرىپ - سەنەم» دىرامىسى ۋە «غېرىپ - سەنەم» كىنو سىنارىيىسىنى يېزىپ چىققان ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇ ئەسەرلەر 10 يىللىق مالىمانچىلىقتا يوقاپ كەتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى ئىككى دىراما، 10غا يېقىن ھېكايە يېزىپ، سوتسىيالىستىك

مىللى ئەدەبىياتىمىزنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

ئون يىللىق مالىمانچىلىققا خاتىمە بېرىلگەندىن كېيىن، زۇنۇن قادىر ئەدەبىي ئىجادىيەتكە يەنە كىرىشىپ 1981 - يىلى تېيىپجان ئېلىيوپ، ئېلى ئېزىز قاتارلىق يولداشلار بىلەن بىرلىكتە، «غېرىپ - سەنەم» كىنو سىنارىيىسىنى يېزىپ چىقتى، 3 پەردىلىك سەھنە ئەسىرى «گۈلنىسا»نى 5 پەردىلىك قىلىپ ئۆزگەرتىپ قايتىدىن ئىشلىدى، كىنو رېژىسسورى يولداش ئابدۇللا بىلەن بىرلىشىپ «غۇنچەم» دىرامىسىنى سىنارىيىلەشتۈردى. 1984 - يىلى 6 - ئايدا 18 باپلىق «ئەسلىمىلەر»نى نەشرگە بەردى. يېقىندا يەنە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن پايدىلىنىپ، ئىجادىي رەتلىگەن چۆچەكلەر توپلىمىنى ۋە ئىككى مىڭدىن ئارتۇق تېپىشماقتىن تەركىب تاپقان «تېپىشماقلار» توپلىمىنى نەشرگە تەييارلاشقا كىرىشتى.

زۇنۇن قادىر بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ ھەممە تۈرىدە دېگۈدەك ئىشلىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدە ھېكايىچىلىق ئاساسلىق ئورۇننى تۇتىدۇ. ئۇنىڭ ھېكايە ئىجادىيىتى 40 - يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا كەلگەندە مەزمۇن ۋە شەكىل جەھەتتىن يۈكسىلىپ، رېئالىستىك پوزىتسىيىنىڭ ئىزىغا چۈشتى، زورۇر بەدىئىي ۋاستىلارنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈپ، رېئاللىقنى ئۆز قىياپىتى بويىچە يورۇتۇپ بېرىشنىڭ يېڭى پەللىسىگە كۆتۈرۈلدى. ئۇ، ئاشۇ يىللاردا ئېلان قىلغان «مۇئەللىمنىڭ خېتى»، «ئىككى بارمىغىم بىلەن»، «كۆچۈككە ھۇجۇم»، «ماغدۇر كەتكەندە» نامىلىق ھېكايىلىرىدە ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ رېئال، ماھىيەتلىك زىددىيەتلىرىنى يۇقىرى بەدىئىي ماھارەت بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئەدەبىياتىمىزدا رېئالىستىك پوزىتسىيىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە راۋاجلىنىشى ئۈچۈن يول ئېچىپ بەردى. ئۇ يازغان ھېكايىلاردا يارىتىلغان باقى، مەتنىياز قاتارلىق بەدىئىي تىپلار ھازىرقى زامان ئۇيغۇر پوزىتسىيىنىڭ ئۆچمەس مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ بىرسىدۇر.

يولداش زۇنۇن قادىر ئەدەبىياتىمىزغا رېئالىستىك پوزىتسىيىنى ئېلىپ كىرگەن، دىراماتورگىيىمىزدە بىرىنچى بولۇپ رېئال ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى يورۇتۇشنى باشلاپ بەرگەن تالانتلىق يازغۇچى ھەم دىراماتورگ، شۇنداقلا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شىنجاڭ ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن ۋە پېشقەدەم ۋەكىللىرىدىن بىرىدۇر.

(بېشى 102 - بەتتە)

قىلغان ئىدى. ئەمما مەن كەنتىمىزنىڭ بۇنچىۋالا ئۆزگىرىپ كېتىدىغانلىقىنى خىيالىمغا كەلتۈرمىگەن ئىكەنمەن. مانا، لەڭگەر كەنتىنىڭ يوللىرىدا موتوتسىكىلىتلار قويۇندەك ئۇچۇشۇپ يۈرمەكتە، ئۆي - ئۆيدە ئۇنئالغۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلانماقتا. بۇ ۋاقىتقىچە ئەسكى - تۈسكى يۆگەكلەرگە يۆگىنىپ يۈرگەن دېخانلار ئەدى نىلۇن، تاۋار-دۇردۇنلەرگە ئورۇنۇپ نوچىلىشىپ كېتىپتۇ. چوكانلارمۇ قۇلاقلىرىغا ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ھالقىلارنى سېلىشىپ، گۈلدەك ياسىنىپ يۈرۈشۈپتۇ.

مەن پۈتۈن كەنتنى ئايلىنىپ مېڭىپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەن ۋاقتىمدا، بىر مۇخبىر دادامنى سۈرەتكە تارتماقچى بولۇپ تۇرغان ئىكەن. بىراق دادام سۈرەتكە چۈشۈشنى رەت قىلىپ، مۇخبىرنى تەڭلىككە سېلىپ قويۇپتۇ.

— بىزنىڭ لەڭگەردە مەندىن نەچچە ھەسسە بېيىپ كەتكەن ئائىلىلەر بار، ئەڭ ياخشىسى، ئاشۇلارنىڭ سۈرىتىنى ئالغانلىرى تۈزۈك. بولمىسا، نىغمەت بالامنىڭ سۈرىتىنى ئالسىلىمۇ بولىدۇ. بۇ ئىشتا نىغمەتنىڭ ھىممىتى چوڭ، ئۇ پۈتۈن كەنتتىكىلەرگە سەركە بولدى.

مۇخبىر خوشاللىق بىلەن رازىلىق بىلدۈرۈپ، ئاكامنى ئىزلەپ كېتىپ قالدى...

شائىر ۋە دراماتورگ — مەمتىلى زۇنۇن

مەمتىلى زۇنۇن 1939 - يىلى قەشقەر شەھىرىنىڭ ساقىيە مەھەللىسىدە ئۇششاق تىجارەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، 1952 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى، 1955 - يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى، 1959 - يىلى شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكولتېتىنى پۈتتۈرۈپ، 1961 - يىلغىچە قەشقەر يېڭىشەھەر 1-ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ھازىر قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي ئىجادىيەتچىسى.

مەمتىلى زۇنۇن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە 1952 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن گۆدەك چاغلىرىدىلا كىرىپ كەلگەن. شۇ يىلى «جەنۇبىي تيانشان گېزىتى»دە ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرى ئېلان قىلىنىپ، جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشكەن. 1956 - يىلدىن ئېتىۋارەن ئۇنىڭ ھېسسىيات ۋە ئىجادىي تەسەۋۋۇرغا باي، تىلى راۋان، ئاممىباپ ھەم ئوبرازلىق شېئىرىي ئەسەرلىرى ھەرقايسى گېزىت - ژۇرناللاردا كەينى - كەينىدىن ئېلان قىلىنىپ، كىتابخانلارنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىنى قوزغاشقا باشلىغان.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى بىلەن شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى شائىرنىڭ «كارۋان ناخشىسى»، «ۋىسال سەھەرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى بىلەن «گۈلمېھرى» ناملىق داستانىنى نەشر قىلىپ، ئۇنىڭ ئىجادىيىتىگە مەدەت ۋە ئىلھام بەردى. شائىرنىڭ «قۇچاقلا، ئۇ — سېنىڭ دادىڭ» ناملىق شېئىرى دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا سوغا قىلىنغان ئەسەرلەر قاتارىدا باھالىنىپ، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ۋە مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدىبلىرىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. «گۈلمېھرى» داستانى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 30 يىلدىن بۇيانقى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى مۇكاپاتلاش يىغىنىدا 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

مەمتىلى زۇنۇن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئالمىشىپ بارغاندىن بۇيان يازغان 200 پارچىدىن كۆپرەك ناخشا تېكىستى، ئېيتىشىش ۋە لەپەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مۇزىكىغا سېلىنىپ سەھنىلەشتۈرۈلدى. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسى، شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ۋە مەركىزىي خەلق رادىيو ئىستانسىسى تەرىپىدىن

ئاڭلىتىلدى ۋە داۋاملىق ئاڭلىتىلماقتا. ئۇ ئىجات قىلغان 40 پارچىغا يېقىن مۇزىكىلاشتۇرۇلغان ناخشا تېكىستى مەملىكەتلىك پىلاستىنكا زاۋۇتىدا پىلاستىنكىغا ئېلىنىپ، مەملىكەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىغا تارقىتىلدى. «كارۋان ناخشىسى»، «گۈزەل ئارزۇ»، «بادام دوپپا»، «ئاينىڭ بالىسى دەيدۇ؟» قاتارلىق ناخشا تېكىستلىرى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئارتىستلىرى تەرىپىدىن پاكىستان، تۈركىيە، سۇرىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئېيتىلىپ، چەتئەللىك دوستلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

مەمتىلى زۇنۇن 1979 - يىلدىن باشلاپ دىراماتورگىيە ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىشقا باشلاپ، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر دىراماتورگىيىسىگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتقان ئۈمىتلىك دىراماتورگلارنىڭ بىرى. ئۇ دەسلەپ يازغان «ھەسىنكام ئاچچىق، ئامۇتى تاتلىقمۇ؟» ناملىق بىر پەردىلىك دىراما تاماشىبىنلار ئىچىدە خېلى كۈچلۈك تەسىر قوزغىدى. بۇ دىرامىنى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىمۇ لېنتىغا ئېلىپ، پۈتۈن شىنجاڭغا تارقاتتى. ئۇ، 1980 - يىلى يازغان «مەسلىھەت چېيى» ناملىق ناخشا - مۇزىكىلىق دىراما قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى تەرىپىدىن ئوينالدى. مىللىي تۇرمۇش رېئاللىقىنى بىرقەدەر توغرا ئەكس ئەتتۈرگەن بۇ دىراما سەھنىدە ئارقا - ئارقىدىن 147 قېتىم ئوينىلىپ، ئويۇن كۆرگۈچىلەرنىڭ سانى ئىككى يۈز مىڭ ئادەم قېتىمدىن ئېشىپ كەتتى. مەمتىلى زۇنۇن شۇ يىلى كلاسسىك شائىرىمىز ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «رابىيە - سەئىدىن» ناملىق داستانىغا ئاساسەن يېزىپ چىققان «رابىيە - سەئىدىن» ناملىق ئوپېراسىمۇ تاماشىبىنلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئۇ ھازىر رادىيو ھەم تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىنىڭ تەلەپلىرى بويىچە بېرىلىدىغان پىروگراممىسىدا جامائەتچىلىك بىلەن پات - پات يۈز كۆرۈشۈپ تۇرۇدۇ. مەمتىلى زۇنۇن يەنە 1982 - يىلى «كېچىككەن توي»، «قايچا قۇدا» ناملىق ئىككى كومېدىيە ۋە «ھېيتكا تۇمانلىرى» ناملىق بىر تارىخىي تىراگېدىيە، 1983 - يىلى «جىگدە يىغىلغى» ناملىق بىر تارىخىي ئوپېرا، «مۇقام ئۇستازى» ناملىق ناخشا - مۇزىكىلىق دىراما ۋە 1984 - يىلى «ھىجران» ناملىق بىر ئوپېرا يازدى. بۇلاردىن «مۇقام ئۇستازى»، «قايچا قۇدا»، «كېچىككەن توي» ناملىق ئەسەرلەر سەھنىلەردە ئوينالماقتا.

ئۇ 1983 - يىلى يازغان «ئۈچ ياش» ناملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تەرىپىدىن يېقىندا ئىككى قىسىملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرى قىلىپ ئىشلەندى.

مەمتىلى زۇنۇن ھېكايە ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە. 1957 - يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ «سۆيگۈ خەتلىرى»، «ئۇچراشقاندا»، «بىر سېۋەت ئەنجۈر»، «ئىككى ئوقۇغۇچىم»، «باشلىقىمىكىن دېسەم» ناملىق بىر قىسىم ھېكايىلىرى ئېلان قىلىندى. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى يېقىندا ئۇنىڭ ھېكايىلار توپلىمىنى نەشر قىلىش پىلانىغا كىرگۈزدى.

مەمتىلى زۇنۇننىڭ كەڭ ئىجادىي پائالىيىتىدە شېئىرىيەت بىلەن دىراماتورگىيە يەنىلا ئاساسلىق ئورۇن تۇتىدۇ. بولۇپمۇ ئۇ كېيىنكى يىللاردا ئۆزىنىڭ جاپالىق ئىجادىي ئەمگىكى ئارقىلىق بىرقەدەر ئاجىز ھالقا بولۇپ كەلگەن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر دىراماتورگىيىسىگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشۇپ، بۇ ساھەنىڭ جانلىنىشىدا مۇئەييەن رول ئويناماقتا.

بىز كۆزگە كۆرۈنگەن شائىرىمىز ۋە ئۈمىتلىك دىراماتورگىمىز مەمتىلى زۇنۇننىڭ بۇندىن كېيىنكى ئىجادىيىتىگە تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز.

چۈنكى، مەن — ئادەم

تاھىر تالىپ

بىمار بوپ ئانا يەرگە يېقىلغاندا،
پۈركىدى دەل ئاستىمدىن ئانا سۈتى.
خىزىر بوپ تۇپراقتىكى كىندىك قېنىم،
تۇرغۇزدى مېنى يۆلەپ ساغلام پېتى.
شۇڭا يۇرت پايخان بولسا ماڭا ماتەم،
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم.

تەلۋىلەر چەيلەپ ئۆتسە گۈل چىمەننى
ئۆرۈلەر قىر بېشىغا سەۋرى قاچام.
قەھرىمدىن ئوق ئۈزۈمەن قۇزغۇنلارغا،
چىمەنگە قانات يېيىپ مەن ھەرقاچان.
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم،
گۈزەللىك پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

دىلبىرىم قويې كۆزىدىن سۇ ئىچىمەن،
دىلىدىن دىلىمغا نۇر — يورۇق ئېلىپ.
جاھالەت ھامىلىرى چاڭ توزۇتسا،
سانچىيمەن قوۋۇرغامنى پىچاق قىلىپ.
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم،
مۇھەببەت پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

رەقىپىنىڭ مۇشتى ماڭا ھېچگەپ ئەمەس،
ھەتتاكى قىلچىقا تىك بارالايمەن.
چېقىلسا لېكىن ئىززەت ـ ھۆرمىتىمگە
ھەتتاكى ئەۋلىياغا يانالايمەن.
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم،
غۇرۇرۇم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

بېھۇدە بوزەك قىلسا كىچىكنى چوڭ
ۋە ياكى مۇتەھەملەر پالۋان بولسا،
كۆز يۇمۇپ يۈرەلمەيمەن، ئازغان ئۈچۈن —
ناتاۋان لەيلىقازاق قۇربان بولسا.
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم،
ھوقۇقۇم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

ئېتىقات ـ ئەقىدەم بار ئۆزەمگە خاس،
خەلقىمنىڭ رايىنى كۈچ، قانات قىلغان.
ئەقەللى كۆزۈمدىن ئوت، ئۇچقۇن يانار،
ئەتتۈرلۈك ئىرادەمگە بولسا سۇلتان.
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم،
ئەقىدەم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

مەن كوممۇنىست! ئىنسانىيەت چاكىرىمەن،
لېكىن ھېچ بىرەر زاتنىڭ قۇلى ئەمەس.
ئۆز كاللام ھامان مەھكەم ئۆز بويىنۇمدا،
جەڭچىمەن، بىرەر كىمنىڭ قولى ئەمەس!
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم،
خىسلىتىم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

غەزەلخان خەلقىم ئۈچۈن يازدىم قوشاق،
ئىلھامنى ئاتا قىلغاچ خەلقىم — ئانام.
غەزەلسىز ياشىمايدۇ بۇلبۇل دېگەن،
يۇرتۇمدا ھەربىر غەزەل بىر ئىمتىھان.
غەزىلىم پايخان بولسا ماڭا ماتەم،
چۈنكى، مەن ھەسسىياتلىق ھايات ئادەم.

(«قەشقەر ئەدەبىياتى» نىڭ 1982 - يىللىق 5 - سانىدىن ئېلىندى).

خىلۋەتتىكى چوغلۇق

(ھېكايە)

قاسىم سىدىق

1

كىچىك ۋاقتىمدا ناھايىتى چىرايلىق بالا ئىكەنلىكىمنى، مەھەللىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ھەتتا تونۇمايدىغانلارنىڭمۇ «مۇنۇ بالا ئەجەپ چىرايلىق چوڭ بوپتا!...» دېيىشكىنىنى تالاي ئاڭلىغانمەن. ئاپامنىڭ ئارىلاپ: «مېنىڭ چىرايلىق قوزام، نىمە بولغانسەن، ھەي...ئاچ كىرىپتۇ-دا» دەپ، كىپەكنى قوسىغىمغا دوملاپ، ئاللىنىمىلەرنىدۇ ئوقۇپ ئاچلىغانلىغىنى، ئۆزەمنىڭمۇ تىكلىمە ئەينەك ئالدىغا كېلىپ، چىرايلىقلىغىمغا مەپتۇن بولۇپ يۈرگەنلىكىمنى ھازىرمۇ ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق!...

كىشىلەرنىڭ چىرايىمغا قاراپلا قىلغان مۇئامىلىسى مېنىڭ گۆدەك قەلبىمدە «ئادەم ئۈچۈن چىراي ئەڭ مۇھىم نەرسە» دېگەن تۇيغۇنى ئۇندۇرگەن ئىدى. بىر پارچە ئاق يەرنى كۆرسىلا ئۆزىگە قىلچە لازىمى بولمىسىمۇ، ھەر خىل ئورۇقلارنى سېپىپ قويۇپ كېتىدىغان خالىس يولۇچىلارنىڭ ماڭا قىلغان بۇ ئىلتىپاتىدىن كېيىن، قانداق روھىي ئەلەم ۋە ۋىجدانىي جازالارنى كۆرگەنلىكىم خالايىقا ئەلۋەتتە مەلۇم ئەمەس. ھازىر ھەر ئادەم ئۆز ئىشى بىلەن ئاۋارە، مەنمۇ چىرايىمدىن كەلگەن مۇكاپات ۋە جازالارنى ئەسلەش بىلەن ئاۋارىمەن...

2

8-سىنىپقا كۆچكەن ۋاقتىلىرىمىز ئىدى، سىنىپ تەربىيىچىمىز بىزنى پارتىلارغا ئورۇنلاشتۇردى.

— سىز، — دېدى ئۇ ماڭا قاراپ، — ئوتتۇردىكى رەت 6-پارتىدا گۈلبەھرەم بىلەن ئولتۇرۇڭ.

مەن كۆرسىتىلگەن جايدا ئولتۇردۇم. «گۈلبەھرەم دېگىنى كىم بولغىيدى؟» دەپ ئويلاپ تۇراتتىم، بويى ئىنتايىن پاكار، سېمىزلىگىدىن ئىڭەكلىرى قاتلىشىپ كەتكەن بىر

قىز ئۆدەكتەك ئىغاڭلاپ كەلگىنىچە قېشىمدا
ئولتۇردى. مەن ئورنىمدىن دەس تۇرۇپ
كەتكىلى تاس قالدىم. بۇنداق سەت قىز
بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرۇش نىمە دىگەن
نومۇس - ھە؟...مەن قىزدىن خېلى ئارىلىق
تاشلاپ، دوەسىيىپ ئولتۇرۇۋالدىم. ئۆلگەنى-
نىڭ ئۈستىگە تەپمەك دىگەندەك، ساۋاق-
دىشىم ئەيسا ماڭا قاراپ، قوۋۇزىنى كۆپتۈرۈپ،
تىللىرىنى چىقىرىپ، زاڭلىق قىلىشقا باشلىدى.

— بۇياققىراق ئولتۇرۇڭ، ئۇنداق ئول-
تۇرۇپ قانداق خەت يازىسىز؟ — دىدى ئۇ
قىز مەيۈس ھالدا.

— كەچۈرۈڭ، سىزنىڭ سىپىزلىگىڭىزگە
كۆپىرەك ئورۇن قالدۇرۇۋاتىمەن، — دىدىم
مەن.

— رەھمەت، سىزگە...

گۈلبەھرەم يەنە نىملەرنىدۇ دىمەكچى
ئىدى - يۇ، لېكىن نىمە ئۈچۈندۇ ئېغىز ئاچ-
مىدى. ئۇنىڭ چىرايى بەك غەمكىن ئىدى.

ئوقۇش يىلى تەستە پۈتتى. مەن تە-
تىلگە قويۇپ بېرىلگەنلىكتىن شۇنىچە سۆ-
يۈندۈم.

كېيىن «مەدىنىيەت ئىنقىلاۋى» بولۇپ
قالدى. بۇنىڭ بىلەن، داشۆگە بېرىش خىد-
ياللىرىم يوققا چىقىپلا قالماي، تولۇق ئوت-
تۇرا مەكتەپنىمۇ تۈزۈك پۈتتۈرەلمىدىم.

مەن چىرايىمنىڭ ماڭا سۇنغان ھەدد-
يىلىرىگە مەسخۇش بولۇپ، كۈن بويىى كو-
چىلاردا لاغايلاپ يۈرەتتىم. ئاپام بىچارە مېنى
ئۆيلەش ئۈچۈن لايىق تېپىش بىلەن ئاۋارە
ئىدى.

— جېلىلاخۇن ئاكاڭنىڭ قىزى خۇرشىد-
دەم، — دىدى ئۇ بىر كۈنى، — ئەجەپ ياخ-
شى قىز بوپتۇ، بالام. ئۆي ئىشىغا شۇنىچە
پىششىقكەن، شۇنى ساڭا...

— قويە، ئۇ تومپايىنى!...

— نۇراخۇن ياغاچچىنىڭ قىزى خېلد-
چەم ئەدەپلىك ئوبدان قىز، جۇمۇ! ئەق-
لىلىك بولسا، شۇنى زادى قولدىن چىقارما...

— ئاپا، ئادەم تېپىلماي، ئەمدى ماڭا
ئاشۇ قارىۋاينى سايى قىلىۋاتامسىنا؟!...

— نازىلەم...

— بولدى، بولدى! سۆزلەۋېرىدىكەنسەن،
نەدىكى سەتلەرنى!...

— ۋوي جۇگاينىمەك، قاچانغىچە سۆ-
رۈلۈپ يۈرۈسەن؟ ئاسماندىكى ھۆر - پەرىلەرنى
ئالاتتىڭمۇ - يا؟ نىمانچە يوغانچى بولۇپ كەت-
تىڭ؟!... بىر ئېغىز گېپىمنىمۇ ئالمايسەنغۇ؟
تېخى سىلكىشلەيسەنا؟!... بىلەمسەن، سەندەك
چىرايلىقنىچۇ، يەنىلا مەندەك سەت خوتۇن
تۇققان!...

بۇنداق تالاش - تارتىشلار بىزنىڭ ئۆيد-
دە تولا بولۇدىغان بولۇپ قالدى، كۆڭۈل
دىگەن نەرسە بىرەرسىگە سوقمىسا بىكاركەن.
ئاپامنىڭ تاپقانلىرىمۇ بولۇدىغان قىزلار ئىدى،
بىراق ئۇ چاغلاردا مېنىڭ كۆڭلۈم پاتىگۈلگە
بەكرەك سوقاتتى. پاتىگۈل ئوقۇمۇشلۇق قىز،
بەك چىرايلىق، بەك چىرايلىق!... ئىككىمىز-
نىڭ تويى بولۇدىغانلىقىغا زادى گۇمان قىل-
مايتتىم!...

مۇشۇ كۈنلەردە ساۋۇت ماڭا نىمە
ئۈچۈندۇ، بۆلەكچە قارايدىغان بولۇپ قالدى.
ئۇ — «ئىسيانچىلار سىلكىبۇسى»نىڭ سىلكى،
ئۇنىڭ ئەيسراخۇن ئوۋچىدىن تارتىۋالغان
قوش ئېغىزلىق مىلتىغىمۇ بار. مىلتىق ئەسلى
ھۆكۈمەت تۇتۇدىغان نەرسە بولغاچقا، ئۇنىڭ
تارتىۋېلىشى يوللۇق. بىراق ئۇ، ماڭا نىمىشقا
گۈلىيىپ قارايدۇ، مەن ئۇنىڭ ئارپىسىنى
خام ئورۇدۇممۇ؟ مانا بۇ — يولسىزلىق - تە!

بىر كۈنى كوچىدا كېتىپ بارسام،
ساۋۇت باشلىق ئالتەيلەن ئالدىمنى توردى،
ئۆزەمگە ياراشقان كەپكەمنى تارتىۋالدى - دە،

«چەتئەللىنىڭ نۇسخىسى» دەپ يىرتىپ تاش-
لاپ، يەرگە ئاتتى. ئاندىن بىۋدرە چېچىمغا
قايىچا سالغىلى تۇردى.

— ئالجىپ قالدىڭمۇ، ساۋۇت؟ — دېدىم
مەن غەزەپلىنىپ.

— نېمە دەۋاتىسەن، ھەي، ئەبلەخ؟!...
كونىلىقنى يوقىتىشنى «ئالجىش» دەمسەنا؟!

— مەن كەپكىنى ھۆكۈمەتنىڭ دۇكىنى-
دىن نەق پۇلغا ئالغان!...

— سىلىڭلار! — دېدى ساۋۇت يېنىدىكى
چاپارمەنلىرىگە بۇيرۇق بېرىپ، — ئۇبدان
ئۇچۇغداپ قويۇش كېرەك.

تۆت - بەش چاپارمەن مېنى ئوبدان
ئۇچۇغداپ بولۇپ، يوللىرىغا راۋان بولۇشتى.
مەن ئەلەمگە چىدىيالماي، ئارقىسىدىن تىل
سالدىم:

— ئالدىرىماي تۇر، ساۋۇت! كۆرگىلى-
كىڭنى كۆرسەتمىسەم، ئاتامنىڭ بالىسى بول-
ماي كېتەي، ھۆي قاراقچى!...

— تىلىڭنى چاينىما! — دېدى ساۋۇت
ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ۋاقىراپ، — سەن ئىنقىلاپ
قىلىشنى قاراقچىلىق، دەيسەنا؟! ھېلى بىكار،

مۇشۇ مىلتىق بىلەن ئېتىپ، يۈز - كۆزۈڭنى
توخۇ چوقۇلىغان شاپاقتەك قىلىۋېتىمەن!

يىگىرمە قەدەم نېرىدا تۇرۇپ گۈكىرە-
ۋاتقان بۇ پوچىنى مەن ئوبدان بىلىمەن.
مېنى ئېتىۋېتەلەيدىغان يۈرەك ئۇنىڭغا تو-
ساتتىن قانداق پەيدا بولۇپ قالسۇن؟ پوپو-
زىسىنى قارىمامدىغان...

— قوشقاچنى ئېتىپ باقارسەن! — دېدىم
مەن.

— نېمە؟! — دېدى ئۇ مىلتىقىنى تەڭ-
لەپ، — ھېلى جېنىڭنى ئالىمەن!

— پو ئاتما، ھۆي!...

ئاغزىمدىن شۇ گەپ چىقا - چىقمايلا
«گۇم» قىلىپ قالدى - دە، كۆزلىرىمدىن ئوت
چاقنىدى، پېتىر چاچراندىلىرى يۈز - كۆزۈمنى
قىيما - چىيما قىلىۋەتتى. ئاغرىق ئازاۋىدىن
تولغىنىپ، يەرگە يىقىلدىم.

ئۇ مېنى راستىنلا ئېتىۋەتتى. بىر مە-
ھەلىدە ئۆسكەن، ھېچقانداق ئاداۋىتىمىز بول-
مىغان ئاشۇ توخۇ يۈرەك ساۋۇت بىر يىل
ئىچىدىلا مانا شۇنداق باتۇر ساۋۇتقا ئايلان-
غان ئىدى.

3

جاراھەتلىرىم ساقايدى، لېكىن بىر كۆ-
زۈم قارىغۇ بولۇپ قالدى. دۇنيانىڭ ياخشى-
لىقىنى كۆرۈشكە ئاشۇ بىر كۆزۈممۇ يېتىپ
ئاشىدۇ. بىراق چىرايلىق يۈزۈم «پېتىر تو-
غاچ»تەك چوقۇر بولۇپ قالدى. ئەپسۇسكى،
بۇ ھۆسنۈن پەقەت ئاشۇ مايلىق پېتىر توغاچ-
قىلا يارىشىدىكەن، ماڭا سىڭىنغان «چەككۈچ»
لەرنىڭ پېتىر توغاچتىن زادىلا قىلىشمايدى-
غانلىقىغا قارىماي، شۇنچە خېرىدارسىز نەر-
سىگە ئايلاندىمكى، قويۇڭلار!

پاتىگۈلگە بىر كۈنى ئۇچۇق گېپىمنى
قىلدىم:

— پاتىگۈل، ئىككىمىزنىڭ باش قاتۇرۇدى-
غان ۋاقتى كەلدى، قانداق دەيسىز؟...

— مۇمكىن ئەمەس! — دېدى پاتىگۈل
كەسكىن رەت قىلىپ.

— نېمە، ئىككىمىز شۇنداقمىدۇق؟...
نېمىشقا مۇمكىن ئەمەس!

— نېمىشقىلىقىنى سورىماڭ، ئۇنى ئۆزەم
بىلىمەن.

— سىز بىلىدىغاننى مەنمۇ بىلىپ
قالاي...

— سىز مۇمكىن ئەمەسلىكىنىلا بىلسىڭىز
بولدى. دۇنيادا ھەممە نەرسىنى بىلىپ بو-
لالمايسىز.

— ياق، بۇنداق دېمەڭ، رەھىمدىل

بولۇڭ!...

— يولىڭىزغا كېتىۋېرىڭ! — پاتىگۈل زەردە بىلەن شۇنداق دېدى-دە، كېتىپ قالدى.

يۈرىكىم «جىغ!» قىلىپ قالدى، مەن ماڭىدىغان زادى قانداق يولدۇ؟ شۇڭغىچە نېمىشقا ئۇنى سەزمىگەن بولغىيدىم؟ ئىست!...

كېيىنچە بىلدىمكى، ساۋۇتنىڭ ئۈچمەنلىكى بىلەن پاتىگۈلنىڭ «مۆمىن ئەمەس»لىرى بىر تۇتقان ئىكەن. ئۇ ئىككىسى ئاخىرى توي قىلىشتى. توي قىلىشىمۇ مەيلى ئىدى، «نىكالىنىش گۇۋانامىسى» ئالغىلى رايونغا كېتىپ بارغاندا، مېنى ئۇچرىتىپ، پىچىرلىشىپ بىر نېمىلەرنى دېيىشتى-دە، كوچىنى بېشىغا كىيىپ كۈلۈپ كېتىشتى.

ئۇلار ئەلۋەتتە، مېنى زاڭلىق قىلىشتى، بۇنىڭدا گەپ يوق، چىرايىم سەت بولغان بىلەن ئۆزەم بەك چېچەن. مەن بىلىپدىم، ئۇلار مېنى...

ئاھ، خۇدا! بۇ نېمە گەپ؟ بۇ نېمە ھاقارەت؟ مەن چوڭ كوچىدا كىرپىكلىرىمنىڭ ئىختىيارسىز نەملىشىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. كىشىلەرنىڭ كۆزىچىلا ياش تۆكۈشكە جۈرئەت قىلىش پاك ئەقىدىگە ھەم ئۇنىڭ قۇربانىغا مەنسۇپ. شۇنداقتىمۇ كۆز-ياشلىرىمنى كىشىلەردىن يوشۇرۇپ، قولياغلىقىمنى ئېلىپ كۆزۈمنى سۈرتتۇم. شۇ چاغدا بىلدىمكى، بۇ پاتىگۈل سوغا قىلغان مەلىقى كەشتىلىك ياغلىق ئىكەن. مەن ئۇنى ئاستالىت كوچىنىڭ چېتىدىكى ئېرىققا تاشلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئېقىپ كېتىپ بارغانلىقىغا قىيالمىغاندەك قاراپ قويدۇم.

4

ئۆمۈرۋايەت ئۆيلەنمەيمەن، قىزلارغا پاراڭمۇ قىلمايمەن، دېگەن ئىدىم. «كۆكۈل» دېگەن بۇ شەيتان مېنى يەنە ئازدۇردى. بىرقانچىسىگە گەپ قىلدىم، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن كېلىشتۈرۈپ پەشۋا يېدىم.

ئۇچراشقان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ماڭا ھېجىيىشىپ قاراۋاتقاندەك بىلىنەتتى. كۆزۈمچە زاڭلىق قىلىدىغانلارمۇ كۆپەيدى. ئەزەن چىللاپ قويۇلغان ئازلىق ئىسمىمنىڭ كەينىگە ئادەملەر ھەق تەلەپ قىلمايلا، «يەكپاي» دېگەن سۆزنى قېتىپ قويدى، ئاخىرى، «ئابلەھەت يەكپاي»مۇ ئەمەس، «ئەھەت» يەكپاي بولۇپ قالدىم. تېخى تونۇگۈنلا مەن بىلەن سىلىق مۇئامىلە قىلىدىغانلار بۈگۈن قوپال مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇشۇۋالدى. ئادەملەرنىڭ بۇ ئىشنى چۈشىنىپ قىلىۋاتقان ياكى چۈشەندەي قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيمەن. ھېلىقى 8-سىنىپتا بىر پارتىدا ئولتۇرغان گۈلبەھرەممۇ بىر كۈنى بازاردا يولۇقۇپ قېلىپ، زاڭلىق قىلغاندەك ھىجىيىپ قويۇپ، سالىمىمغا جاۋاپ بەرمەيلا ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى بۇ سەتكىمۇ ھال تېگىپتۇ!... كىشىلەرغۇ بىر گەپ، ئاپاممۇ ماڭا بۇرۇنقىدەك قىپكەتمەيدىغان، ھەتتا سىڭلىممۇ بىر قىسىملا قارايدىغان بولۇپ قالدى. ياشلىقتىن ھالقىپ كەتتىم، تېخىچە ئۆيلەنمىدىم؛ مەن پەقەت بۇ ئۆيگىلا ئەمەس، بەلكى دۇنياغىمۇ ئوقۇشماي كېلىپ قالغان ئادەمدەك غەمكىن ۋە بىزرۇختۇم كۈن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدىم. ئەينەككە شۇنداقلا قارىسام، كىشىلەردىن يامانلاشقا ھەددىمنىڭ يوقلىقىنى چۈشىنىمەن-دە، ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلاپ كېتىمەن.

5

دۇنيادا توغرا، خالىس كىشىلەرمۇ بولىدۇ. ئۇلار بىرولار ئۈچۈن قايغۇرۇشقا ۋە خوشال بولۇشقا ئادەتلەنگەن. ئۇلارنىڭ روزغارى ساڭا بېقىنمىسىمۇ لېكىن ساڭا قەرزدار ئادەمدەك ياخشىلىق قىلىدۇ ياكى ياخشىلىق قىلىشقا ۋەدە بېرىدۇ، ئەگەر بۇ ۋەدىلىرى ئورۇنلانماي قالسا، خىجىل بولۇپ سېنىڭدىن ئەپۇ سوراپلا قالماي، يەنە تېخى بۇ «كەم-

چىلىك» نى تۈزىتىش ئۈچۈن ئاللىقانداق ياخشىلىقلارنى قىلىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىشقا يول ئىزلەيدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ بۇ ئىشىدىن لەززەتلىنىشكە ئۆگەنگەن ۋە بۇنداق لەزەتنىڭ خۇمارىغا قانمايدىغان بولۇپ قالغان. مانا مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ بىرى بىر تام خوشنىمىز ئابدۇراخمان ئاكا ئىدى.

ئابدۇراخمان ئاكا مېنى كىچىكىمدىن تارتىپلا بىلەتتى، ئۇ ھازىرمۇ مېنىڭ بارلىق روھىي ـ ئازاپلىرىمنى ئوبدان بىلىدۇ. ئۇنىڭ ماڭا بولغان مۇئامىلىسى مېنىڭ «چىرايلىق» ۋاقتىمدىكى مۇئامىلىسىدىنمۇ يېقىملىق ئىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى ئۇ مېنى ئۆيىگە چاقىردى. ئىككىمىز يالغۇز مۇڭداشتۇق.

— ئۇكام ئابلەھەت، سىز ناھايىتى ياخشى بالا، جۇمۇ! (ئۇ، گەپنى ھەر دائىم شۇنداق باشلايتتى)، بىراق خۇدانىڭ تەقدىرى، شۇڭغىچە ئۆيلەنمەي كېلىۋاتىسىز، سىڭلىڭىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، چوڭلاردىن قالغان جامائەتچىلىك قائىدىسى بويىچە، مېنىڭ مەسلىھەت كۆرسىتىش ھەققىم بار...بۇنداق ئۆيلەنمەي يۈرۈشتە نىمە تۇسالغۇ بار زادى؟...ئۇنىڭ بىر ئامالىنى قىلايلى. سىلەر ياشلار تولا ئىلغاپ كېتىسىلەر، ۋاپادار قىزدىن تېپىش كېرەك، جاھاندا خاتىرجەملىك ئەۋزەل، ئۇكام.

مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلۇشقا باشلىدى. ئابدۇراخمان ئاكا نەملەشكەن كىرپىكلىرىمگە قاراپ بىئارام بولدى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ماڭا ئېگىلدى ـ دە:

— نىمە بولدىڭىز؟ قويۇڭ، خۇدا نېسىپ قىلغان بولسا، «ياق» دىمەس، — دىدى. مەن بېشىمنى كۆتىرىپ، ئۇنىڭغا «ئۇ كىم؟» دىگەندەك، سوئال نەزىرىم بىلەن قارىدىم.

— سىز، بىلىسىز خېلىچەم يامان ئەمەس قىز (بۇ — مەن ياراتمىغان ھىلىقى خېلىچەم ئىدى)، دادىسى نۇراخۇنمۇ ناھايىتى مۆمىن ئادەم. سىزگە شۇنى تېپىۋاتىمەن. قانداق دەيسىزكىن، ئۇكام؟...

مەن يەڭگىل ئۇھ تارتىم ۋە چىرايىمدا ئابدۇراخمان ئاكا چۈشىنەلمەيدىغان رازىمەنلىك تۇيغۇسىنى ئىپادىلىدىم. سەت يۈزۈمدە ئۆزەمگە خاس كۈلكە ئالامىتى پەيدا بولدى. بۇ، خۇددى كەمپىت قەغىشى قىلىپ يىغلاۋاتقان بالىنىڭ كەمپىتكە ئېرىشكەن ۋاقتىدىكى كۈلكىسىدەك، ساددا ۋە ساغلام كۈلكە ئىدى.

ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئابدۇراخمان ئاكا ماڭا كوچىدا يولۇقۇپ قالدى، ئۇ مەندىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك قىلاتتى، نىمىشقا ئۇنداق قىلىدىكىن، ياكى ھىلىقى گەپ چاك باسمىغانمىدۇ؟

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى ئۇ مېنى يەنە چاقىردى. ئۆيىگە كىردىم، ئابدۇراخمان ئاكا تەستە ئېغىز ئاچتى:

— ھەي، ئۇكام ئابلەھەت، سىز ناھايىتى ياخشى بالا، جۇمۇ!...مەن سىزگە ياخشىراق ئويلاشمايلا ھىلىقى گەپنى قىلغان ئىكەنمەن، كېيىن يالتايدىم، ئويلاپ كۆرسەم، ئۇ قىز لايىغىڭىز ئەمەسكەن!...

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. ئابدۇراخمان ئاكا بىلەن يەنە ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ:

— مەن سىزنى بىر ئۆيگە باشلاپ بارماقچى، سىز كىتاپ ئوقۇشقا بەك قىزىقىسىز. ئۇ ئۆيدە كىتاپ ناھايىتى كۆپ، ئۆي ئىگىلىرى ئەسلى مۇشۇ شەھەردە خىزمەت قىلاتتى. ئۆزىڭىزگە مەلۇم، ئۆتكەنكى «ئىنقىلاپ» ۋاقتىلىرىدا نىمە بالا بولدى، قېقىلىپ سوقۇلۇپ، يېزىغا «تۆۋەنگە» چۈشۈپ كەتكەن ئىدى. ئەمدى ئۇلارنىڭمۇ كۈنى تۇغۇپ، شەھەرگە قايتىپ كەلدى. ھازىر يەنە بۇرۇن

قىدەكلا ئۆز خىزمىتىنى ئىشلەۋاتىدۇ. قۇرۇق خىياللارنى قىلغاندىن كۆرە، كىتاپ ئوقۇغان ياخشى، ئۇكام، ــ دېدى.

«توۋا، مۇنۇ ئادەمنى، بىردەم باشنى ئوڭلاڭ دەيدۇ، بىردەم كىتاپ ئوقۇڭ دەيدۇ. گېپىنىڭ زادى تۇتامى يوققۇ» دەپ ئويلىدىم مەن.

ــ ئابلەھەت، خالىسىڭىز، هازىرلا بارايلى، يۈرۈڭ بولمىسا...

مەن ئۇنىڭ كەينىدىن خۇشياقمىغاندەك سوكۇلداپ كېتىپ بارىمەن. ئاخىرى كۆزلىگەن يەرگىمۇ يېتىپ كەلدۇق.

ــ خۇش كەپسىلەر، ــ دەپ قارشى ئالدى ئاپپاق باش ياشانغان ئەر-ئايال ئۆي ئىگىلىرى. ئۇلار ناهايىتى يېقىملىق كۆرۈنەتتى، ئۇلار ئادەت بويىچە داستىخان سالدى، ئىززەت-ئىكرام بىلەن مۇئامىلە قىلدى، گەپ-سۆزلىرىمۇ ناهايىتى جايىدا ئىدى، ئۇلار ھەققىدىكى غەيرى خىياللىرىم ئورنىنى ياخشى تەسەۋۋۇرلار ئىگەللىدى.

ــ بۇ بالا، ــ دېدى ئابدۇراخمان ئاكا ئۆي ئىگىلىرىگە مېنى تونۇشتۇرۇپ، ــ بىزنىڭ خوشنىمىز بولۇدۇ. ئىسمى ئابلەھەت، ئۆزى كىتاپ ئوقۇشقا بەك ھېرىس. سىلەرنىڭكىدە ئوقۇشقا ئەرزىيدىغان كىتاپلار نۇرغۇن بولغاچقا، تونۇشتۇرۇپ قوياي، دېدىم قاراڭ سادىقجان.

سادىقجان ئاكا خۇشخۇي ھالدا:

ــ ناهايىتى ئوبدان بوپتۇ، كىتاپ دېگەن ئەقىلنىڭ ئوزۇقى دەيدۇ، بەك ياخشىلىرىدىنغۇ يوق، تولىسى كۆيدۈرۈۋېتىلدى. شۇنداق بولسىمۇ، بارىنى خالىغانچە ئوقۇڭ، ــ دېدى.

چايدىن كېيىن، بىر ياندىكى كىچىككىنە ئۆيگە چىقتۇق. ئۆي ئىچى لامپۇچكا يورۇغىدا كۈندۈزدەك يورۇپ كەتكەن ئىدى. يېزىش ئۈستىلىدە زىلۋاغىنا كەلگەن، چاچلىرى ئۇزۇن، غۇنچە لەۋ ئاق يۈزلۈك، كېلىشكەن بىر قىز ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇن كۆينىكى مودىدىن قالغان بولۇشىغا قارىماي، ئۆزىگە شۇنچە ياراشقان ئىدى. ئۇ قىز نېمىنىدۇ يېزىپ ئولتۇراتتى. بىزنىڭ كىرىپ كەلگىنىمىزنى كۆرۈپ، ئورنىدىن يېنىككىنە تۇردى-دە، ئەدەپلىككىنە جىلمىيىپ، باش لىڭشىتىپ ھال سورىغاندەك قىلدى. ئەپسۇسكى، بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلمىدى.

ــ مېنىڭ قىزىم بولۇدۇ، سائادەت، ــ دېدى سادىقجان ئاكا، ــ سىز بۇنىڭ گەپ قىلمىغانلىغىنى كۆرۈپ باشقىچە چۈشىنىپ قالماڭ، تەقدىر-ئىرادە، تۇغۇلۇشىدىلا تىلسىز بولۇپ قالدى. ئۇنى ئائىلىدە ئۆزىمىز ئوقۇتۇشقا مەجبۇر بولدۇق. ئۇ كىتاپ بىلەن دوست. خۇدا بەختىنى بەرسە، چوڭ شائىر بولۇپ كېتەمدۇ، تېخى! ها ... ها ... ها ! ...

سادىقجان ئاكىنىڭ بۇ ئۈمىتۋار، هوزۇر بەخش كۈلكىسى ماڭىمۇ تەسىر قىلدى.

سادىقجان ئاكا قىزىغا كىتاپتىن بىرنى بېرىپ تۇرۇش زۆرۈرلىگىنى ئۇقتۇردى. قىز جاۋەندىكى كىتاپلاردىن بىرنى ئېلىپ كەلدى. مەن ئۇنى ئېلىشقا تەمشەلگەندە، قىز كىتاپنى ۋاراقلاپ، ئىچىدىن خەت يېزىقلىق بىر پارچە قەغەزنى ئالدى-دە، ئۈستىلىدە يېيىپ تۇرغان كورولېنكونىڭ «تىلسىز» دېگەن كىتاۋىنىڭ ئىچىگە قىستۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن ھېلىقى كىتاپنى ماڭا بەردى. قارىسام، چېرنىشېۋسكىنىڭ «نېمە قىلىش كېرەك» دېگەن ئەسىرى ئىكەن.

بىر قايتماقچى بولدۇق، قىز ئاسماننى بىر كۆرسىتىپ قويۇپ، قولىنى پۇلاڭلاتتى.

ــ كېلىپ تۇرۇڭ، دەۋاتىدۇ، ــ دەپ چۈشەندۈردى ماڭا سادىقجان ئاكا.

مەن قولۇمنى كۆكسۈمگە قويۇپ، قىزغا قاراپ ھۆرمەت بىلەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

6

سائادەت بىلەن ئۇبدانلا دوست بولۇپ قالدىم، تەبىئەتنىڭ مەرتلىگى ئۇنى شۇنداق گۈزەل قىلىپ ياراتقان بولسا، نامەرتلىگى تىلسىز قىلىپ قويغان ئىكەن. مۇبادا سائادەت بىلەن تونۇشمىغان بولسام، جىسمانىي ئەيىۋى بار كىشىلەردە گۈزەل قەلبنىڭ بولۇدىغانلىغىغا ئۆمۈرۋايەت ئىشەنمەي ئۆتۈپ كېتەر ئىكەنمەن.

ھىلىقى «تىلسىز» دىگەن كىتاپنىڭ ئىچىدىكى قەغەزدە نىمە بار بولغىيدىكىن؟ مۇشۇ خىيال مىنى خېلى كۈن بەنت قىلىپ يۈردى.

كېيىن بىر كۈنى كىتاپ ئالماشتۇرغىلى بارسام، سائادەت يوق ئىكەن، ئاپىسى مۇ-قەددەسخان ھەدە مىنى خۇشخۇي قارشى ئالدى. ئۇ خالىغان كىتاپتىن ئېلىپ كېتە-شىمنى بۇيرۇدى. مەن ئۇدۇل بېرىپ «تىلسىز» نى ئالدىم - دە، ئۆيگە قايتتىم.

ئۇلارنىڭ دوقمۇشىدىن قايرىلىپلا كى-تاپنى ۋاراقلاپ، ئىچىدىن ھىلىقى قەغەزنى تېپىۋالدىم. ئۇ سائادەتنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىلغان شېئىرى ئىكەن:

«دىلىمنى چۇلغىدى چەكسىز خىيالەت،
ئۆزەمگە خىلۋەتنى ئەيلىدىم ئۈلپەت.
خىلۋەتتىن تاپمىدىم رەنجىمگە شىپا،
ئەكسىچە قەلبىمدە قوزغىدى ھەسرەت.
تۇراتتى خىلۋەتتە چۈنكى بىر چوغلۇق،
مۆكۈلىنىپ، تاپالماي بىرەر ھەمسۆھبەت.
تەئەججۈپ ئىلكىدە تاشلىدىم سوئال،
«نىمىشقا چېكىسەن مۇنچە ئەلەم - دەرت؟
نىمىشقا گۈلشەننى تەرك ئەيلىدىڭ،
رەنجىڭگە سەۋەپچى قايسى بىر نامەرت؟»
ۋە لېكىن ئاچمىدى لېۋىنى چوغلۇق،
سۈكۈتكە ئايلاندى يالغۇزلىقىم سۆھبەت.
ئاھ، ئۇنىڭ ھۆسنىدە ئەكسىمنى كۆردۈم،
باراۋەر ئىكەنغۇ بىز ئۇچۇن قىسمەت.
قەلبىمنى ھىسداشلىق يالقۇنى قۇچتى،
تەقدىرداش گۈزەلگە قىلدىم نەسىھەت...»

....

مانا شۇنداق ئىكەن. تىلسىز سائادەتنىڭ شېئىرى ماڭا ئۆمرۈم بويى خىيالىمغا كېلىپ باقمىغان ھىسسىياتلارنى تەقدىم قىلدى: مەن ئۇنىڭ گۈزەل، ئەمما سىقىلغان قەلبىنى كۆر-دۈم، شۇ قەلبنى تەنتەنە قىلىۋاتقان، ھەققى ئىنسانغا خاس ئىپتىخار - مەردانىلىقنى كۆردۈم، ئۇنىڭ بىلەن ۋۇجۇدۇمدا بىر ئىسسىق ئېقىم پەيدا بولۇپ قالدى. ئوچۇقراق ئېيتسام، ئۇنىڭغا كۆڭلۈم چۈشۈپ قالدى...

شۇ شېئىر يېزىلغان قەغەزنىڭ كەينىگە يۈرۈگۈمنى قاپتەك قىلىپ تورۇپ، ئۇشۇقمۇ ئەمەس، كەممۇ ئەمەس، دەل تۆۋەندىكى سۆزلەرنى يېزىپ قويدۇم:

«سائادەت، مەن سىزنى ياخشى كۆرۈ-مەن!»

كىتاپنى قايتۇرۇپ ئېلىپ بارغىنىمدا، ئىچىگە قەغەز سېلىنغان كىتاپنى ئەتەي ئېلىپ كەتكەنلىگىمنى سائادەت بىلىپ قالغان بولسا كېرەك، بىر مۇنچە كايىدى. ئۇنىڭ سۆزلىرىنى مەن «تەرجىمان» سىزمۇ ئانچە-مۇنچە چۈشىنەلەيدىغان بولۇپ قالغان ئىدىم. سائادەت كىتاپنى كۆرسىتىپ، ئىچىدىكى قە-غەزنى ئېلىپ نوقۇپ قويۇپ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئېغىزىغا كۆرسەتكۈچ بارمىغىنى ئېلىپ باردى-دە، ئۇماق لەۋلىرىنى مىدىرلاتتى. ئاندىن ماڭا قولىنى تەڭلەپ، كىتاپنى قولتۇغۇمغا قىسىپ ئىشىك تەرەپكە مىنى دوراپ قەدەم تاشلىدى. بۇ ئۇنىڭ: «كىتاپنى مېنىڭ ئىجازىتىمسىز، ئەتەي مەن يوق ۋاقتىدا ئېلىپ كېتىپسىز» دىگىنى ئىدى. ئاند-دىن ئۇ يەنە كۆرسەتكۈچ بارمىغى بىلەن

مېنى كۆرسىتىپ چىمەلتىگىنى چىقاردى. بۇ ئەلۋەتتە مېنىڭدىن رەنجىگەنلىكى ئىدى.

ئۇنىڭ كۆزى تۇساتتىن ھىلقى مەن يېزىپ قويغان سۆزگە چۈشتى. مەن ئوڭايسىزلىنىشقا باشلىدىم. سائادەتنىڭ نازۇك قەلبى ئۈينىشىدىغان قەلب ئەمەس ئىدى. ئۇ قىزىرىپ كەتتى. بۇ خىلۋەتتىكى چوغلۇق مېنىمۇ ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى.

ئۇ بىر ئازدىن كېيىن مېنى قايتىپ كېتىڭ، دەپ شەرەت قىلدى. ئۇ يەردىن ئۈستۈن قارىمايتتى.

مەن قايتىشقا تەمشەلدىم، ئۇ مېنى يەنە توختاتتى-دە، يەنە بىر كىتاپ بەردى. ئېھتىمال، بۇ كىتاپنى ئەدەپ يۈزىسىدىنلا بەرگەندۇ... مەن ھاماقەت ئىشنى بۇزۇپ، شۇ دەرىجىگىچە ئەكىلىپ قويدۇممۇ، ئاخىر؟!...

7

بۇ ئۆيگە كىرمەي بولمايتتى. ئەمما ھودۇقۇپ كېتىۋاتىمەن. ئۆزەمنى تۇتۇپ ئىشىكنى ئاچتىم، سائادەت ئادەتتىكىدەك قارشى ئالدى، پەقەت كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى.

ئادىتىم بويىچە ئالىدىغىنىمنى ئېلىپ قايتتىم، كىتاپ ئىچىدىن يەنە بىر نەرسە چىقىپ قالارمۇ، دىگەن خىيال مېنى كىتاپ ۋاراغداشقا ئالدىرىتاتتى. كىتاپنى ۋاراقلىسام، دەرۋەقە، ئىككى ۋاراق خەت چىقتى:

«ئابلەھەت:

سىزنى ئېھتىمال، رەنجىتىپ قويغاندۇرمەن، كەچۈرۈڭ. مەندە كىشىلەرنى رەنجىتىش ئەمەس، پەقەت تولۇق چۈشىنىش نىيىتى بار. ئۆتكەن كۈنى، تېز قايتىپ كېتىڭ، دىگەن ئىشارىنى كۈتۈلمىگەن ‹ھۇجۇم› غا يولۇققانلىغىمدىن قىلدىم. چۈنكى سىز تەسادىپى ھالدا ھىلقى گەپنى قىلدىڭىز، ئىككىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە ئالدىراڭغۇلۇق قىلدىڭىز، مەن ھازىرمۇ سىزنى ياخشى كۆرۈمەن ياكى يامان كۆرۈمەن، دەپ ئېيتالمايمەن. سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى مەنمۇ سۈرۈشتۈردۈم، مېنىڭ تىلىگىم — پاك قەلب ئىزلەش.

سىز مېنى ‹ياخشى كۆرۈپ قالدىم› دىدىڭىز، بۇ مېنىڭ ھاياتىمدا پەقەت تۇنجى قېتىم يىگىتلەر تەرىپىدىن ئېيىشكەن ئىلتىپاتمۇ ئەمەس. ماڭا ئوخشاش تىلسىز قىزلار بۇ قەدەمنى ناھايىتى ئېھتىياتلىق بىلەن باسمىسا، ئەبىدى ئەلەم چېكىدۇ! تەبىئەت تىلسىز، قارغۇ، توكۇر، سەت، قىسقىسى، مېيىپ يارىتىپ قويغان قىزلار ئۆز ئالاھىدىلىگىگە ئاساسەن، كۆپىنچە، روھىي قۇۋۋەت بىلەن ياشايدۇ. ئۇلارنى چىراي جەھەتتە جازالىغان تەبىئەت، يەنە ئۇلارنى كىچىك پېئىل، تارتىنچاق، كەمسۆز مىجەز بىلەن مۇكاپاتلايدۇ. دۇنيادا ياشاش ئۈچۈن يىمەك-ئىچمەكلا كېرەكمىدى؟ روھىي ئوزۇقمۇ كېرەك!... ئەلىشىر ناۋايىنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، ئىنسان ئۈچۈن تاج كىيمەك شەرت ئەمەس، لېكىن نومۇس ۋە ۋىجدان ئىگىسى بولۇش شەرت. تەبىئەت تەرىپىدىن نۇقسانسىز يارالغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بولمىسىمۇ، ئاز بىر قىسمى ئۆزىنىڭ چىرايلىقلىغى بىلەن مەغرۇرلىنىپ ياشايدۇ. چىراي بەزىلەر ئۈچۈن گويا ئالاھىدە بىر خىل تاۋار. شۇنداقمۇ كىشىلەر باركى، ئۇلار ئەتىگەندە بىرسى بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇپ، ئاخشىمى ئادا-جۇدا بولۇدۇ ۋە ئۇنىڭغا قىلچە پەرۋامۇ قىلمايدۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، مەن ھازىر سىزنىڭ ھىلقى گېپىڭىزگە جاۋاپ بېرەلمەيمەن، بۇنىڭ سەۋەۋىنىمۇ ئەسكەرتتىم. ئالدى بىلەن، سىزمۇ مېنى ئوبدان چۈشىنىڭ، مەنمۇ سىزنى ئوبدان چۈشىنەي...

بەختىڭىزنى تىلەپ:
هۆرمەت بىلەن سائادەت.»

خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئول- تۇرالماي قالدىم. تونۇشقان ۋاقتىمىدىن تار- تىپلا بۇ قىز مېنىڭ ئۇستازىم سۈپىتىدە، ماڭا هاياتقا توغرا مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگەتتى. روهىمنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلدى. ئەمدى ئۇ هازىر مېنىڭ قەلبىمدە بىردىن-بىر هۆ- كۈمرانغا ئايلىنىشقا باشلىدى. ئەمدىكى گەپ ئۇنىڭ نىمە دېيىشىدە قالدى.

8

سائادەتلەرنىڭ ئىشىگە يېتىپ كېپ- قالغىنىمنى سەزمەپتىمەن. كىرسەم ئۇ كى- تاپ ئوقۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ مېنىڭ هايالسىزلا يەنە كەلگەنلىكىمگە ئەجەپلەنىدى بولغاي، قاراپلا قالدى. مەن نىمە دەپ غەرىزىمنى ئۇقتۇرسام بولار، قانداق ئىشارە قىلاي دەپ ئويلىدىم-دە، ئالقىنىمنى لېۋىمگە تەگ- كۈزۈپ، ئاندىن ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇ ناها- يىتى خىيالچان ۋە مىسكىن ئىدى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ، ئىختىيارسىزلا كۆزۈمدىن ياش چىقىپ كەتتى، بېشىمنى يېزىق ئۈستىلىگە قويدۇم، قولۇم بىلەن كۆزۈمنى ئېرتىشقا باشلىدىم. بىر ئازدىن كېيىن، بىرسىنىڭ يۇمشاق قوللىرى بېشىمنى ئاستا قايرىدى، ۋۇجۇدۇم سىماپتەك ئېرىپ، تىترەشكە باش- لىدى، بۇ سائادەت ئىدى. ئۇ ئاپپاق قول- ياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىمنى سۈرتۈپ، مېهرىلىك قەلبىدىن تەسەللى بەردى. ئۇنىڭغا قاراپ غەمكىن كۈلۈمسىرىدىم. ئۇ مېنى ئاخشىمى كىنو كۆرۈپ كېلىشكە تەكلىپ قىلدى.

بىر ۋېكتور گيوگونىڭ «پارىژدىكى بۇۋى مەريەم ئىبادەتخانىسى» دېگەن فىلىم- نى كۆرۈپ قايتتۇق.

سائادەتلەرنىڭ ئىشىگى ئالدىدا بىر ئېرىق سۇ ئاقاتتى، مەجنۇنتاللار راسا باراقسان بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئىشىك ئالدىدا تاختايدىن ياسالغان ئورۇندۇق بولۇپ، مەن سائادەتنى ئولتۇرۇشقا ئىشارە قىلدىم، بىر ئاستا ئول- تۇردۇق. مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدىم، ئۇ كۆز- لىرىنى مەندىن قاچۇردى. مۇشۇنداق ياخشى كۆرۈپ قالغان ئادىمىڭ بىلەن بىرگە ئولتۇ- رۇش نەقەدەر لەززەتلىك-هە؟!... بىراق سائادەت تېخى ماقۇل دېمىدى. مەن ئۇنى نوقۇدۇم. ئۇ، ماڭا قاراپ، «نىمە؟» دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى. مەنمۇ، مېنىڭ سوئالىمغا نىمە دەيسىز؟ دېگەندەك قىلىپ، بېشىمنى لىڭشىتتىم. ئۇ ماڭا قاراپ ئۇزۇن تىكىلدى- دە، ئاندىن قوللىرىنى ئاستا ئاپىرىپ لېۋىگە تەككۈزۈپ، شۇ قولى بىلەن مەڭزىمنى سىلىق سىلىدى. ئاي نۇرىدا ئۇنىڭ كىرپىكلىرىگە قونغان ياش تامچىلىرىنى كۆردۈم، مەنمۇ ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى مېهرىۋانلىق بىلەن سۈرتتۇم. ئۇمۇ ئاستا ئەكىلەپ كۆكسۈمگە بېشىنى قويدى...

(«ئىلى دەرياسى» ژورنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 3 - سانىدىن ئېلىندى.)

www.uyghurkitap.com

ئەينەك

تېيىپجان ئېلىيوپ

كىرىش سۆز

بەدىئى ئەدەبىيات ئىجتىمائىي ھايات ئەمەلىيىتىنىڭ بىر خىل (ئوبرازلىق) ئىنكاسى بولغىنىدەك ئۇنىڭدىكى ھەر خىل ژانىر ۋە شەكىللەرمۇ ئىجتىمائىي ھادىسىلەرنىڭ ھەمدە كىشىلەرنىڭ ئىستىتىك زوقلىرىنىڭ خىلمۇ-خىللىغى (ئاشۇ خىلمۇ-خىللىقنىڭ تەلەپ ۋە ئېھتىياجى) دىن تۇغۇلغان بەدىئى خۇسۇسىيەت ياكى بەدىئى ئامىل. مەزمۇن شەكىل تاللايدۇ. ھەرقانداق شەكىل مەلۇم مەزمۇنغا ئۇيغۇنلاشقاندىلا، ئاندىن ھەقىقى جەلىپ قىلىش كۈچىگە ئىگە بولىدۇ.

جىسمىگە قاراپ ئىسىم بولىدۇ،
بەستىگە قاراپ پىچىم بولىدۇ.

لېكىن خىلمۇ-خىل، مول مەزمۇنغا ئىگە ئىجتىمائىي ھايات ھادىسىلىرىگە نىسبەتەن ھەر قانداق ئەدەبىي ژانىر ۋە شەكىل چەكلىمىلىككە ئىگە. شۇڭلاشقا بىز مەلۇم بىر خىل ژانىردا يېزىلغان نۇرغۇنلىغان ئەسەرلەردە يەنە بىر خىل ژانىر ئامىللىرىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىگىنى ئۇچرىتىپ تۇرۇمىز. دىمەك، ژانىرلار بىلەن ژانىرلار ئوتتۇرىسىدا زادى ئۆتكىلى بولمايدىغان مۇتلەق چېگرا يوق. شۇڭا ھەتتا ئۇ خىل ژانىر بىلەن بۇ خىل ژانىر ئۆزئارا گىرەلىشىپ كەتكەن ئەبجەش ژانىرلارمۇ بارلىققا كەلگەن. مەسىلەن: ئۇلۇغ پارس شائىرى شەيخ سەئىدىنىڭ «گۈلىستان»، جياۋشۇلىنىڭ «لى يۈسەينىڭ قوشاقلىرى»غا ئوخشاش ئەسەرلەر ئەنە شۇنداق (نەسرىي ھەم شېئىرىي ژانىرنىڭ بىرىكمىسى بولغان) ئەبجەش ئەسەرلەر.

مەن ئاساسەن شېئىر بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىمەن (راستىنى ئېيتقاندا، مېنىڭ بۇ جەھەتتە ئىگەللىگەن ھۈنىرىممۇ چاغلىق)، ئۆز بېشىمدىن كەچۈرگەن، كۆز ئالدىمدىن ئۆتكەن ياكى باشقىلاردىن ئاڭلىغان بەزىبىر مەنىلىك ۋەقەلەرنى شېئىرىيەت بىلەن ئىپادىلەشتە قىينىلىپ قېلىپ، باشقا ژانىرلاردىنمۇ مۇۋاپىق پايدىلىنىش زۆرۈرىيىتىنى ھېس قىلدىم. شۇڭا، ئەبجەش ژانىردا يېزىلغان بىر قىسىم ئەسەرلەرنى كۆرۈپ، بولۇپمۇ يولداش رەجارى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان «گۈلىستان» نى تەھرىرلەش جەريانىدا بۇ خىل شەكىلگە خېلىلا قىزىقىپ قالدىم، نەتىجىدە، بۇرۇن قانداقچە يازسام بولار، دىگەن بەزى نەرسىلەرنى مۇشۇ شەكىلدە يېزىپ بېقىۋىدىم، كۆرگەن يولداشلار خېلى قىزىقتى، بۇنىڭ ئىلھامى بىلەن شۇ خىلدىكى نەرسىلەرنى داۋاملىق يېزىپ، ئاخىرى «ئەينەك» ناملىق بىر كىتابچە تۈزۈپ چىقىش قارارىغا كەلدىم. ھازىرچە 20 پارچىدەك يازدىم ۋە كىتابخانلارنىڭ رايىنى سىناپ بېقىش مەقسىدىدە ئۇنىڭ بىر قىسمىنى «تارىم» ژورنىلىغا سۇندۇم. ئەگەر بۇ نەرسىلەر كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ مەلۇم ئالقىشىغا ئىگە بولالىسا، داۋاملىق يازىمەن.

www.uyghurkitap.com

شائىر دوستۇم، سۆزۈڭگە بارمۇ خېرىدار،
گەر خېرىدار بولمىسا، زورۇقما ياساپ.
سۆزلىمگىن بازاردىن ئۆيدە ئولتۇرۇپ،
«توغرا كەلمەس بازارغا ئۆيدىكى ھىساپ.»

راس كەپ قىلىپ پەگادا ئولتۇر،
يالغان سۆزلەپ چىقىپچە تۆرگە.
تۆرگە چىقىپ ئالغىنى بىلەن،
ئادىل قازى بولالماس تۈلكە.
يالغان كۈلكە قىلار دىلنى غەش،
يالغان يىغا قوزغايدۇ كۈلكە.

×

تەقلىت قىلار ئادەمگە مايمۇن،
ئادەم ئۇنى قىلغايمۇ ئۈلگە!

بۇ مىسرالار ئالدى بىلەن ئۆزەمگە ئاگاھلاندۇرۇش.

بۇ يەردە شۇنىمۇ ئېيتقۇم كېلىدۇ: بۇ «ئەينەك» تە (مەيلى، ‹بۇرۇن بولغان ئىكەن› دىگەن ھىكايىلار بولسۇن ياكى ھازىرقى رىئال ھاياتىمىز ھەققىدە توقۇلغان ھىكايىلار بولسۇن) ئىجتىمائى ئىللەتلەرنى (رەزىللىكنى) سۆكۈدىغان نەرسىلەر خېلىلا بار. بۇنداق نەرسىلەر ھەققىدە ھازىرمۇ گۇمان بىلەن قارايدىغان كىشىلەر يوق ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: «كونا ھىكايىلارنى ئېيتىش بانىسىدا ھازىرقى زامانغا دارتىپ ھۇجۇم قىپتۇ» ياكى بەزىلىرى: «پالانى ئوبراز ئارقىلىق پۇستانى رىئال شەخسكە سانچىۋاپتۇ» دىيىشى مۇمكىن. دىسە دەۋەرسۇن، ھەر كىمنىڭ ئاغزى ئۆزىنىڭ. لېكىن شۇ نەرسە ئېنىقكى، بۇنداق «دارتىپ ھۇجۇم قىلىش» ياكى «سانچىۋېلىش» نىڭ توغرا ياكى ئەمەسلىگىنىڭ ئۆلچىمى ئۇنىڭ ئىجتىمائى ئەھمىيەتكە ئىگە تېگىپ نەرسە بولۇش - بولماسلىغىدا. ئەگەر ئۇ ئىجتىمائى ئەھمىيەتكە ئىگە ياكى ئىبرەت ئېلىشقا تېگىشلىك تېپ بولىدىكەن، بۇ ھەقتە گۇمانخورلارنىڭ پوپاڭ كۆتىرىشىنىڭ كارايىتى چاغلىق. بۇ خىل تېگىپ ئىللەت كىمدە بولىدىكەن، ئىللەتنى ئەيىپلەش نەشتىرى ئۇنىڭغا سانچىلىپ كەتسە، بۇنىڭ نىمە زىيىنى؟ شۇنداق دىيىش مۇمكىنكى، كىمكى بۇ خىل ئەيىپلەش ئالدىدا سەكرەپ كەتسە، يازغۇچىمۇ خوشاللىقتىن تاقلاپ كېتىدۇ.

×

كىتاپخان دوستۇم، قولۇمدىن كەلسە،
شۇنداق بىر ئەينەك ياسىسام دەيمەن.
ئۇنىڭدا ئادەم رەڭگىلا ئەمەس،
ھەتتا قەلبىمۇ كۆرۈنسە ئەينەن.
قىزىقتۇرسا كۆرگۈچىلەرنى،
ئۇندىكى ھەر خىل خىسلەت سۈرىتى.

زوقلاندۇرسا ئېزگۈ پەزىلەت،
يىرگەندۈرسە ئىللەت سۈرىتى.

×

كىتاپخان دوستۇم، ئەينىگىم مۇشۇ،
مەن سەندىن يەنە ئەينەك تىلەيمەن.
ئاشۇ ئەينەكتە كۆرۈپ ئۆزەمنى،
ئىللەتلىرىمگە بەرھەم بېرەي مەن.

خوشامەت مەستانىسىنىڭ ئاقىۋىتى

بۇرۇن بىر پادىشا بار ئىدى. ئۇ خوشامەتتىن بەكمۇ لەززەتلىنەتتى. شۇڭىا ئوردا ئىچى خوشامەتچىلەر بىلەن تولۇپ كەتتى. پادىشا خوشامەت كەيپىدىن، خوشامەتچىلەر ئىنئامىدىن يايرىغانسىرى، يۇرتنىڭ ئاھۇ - زارى كۈچەيدى.

بۇ ئەھۋالدىن بىزار بولغان ئاقىل ئاتلىق ۋەزىر مۇنداق بىر شېئىر يېزىپ، پادىشاغا سۇندى:

«سەگىمەس مەستلىككە قىلار گىرىپتار،
خوشامەت ساقىسى ئۇزاتقان شاراپ.
تەلەپكار بولسا شاھ بۇنداق شاراپقا،
ئۇزۇن ئۆتمەي تەختتىن چۈشۈدۇ غۇلاپ.»

بۇ شېئىرنى ئوقۇغان پادىشا قەھرى - غەزىۋىنى باسالماي، ئاقىل ۋەزىرنى ئوردىدىن ھەيدەپ، يىراق بىر جەزىرىگە سۈرگۈن قىلىۋەتتى.

ئاقىل بۇ جەزىرىدە بىر غارنى ماكان تۇتۇپ، تېرىقچىلىق قىلىپ كۈن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى...

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، بىر كۈنى غارنىڭ ئالدىدا جۇل - جۇل جەندىگە ئورالغان بىر دىۋانە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ ئاقىلنى كۆرۈپلا، ئايىغىغا يىقىلىپ، ھۆكرەك ئېتىپ يىغلىغىلى تۇردى. ئاقىل ئۇنى تونۇدى، بۇ بايىقى پادىشا ئىكەن. ئاقىلنىڭ:

— نېمە ئىش بولدى؟ — دېگەن سوئالىغا پادىشا:

— يۇرت غەليان كۆتىرىپ، ئوردىغا باستۇرۇپ كىردى. ماڭا ئېگىلىپ توققۇز تازىم قىلىدىغان، بۇ ئەجرى ئۈچۈن ئىنئام - مۇكاپاتقا غەرق بولغان ئوردا ئەئيانلىرىم مەندىن يۈز ئۆرۈدى. مەن جېنىمنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، دىۋانە قىياپىتىگە كىرىپ، ئوردىدىن ئاران قېچىپ چىقتىم، — دەپ جاۋاپ بەردى - دە، بىردىنلا ئارقىسىغا قاراپ، غالىلداپ تىترەپ ۋاقىراپ كەتتى، — ۋاي جان، يائاللا، غەليانچىلار مېنى ئىزلەپ بۇ يەرگە بېسىپ كەلمىگەيدى!...

ئاقىل ئەھۋالنى چۈشىنىپ پادىشانى يۆلەپ تۇرغۇزدى - دە:

— بۇ يەرگە غەليانچىلارنىڭ ئەمەس، بەلكى ھېلىقى تازىمچىلارنىڭ كېلىپ قېلىشىدىن خۇدا ساقلىسۇن. چۈنكى باشلىرىغا كەلگەن بۇ پالاكەت خوشامەتچىلىك ۋە خوشامەت مەستانىلىغىنىڭ ئاقىۋىتى ئەمەسمۇ، — دېدى.

پادىشا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، ئىچ - ئىچىدىن چوڭقۇر ئۇھ تارتتى...

×

خوشامەتچىلەرنىڭ ئېگىلگەن قەددى،
پەزىلەت ئەھلىگە كۆرۈنىدۇ يا.
ئۇلارنىڭ شۇنچە «تۈز» ياغلىما سۆزى،
شۇ ياغا تارتىلغان زەھەر ئوق گويا.

شاھنىڭ خوشامەتكە خۇشتار بولۇشى —
ئۆزىنى شۇ ئوقتا تۇتۇپ بەرگىنى.
خوشامەتچى كۈلسە، يىغلايدۇ پۇخرا،
پالاكەت باسىدۇ چوققۇم ئوردىنى.

×

كىم چىقالىغان ئاسمانغا ئۇچۇپ،
خوشامەتچىلەر بەرگەن يەل بىلەن.
داشقال ھېچقاچان ئالتۇن بولالماس،
سىرتىغا بەرگەن يالغان ھەل بىلەن.
يەيسەن پۇشايمان، پەرق ئېتەلمىسەڭ،
رىياكارلىقنى راست ئەمەل بىلەن.

×

خوشامەتچى ئادەم زەھەرلىك،
تەلەپكارى ئاندىن خەتەرلىك.

مەنسەپ خۇمارى

بىر چاغدا مەن قەشقەر شەھىرىدىكى «دوغا بەگكۆل بېشى» دېگەن مەھەللىگە بېرىپ، بۇ غەلىتە نامنىڭ تارىخىنى سۈرۈشتۈردۈم. بىر مويسىپىت ئادەم بۇ ھەقتە مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى:

«بۇرۇن بۇ مەھەللىدە بىر دوغا بەگ ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ئۇزۇن يىل مۇشۇ مەنسەپتە تۇرۇپ، كىشىلەرگە بۇيرۇق قىلىشقا بەكمۇ ئادەتلىنىپ كەتكەن ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ، بۇ مەنسىۋىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ، بىراق دوغا بەگلىكتىن سىڭىپ قالغان بۇيرۇق قىلىش ئادىتىنى تاشلىيالماپتۇ. شۇڭا ئۆز ئۆيىدە بىردەم ‹بۇنى بۇنداق قىل›، بىردەم ‹ئۇنى ئۇنداق قىل› دەپ ئۆي ئىچى-

دىكىلىرىنى بەكمۇ بىزار قىلىۋېتىپتۇ. شۇڭا بىر كۈنى خوتۇنى: ‹بېگىم، ئەتىدىن - كەچكىچە ئۆيدە ئولتۇرۇپ بۇيرۇق قىلىۋەرگىچە، ئىشىك ئالدىدىكى كۆل بېشىغا چىقىپ، سۇ ئالغىلى كەلگەن ئادەملەرگە بولسىمۇ بۇيرۇق قىلىپ، ئىچ پۇشۇقلىرىنى چىقارسىلا بولمامدۇ› دەپتىكەن، شۇندىن كېيىن بۇ سابىق دىغا بەگ ھەر كۈنى كۆل بېشىغا چىقىپ ئەتىگەندىن كەچكىچە سۇ ئالغىلى كەلگەن ئەر - ئاياللارغا: ‹ھەي، سەن سۇنى مەيەردىن ئال›، ‹ھەي، سەن سۇنى ئاۋۇ يەردىن ئال› دەپ بۇيرۇق چۇشۇرۇپ يۈرۈپ، ئاخىرى ‹دوغا بەگ كۆل بېشى› دېگەن ئاتاقنى ئاپتۇ. گەرچە بۇ مەسخىرىلىك نام بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىگە خېلىلا تەسەللى بېرىدىكەن. بارا - بارا بۇ مەھەللىنىڭ نامىمۇ ‹دوغا بەگ كۆل بېشى› دەپ ئاتىلىپ قاپتۇ. بىر ھىساپتا، بۇ نامنى خەلقنىڭ مەنسەپخۇمارلارغا بولغان مەسخىرىسىنىڭ بىر خاتىرىسى دىسەكمۇ بولىدۇ...»

بۇ ھىكايە راست تارىخىي پاكىتمۇ - ئەمەسمۇ، بۇنى قايتا ئىنچىكىلەپ تەكشۈرمىدىم، لېكىن مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، مەن بۇنى بەكمۇ مەنىلىك ھىكايە ئىكەن دەپ خاتىرىلىۋېلىپ، بۇ ھەقتە بۇنداق تەسىراتلارنىمۇ يېزىپ قويدۇم:

مەنسەپ جاندىن ئەلا مەنسەپخور ئۈچۈن،
ئاچىدۇ شۇنىڭدىن يولنى تۆر ئۈچۈن.
مەنسەپ بەرگۈچىنى ھاياتبەخش ساناپ
جېنىنى تىكىدۇ تەشەككۈر ئۈچۈن.

×

دوغا قامچىسىدىن ئايرىلىپ قالسا،
ئالىدۇ قولىغا تاشنى بولسىمۇ.
چامى يەتمىگەندە ئادەم ئۇرۇشقا،
كۆڭلى ئارام تاپار ئىتنى ئۇرسىمۇ.

×

ئاغزى بۇيرۇققا ئۆگەنگەن ئادەم،
ئۇنىڭسىز تىلىنى ئالىدۇ چىشلەپ.
كۆڭلىنى خۇش قىلار، بولمىغاندا ئۇ،
توخۇنى «تاخ» دەپ، مۆشۈكنى «پەش» دەپ.

×

ھايانكەش بولىدۇ زەھەر يۇتقاندەك،
چاندۇرسا، يا كاسات بولسا بازارى.
ئۇنىڭدىن ئېغىرراق كۈنگە قالىدۇ،
مەنسەپتىن ئايرىلغان مەنسەپ خۇمارى.

ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ

بۇرۇن بىر كاززاپ بار ئىدى. پۇل بەرسىلا ھەر قانداق يالغان گەپ قىلىشتىن، ھەر قانداق يالغان گۇۋالىقتا ئۆتۈشتىن يانمايتتى. ئۇقۇشماي تېگىپ قالغان نومۇسچان خوتۇنى ئۇنىڭ بۇ خۇي - پەيلىدىن ئۆلگۈدەك بىزار بولۇپ، ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسىمۇ، زادىلا خېتىنى ئالالمىدى. ئۇ خوتۇنىنىڭ دەردىدىن خەۋەر تاپقان بىر ئەقىللىق ئادەم ئۇنىڭ ئېرىدىن ئاجرىشىپ، ئازاپلىق تۇرمۇشتىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويىدى - دە، بىر كۈنى بىر دوستىنى ئەگەشتۈرۈپ، ھىلىقى كاززاپنىڭ قېشىغا باردى ۋە ئۇنىڭغا قىرىق تەڭگىنى تەڭلەپ:

— سەن يالغان گەپ قىلساڭ، مۇشۇ پۇلنى بېرىمەن، — دېۋىدى، كاززاپ دەرھال:

— بولىدۇ، پۇل بەرسەڭلا، ھەر قانداق يالغان گەپنى قىلىشقا تەييارمەن! — دېدى.

— ئۇنداق بولسا، قېنى، يالغاندىن «خوتۇنۇم ئۈچ تالاق» دەپ باققىنا!

www.uyghurkitap.com

— دىمەي نىمىسى بار، خوتۇنۇم ئۈچ تالاق! ئەكە پۇلنى.

كاززاپ 40 تەڭگىنى ئېلىپ، خوشاللىقتىن قىن - قىنىغا پاتماي قالدى.

هايال ئۆتمەي، ھىلىقى ئەقىللىق ئادەم دوستى بىلەن بىللە بېرىپ، بۇ ئىشنى قازىغا ئەيەن مەلۇم قىلدى.

قازى ئادىل ھەم تەدبىرلىك ئادەم ئىدى. ئۇ، بۇ ئەھۋالنى ئۇقتاندىن كېيىن، كۈلۈپ كېتىپ، مۇنداق دىدى:

كاززاپلارنى رەسۋا قىلىشنى
ئەقىللىق ئادەم بىلمەس نومۇس دەپ.
يامانغا يامان جاۋاپ بەرگۈلۈك
«ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دەپ.

ئاندىن دەرھال ھىلىقى كاززاپنى چاقىرتىپ سوراققا تارتتى. كاززاپ بايا دىگەن سۆزىنى «مەن دىمىگەن» دەپ تىنىۋالماقچى بولۇۋېدى، قانۇن ئېتىراپ قىلغان ئىككى گۇۋاچى ھازىر بولغانلىغى ئۈچۈن ئامالسىز قالدى - دە:

— يالغاندىن دەپ قويغان ئىدىم، — دەپ قۇتۇلماقچى بولدى.

— توختا، ئالدىرىما، — دىدى قازى كاززاپقا، — يالغانچىلىغىڭ ئۈچۈن ئالدىغان «مۇكاپاتىڭ» باشقا. ئالدى بىلەن مۇنۇ ھۆكۈمنى ئاڭلا: مەيلى راستىن، مەيلى يالغاندىن دىگىن، ئاغزىڭدىن «خوتۇنۇم ئۈچ تالاق» دىگەن سۆز چىققان ئىكەن، شەرىئەت ھۆكمى بويىچە خوتۇنۇڭ ئەمدى ساڭا راۋا ئەمەس!

كاززاپ بۇ ھۆكۈمگە نارازىلىق بىلدۈرگەن ئىدى، قازى:

— بەس! تېخى يەنە بىر ھۆكۈم بار، — دىدى - دە، پەششاپنى چاقىرىپ بۇيرۇق قىلدى، — بۇ كاززاپقا 40 دەررە ئۇرۇڭلار. يېنىدىكى قىرىق تەڭگىنى ئېلىپ، ھازىرلا ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىڭلار. بۇنىڭدىن باشقا، يالغان ئېيتىپ تاپقان پۇللىرىنى قايتۇرمىغىچە زىنداندا ياتسۇن!

كاززاپ پۇل ئۈچۈن ۋىجدانىنى سېتىپ، جازا سېتىۋالدى.

بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دەپ يېزىپتۇ:

كىمكى كاززاپلىقنى گەر كەسىپ ئەيلىسە،
ئۈزىدۇ نومۇس - ئۇياتتىن رىشتىنى.
راست گېپى يوق كىشىنىڭ،راست دوستى يوق،
دۈشمىنى كۆپ، ئۆزى ئەڭ چوڭ دۈشمىنى.

ياخشى جاۋاپ

بىر خادىم باشلىقىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— كۆڭلۈمگە بىر ئىش بەك ھار كېلىپ، ئۆزلىرىگە دەرت ئېيتقىلى كەلدىم. ئىدارىمىزدىكى بەزىلەرمۇ مېنى «ماڭقا» دەپ ھاقارەتلەپ، كۆڭلۈمگە ئازار بېرىۋاتىدۇ. مەسىلەن:...

ئۇ ئۆزىنى «ھاقارەتلەپ ئازار بېرىۋاتقانلار»نىڭ نامىنى بىر بىرلەپ ئاتاپ، باشلىقتىن ئۆزىگە ھىسداشلىق جاۋاپ كۈتتى.

باشلىق ئۇنىڭ بۇرنىغا سەپ سالدى: يەنىلا قاسماق باغلاپ كەتكەن پېتى تۇرۇپتۇ. «توۋا! — دىدى باشلىق ئىچىدە، — ئۆزى ماڭقا بولۇشنى ھار ئالماي، كىشىلەرنىڭ «ماڭقا» دىگىنىنى ھار ئالغىنى قىزىق.»

شۇنداق بولسىمۇ باشلىق يەنە بۇ شىكايەتچىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ:

— بۇرادەر، كىشىلەرنى ھاقارەتلەش ياخشى قىلىق ئەمەس... — دىيىشىگە، شىكايەتچى تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ، «ھاقارەت قىلغۇچىلار»نى دەرھال جازالاشنى تەلەپ قىلدى.

— مەن سۆزۈشتۈرەي، — دىدى باشلىق ھەم خاتىرە دەپتىرى ئىچىدىن بىر ۋاراقنى ئۈزۈپ، — بىر چاغدا بىر شائىر دوستۇم

(ئاخىرى 156 - بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئىككى قۇشقاچ

ئابلىكىم باقى

ئىككى قۇشقاچ بالىسى
بىللە ئويناپ يۈرۈپتۇ.
ئىگىز دەرەخ ئاستىدا
قىزىق بىر ئىش كۆرۈپتۇ.
كەپتۇ كىچىك بىر بالا،
يوغان داسنى كۆتۈرۈپ.
ياغاچ تېرەك تىرەپتۇ،
ذېسنى دۈم كۆمتۈرۈپ.
داس ئاستىغا ئۇ بالا،
سېرىق تېرىق چېچىپتۇ.
كىرىپ ئۆيگە ئىشىكنى
قىيا قىلىپ ئېچىپتۇ.
ئىككى قۇشقاچ كۆرۈپتۇ،
يەردە ياتقان شوينىنى.
چۈشىنىپتۇ بالىنىڭ
قۇشقاچ تۇتۇش ئويىنى.
ۋىچىرلىشىپ ئىككىسى،
مەخپى پىلان تۈزۈپتۇ.
نۆۋەتلىشىپ ئۆزئارا
داس ئاستىغا چۈشۈپتۇ.

بىرسى دانلاپ ئوينىسا،
بىرسى قاراپ تۇرۇپتۇ.
شوينا مىدىر قىلسىلا،
ئۆزىن چەتكە ئۇرۇپتۇ.
دانلىشىپتۇ قۇشقاچلار،
نەچچە قېتىم ئالمىشىپ.
سوقۇشۇپتۇ بىر چاغدا،
قىزغىنىپ، دان تالىشىپ.
ھېنىڭ راس دەپ ئىككىسى
تالىشىپتۇ نۆۋەتنى.
سوقۇشۇپتۇ ئۆزئارا،
ئۇنتۇپ دوستلۇق - ھۆرمەتنى.
بىر چاغ باسماق گۈم قىلىپ،
ئىككىسىنى بېسىپتۇ.
ئاشۇ چاغدا قۇشقاچلار
ھەسرەت - پىغان چېكىپتۇ.
ھالاك بوپتۇ ئاخىرى
جېدەل بىلەن ئىككىسى.
دوستلار ئىناق بولمىسا
كىمگە بولار پايدىسى؟

بىر توينىڭ تارىخى

ئىبراھىم ئىزاق

بولمىدى بىر ئاي تېخى ياندىشقىلى،
كەلمىدى پەيت بىر قېتىم ئۇچراشقىلى.
ئۇچرىشىپ قالساقمۇ بەزەن كوچىدا،
كۆز بېقىشتۇق بولمىدى مۇڭداشقىلى.

.....
تېپىشىپ ئالدىنقى بىر يەكشەنبىدە،
تاسلا قالدۇق ھۆكىرەپ يىغلاشقىلى.
سىر ئېلىشتۇق قەلبىمىز چىقتى تۇتاش،
ۋەدىلەشتۇق ئۆزئارا سىرداشقىلى.
قوشۇلمىدى ئاتا - ئانىمىز، لېكىن،
ئۇنۇمىدى چايغىمۇ قاتناشقىلى.
تېز تۇتۇش قىپ كەلگۈسى يەكشەنبىنى،
تالىشۋالدۇق خەت ئېلىپ، تويلاشقىلى.
تويىنى قىلدۇق شۇ كۈنى بىز ئالدىراش،
(نىمە ئامال بولمىسا چىداشقىلى).
ئۆتتى پەقەت ئارىدىن ھەپتە تېنچ،
باشلىدۇق دۇشەنبىدە تىللاشقىلى.
قىلدى تارلىق ئۆي تۇگۇل، ھويلا - ئارام،
باش قويۇپ پەشۋا ئېتىپ مۇشلاشقىلى.
بەزدى بىزدىن خورسىنىپ، ئەل - يۇرت
پۈتۈن.
ئۇنۇمىدى خوشنىلار ئارىلاشقىلى.
تازا نەس كۈن بولدى سەيشەنبە ماڭا،
قاچتى قىز، مەن باشلىدىم قوغلاشقىلى.
ئۆتكىچە پەيشەنبە، ئاران چىدىدىم،
شەنبىنى قىلدۇق قارار ئاجراشقىلى.
.....
چۈشىنىپ ئەركىن مۇھەببەتنى خاتا،
تاسلا قالدىم جان بىلەن خوشلاشقىلى.
«پەندىيات! ئىبرەت ئېلىڭ مەندىن» دىدىم،
كۆپ سىنىشىپ توي قىلىڭ قاملاشقىلى.

پىرىكازچىك قىز

ئەنۋەر شەيدايى

«قېنى، مال تاللاپ ئېلىڭلار كۆتىمىز ھۆرمەت بىلەن»،
دەپ يېزىلغان پۈكەيكىمىز ئالدىغا زىننەت بىلەن.
كۆزلىرىم چاقناپ بۇ خەتتىن سۆيۈنۈپ كەتتى دىلىم،
تاللىماق بولدۇم بىرەر مال، مەنمۇ شۇ رىغبەت بىلەن.
زەڭ قويۇپ كۆز سالغىنىمدا سەرخىلى مالغا شۇ چاغ،
چىھرىڭىزدىن ياغدى مۆلدۈر، كەتتىڭىز بىر چەت بىلەن.
ئۆتتى ئەللىك بەش مىنۇتمۇ قولىڭىز بولماي بىكار،
چۈشتىڭىز قىزىق پاراڭغا ئۈچ ئوغۇل ئۇلپەت بىلەن.
تويلىشىپ كەتتى خېرىدار مال سېتىپ ئالماق ئۈچۈن،
ۋە لېكىن سىز يەنە شۇنداق ئالدىراش سۆھبەت بىلەن.
غۇلغۇلا قاپلاپ دۇكاننى تولدى بىرسى شۇ ئان،
كەلدىڭىز ئاخىر يېتىپ بەك رەنجىگەن تەلەت بىلەن.
تاللىماستىن قولىڭىزغا قايسى رەخت چىقسا شۇنى،
ئاتتىڭىز پۈكەيگە پومىلاپ تۈگمەس مىننەت بىلەن.
تاقىتىم توشقاچقا ئاخىر مەن دىدىم: «بولماڭ خاپا،
قول ئۈزۈپ ناچار قىلىقتىن، بەنت بولۇڭ خىزمەت بىلەن!»
رەڭگىڭىز ئۆڭدى بۆلەكچە، پەيلىڭىز ئاندىن يامان،
«ھەرنە قىلسام ئىختىيارىم» دىدىڭىز نەپرەت بىلەن.

تۇردىڭىز قاپاقنى دەرھال، تۇردىڭىز مۇزدەك قېتىپ،
كۆزىڭىزنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ ھەيۋەت بىلەن.
قايتتى خەق مال ئورنىغا مىڭلاپ تاغار دوقنى ئېلىپ،
كۆڭلى تولدى غەشكە لىق شۇ سىزدىكى «شەپقەت» بىلەن.
ئويلىدىم: كىرگەن ئىكەنسىز بۇ دۇكاننى «باغچا» دەپ،
جان بېقىپ، كۈن ئۆتكۈزۈشكە، بىر يامان ئىللەت بىلەن.
بۇ سەممىي سۆزكى سىزگە: ئەمدى توختۇق ياقمىغاي،
ئەل ئۈچۈن خىزمەت قىلىڭ كۆپ، ئەڭ ئېسىل خىسلەت بىلەن.
شۇندىلا خالى بولۇرسىز ئاغرىنىش - رەنجىشلىدىن،
ئەلمۇ ھەم قوللايدۇ سىزنى مال ئېلىپ رەت - رەت بىلەن.

غول بىلەن نوتا

ئۆمەر مۇھەممەت ئىمىن

كۆزى چۈشۈپ قالدى ئالما غولىنىڭ
يېنىدىكى تۈپ - تۈز، يۇمران نوتىغا.
پىچىرلىدى ئىچى قايناپ تۇرالماي:
«نەدىن تەككەن ھالدۇر بۇ ياش نوتىغا؟»

دىدى ئاخىر تۈگەپ ئۇنىڭ تاقىتى:
— كارامىتىڭ قالتىسكەنغۇ، ئەي نوتا!
بوي تالىشىپ كەتتىڭ نىچۈن مەن بىلەن،
ئىچىڭ دائىم قىزىرامدۇ يا ماڭا؟

يېشىڭمۇ كۆپ كىچىك تۇرۇپ مېنىڭدىن
بەرمەي تۇرۇپ باغۋەنگە ھەم زەررە نەپ؛
مەغرۇرلۇقنى ئۆگەندىڭ سەن قەيەردىن،
نىمانچىلا بولۇپ كەتتىڭ بى ئەدەپ؟

لايىغىدا جاۋاپ قىلدى نوتىمۇ:
— كايىپ كەتمەڭ ئۆزىڭىزچە، ئەي تاغا،
غەيرى نىيەت يوقتۇر مەندە قىلىچىلىك،
يۈكسەك ئارزۇ يىلتىز تارتتى دىل ئارا.

قامىتىڭىز قوزغاپ مېنىڭ زوقۇمنى،
قىلدى ئىتتىك چوڭ بولۇشقا ئىنتىزار.

كىرسەم دەيمەن مەنمۇ سىزدەك دۆڭگە،
سەزسە باغۋەن مەندىنمۇ بىر ئىپتىخار...

بۆلدى نوتا سۆزىنى غول ئاشۇ چاغ،
شاخلىرىنى ھەيۋە بىلەن لىڭشىتىپ:
— ھەر تەرەپكە يورغىلاتما گېپىڭنى،
يۈرگىن مېنىڭ ئالدىمدا سەن ھۇش تىپىپ!

نوتا سۆزلەي دەپ تۇراتتى، ئاڭغىچە
يېتىپ كەلدى خالىس باغۋەن ئالدىراپ.
دىدى غولغا، سىلاپ تۇرۇپ نوتىنى:
— نىمە بۇنچە تەگەپ كەتتىڭ ۋاقىراپ؟

سەنمۇ كىچىك نوتا ئىدىڭ ئەسلىدە،
يىللار ئۆتۈپ قالدىڭ مانا چوڭ بولۇپ.
كەلگۈسىدە مۇشۇ نوتا سەن كەبى
ئىز باسامدۇ مىۋىلەرگە لىپ تولۇپ؟!...

ئاڭلاپ باغۋەن سۆزلىرىنى،
قىزاردى
خىجىللىقتىن غولنىڭ يۈزى ۋىللىدە.
ئاشۇ تاپتا كۆردى نوتا ئۆزىنى
ئۇلۇغ مەدەت، زور ئۈمىتنىڭ ئىلكىدە!

ھەشقىپېچەك بىلەن رەيھان

ئامىنە دۆلەت

ئەسلى - زاتى يۆگىمەچگۈل، ئىسمىدۇر ھەشقىپېچەك،
ئېچىلار گۈللەر ئارا، ئەمما گۈلى بەكمۇ پۈچەك.

تاڭ سەھەردە سۆسىنە، ھالرەڭ، بىنەپشە گۈل ئاچار،
چۈشكىچە بەرداش بېرەلمەي، بولۇدۇ يايىپىتەك.

ماختىنىپ گۈللەرگە بىر كۈن دېدى: «زور بەستىم مېنىڭ،
قامىتىمنى ماختىشىپ سۆزلەيدۇ بارچە گۈل - چېچەك.

بويلىرىم زىلۋا، ئىگىزدۇر، ئەۋرىشىمدۇر بەللىرىم،
بۈككىدە ياپراقلىرىم گوياكى ھۆسنۈمگە لېچەك.

ھەممىنى مەپتۇن قىلار قات - قات باراخسان شاخلىرىم،
ئولتۇرۇپ سايەمدە باغۋەن چالدۇ دۇتار، غىجەك.»

دېدى رەيھان: «توختىغىن، بىر پەس سۆزۈمنى ئاڭلىغىن،
بۇ سۈپەت مەنمەنلىگىڭگە قويمىسام بولمايدۇ چەك.

سەن ئەمەسمۇ ئەسلى زاتىڭ گۈل ئەمەس، بىر يۆگىمەچ،
سۆزلىرىڭگە ھېچ ئىشەنمەس قارىغۇ، مەجنۇن، گۈدەك.

ئېيتقىنا، ئۆستۈڭ قاچان بىردەك ئۆزەڭ قەد كۆتىرىپ؟
ماغدۇرۇڭ يوق يېپىقا ياماشماي، يۆلەنمەي ئۆسكىدەك.

كىم قىسمىتۇ چېكىسىگە قاي گۈلۈڭنى زوقلىنىپ،
خۇشپۇراق يوقتۇر بىساتىڭدا دىماققا سەپكىدەك.

شۇ پۈچەك ئەپتىڭ بىلەن قىلدىڭ گۈزەللىكتىن تاما،
بۇ چىمەندە نى گۈزەل گۈللەرنى ئۇنتۇپسەن، دېمەك.»

ھېچ پىسەنت قىلماي بۇ سۆزگە تۇردى ئۇ تولغاپ بويۇن،
بىر شامال چىققان ئىدى، ئۇ بولدى قورقۇپ پايىپىتەك.

تۆكۈلۈپ ياپراقلىرى، كەتتى توزۇپ چېچەكلىرى،
غول شېخى قىترەپ لاغىلداپ، شوينىغا چاپلاشتى بەك.

www.uyghurkitap.com

خوشامەت بەزمىسىدە

ئوسمان ھوشۇر

سارغىيىپتۇ رەڭگى-روھىڭ زەپىراندەك نام ساناپ،
شۇ خوشامەت بەزمىسىدە مەستۇ ھەيران، جام ساناپ.

قاپقىنىڭغا ھېچ ئىلىنماي كەتتى مەنسەپ، ئۇلجا، نام،
بەتلىدىڭ ئوق بۇ شىكاردا چۈچۈرىنى خام ساناپ.

قىسمىتى ھىلە-مىكىرنىڭ كاج ئىكەننى بىلمىدىڭ،
كەلدى تەقدىر ئامىتىڭنى ھەر قېتىمدا كام ساناپ.

كۈلسە ئامەت كىمگە، تولغاندىڭ ھەسەتتىن مىڭ قېتىم،
تۈن ئۇلاشتى قانچە تاڭغا مۆگدىمەستىن شام ساناپ.

تىكلىيەلمەستىن ئەمەلنىڭ مۇنبىرىنى بىر ئۆمۈر،
ئۆرلىيەلمەي ھېچ ئىگىزگە، پەستە قالدىڭ تام ساناپ.

يان تاماگەر، بۇ بازاردا ئەمدى ئاقماس ھېچ مېلىڭ،
خام خىيال قىلما زامانىنى سەن ئۆزەڭگە رام ساناپ.

پۇشايمان

ئابدۇقادىر ھەسەن

مۆزلەپ بىرەي ئەسلىمىدىن،
ئۆتكەن «باھار پەسلىمدىن».
ئىبرەت ئالسۇن خالايىق،
ئەمەلدارلىق ۋەسلىمدىن.
ئەسلىدە بىر دىخانتىم،
قاساپلىقمۇ قىلغانتىم.
ئوتۇن يېرىپ، سۇ توشۇپ،
كۆتكۈچىمۇ بولغانتىم.
كىم بۇيرۇسا «ياق» دىمەي،
چەكسەم جاپا «ئاھ» دىمەي،
ئىشلەر ئىدىم لەۋچىشلەپ،
نىمىش بولسا «ۋاھ» دىمەي.

ئىدىم چاققان-تېز ئاياق،
تىلىم يۇمشاق ۋە قايماق.
خوشامەتكە كەلگەندە،
يۈگرەيتتىم يالاڭ ئاياق.
كىملەر لىللا، كىم توغرى،
كىملەر ياۋۇز، كىم ئوغرى،
ئەسلا كارىم يوق ئىدى،
ماڭاتتىم ئىلان باغرى.
شۇنداق ئىشلەپ تىرىشتىم،
ئاكتىپلىققا ئېرىشتىم،
كۆزلەپ ئىگىز پەللىنى،
يېڭى ئىشقا كىرىشتىم.

كادىرلىققا تاللاندىم،
باشلىقلىققا سايلاندىم،
باپلاپ ئىشنىڭ يولىنى،
مەنسەپدارغا ئايلاندىم.
ئەمدى نەپسىم ئېچىلدى،
رىسقىم نۇرغۇن چېچىلدى،
پۇت - قوللىرىم ئۇزۇراپ،
مەنپەئەتكە چېپىلدى.
ئۆزمە كۈندە پىشامدۇ،
ئامەت كۈندە ياغامدۇ،
ئۆزى كەلگەن لوق گۆشنى،
يېمەي نەپىس چىدامدۇ؟
سوغات كەلسە ئەپ تۇردۇم،
«رەھمەت سىزگە!» دەپ تۇردۇم،
گالدىن ئۆتكەن غەنىمەت،
مۆكۈلدىتىپ يەپ تۇردۇم.
كەلسە پۇخرا هال ئېيتىپ،
ئەرز قىلىپ دات ئېيتىپ،
ماختىناتتىم گىدىيىپ،
ئادالەتتىن سۆز ئېيتىپ.
ئاستىرىتتىن سەپ سېلىپ،
سومكىسىغا قارايتتىم،
قۇرۇق كەلسە باش تاتلاپ،
چاچلىرىمنى تارايتتىم.
ئىتتىك «ماقۇل» دېمەيتتىم،
كەسكىن «ياق» مۇ دېمەيتتىم،
ئەتەي سوزۇپ ئارقىغا،
مەنپەئەتكە قارايتتىم.
بەدەل بېرىپ دۆلەتتىن،
نەپنى سوقتۇم گول خەقتىن،
تەلىپىم يوق نىسىدىن،
يولنى تۇتتۇم دەل نەقتىن.
ئالدانمىدىم ئالمىغا،
تۇشتى قوتان چارۋىغا،
سىغماي قالدى سەرەمجان،
نەچچە ساراي، هارۋىغا.

چىقسا بوران قاياقتىن،
بايقىۋېلىپ يىراقتىن،
دەمال شۇ يان ئاغاتتىم،
قالماي سالپى - ساياقتىن.
يۇقۇرىغا مۆكچىيىپ،
يىغلامسىراپ ئۆمچىيىپ،
راست - يالغاننى قوچۇيتتىم،
ھەججىيىپلا دومچىيىپ.
نۇتۇق يازسا كاتىۋىم،
چىقىپ تۇردى ئاتىغىم،
خىزمەت بىلەن ئەسلىدە،
بولمىسىمۇ چاتىقىم.
كەتتى تېنىم مىلىقلاپ،
تىنالمايمەن پىخىلداپ،
قەدەملىرىم بەك كىچىك،
ماڭالمايمەن مىتىلداپ.
بولدى مەنسەپ بايلىقىم،
مىنىپ ئوينار تايلىقىم،
كۆزلىدىم مەن ھەممىدە،
ئۆز مەنپەئەت، شاتلىقىم.

ئەپنى تاپتىم دەپتىمەن،
ئىزلەپ سوقۇپ يەپتىمەن،
بولغاچ ئىشىم بەك مەخپى،
ئىنسان بىلمەس دەپتىمەن.
ئەلنىڭ كۆزى ئەللىككەن،
ھەممە ئىشتا دەللىككەن،
سىڭمەي هارام پارتلاپ،
تەشتى باغرىدىنى تىكەن.
چۈشتۈم قاڭقىپ ئوڭدامغا،
پاتتىم ھەسرەت، ئارمانغا،
مەنسىۋىمدىن ئايرىلدىم،
ئەمدى قالدىم پۇشمانغا.

www.uyghurkitap.com

بەدىئىي تىلدا ئەڭ مۇھىمى، پېئىل ئىكەنلىكى ناھايىتى چۈشىنىشلىك، چۈنكى پۈتكۈل تۇرمۇش ھەركەتتىنلا ئىبارەت. ئەگەر سىز توغرا ھەركەتنى تاپالىغان بولسىڭىز، جۈملىلەرنى خاتىرجەم ھالدا يېزىۋېرىسىڭىز بولۇدۇ. ئەگەر بىر كىشى ئاتتىن سېرىلىپ چۈشسە، سەكرەپ چۈشسە، لىككىدە ئىرغىپ چۈشسە ياكى پالاقىدا دومىلاپ چۈشسە، بۇلار ئوخشاش بولمىغان ھەركەت بولغانلىقى، شۇنداقلا ئادەمنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئەھۋالىنى كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئالدى بىلەن شەيئىنىڭ ھەركىتىنى توغرا ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان پېئىلنى تېپىۋېلىش كېرەك.

(ئا . تولستوي)

ھەر كۈنى، ھەر ئاخشىمى دىگۈدەك، كۈندىلىك خاتىرە دەپتىرىمگە بىر قانچە سۆز، بىر-ئىككى جۈملە يېزىپ بارىمەن، بەزى چاغلىرى تەسادىپى ئۇچراپ قالغان بەزى ئوبرازلارنى ئاددىيغىنا بىر-ئىككى سۆز ياكى بىرەر جۈملە بىلەنلا خاتىرىلەپمۇ قويىمەن. بۇنداق قىلىشقا ئادەتلىنىپ قاپتىمەن. ھەر كۈنلىكى مۇشۇ ئىشنى ئادا قىلمىسام زادى بولمايدۇ. ھەر كۈنلۈكى خاتىرە دەپتىرىمگە يېزىپ بارىدىغان ھاسىلاتلىرىم كەلگۈسىدىكى چوڭراق خىزمەتلىرىمدە ئانچە ئىشلىتىلمىسىمۇ، لېكىن، بەزى چاغلاردا، بولۇپمۇ ئىلھام كەلمىگەن چاغلاردا خاتىرە دەپتىرىمدىن بىرەر سۆز ياكى جۈملىنى تېرىپ ئالىمەن-دە، ئۇلارنى ھېكايىلىرىمنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇۋېتىمەن.

(زوچېنكو)

ئەنگلىيىلىك سكوتىت دىگەن يازغۇچى ھەمىشە ئات-ئۇلاق بىلەن يېزا-سەھرالارغا، سەھرالىقلارنىڭكىگە بېرىپ تۇرۇدىكەن، سەھرالىقلارنى مېھمان قىلىدىكەن ھەمدە ئۇلار بىلەن زىياپەت-ئولتۇرۇشلاردا بىللە بولۇدىكەن، ئۇلارنى ناخشا-قوشاق ياكى ھېكايە-چۆچەك ئېيتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىدىكەن. ئۆزى ئۇلارنى ئاڭلاۋېتىپ، چەبدەسلىك بىلەن تېزلا خاتىرىلىۋالىدىكەن، شۇنداق قىلىپ ئۇ ئاممىنىڭ تالاي سۆزلىرىنى بىلىۋالغان.

كۆزىمىزنى مەشىق قىلدۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ ھەركەتلىرىنى، پوزىتسىيىلىرىنى ۋە چىراي ئىپادىلىرىنى كۆزىتىپ بېرىشقا ماھىر بولۇشىمىز كېرەك. قۇلىقىمىزنى مەشق قىلدۇرۇپ، باشقىلارنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى، ئاۋازىنى ۋە ئالاھىدە ئىشلىتىدىغان سۆزلىرىنى ئاڭلاشقا ماھىر بولۇشىمىز كېرەك. بۇنداق مەشقنى يېزىشنى يېڭىدىن ئۆگەنگۈچىلەرلا قىلىشى زۆرۈر بولۇپ قالماستىن، بەلكى مەن بىلىدىغان بەزى يازغۇچىلارمۇ داۋاملىق ئاشۇنداق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ ھەمدە ئۇنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋاتىدۇ.

ئاڭلىغان سۆزلەرنى پەقەت ئەستە ساقلاش ئىقتىدارىغا تايىنىپلا ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە ئەستە تۇتۇش قىيىن بولۇدۇ، خاتىرە دەپتەر راسلىۋېلىپ، ھەر كۈنلۈكى ئاڭلىغان يېڭى-يېڭى گەپ-سۆزلەرنى، خۇددى سودا-سېتىقچىلار ھساپ خاتىرىلىگەنىدەك، بىرەرسىنىمۇ چۈشۈرۈپ قويماي خاتىرىلىۋېلىشىمىز لازىم. بۇنداق خاتىرە دەپتەر قانچە كىچىك بولسا، شۇن-

چە ياخشى، ئۇنى بىرەر ئاپتوماتنىڭ قەلەم ياكى بىرەر قېرىنداش بىلەن نەگىلا بارساق يېنىمىزدىن ئايرىماي ئېلىپ يۈرسەك، ئىش ئاسانغا چۈشىدۇ. مەيلى پاراخوتتا، ئاپتوموبىلدا ياكى ئاممىۋى سورۇنلاردا بولسۇن، ئۇ دەپتەرچىنى چىقىرىپلا ئىشلىتىشكە بولىۋېرىدۇ. ھەرقانداق چاغ ۋە ھەرقانداق جايدا سۆز خاتىرىلىۋېلىش ئەدىپ ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئادەتتۇر.

گوگولمۇ ئاممىنىڭ تىلىنى توپلاشنى ياقتۇراتتى. تاراشىنكوۋنىڭ ئېيتىشىچە، گوگول ئۆزى بىلمەيدىغان سۆز-ئىبارىلەرنى سوراپ، سۈرۈشتۈرۈشكە ئامراق ئىكەن ھەمدە ئۇ سۆزلەرنى تىل ئۆگىنىش ئۈچۈن مەخسۇس تۇتۇلغان دەپتەرچىسىگە خاتىرىلىۋالىدىكەن. گوگول ئاشۇنداق خاتىرىلەرنى ناھايىتى جىق يازغان. كىشىلەر ئۇنىڭ ئادەتتە، چۈشلۈك غىزادىن بۇرۇن ئۇياق-بۇياقنى ئايلىنىشقا چىققانىدا، ئۆيىدىن تېخى 5 - 6 قەدەم نېرى بارمايلا ئۇشتۇمتۇت ئالدىراپ-سالدىراپ ئۆيىگە قايتىپ كىرىپ، ھېلىقى دەپتەرچىلىرىنىڭ بىرىسىگە بىر قانچە سۆزلەرنى يېزىپ قويۇپ، ئاندىن يەنە چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرۈشكەن.

چېخوپ بەزى مېھمانلار بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولغان چاغلىرىدا ئۇلارنىڭ بىرەر ئېغىز قىزىقارلىق گەپ قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ قالسا، ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ كېتىپ، ئۇ كىشىدىن قايتا يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ بېرىشنى ئۆتۈنىدىكەن-دە، دەرھال تارتمىسىدىكى دەپتەرچىسىنى ئېلىپ، شارت-شۇرت قىلىپلا خاتىرىلىۋالىدىكەن. ئۇ بىرەر ئېغىز يېڭى گەپ-سۆزلەرنىمۇ زادىلا ئۆتكۈزۈۋەتمىگەن، ئەستىن چىقارمىغان.

پۈشكىن سەھرادا تۇرغان چاغلىرىدا ئۆزىنىڭ كۈتكۈچىسىگە چۆچەك، ھېكايە ئېيتقۇزۇپ ئاڭلىغان ھەمدە يېقىن ئەتراپتىكى بازارلارغا بېرىپ، نامرات، ئەمالار بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ، ئۇلار ئېيتقان ھەر خىل ناخشا-غەزەللەرنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى بىر-بىرلەپ خاتىرىلىۋالغان. ئۇنىڭ رۇس خەلقىنىڭ تىلىنى پۇختا بىلىشى ئاشۇنداق جاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرۈپ خاتىرىلەپ مېڭىش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشقان.

گوركى باشقىلارغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «16 يېشىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە باشقىلارنىڭ خۇسۇسى گەپلىرىنى ئاڭلىغۇچى بولۇپ ياشاپ كېلىۋاتىمەن.» بۇنىڭدىن يازغۇچىلارنىڭ باشقىلارنىڭ ئاغزىدىكى گەپ-سۆزلەرگە قانداق دىققەت قىلىپ بارىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. گوركى ئاڭلىغان سۆزلىرىنى دەپتەرچىسىگە يېزىپمۇ ئالغان. ئۇ ئۆزىنىڭ «مەن قانداق يازىمەن؟» دېگەن ماقالىسىدا: «ئاۋال ماقال، تەمسىللەر، مەسەللەر ۋە ئۆزەمنىڭ شەخسى تەسىراتلىرىم شەكىللەندۈرگەن سۆزلەرنى يېزىۋالاتتىم» دەيدۇ.

(ئەي ۋۇ)

سۆز-جۈملىلەرنى ئورۇنلاشتۇرغاندا، تەھلىل قىلىش، ئېھتىيات قىلىش كېرەك، ئەگەر ئۇستىلىق بىلەن ئورۇنلاشتۇرالىساڭ، ھەرقانداق كىشى بىلىدىغان سۆزمۇ يېڭى مەنا بېرىدۇ-دە، تازا ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئىپادىلىيەلەيسەن.

(گۇراتوس)

مەن بىر مۇنچە خاتىرە دەپتەرلەرنى تولدۇردۇم، ئەمما يازغان نەرسىلىرىم بەك ئاز بولدى، ئۇلارغا كۆپىنچە جۈملىلەرنىلا خاتىرىلىۋالغان ئىدىم، ئىلگىرى ئۆزەم كۆرگەن مەنزىرە ۋە باشقا نەرسىلەرنىمۇ يېزىۋالغان ئىدىم، بىراق ئۇلاردىن بىرەر قېتىممۇ پايدىلىنىپ باقمىدىم، ھەممە نەرسىنى ئەستە قالدۇرۇپ باراتتىم. ئۇ نەرسىلەرنى ئەسكەرتىپ قويسىلا بو-

www.uyghurkitap.com

لۇدىكەن، لېكىن جۈملىلەرنى، سۆزلەرنى جەزمەن يېزىۋېلىش كېرەك ئىكەن، چۈنكى بەزى چاغلاردا بىر جۈملە سۆزدىن بىر تىپ ھاسىل بولۇدىكەن.

(ئا. تولستوي)

بەزى كېچىلىرى ئەدىبىي سۆز - جۈملىلەر مىڭەمدىن گويا رىم پادىشاسىنىڭ ھارۋا ھەيدىگىنىدەك گۈلدۈرلىگەن پېتى ئۆتتۇدۇ، مەن ئاشۇلارنىڭ سىلكىشلىرى ۋە تاراقلاشلىرىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىمەن.

سۇ ئۆزۈۋاتقان چاغلىرىمدىمۇ ئىختىيارسىز ھالدا سۆز - جۈملىلەرنى تۈزەپ كېتىمەن.

بەزى جۈملىلەر مىڭەمگە مەھكەم يېپىشىۋېلىپ، خۇددى مۇزىكا ئاۋازىغا ئوخشاش ئەتراپىمنى ئايلىنىپلا يۈرۈدۇ - دە، ھەم مېنى ئازاپلايدۇ، ھەم مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ.

ئۆزگەرتىدىغان يېرى 8 قۇرلا بولغىنى بىلەن... ئۈچ كۈنلۈك ۋاقتىمنى ئالغان ئىدى.

... بىر ئاي بولاي دەپ قالدى، تېخىچە لايىق كېلىدىغان 4 - 5 جۈملە سۆز ئۈستىدە ئىزلىنىۋاتىمەن.

(فلوبېر)

مەيلى بىز قانداقلىكى شەيئىلەرنى تەسۋىرلەشتە بولسۇن، شۇنداق دەرىجىگە يېتىشىمىز كېرەككى، ئۇنى بىردىن - بىر توغرا ئىسىم، ئۇنىڭ ھەركىتىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىردىن - بىر پېئىل، ئۇنىڭ خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىدىغان بىردىن - بىر سۈپەت ئارقىلىق ئىپادىلىشىمىز لازىم. بىز ئۈزلۈكسىز تۈردە قېتىقىنىپ ئويلاپ، مۇشۇ بىردىن - بىر ئىسىم، بىردىن - بىر پېئىل ۋە بىردىن - بىر سۈپەتنى تاپماي قويماسلىقىمىز كېرەك، ئاشۇ ئىسىم، پېئىل ۋە ئاشۇ سۈپەت بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئىبارىلەرنى تاپقان بىلەن بولمايدۇ. پىكىر قىلىشنى ئېغىر كۆرۈپ، شۇنىڭغا ئوخشاۋىراق كېتىدىغان ئىبارىلەر بىلەن ئەپلەپ - سەپلەپ بولدى قىلىش ھەرگىز يارىمايدۇ.

(فلوبېر)

تىلنىڭ توغرىلىغى — ئىسىل ئۇسلۇپنىڭ ئاساسىدۇر.

(ئارىستوتىل)

قىلچە شەك - شۈبھىسىزكى، چاكىنا كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە، قېرىنداش بىلەن گۈل نۇسخىلىرىنى سىزغىلى، رەڭ - بوياق بىلەن لاۋۇلداپ تۇرغان ئوت يالقۇنلىرىنى چىقارغىلى ياكى ئاجايىپ - غارايىپ سۆزلەر بىلەن گۈزەل جۈملىلەرنى يازغىلى بولۇدۇ، ئاشۇنداق قۇرۇق سۆلەت يازغۇچىلار دۇنيادىكى ئەڭ چەبدەست كىشىلەر ھېساپلىنىدۇ؛ ۋاھالەنكى، سەنئەتتىكى ھەممىدىن زور قىيىنچىلىق ۋە ھەممىدىن يۈكسەك غايىۋىي مەنزىرە تەبىئىي، ساددا سىزىش ۋە يېزىشتۇر.

(رودان)

ئەسىرىڭگە قېتىلمىسۇن ئۆلۈك مىسرا.

(لۇيۇ)

بىر شېئىردا گۈزەللىك بولغانلىغى بىلەنلا قانائەتلىنىپ قېلىشقا بولمايدۇ، ئۇنىڭدا يەنە كىتاپخانلارنىڭ قەلبىنى ئاپتورنىڭ ئارزۇسى بويىچە نېرى - بېرى قىلالايدىغان سېھرىي كۈچمۇ بولۇشى كېرەك. ئالدى بىلەن ئۆزەڭ كۈلۈشۈڭ كېرەك، ئاندىن خەقنىڭ چىرايىدىمۇ

كۆلكە ئۈيىنتالايسەن، شۇنداقلا ئۆزەڭ يىغلىساڭ، ئاندىن باشقىلارنىڭ چىرايىدىمۇ يىغىنىڭ ئىپادىسىنى پەيدا قىلالايسەن. سەن مېنى يىغلىسۇن دىسەڭ، ئالدى بىلەن ئۆزەڭ قاتتىق قايغۇنى سېزىدىغان بولۇشۇڭ كېرەك... سېنىڭ بەختسىزلىگىڭ مېنى بىئارام قىلالايدىغان بولسۇن، ئەگەر سېنىڭ قىلغان گەپ-سۆزلىرىڭ جايىدا بولمىسا، مېنى دۆگدىتىپ قويۇسەن، كۈلگۈمنى كەلتۈرۈسەن. غەمكىن، مىسكىن چىرايغا قايغۇلۇق سۆز-جۈملىلەر ماسلىشىشى كېرەك، قەھرۇ-غەزەپكە تەھدىتسىمان سۆز-جۈملىلەر ماسلىشىشى كېرەك، ئويۇن-چاقچاققا كۈلكە-خوشاللىق ماسلىشىشى، تەنتەنىلىك سۆز-جۈملىلەر سۈرلۈك كەيپىياتقا ماسلىشىشى كېرەك... ئىلاھنىڭ گەپ-سۆزلىرى، قەھرىماننىڭ گەپ-سۆزلىرى، مول تەجرىبىلىك مويسپىتنىڭ گەپ-سۆزلىرى، ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرۇۋدىغان قىزغىن ياشلارنىڭ گەپ-سۆزلىرى، ئاقسۆڭەك ئايالنىڭ گەپ-سۆزلىرى، نەمۇ-نەلەردە قاتراپ يۈرۈدىغان مال ساتقۇچىنىڭ گەپ-سۆزلىرى، ياپ-يېشىل ئېتىزلىقتا ئىشلەۋاتقان دىخاننىڭ گەپ-سۆزلىرى ئارىسىدا ناھايىتى زور پەرق بولۇدۇ.

(گوراتوس)

موللىېرنى دوراش مۇمكىن ئەمەس. ئۇ 4-5 كىشىنىڭ بىرلا ۋاقىتنىڭ ئىچىدە تىلىنى چايناپ، دۇدۇقلاپ گەپ قىلىۋاتقان ھالەتلىرىنى تەسۋىرلەيدۇ، ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى قىلىشىۋېرىدۇ؛ ئەمما ھەرقايسىسىنىڭ قىلغان گەپ-سۆزلىرى ئۆزلىرىنىڭ خاراكتېرىستىكىسىغا ماس كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ خاراكتېرىستىكىسى يارىتىلىدۇ.

(دېدىرو)

ھەر بىر جۈملە سۆزنى پىكىر يۈرگۈزۈپ، قاتتىق كاللا قاتۇرۇپ تاپىمەن.

(گوگول)

ئەدەبىي ئەسەردە كەيپىيات بولۇشى كېرەك. قايغۇلۇق كەيپىياتمۇ، كۆتىرەڭگۈ كەيپىياتمۇ بولۇدۇ، بىزنىڭ تىلىمىزمۇ ئاشۇنداق قايغۇلۇق ياكى كۆتىرەڭگۈ كەيپىياتقا تازا باپ كېلىدىغان بولۇشى كېرەك. مەسىلەن، قايغۇلۇق ھېسسىياتنى ئىپادىلىمەكچى بولساق، تۈسى ئانچە قويۇق بولمىغان سۆزلەرنى، ئۇرغۇسى ئانچە ياڭراق بولمىغان سۆزلەرنى تاللاپ، سەل ئۇزۇنراق جۈملىلەرنى تۈزۈپ چىقىپ، كۆپچىلىكنى سۆز ئۇرغۇسىنىڭ ئاستا، سۆزلەرنىڭ سۇس بولۇشىغا قاراپلا قايغۇنى سېزىۋالالايدىغان قىلىشىمىز لازىم، ئەكسىچە، جۇشقۇن-شوخ كەيپىياتنى ئىپادىلىمەكچى بولساق، جانلىق، ئۆتكۈر تىل ئىشلىتىشىمىز كېرەك.

ئەدەبىي ئەسەر تىلىنىڭ ياخشى-يامان بولۇشى، ئۇنىڭدا بىر تاغار سۆز-ئىبارىلەرنىڭ ئىشلىتىلگەن-ئىشلىتىلمىگەنلىگىگە، مەلۇم كەسپىي ئاتالغۇلارنىڭ ئىشلىتىلگەن-ئىشلىتىلمىگەنلىگىگە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىكى سۆز-ئىبارىلەرنىڭ ياكى جانلىق سۆزلەرنىڭ تازا جايىدا ئىشلىتىلگەن-ئىشلىتىلمىگەنلىگىگە باغلىق.

تىل گويا دۆۋىلەڭلىك تۇرغان خىش-كېسەككە ئوخشايدۇ، ئۇنى تازا پەم بىلەن زېھىن قويۇپ تىزىپ چىقساق، ئاندىن ئۇ بىرەر تام ياكى بىرەر ئېغىز ئۆي بولۇپ چىقىدۇ. تىل دىگەننى كەلسە-كەلمەس ئىشلىتىۋەرگەن بىلەن بولمايدۇ. ئۇنى تەشكىللەپ، رەتكە سېلىپ چىقىش ئارقىلىق، ئىدىيىۋى ھېسسىياتقا گۆش بىلەن قاندەك مەھكەم بېرىكىپ كەتكەن قىلىشىمىز كېرەك.

يازغۇچىنىڭ ماھارىتى ئىنتايىن ئىخچام سۆز ئارقىلىق ئىدىيىۋى ھېسسىياتنى ئىپادى-

www.uyghurkitap.com

لەپ بېرەلىشىدە.

(لاۋشې)

ياش يازغۇچىلار، دېھقانلارنىڭ تىلىنى ئاڭلاپ بېقىڭلار، سىلەر ئۇنىڭدىن ژورناللاردىن تاپالمايدىغان تالاي - تالاي نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالالايسىلەر.

ياش يازغۇچىلار، سىلەر رۇس تىلىنىڭ خاراكتېرىنى بىلىش ئۈچۈن، خەلق ھېكايە- چۆچەكلىرىنى ئوقۇپ كۆرۈڭلار.

(پۇشكىن)

كىشىلەرگە تونۇش بولغان تىلنى قوللىنىشىمىز كېرەك... بۇ، يازغۇچى مەنسۇپ بولغان مەلۇم ئالاھىدە سىنىپنىڭ تىلى بولماستىن، بەلكى جەزمەن ئادەتتىكى خەلقنىڭ تىلى بولۇشى كېرەك.

(شىللى)

خەلق ئۈچۈن يېزىشتا، ئۇلار قىلىدىغان گەپلەر بىلەنلا يازماستىن، بەلكى ئۇلار ئىشلىتىشنى خالايدىغان تىل بىلەن يېزىش كېرەك.

(ئوستروۋسكى)

جېمىكى نەسرىي - نەزمىلەر قەغەزدە ياتىدىغان بولماستىن، ئۆرە تۇرۇدىغان بولۇشى كېرەك، ئادەم ھايات بولسا ئۆرە تۇرالايدۇ، ئۆلگەندە يېتىپ قالىدۇ، يېزىقچىلىقمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش.

(يۆەن مۇ)

كىشىلەرنى قايىل قىلىشتا گەپنىڭ رولى ئالتۇندىن ئېشىپ چۈشىدۇ.

(دېموكرىت)

تازا جايىدا ئىشلىتىلگەن بىر سۆز ئادەمگە كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلىيالايدۇ.

(بىۋايلو)

بىر بوغۇم ئۆز جايىغا چۈشسۇن دېبان،
نىسپى تون سوغ دەستىگە بەردىم چىدام.

(جىياداۋ)

كۆزنى ئەڭ تاكامۇللاشقان سەزگۇ ئەزا دېيىشكە بولار، ئۇ ئارقىلىق شەيئىلەرنى ئەڭ ئاسان ئىپادىلىگىلى بولىدۇ. ئەمما ئېچكى سەزگۇ ئەزالار ئۇنىڭدىنمۇ تاكامۇل بولىدۇ، ئەڭ مۇكەممەل تىل ۋاستىسى بىلەن شەيئىلەر ئەڭ تېز سۈرئەتتە ئىچكى سەزگۇ ئەزاغا يېتىدۇ، چۈنكى تىل ھەقىقەتەنمۇ چېچەكلەپ مېۋە بېرەلەيدۇ.

(گېيوتى)

شېئىرىي ئەسەردە ھەر بىر سۆز پۈتۈن ئەسەرنىڭ ئىدىيىسى ئېھتىياجلىق بولغان مەنانى تولۇق ئېچىپ بېرىشكە پۈتۈن كارامىتى بىلەن خىزمەت قىلىشى كېرەككى، ئوخشاش بىرخىل تىلدىكى باشقا ھەرقانداق سۆز ئۇنىڭ ئورنىنى باسالمايدىغان دەرىجىدە بولسۇن.

(بېلىنسكى)

ئىككى مىسراغا ئۈچ يىل قاتتى بېشىم،
ھەر ئوقۇسام بۇلدۇق - بۇلدۇق ئاقار يېشىم.

(جىياداۋ)

گۈزەل مىسراغا خۇشتارمەن،
غېنىلىق، شان دىلىم تارتماس؛
سۆزۈم تاڭ قىلمىسا ئەلنى،
كۆڭۈل ئەسلا تىنىم تاپماس.

(دۇفۇ)

خەق ئاسانلا دىگەننى مەن ئاز دەيمەن؛ خەلىق تەستە دىگەننى مەن ئاسانلا دىيەلەيمەن...

(لى بەي)

ئەدىبىي ئەسەر گويا ساغلام، كۈچلۈك تەنھەرىكەتچىگە ئوخشايدۇ. ئادەم بەدىنىنىڭ موسكۇللىرى كۆپ خىل بولۇدۇ، ئۇلارنى تاۋلاپ يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن خىلمۇ-خىل ئۇسۇل كېرەك... ئاشۇنداق بولىجۇق گىۈش قۇرۇلمىسىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، سەنئەتكار دائىم ئالاھىدە بىر خىل «گىمناستىكا» ئويناپ تۇرۇشى، يەنى خىلمۇ-خىل جۈملىلەرنى قۇراش-تۇرۇش سەنئىتىنى مەشق قىلىشى كېرەك.

(فادېيېۋ)

مەيلى قايسى زامان ۋە قايسى ماكاندا بولسۇن، نەسرىي-نەزمىلەر قايىل قىلارلىق بولۇشى، غەم-ئەلەملەر تەسىرلەندۈرەرلىك بولۇشى، غەزەپ-نەپرەتلەر چوس-قوپال بولۇشى، ئەقىل-پاراسەت ئېغىر-بېسىق، سالماق بولۇشى كېرەك.

(ۋولتېر)

ھەر ھەرپ-سۆز مۇشكۇلاتتا تۇزۇلدى،
ئاگەھچە چاچ-ساقىلىمۇ ئۈزۈلدى.

(جيادائۇ)

ئەدىبىي ئەسەردە مۇنداق ئەھۋالدا، يەنى بىرەر سۆزنىمۇ قوشۇپ قويغىلى بولمايدىغان، بىرەر سۆزنىمۇ چىقىرىۋەتكىلى بولمايدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تېخى بىرەر سۆزنى ئۆز-گەرتىۋېتىش بىلەنلا ئەسەر بۇزۇلۇدىغان ئەھۋالدىلا ئۇنىڭ ئىدىيىسىنى ئىپادىلىگىلى بولۇدۇ.

(ل. تولستوي)

تىل كەيپىياتنى ۋە خاراكتېرنى ئىپادىلىيەلىسە، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تېمىغىمۇ مۇناسىپ كەلسە، سېنىڭ تىلىڭ تازا جايىدا بولغان بولۇدۇ. «تېمىغا مۇناسىپ كېلىش» دىگەنلىك — ھەم چوڭ ئىشلارنى كەلسە-كەلمەس بىر نەرسىلەرنى دەپلا ئىپادىلەپ قويماسلىق، ھەم ئۇششاق-چۈشەك، ئاددى ئىشلارنىمۇ ھەشەمەتلىك قىلىپ كۆرسىتىپ قويماسلىق كېرەك، دىگەنلىكتۇر. تىل جەھەتتىكى مۇنداق لايىغىدا ئىشلىتىش كىشىلەرنى سەن تەسۋىرلىگەن ھىكايە ۋەقەلىگىنىڭ چىنلىقىغا ئىشەندۈرۈدۇ... ئۇنىدىن قالسا، ھىسسىياتلىق بىر ناتىق ھەممىشە ئاڭلىغۇچىلارنى ئۆزى بىلەن بىرلىكتە تەسىرلەندۈرۈدۇ (گەرچە ئۇنىڭ گەپ-سۆزىدە ھېچبىر مەزمۇن بولمىسىمۇ).

تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئېيتقاندا، تاشقى جەھەتتىكى تىل بەلگىسى ئارقىلىق ئۆز ھىكا-يەڭنىڭ چىنلىقىنى ئىسپاتلاش ئۇسۇلىمۇ سېنىڭ ئىندىۋىدۇئال خاراكتېرىڭنى ئىپادىلەيدۇ.

ئوخشاش بولمىغان سىنىپ كىشىلىرى ۋە ئوخشاش بولمىغان مىجەزدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆز ئالدىغا ئوخشاش بولمىغان ئىپادىلەش ئۇسۇلى بولىدۇ. مەن دىگەن «سىنىپ» كىچىك بالا، چوڭ كىشى ۋە قېرىلارغا ئوخشاش ھەرخىل ياشتىكىلەرنىڭ پەرقلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ ئەر-ئايال دىگەنگە ئوخشاش جىنس جەھەتتىكى پەرقنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، مىللەت پەرقىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.... مەن دىگەن «مىجەز» بىر كىشىنىڭ خاراكتېرىستىكىسىنى بەلگىلەيدىغان مىجەزنى كۆرسىتىدۇ، چۈنكى ھەرخىل «مىجەز» نىڭ بىر كىشىنىڭ خاراكتېرىستىكىسىنى بەلگىلىيەلىشى ناتايىن. شۇنداق قىلىپ، ئەگەر بىر ناتىق مەلۇم بىرخىل ئالاھىدە مىجەزگە ماس كېلىدىغان تىلنى ئىشلەتسە، ئۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ خاراكتېرىستىكىنى قايتا ئىپادىلىگەن بولىدۇ.

سەھرالىقلار بىلەن بىلىملىك كىشىلەر ھەرگىز بىرخىل سۆزلىمەيدۇ، ئوخشاش قىلىپتىمۇ سۆزلىشەلمەيدۇ.

(ئارىستوتىل)

يازغۇچىلارنىڭ تىلى ئۆزلىرىنىڭ مىجەز-خۇلقىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ، بەزىلىرىنىڭ تىلىدا شېئىرىي پۇراق بولىدۇ، بەزىلىرىنىڭ تىلى نەسرىي تۇس ئالغان بولىدۇ. شېئىرىي پۇراق قويۇقلىشىپ كەتسە، قاتماللىققا گىرىپتار قىلىدۇ-دە، ئىشىنىڭ يورۇشى، تەسۋىرنىڭ تەبىئى بولۇشى تەسلىشىدۇ. تولىمۇ نەسرىلىشىپ كەتسە، چېچىلاڭغۇلۇق كېلىپ چىقىدۇ-دە، ئىشىنىڭ يورۇشىمۇ چۇۋالچاقلىشىپ كېتىدۇ، تەسۋىرنىڭ مېغىزلىق بولالماي قېلىشىمۇ مۇمكىن.

ئەڭ ياخشىسى، ئىخچام، ئاھاڭدار، مۇستەھكەم، تەبىئى بولۇشى كېرەك. ھەرقانداق بىر ئوبىكتىنى — مەيلى ئۇ ئوبىكتىپ مەنزىرە بولسۇن ياكى سوبىكتىپ ھىسسىي كەيپىيات بولسۇن — ئەڭ تىجەشلىك تىل بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان بولۇش كېرەك. تىلنىڭ مەنىسىدىن باشقا ئۇنىڭ رەڭدارلىقى، ئىنتوناتسىيىسى، تەسىرچانلىقى ئۈستىدىمۇ ئىزلىنىش كېرەك. ئوخشاش مەنىدىكى سۆزنىڭ روشەن ياكى تۇتۇق، قاتتىق ياكى يۇمشاق، جاراڭلىق ياكى جۈشكۈن بولۇشتەك پەرقلىرى بولىدۇ. تەسىرلىك سۆزلەرنى ئۆز ئورنىدا مۇۋاپىق ئىشلىتىش كېرەك.

(گومورو)

ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم چۈشەنمەيدىغان تەسۋىرىي سۆزلەرنى ياسىماسلىق كېرەك.

(لۇشۇن)

تەييارلىغۇچى: تىلەك

(بېشى 343- بەتتە)

مۇشۇ شېئىرنى ماڭا يادىگار قىلىپ بەرگەن سىزمۇ بىر ئوقۇپ باقسىڭىز، — دىدى.
ئىدى. مەن بۇنىڭدىن جىق تەربىيە ئالدىم. شېئىر مۇنداق يېزىلغان ئىدى:

كىمكى رەڭگىڭگە قاراپ كۈلسە، شۇئان ئەينەككە باق،
كۈلگۈچى ھەقلىقمۇ - يوق، بولغۇسى شۇندا بەلگۈلۈك.
ئىللىتىڭنى كۆرستىپ بەرگۈچىلەردىن رەنجىمەي،
بەلكى «مېنى كۈلكىدىن ئاسرايدىكەن» دەپ بىلگۈلۈك.
كىم ئەگەر ماڭقا بولۇشنى ئۆزى ھار ئالماي، تېخى،
باشقىلار «ماڭقا» دىسە، ھار ئالغىنى بەك كۈلكۈلۈك.

پارقازان قۇراشتۇرۇش مۇراسىمى*

(ھېكايە)

ئەزىز نېسىن (تۈركىيە)

A: مەرھەمەت ئەپەندىم، بۇ تەرەپكە مەرھەمەت قىلىڭ! ھۆرمەتلىك مۇخبىر ئەپەندىلىرىمىز! ھى...ھى... ھى...

B: سىزنى تەبرىكلەيمەن، ئەپەندىم.

C: رەھمەت. بىراق، مېنى نېمىشقا تەبرىكلەيدىغانلىقىڭىزنى چۈشىنەلمەيۋاتىمەن.

B: سىزلەرنىڭ پار قازىنىڭىزلارنى تەبرىكلەيمەن...

— ھە، شۇنداق، شۇنداق، پارقازاننى تەبرىكلەيمىز ئەمەسمۇ، ئەپەندىم. ئەگەر پارقازىنى بولمىسا ھېچ ئىش قىلغىلى بولمايدۇ... پارقازىنى ناھايىتى مۇھىم...

— يۈرۈڭ، زىياپەتكە بارايلى. ئۇ يەردە ئىشتەي ئاچىدىغان ھاراق بار... ئۆلكە باشلىقى جاناپلىرىمۇ قەدەم تەشرىپ قىلماقچى، ئۇنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.

D: مەن سىزنى قەيەردىدۇ كۆرگەندەك قىلىمەن. بىراق، قەيەردە كۆرگەنلىكىمنى ئەسلىيەلمەيۋاتىمەن.

E: مەنمۇ شۇنداق ھېس قىلىۋاتىمەن. بىز ناتونۇشلاردىن بولمىساق كېرەك. مەنمۇ سىزنى تونۇغاندەك قىلىۋاتىمەن. توختاڭ، سىز قۇشخانىنىڭ يېڭى دەرۋازىسىنى قۇراشتۇرۇش مۇراسىمىغا قاتناشقانىغۇ دەيمەن؟

— ناھايىتى ئەپسۇسلىنىمەن، ئەپەندىم. ھازىر كۈنىگە نۇرغۇنلىغان مۇراسىملار ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرۇدۇ. شۇڭا بىزنىڭ زېھنىمىز يېتىشمەيدۇ-دە. پېقىر ئۇ كۈنى ئەينەك زاۋۇتىنىڭ كۆپەيتىلگەن مورىلىرىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىغا قاتناشقان ئىدى.

— ھەي... شۇ قېتىمقى مۇراسىمغا قاتنىشالمىغىنىمغا ئەپسۇسلىنىمەن، ئەپەندىم. بۇرادەرلەرنىڭ ئېيتىشىچە، داستىخانغا داڭلىق چېركەس توخۇسىنىڭ گۆشىمۇ قويۇلۇپتىمىش. ئۇلار شۇ زىياپەتتىكى مولچىلىقنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كېتىشتى. ئەپەندىم، بىر ئادەمنىڭ ھەپتە ئىچىدە مۇنداق

① بۇ ھېكايە 1957-يىلى ئىتالىيىدە ئېچىلغان خەلقارا يۇمۇر يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى سېلىشتۇرۇپ باھالاش يىغىنىدا 1-دەرىجىلىك ئالتۇن پالما مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

www.uyghurkitap.com

زىياپەتلەرگە قاتنىشالايدىغان پۇرسىتى بەك ئازغۇ دەيمەن.

— ھە، مانا ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. سىز ياپونىيىدىن ئىمپورت قىلىنغان پاراخوتنى تەبرىكلەشكە قاتناشقانىغۇ؟ ...

— ھە، دۇرۇس، دۇرۇس، كەمىنىڭىز شۇ زىياپەتكە قاتنىششقا مۇيەسسەر بولغان. پاراخوتنىڭ سۇغا چۈشۈرۈلگەنلىكىنى تەبرىكلەش زىياپىتىگە قاتناشقان ئىدىم. مېنىڭمۇ ئېسىمگە كەلدى، شۇ كۈنى سىز باشتىن - ئاخىر تۇخۇم بىلەن قايماقتا ياسالغان پىرانىكنى يەپ ئولتۇردىڭىز. شۇ چاغدا مەن سىزگە دىققەت قىلغان.

— شۇنداق، شۇنداق، مەن تۇخۇم بىلەن قايماقتا ياسالغان پىرانىكنى ناھايىتى ياخشى كۆرۈمەن. ئەپەندىم، مەن ھەم تېز ھەم كۆپ يىگەنلىكىم ئۈچۈن ئاچكۆزلۈگۈم ئاشكارىلىنىپ قالدى. شۇڭا، ئادەتتە يىگۈم بولسىمۇ يىيەلمىگەن ئاشۇ نازۇنېمەتلەرگە قول تەككۈزمىدىم. بۇ ناھايىتى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش.

A_1: ئۇلارنىڭ قۇراشتۇرغىنى قايسى خىلدىكى پار قازىنىكىنە؟

B_1: خۇدا ھەققى، مەن بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ، بىر پارقازىنى - دە! ھېچبولمىغاندا، كىيىم قايىنىتىدىغان قازان ئەمەس ...

— سىزنىڭ ئىشتىھايىڭىز ناھايىتى ياخشىكەن. مەن ئىشتىيىمىنىڭ تۇتۇلۇۋاتقانلىقىدىن بىئارامەن. تاماق سىڭمەسلىك كېسىلى باشلىنىۋاتىدۇ.

— ئەپەندىم، پېقىرمۇ شۇنداق. يېقىندىن بېرى ھەممە كىشى ئۆزىنىڭ ئاشقازىنىدىن زارلىنىۋاتىدۇ. بۇ بىرخىل يۇقۇملۇق كېسەللىككە ئايلاندى. مەن يېنىمدا ھەردائىم سودا پاراشوكى ساقلاپ يۈرۈمەن. ئەگەر كېرەك بولسا سىزگە بىر ئۇچۇم بېرەي. كاپ ئىچىۋېتىڭ.

— ھە، رەھمەت. بۇنىڭدىن كېيىن شۇنداق قىلىش كېرەك ئىكەن. مەنمۇ يېنىمدا مۇشۇنىڭدىن ساقلاپ يۈرەي. بۇ ئادەمنىڭ ئىشتىھاسىنى ئاچىدىغان شىپالىق دورا ئىكەن. ھا ... ھا ... ھا ...

— ئەپەندىم، راستىنلا بولۇدىكەن. كىكىرتتى، ياخشىلاندىم.

— ھى ... ھى ... ھى ... بىلىپ قويۇڭ، بۇ يەردىكى قورۇلغان تۇخۇ گۆشىنىڭ تەمى بەك ياخشىكەن. قېنى، تېتىپ بېقىڭچۇ ...

— رەھمەت. ئۇنىڭدىن بەكرەك بەلىشكە ئامراقمەن.

A_2: ئاۋۇ سېمىز كىشى كىمكىن؟

B_2: قايسى، ئاۋۇ ۋىسكى ھارىقىنى ئىچىۋاتقان كىشىمۇ؟

— ياق، يەنە بىرى.

— قاراڭ، ئاۋۇ باناان يەۋاتقان كىشىمۇ؟

— يەنە بىرى ...

— ئاۋۇ سوغاق گۆش يەۋاتقان كىشىمۇ يا؟

— دەل شۇنىڭ ئارقىسىدىكى ئىككى قولىنى ساڭگىلىتىپ، ئاغزىنى لىپىمۇ - لىپ توشقۇزۇۋالغان ئادەم ...

— ھەي ... مەن پەرق ئېتەلمەيۋاتىمەن. كۆرۈشىنىمۇ كۆردۈم، ھەممەيلەن كىكىرتەكلىرىنى سوزۇشۇپ بىرنىمىلەرنى يۇتۇشىۋېتىپتۇ، بىراق ...

A_3: مەقسەت قانداقتۇر مۇراسىمنى تەبرىكلەش ئەمەس، بۇ زىياپەتلەرنىڭ ھەممىسى پەقەت بىر خىل بانا - سەۋەپتىنلا ئىبارەت ...

B_3: ئەلۋەتتە، بۇنىڭ گۇمانلىنىدىغان

نىمىسى بار... خۇدا ھەققى، ئەگەر مۇشۇ زىياپەتلەر بولمىغان بولسا بىر تونۇشالمىغان بولاتتۇق... ئەپەندىم، بىر چاغلاردا، كەمىنىڭىز تېخى كىچىك بالا ۋاقتىدا، مېنىڭ رەھمەتلىك دادام، ھەركۈنى مېنى يېتىلەپ مېچىتكە ئاپىراتتى. ھەر دۈشەنبىدە ئىسكەندەردىكى مېچىتكە باراتتۇق. سەيشەنبە كۈنى قاسىم پاشادىكى مېچىتكە باراتتۇق. چارشەنبە كۈنى چۆلۈكلۈك مېچىتىگە باراتتۇق. پەيشەنبە كۈنى مەۋلىۋى خان مېچىتىگە باراتتۇق... ئىشقىلىپ، خۇدانىڭ ھەربىر قۇتلۇغ كۈنى بىر مېچىتكە باراتتۇق... شۇنداق، شۇنداق، بىز ئۇ يەردە خوشال يەيتتۇق. چوڭ مىس لىگەنگە مول نېمەتلەر تىزىلاتتى. ناھايىتى تېزلا تۈگەيتتى.

— مەقسەت يېيىشتە ئەمەس، سەمىمىي پاراڭلىشىشتا...

— ئەلۋەتتە!... سىز ئەمدى جىگەر قورۇمىسىنى يېمىدىڭىزغۇ؟

— كەمىنىڭىز مايدا قورۇلغان بەسەي قاتلىمىسىنى ناھايىتى ياخشى كۆرۈدۇ. بۇ ناھايىتى ياخشى قورۇلغان.

— بۇ قايسى زاۋۇتكىن، ئەپەندىم؟

— خۇدا ھەققى، مەنمۇ ئانچە ئېنىق بىلمەيمەن. بىراق... بۇ يەردە خېلى كۆپ ماشىنا سايمانلىرى تۇرۇدۇ، بەلكىم، ماشىنا سايمانلىرى زاۋۇدى بولسا كېرەك.

— ياھ، بەكمۇ چوڭ زاۋۇتكەن-دە.

— شۇنداق، ئەپەندىم، مەدىنىيەت ئۆزلۈكسىز تەرەققى قىلىۋاتىدۇ... مەرھەمەت قىلىپ بېلىق گۆشى سېلىنغان بەسەي قاتلىمىسىنى تېتىپ بېقىڭ. بەكمۇ مېزىلىككەن. زىياپەت ئاخىرلاشقىچە سىڭىپ كېتىدۇ.

— ئەپەندىم، سىز بايا كۈتۈۋېلىش مۇراسىمىنىڭ گېپىنى قىلىۋىدىڭىز، مەنمۇ بارماقچى ئىدىم...

— راست، راست، ئەلۋەتتە شۇنداق... قورۇمىغا مەرھەمەت قىلىڭ.

— ئەپەندىم، ئەگەر سىز بەزى كۈتۈۋېلىش مۇراسىملىرىنىڭ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتسىڭىز، بۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. مانا بۇ ناھايىتى ئەپسۇسلىنارلىق-دە.

— ئەپسۇسلىنارلىق ئىش... يېقىندا، گېزىتتە ئامېرىكىدا بىزنى بىر يېڭى ئاتوم ئۈسكۈنىلىرى بىلەن تەمىنلەيدىغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر بېسىلىپتۇ. بۇ جاي ئاتوم زاۋۇدى بولۇپ قالمىغىيدى، يەنە.

— كىشىلەر بۇ يەردە پارقازان قاتارلىق نەرسىلەر ھەققىدە پاراڭ قىلىشىۋاتىدىغۇ!

— شۇنداق، ئەپەندىم، شۇنداق. پايدا ئېلىش كېرەك، پايدا ئېلىش كېرەك. ئىشلەپ پۇل تېپىش كېرەك①.

A_4: لېنتا كېسىشەمدىكەن؟

B_4: ھەممەيلەن ئۆلكە باشلىقى جانابلىرىنى كۈتۈۋاتىدۇ.

— بۇ زاۋۇتنىڭ خوجايىنى كىمكەن؟

— ئامېرىكىلىقمۇ دەيمەن...

— مېنىڭچە، ئۇنداق بولمىسا كېرەك. ئامېرىكىلىقلار بۇنداق مېھمان چاقىرمايدۇ. زاۋۇت ئۆزىمىزنىڭكى. بۇ ناھايىتى ئېنىق. بىراق، بۇ زادى قەيەرگە قاراشلىقكىن، خاس پايدا ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قاراشلىقمىدۇ ياكى سۇ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قاراشلىقمىدۇ؟

— بولدى، بولدى، بۇ زاۋۇتتا سۇمۇ ئىشلەپچىقىرامدۇ تېخى، بۇ زادى نېمە زاۋۇت؟

— پارقازان زاۋۇدى.

— ھە، دېمەك بۇ زاۋۇت خاس پايدا ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قاراشلىقكەن-دە. بۇ ئېھتىمال، ئۆزۈم

① تۈرك تىلىدا «پارقازان» بىلەن «پايدا تېپىش» دېگەن سۆز ئاھاڭداش بولۇپ، بۇ يەردە خاتا ئاڭلىۋالغان.

ھارىقى ياسىغاندا ئىشلىتىدىغان قازان بولسا كېرەك... مەن ئاۋۇ كىشىنى ھەر قېتىمقى تەبرىكلەش مۇراسىمىدا كۆرۈمەن...

— ئاۋۇ باش تەرەپتە ئولتۇرغان كىشى كىم؟

— ئۇ تەكلىپ بويىچە كەلگەن پارلا-مېنت ئەزاسى. ئەتە سىز ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتنىشامسىز؟

— شۈبھىسىزكى، بارمىسام يۈز كېلەلمەيمەن. ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ ياسىغان بادام قىيامىدىن تېتىپ باقتىڭىزمۇ؟

A_5: ئاكا، دۆلەتنى گۈللەندۈرۈشتە، ئالدى بىلەن زاۋۇتقا تايىنىش كېرەك.

B_5: ئەگەر كونىگە بىر زاۋۇت ئىشقا چۈشسە تازىمۇ ياخشى بولاتتى-ھە؟... قىزارتىپ پىشۇرۇلغان قىسقۇچ پاقا قالتىس مېزىلىككەن جۇمۇ...

— ئەگەر سىز تۆنۈگۈنكى ئىش باشلاش مۇراسىمىنىڭ زىياپىتىگە قاتناشقان بولسىڭىز قىزارتىپ پىشۇرۇلغان قىسقۇچ پاقا يېگەن بولاتتىڭىز. ماۋۇ كىچىك بالا كىم بولىدۇ؟ ئوغلىڭىزمۇ؟ ئاللا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن.

— خۇدا ھەممىمىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي...

— بالام، سەن نىمە يېيىشنى خالايسەن؟ ئالما يەمسەن، ماندارىنمۇ، تاتلىق بەلىشمۇ؟ خالىغانچە يېگىن قوزام!

— پاراڭ سالماڭلار، بېگىم كەلدى...

— ئۇ كىم؟

— بىلمەيمەن... زاۋۇتنىڭ خوجايىنى بولسا كېرەك. ياكى بولمىسا مىنىستىردۇ.

— باش شىركەت باشلىقى بولۇپ قالمىسۇن يەنە... بۇ، بۇ... مەن سىزنى ئۇزاقتىن بېرى تونۇيمەن... ھەر قېتىمقى مۇراسىم ۋە زىياپەتتە بىز كۆرۈشۈپ تۇرۇمىز. بىراق، مەن سىزدىن سوراشقا خىجىل بولدۇم. سىزنىڭ نىمە خىزمەتتە ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەيدىكەنمەن.

— مېنى دەمسىز؟ بۇ، بۇ... بۇ بېگىم ئېچىلىش نۇتقى سۆزلىمەكچى بولسا كېرەك...

— ھۆرمەتلىك قېرىنداشلار... بۈگۈن (پىچاق ۋە ۋېلكىلارنىڭ تىرىقشىغان ئاۋازى) بىزنىڭ تەيزجاخت ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ تۆتىنچى پارقازىنى قۇراشتۇرۇلۇپ ئىشقا چۈشۈرۈلدى. مەن كۆپچىلىكنى تەبرىكلەيمەن. بىز بۇ پارقازاننى قۇراشتۇرۇشتا ئامېرىكىدىن ھېچقانداق ياردەم ئالمىدۇق. پۈتۈنلەي ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ قۇراشتۇردۇق. بىز بىر چاغلاردا بىرگە قارشى ئۈچ نەتىجە بىلەن ۋېنگىرىيە پوتبول كوماندىسىنى يەڭگەن ئىدۇق. بىزنىڭ مۇسابىقە جەريانىدىكى غەلىبىگە ئىشەنچ باغلاشتەك ئىرادىمىز، جاسارىتىمىز ۋە غەيرىتىمىز پار قازاننى قۇراشتۇرۇش خىزمىتى جەريانىدىمۇ نامايەن بولدى. بىز پارقازىنىنى ئوچاقنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا ئورناشتۇرۇش ئۈچۈن ئامېرىكىدىن ئۈچ نەپەر مۇتەخەسسىس، ئىككى نەپەر ئىنژېنېر ۋە تۆت نەپەر ئىسمىنا باشلىقى تەكلىپ قىلدۇق. ئۇنىڭدىن باشقا چەتئەلنىڭ ھېچقانداق ياردىمىنى ئالمىدۇق. شۇنداق قىلىپ، يۇقۇرىدا ئېيتىلغان پارقازىنىنى قۇراشتۇرۇش خىزمىتىنى پۈتۈنلەي ئۆزىمىز بېجىردۇق. پارقازىنى قۇراشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، قازاندىكى سۇ زادىلا قاينىمىدى. بىز بۇنىڭ سەۋەبىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، پارقازان بىلەن ئوچاقنىڭ ئارىلىقى 6 مېتىر يىراق ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقتۇق. تېخنىك خادىملار، پارقازىنىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى، قازاننىڭ ئاستىغا يەنە بىر ئوچاق سېلىش لازىملىقىنى ھېس قىلىشتى. بۇ پارقازىنى

(ئاخىرى 19 - بەتتە)

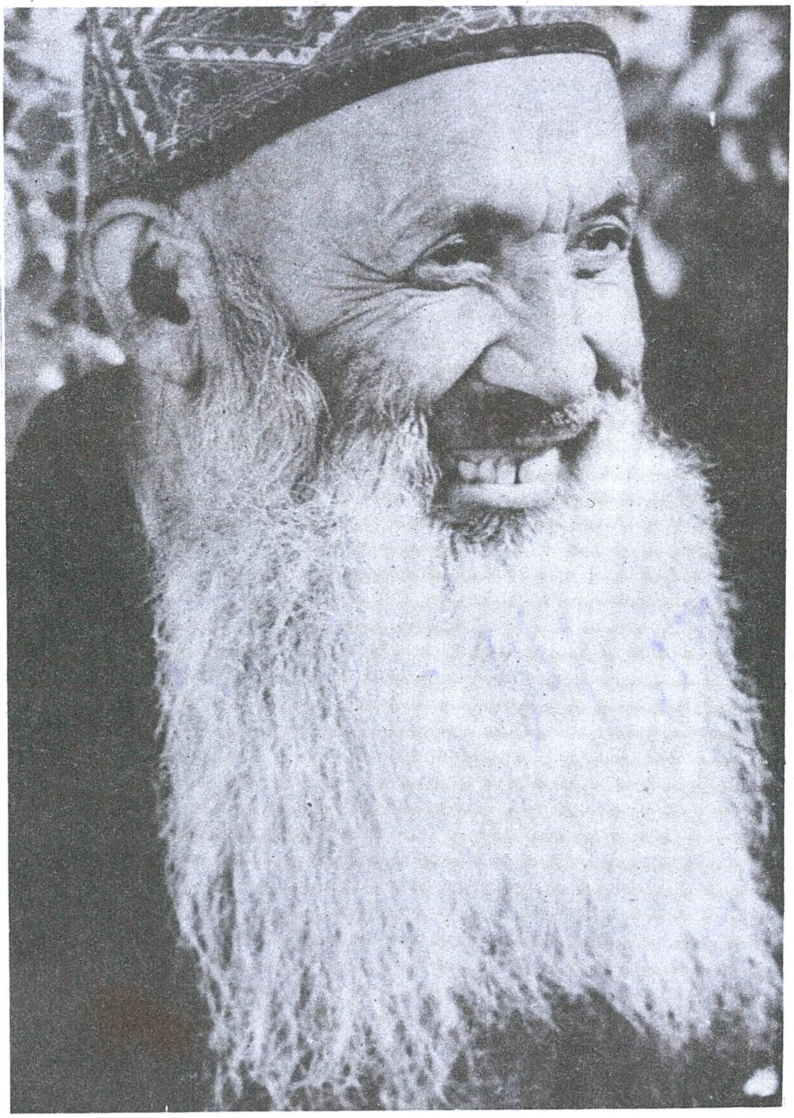

ھۆددە يەردىن بولۇپ باي،
قازان - چۆمۈچ ساپلا ماي.
پۈتۈن دىخان شات چىراي،
ئاغا مىسال بۇ بوۋاي.

ھىسامىددىن پەخرىددىن

www.uyghurkitap.com

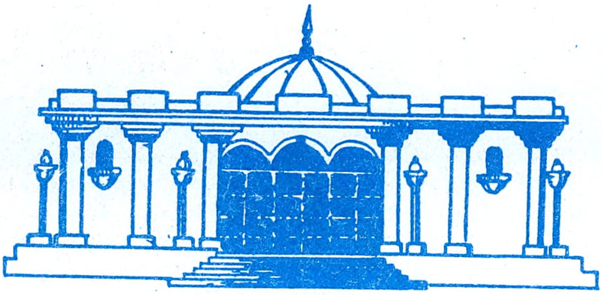

تارىم

塔里木（维吾尔文，文学月刊）

TARIM (in Uiqhur A monthly Literature jornal)

1985 - يىل 1 - سان (287 - سان)، 28 - يىل نەشرى

تۈزگۈچى: «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى (تېلېفون نومۇرى: 24784)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى. شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ. مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

چەتئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو نەشرىيات تاشقى سودا باش شىركىتى

(بېيجىڭ 614 - خەت ساندۇقى).

o. p. Box 614, Beijing, China

باسما تاۋاق: 10، ژۇرنال نومۇرى: 66 — 58، باھاسى: 0.50 يۈەن.

قەرەللىك ژۇرنال نومۇرى: 356

定价：0.50元

from the library of

G. Pahta